

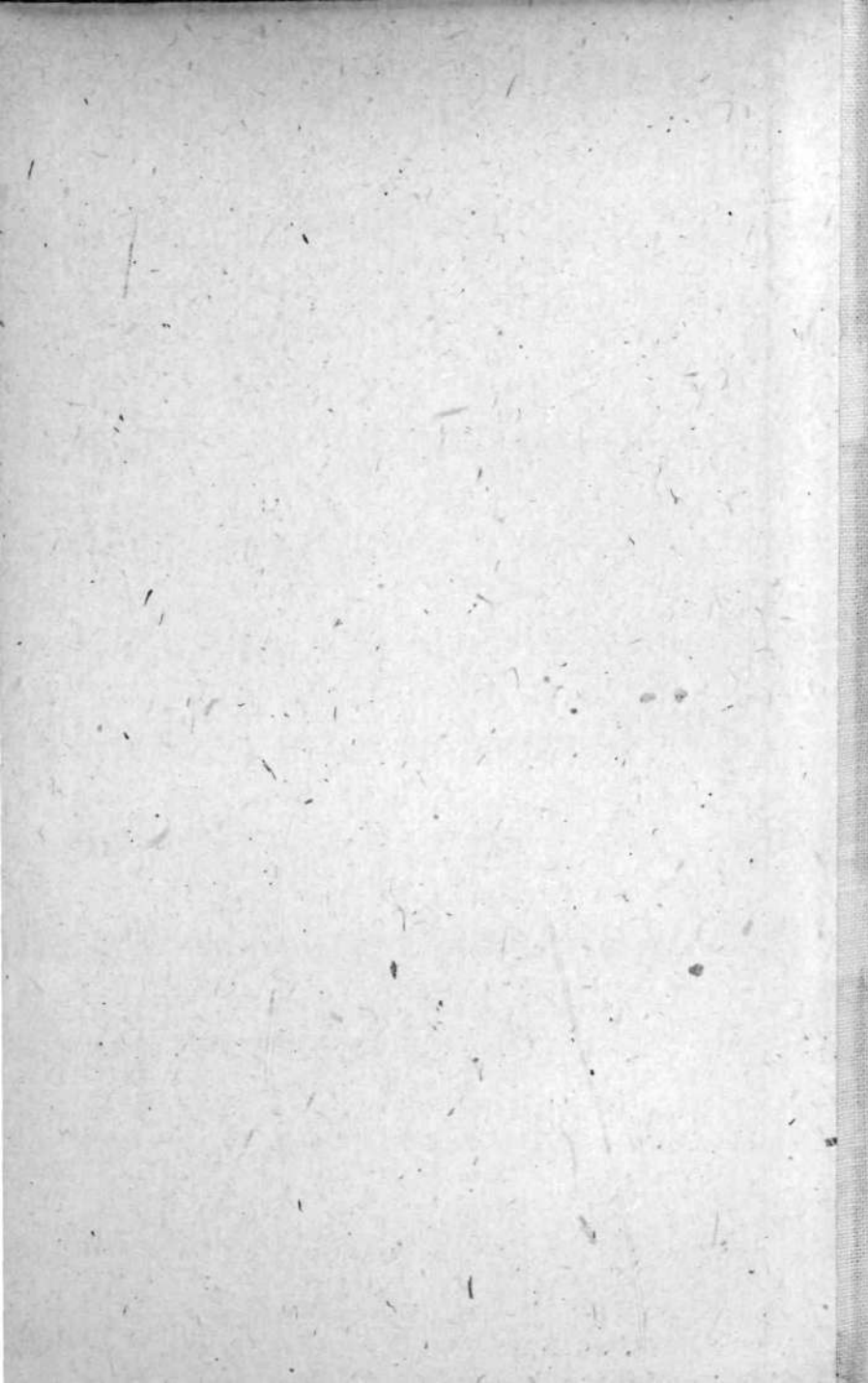
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

42154

63

SLOVENSKI PISATELJI

DR. IVAN TAVČAR

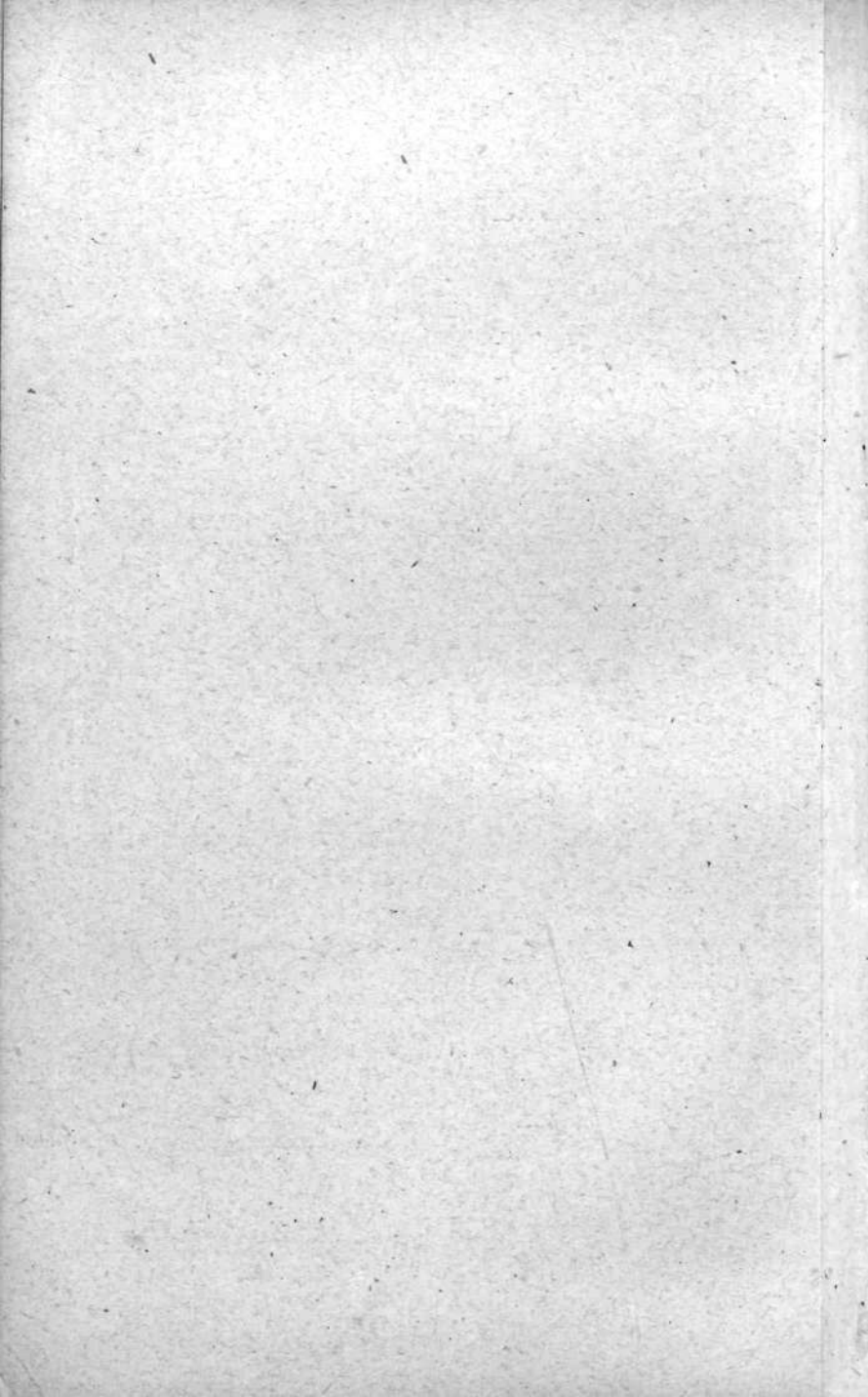

ZBRANI SPISI

VI. ZVEZEK

IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“ V LJUBLJANI

1921.

Slovenski pisatelji.

Dr. Ivan Tavčar.

VI.

D^{RJA.} IVANA TAVČARJA
ZBRANI SPISI

UREDIL
DR. IVAN PRIJATELJ

V LJUBLJANI 1921
IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“

TAVČARJEVIH
ZBRANIH SPISOV

VI. ZVEZEK

CVETJE V JESENI. VIŠOŠKA KRONIKA.

45194

V LJUBLJANI 1921
IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“

42154

030048803

Natisnila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani.

Kazalo.

Urednikov uvod	1
<u>Cvetje</u> v jeseni	1
<u>Visoška</u> kronika	127
Urednikove opombe	399

Urednikov uvod.

Odkar je bil Ivan Tavčar v februarški številki „Ljub. zvona“ za 1908. leto zaključil svojo obširno kroniko iz slovenskega literarno-kulturnega in ljubljanskega družabnega življenja, naslovljeno „Izza kongresa“, ni skoraj eno celo desetletje jemal več v roke svojega leposlovnega peresa. Šele l. 1916., sredi vojnih križev in težav in povrh še v takšni okoliščini, v kateri je moral s težkim srcem dopustiti prehod „Ljub. zvona“, kateremu je nekdanj z Jurčičem, Levcem in Kersnikom stal ob zibeli, iz založništva „Narodne tiskarne“ v mlado založništvo „Tiskovne zadruga“, takrat ga je zopet prevzela ustvarjajoča pesniška sila, tedaj se je znova udeležila njegova oblikujoča domišljija, s čimer je — kakor že prej z romanom „Izza kongresa“ — še enkrat sam ovrigel svojo trditev, ki jo je bil zapisal „na dan sv. Andreja 1896“ v uvodu svojih zbranih „Povesti“, češ, da so mu „globoko v jeseni življenja“ tičočemu „političnih bojev viharji izsušili vir pisateljske fantazije“. V presemetljivo nagli zaporednosti je podaril slovenski literaturi ta dva leposlovna spisa, ki ju tukaj v knjižni obliki spremljam v slovenski čitajoči svet.

O neposrednem povodu tega svojega novega leposlovnega nastopa je avtor sam sporočil drju. Izidorju Cankarju za njegove „Obiske“ (str. 149) naslednje pojasnilo: „Ko je prišel ‚Ljubljanski zvon‘ v druge roke, se mi je prineslo na uho, da na moje sodelovanje več ne računijo, ker sem v slovstvu popolnoma onemogel — to se pravi: še bolj, nego v politiki. Moja samoljubna

zavest pa je, da take reči silno nerad poslušam. Zatorej sem spisal ‚Cvetje v jeseni‘, sedaj pa pišem ‚Visoško kroniko‘. Po ‚Cvetju v jeseni‘ sem nekaj počival, pa so me zopet razdražili. V tem slučaju ne politični moji so-mišljeniki, temveč pripadnik Slovenske ljudske stranke. Nekaj mesecev je naše slovstvo posebno čvrsto poganjalo takozvane ‚misli‘, oziroma ‚aforizme‘. V ‚Domu in svetu‘ čitam nekega dne aforizme g. dr. Preglja, ki ga osebno ne poznam. Priobčil je svoje ‚misli‘ in med drugimi je priobčil tudi to ‚misel‘, da ‚naj ga Bog obvaruje, če je enkrat dosegel petdeseto leto svojega življenja, da bi še kaj pisal ali pisaril‘.¹ Ta ‚misel‘ me je zopet podkurila — in par dni pozneje sem že začel pisati ali pisariti ‚Visoško kroniko‘. Z g. dr. Pregljem se morda ne bova prepirala: če bo moj spis potrdil resnico njegove slovstvene dogme, mu to gotovo ne bo v škodo; če ne, sodim o g. profesorju, da radi tega tudi ne postane nesrečen, ker vsako pravilo dopušča to ali ono izjemo.“

Razume se, da je treba povod, ki ga tukaj navaja in poudarja pisatelj s tako očitnim privkusom njemu lastne ironije, vzeti „cum grano salis“. Tavčarjeva pripovedna domišljija je prej in slej dalje snovala svoje like in ni nikoli povsem mirovala niti v dneh, ko se je pisatelj navidezno bavil zgolj s politiko in županskimi opravki stolnega mesta Ljubljane. Sam mi je zatrdil, da je nosil snov za pričujoči dve povesti že dolga leta v glavi. Zlasti pa je zgodovinsko gradivo „Visoške kronike“ vse takšno, da se je moglo leposlovno presnovati in izoblikovati le v teku daljšega časa. Omenjena dva povoda sta torej delovala na avtorja samo kot neposredna vzbod-

¹ Dotični Pregljev aforizem, ki ga tu citira Tavčar po spominu, se dobesedno glasi: „Ne daj mi Bog take nečimurnosti, da bi pisal še v svojem petdesetem letu.“ (Dom in svet, 1918, str. 112.)

buda, kot zadnje izprožilo, da je pisatelj sédel in na papirju fiksiral to, kar se je ustvarjalo v njegovi glavi že leta in leta. Oba ta dva spisa sta tudi v tako tesni in organski zvezi s prejšnjim pisateljevim leposlovnim delom, da se ne čuti med to in ono dobo Tavčarjevega pisateljevanja nikakšna vrzel, temveč samo stopnjevanje.

Z ozirom na svoje pisateljsko poreklo in sorodstvo je sporočil Ivan Tavčar avtorju „Obiskov“ (str. 143) dva zanimiva in važna podatka. V prvem izpričuje: „Na univerzi sem pridno pisaril, med tem pa požiral kolikor mogoče vse literature celega sveta, kolikor se jih je dobilo v nemških prevodih.“ — Dasiravno omenja naš pisatelj tukaj nasplošno pisatelje vseh svetovnih literatur — slovanski se v tistih časih pač še niso kdovekaj prevajali na nemško! — vendar mislim, da je treba Tavčarjevih pripovednih vzornikov v mladostni dobi iskati predvsem med odličnimi sodobnimi nemškimi beletristi, in sicer ne samo zato, ker sam izrečno poudarja Nemce kot posredovavce svoje literarne izobrazbe, marveč tudi zategadelj, ker slutim, da bodo podrobna literarno-zgodovinska raziskavanja, ki se bodo bavila s Tavčarjem-beletristom, z lehkoto dognala sorodstvo našega pisatelja s takozvanimi zgodovinskimi in vaškimi pripovedniki pozne nemške romantike (z Grabbejem, Jeremijem Gotthelfom ter Auerbachom) in z začetniki takoimenovane meščanske in domačijske povesti mladega nemškega realizma (med katerimi omenjam samo Raabeja in Storma). O Grabbeju, katerega je izredno ljubil tudi mladi Ivan Cankar, mi je avtor sam pravil, da ga je že v gimnazijskih letih v Novem mestu mnogo in z naslado prebiral. Kar je moralo Tavčarja, kakor tudi Cankarja, privlačiti na Grabbeju, to je tega pisatelja temperament, nekak titanski prebitek sil, dalje njega izredna senzitivnost nasproti obdajajočemu ga svetu. Ti dve lastnosti dajeta vsem tem trem pisateljem zavest neke suve-

renosti ne samo nad prepodrobno, vsakdanjo resničnostjo, ampak tudi nad običnimi, filistrskimi ljudmi. To je v bistvu idealistična ali romantična zavest neke višje in svobodnejše človeškosti. — Eden najbistvenejših členov ali elementov, ki veže pozne romantike s prvimi realisti — med Nemci zlasti v osebah gori na zadnjem mestu imenovanih pisateljev, med Slovani pa sploh pri vseh beletristih iz začetka druge polovice prejšnjega stoletja — je poudarjanje samobitnosti naroda potom prikazovanja in slikanja narodnih posebnosti, običajev, „originalov“ v sedanjosti ter potom rekonstrukcije življenja na domači zemlji v preteklosti. Ta v svojem bistvu romantični živelj je porodil pri poznih nemških romantikih takozvano „vaško povest“, ki je preko Gotthelfa našla svojega mojstra v Auerbachu, pisatelju, ki ga je celo dosledni ruski realist Tolstoj v svoji knjigi: „Kaj je umetnost?“ postavil na najvišje mesto. Oprt na isti element samobitnosti se je eden prvih nemških realistov, Wilhelm Raabe, zatekel v osamljene ljudske koticke, slikajoč s posebnim veseljem samotne hišice z rdečimi slemenimi, selske dvorce, od širokega sveta oddaljene otočke sredi bujne prirode, razkazujoč na ta način čar od svetske povodnji sicer ogrožene, vendar še nedotaknjene domače zemlje, vsrkavajoč vase vonj domače grude in vpodabljač slikovitost pokrajine svoje ožje domačije. Iz tega razpoloženja je vzrastla nemški literaturi povest posebnega žanra, ki jo imenuje nemška literarna zgodovina „Heimatskunst“. Nje pomen v zadnjem času, ko prihajajo pokrajine do nove veljave, zopet raste. Za te pripovednike je med mnogim drugim značilno, da vpletajo tuintam v dialoge tudi narečje. — Ta način povesti je imel pred očmi naš Levstik ne samo takrat, ko je Jurčiču priporočal Gotthelfa, marveč že l. 1858, ko je v „Potovanju od Litije do Čateža“ načrtaval slovenskemu leposlovju program. Imel ga je vse svoje življenje pred

oči naš Jurčič, ki ga je praktično udeleževal v vsem svojem delu. Tema dvema se je že v mladih letih pridružil Ivan Tavčar, ki izrečno poudarja v svojem drugem važnem podatku o svojem literarnem sorodstvu (na navedenem mestu v dr. Cankarja „Obiskih“): „... vplivali so name Jurčičevi in Levstikovi spisi“.

Namen, ki so ga zasledovali pisatelji, sloneči na življenju in gnani od tega gibal, je bila rodoljubna in rousseaujevska, torej idealistična in docela romantična želja po združitvi z narodom kot ustvarjajočim organizmom, po vzpostavitvi narodne samobitnosti v preteklosti in sedanjosti. Ta generacija pisateljev ni imela bogve kaj zmisla za sodobne, zlasti za socialne borbe, ki tvorijo jedro realistične umetnosti. Janko Kersnik nam je priča, da je napr. Jurčič namenoma odklanjal iz svojih povesti vsako obravnavanje socialnih borb in brig. (Prim. mojega „Kersnika“ II. in III. del, str. 416.) Ta iz romantike podedovani element daje tudi Levstiku in Jurčiču, dvema po naturi docela realističnima pojavoma, v njunem leposlovnem in kritičnem delu mnogo bolj romantičen nego realističen značaj, dočim tega dualizma ne čutimo v Tavčarju, ki je po svoji prirodi in po svojem delu mnogo bolj enorodna, romantično-zanosna individualnost. Ta njegova individualnost nikdar ne stopa na način realistov v ozadje za snov, marveč stoji vedno z vsem svojim temperamentom pred njo in pogosto vzvišeno nad njo, neredko z ironijo in satiro. Celotna kmetiška drastika Tavčarjeva ni nikoli naturalističnega izvira, ampak individualističnega. Še bolj pa je istega pokolenja njegova sodobna ironija v prejšnjih zgodovinskih povestih.

Tavčarjeva pripovedna umetnost se je vedno gibal v gori označenem ozračju nemške lepe knjige in v duhu tega ozračja v pravcu slovenskega leposlovnega programa, začrtanega po Levstiku in izvajanega po Jurčiču. Podobno kakor Jurčič svoje kmetiške povesti, je tudi Tavčar pisal

„Slike iz loškega pogorja“, vpodabljaajoč „originale“, narisane na podlagi sodobnega domačega življenja, „da bi Slovenec videl Slovence v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu“. Kakor Jurčič je tudi Tavčar pisal zgodovinske povesti, da rekonstruira v živih podobah „interesantno“ življenje prednikov, ki so bivali na naši grudi. Narodnopedagoški ozir in namen, „buditi veselje do branja“ med ljudstvom, ki sta ga imela hkratu pred očmi bolj rano začenjajoča Levstik in Jurčič, pa najbrž ni več tako deloval pri Tavčarju, tem našem sijajnem romantiku, ki se je že bolj individualno opajal nad drastičnimi kmetišskimi „originali“ in nad plemišskimi, dostojanstveno ceremonijalnimi in fevdalnimi košatimi osebnostmi preteklosti.

V nasprotju s starimi romantiki in modernimi neoromantiki pa Tavčarja odlikuje vedno prozorna jasnost in visoko nad prej omenjene prve nemške realiste ga dviga njegova čudovita stvarnost, izogibajoča se vsake sentimentalnosti, ki je v toliki meri lastna Nemcem. V tem oziru kaže ta rojeni romantik neko plemensko bistveno črto slovanskega realizma, dočim mu docela nedostaja nagnjenja do dušeslovne analize junakov, ki je tako zelo svojstveno zlasti ruskim realistom.

O obeh spisih, obseženih v pričujočem zvezku, se mora reči, da se ne samo v prelepem soglasju vlagata v dosedanji, zgoraj v splošnih potezah očrtani značaj Tavčarjevega leposlovnega dela, ampak da celó tvorita takšno stopnjevanje njegove umetnosti, da bi se mogla imenovati naravnost krona njegove Muze.

„Cvetje v jeseni“ je v sigurnih, zastavnih črtah narisana in hkratu v čudovito nežne tone potopljena podoba pisateljve ožje domovine in kot taka najlepša zaključna slika k njegovim prejšnjim „Slikam iz loškega pogorja“. To je galerija kmetiških „originalov“, zasnovana v zmislu onega leposlovnega testamenta, ki ga je

naši literaturi začrtal Levstik, in izvršena v duhu one dediščine, ki jo je od Levstika prejel, čuval in množil naš Jurčič. To je obenem verna kronika selskega življenja našega kmeta. Zaodeta malce v rahlo romantično kopreno predočuje v zaporednih, pestrih slikah v zmislu ideje spisa nekoliko obširneje radosti, užitke in lepотиje kmetiškega življenja v obliki veselega, zdravega dela na polju, travniku, v gozdu in na domu, v podobi praznovanj, plesnih radovanj in vasovanj, nego pa njega mračne skrbi in socialne brige. Socialnih kmetiških kriz se pisatelj nalahko dotakne samo tam, kjer nam predstavlja Mlačana, prodajajočega svoje posestvo in iščočega za „veliko lužo“ milejše sreče, nego mu jo nudi domača gruda. „Cvetje v jeseni“ je mehko pročuvstvovan slavospev na pisatelju rodno in k srcu prirastlo „Blegaševo kraljestvo“, na njegove ljudi in njegovo prirodo. To so „zagorski zvonovi“ ... To je pesem romantične duše, hrepeneče iz komplicirane in bolehnne mestne kulture v enostavno in zdravo prirodo, sorodna oni pesmi, ki se je prvič elegično razlegla v naši literaturi takrat, ko je naš klasični romantik Prešeren zapel svojo: „O Vrba! srečna, draga vas domača ...“

V ospredju nastopajočega osobja stoji nežna postavica tragično obžarjene junakinje Mete, skopobesedne, stidljive in preprosto-naravne devojčice, otroka prirode. Par majhnih pegic, kakor napr. ljubosumnost nasproti „Katretu“, od kulture polizanemu oštirjevemu dekletu, in pa jezljiva občutljivost nasproti zabavljivim vaškim otročajem, jo dela realno, dočim jo cela vrsta prizorov obliva z naravnost idealnim sijem. Predstavite si samo oni neskončno fini prizor iz prirode — pisatelj mi je pravil, da se je sam poizkusil v tem žanru, ko je zastonj nagovarjal našega prirodoslovnega pisatelja, drja. P. G., da bi nam napisal kaj leposlovnega iz življenja prirode — ko avtor z deklico krmi postrv „Jero“! Kako on kot

kavalir kmetiškega dekleta lovi kobilice, katerim mora poprej streti glave, „da ne trpe preveč“, kako Meta potem lovi z roko ribe, kako se sramežljivo obrne stran, ko si odvezuje vratno ruto in kako nato v lovski vnemi na bregu ležeča dvigne desno svojo nožico, „in to precej visoko, da se pokaže mečica, kakor iz belega kamena izklesana . . . deviško-nedolžna“! In potem opis, kako si kiti kmetiška „deklica košata“ za žegnanje na Gori, kako tam odlikuje svojega zmagovitega kavalirja po praski z bojazljivimi kmetiškimi bahači s kratko besedo: „Grozno zal se mi zdiš“; kako doma v skrinji hrani „srce“ z Gore, odstranivši napis, namigujoč na junakovo starost, kako celo v ljubosumni jezici pri večerji trosi predenj ocvirke . . . Vse te opise neizrečene, rahlo brsteče prve ljubezni moraš čitati in nehote se začудиš, da je mogel te fine tone zadeti pisatelj, visok „sexagenarius“, kakor se čudiš starcu Tolstemu, opisujočemu z enako delikatnostjo prve nedolžne početke ljubezni med Nehljudovim in Katjušo. Isti čar neizrečene in neizrekljive prve ljubezni občuti človek pri popisu zleta obeh ljubimcev na Blegaš, ko se junak pripravlja, da bi devojki razodel ljubezen, pa tega ne more storiti, ker ravno v tistem hipu to dekliško prirodno dete kar tako na lepem počene in začne tolči lešnike, da potem drobi jedra z belimi svojimi zobmi. In kaj pravite k oni fini potezi probujajoče se ženske, ko se zletnika na povratku z Blegaša objestno lovita in se junak ponevedoma dotakne devojke „na nepoklicanem mestu“, nakar se ona usrdi s kratko, značilno besedo: „To pa nič ni!“ Prelepa je slika deklice ob slovesu „Na Poklonu“ z „bobi“, prinesenimi za popotnico, ž nje vedenjem pri prvem poljubu, ki ga dovoljuje, „če ni greh“ in z ono prvemu poljubu sledečo zadrego, iz katere jo rešijo „Kristusove srajčke“, ki jih avtor tako lepo vplete v simboliko življenjskega „cvetja v jeseni“. „V bližini je nekaj belo cvelo . . .“ In

potem nam pokaže ono izklesano figuro, kakor jih stoji malo v naši lepi knjigi: „Meta je še vedno stala ko kip ‚Na Poklonu‘ in s prsi, h katerimi je pritiskala roko, se ji je svetila bela zvezda Kristusovih srajčk“. Celo nenadna smrt deklice ni tako neutemeljena, ne samo z ozirom na njeno bolehnost, o kateri je čitatelj zvedel že poprej in se podučil tudi pozneje, kolikor bolj z ozirom na preobilno, nenadno srečo, o kateri se niti sanjati ni drznila ta nežna gorska cvetka.

S krepko, izkušeno roko iz ljudske srede pograbljena sta oba roditelja deklice: oče Boštjan, v katerem „se vse vname, da ga obišče sorodnik“, pa niti ne vstane izza mize. Nič drugega kakor: „No!“ reče v pozdrav, vse ostalo pove njegovo „svetlo oko“. Kakor živega gledamo pozneje pred seboj onega „treznega in razsodnega“ moža, ki po vročerkvnem incidentu s pričakovanim ženinom svoje hčere s tiho resignacijo ne reče drugega, ko: „Posavčevega pa zdaj že ne bo več k nam“, onega očeta Boštjana, ki po nočnem vasovanju svojega bratranca-inteligenta ob oknu hčerine spalnice „hladno izpregovori“: „Če že pametni ljudje pamet pod klop mečejo, ne vem kaj bo potle“; onega „izkušenega moža“, ki na romantično-zanesenjaško željo gosposkega bratranca, da bi postal kmet, odgovarja: „Če si kmet, bodi pravi kmet; če si pa gosposki kmet, se ti bajta že naprej podira!“ — Izboren kmetiški tip je njegova boljša polovica Barba, po žensko zgovornejša in nečimurnejša, ki se ob obisku mestnega sorodnika hiti preoblačiti in „se zadovoljno zasmee“, ko ji ta napravi poklon z ozirom na njeno ugodno vnanjost; to vam je kmetiška gospodinja, ki se kot taka „čuti“ in „kar razpoči“, ko pri neenakorodni snubitvi hčerke njen mož okleva, češ: „Boga zahvali, da se ti hči mož! Skoraj si res tako neumen, da bi takega zeta od hiše metal!“ Vso svojo naturo zavedujoče se „trdne“ kmetice pa pokaže pri moževi opazki glede

dote, češ: „Presečnik je Presečnik, kadar možiš edino hčer, se vendar ne boš dajal ljudem pod zobe!“ — V kratkih, zanesljivih potezah je očrtano tudi pobočno osobje povesti: patrijarhalni par dekle in hlapca, onega bahavega Danijela, ki zažene koso stran, ko ga prekosi „škric“, možakarja, živečega v dolgi, tihi zaroki z deklo, ljubečega bolj njene prihranke in pijačo, nego njo, dokler ne podleže najprej v izzvani fizični borbi, potem tudi v ljubezni do Lize svojemu tekmecu, varčnemu Karlovškemu Anžonu, da gre nato neizogibno in nevzdržno pot propadanja. Ko ga niti zadnja bilka, ki se je oprime, Amerika, ne reši, ker tam, „če hočeš jesti, moraš delati“, mu ne preostane drugega, nego — beraška malha. — Z elementarno silo je popisana divja strast prirodnega človeka Kalarja, sekajočega z nožem v zemljo ob povratku dozdevnega morivca svojega očeta iz ječe v rodno vas. Naravnost apostolsko se opisuje blažilno delovanje duhovnika „po božji volji“, gospoda Jakoba, med temi otroki prirode, bodisi v cerkvi v pridigi, potem ko se spravita smrtna sovražnika, bodisi ob priliki obhajila bolnika v vasi, ko zapoje pod vasjo zvonček in „Bog sam prihaja v pozabljeno gorsko vas, da bolnika ozdravi ali pa mu poda svojo desnico, da ga popelje čez temni prag smrti do solnčnih večnih višin“.

V tehničnem oziru naj opozorim samo na par biserov takšne epične sile in takšnega umetniškega sijaja, kakršnih ima malo slovenska knjiga in kakršni nimajo para tudi v prejšnjih Tavčarjevih delih. Za tak biser, mislim, se bo vedno smatral popis pisateljevega prihoda na Jelovo brdo v 1. poglavju v družbi Skalarja in Luce ob molitvi rožnega venca in ob pretnjah razsrjenih vaščanov, oboroženih s koli in vilami. To je prizor, vreden monumentalne plastike velikega Danteja. — Dražestne nežnosti preproste človeške duše pa je polna sličica, kako pelje Luca v vozičku za travo svojo od gladu umrlo

Špelico pokopat, kako položi k nji nekaj jablanovih vejic, „da gre v cvetju od doma“, kako ji trikrat prekriža pot „rjav in kosmat zajček“, ki vselej obsedi in si briše gobček, ta pogrebec, ki „ga je poslal Bog, ker ni bilo ljudi“.

Ideja, ki jo je položil pisatelj v osnovo te svoje povesti, jasno in razločno odseva z vsake njene strani. To je proslava našega kmeta, njegovega za ves narod važnega in zanj samega zdravega dela, njegovih iz starine podedovanih npravov, navad, običajev in celo jedil, njegovega dejanja in nehanja v ponašanju, mišljenju in celo v govorici, podani v vsej njeni lokalni samorastlosti, ponekod celo v dialektu. To je zanosna proslava naše zemlje, njenega sinu človeka in njene poezije v pokrajini.

„Kmet je kralj, neodvisen od vsega sveta!“ se glasi pisateljjev evangelij. In kot propovednik tega evangelija ima Tavčar odprto oko za vse podeželske čare in lepote. V kmetiški „naselbini“ svojega Presečnika ne vidi ničesar, „kar bi ustvarjalo kaj nesoglasja“, „vse se strinja in vjema“. Z nežno ljubeznijo se opisujejo vse kmetiške „naprave“. Naravnost pobožna postaja pisateljeva beseda, ko opisuje umetniški čut, ki ga vlaga naš kmet v opremo svojega domovanja. V „malani“ gorenji hiši vse diši po žitu, na stenah se vidijo zlate monštrance z belo hostijo, obdane z grozdem v isti velikosti, „kakor so ga nekdam prinesli z dežele Kanaana“, s sprednje končnice postelje, stoječe v tej gorenji hiši, pa „zre resno in skrbno veliko božje oko, da lahko zaspiš brez strahu pod njegovim močnim varstvom“. — Še prav posebej pa je „Cvetje v jeseni“ duhteč venček, položen na glavo slovenskega kmetiškega dekleta, ovekovečenega v postavi nežne devojčice Mete, in pa zaslužna krona na glavo slovenske kmetice-delavke, katero apostrofira pisatelj z vzneseno besedo: „Slovenska kmetica, še vedno te premalo spoštujemo! Podobna si muli, ki ogarana in odrgnjena vozari

po andaluškem skalovju !... Malo imaš od življenja, uboga mučenica! A tvoja je vendar zasluga, da je tlačena in raztrgana slovenska zemlja ostala skupaj!“

Vsa ta ideja je kot ideja hrepenenja po zdravem naročju zemlje, roditeljice in krmiteljice pokolenj, tako naravna, resnična, lepa in čudovita, ako kot napev, kot zgornji ton spremlja trde korake in enolične takte našega življenja v onih kolotečinah, ki nas je vanje vrgla usoda. Toda ako se ta napev izprevrže v tekst, v program, v preglasno tendenco, potem ta ideja ni več poetično sugestivna. Čim pričinja pesnik kaj praktično preurejati v življenju, prestane biti neodoljiv čarovnik, postane debatant, čigar izvajanja smeš poslušati z rezervo. V takšen položaj je stopil po mojem mnenju naš avtor tam, ko se je nekoliko preočito vrgel v boj za geslo, ki bi se dalo kratko izraziti s temile besedami: Slovenski inteligent, odtrgan od grude in živeč v tesnem okviru mest, kjer ti pretkane Helene ženijo svoje brenkajoče, na tvoje dohodke, né na ljubezen spekulirajoče hčerke, kadar stopaš v zakon, pojdi si po nevesto rajši na kmete. Ako bi bil avtor epičnim potom razvil in utemeljil možnost izvedljivosti te svoje teze s tem, da bi bil dokazal in pred čitateljevimi očmi razgrnil sliko sreče takega zakona, kdo bi se mogel ustavljati prepričljivi sili umetnika, ki jo ima že sam po sebi do človeških src. Ker pa pisatelj te svoje misli z epičnimi sredstvi v povesti ni dokazal, pač pa je v nji dokazal morebiti nehoté ravno nasprotno, namreč to, da mestni inteligent, ki se v romantičnem zanosu ženi pri kmetici, ne prinese sreče ne sebi, dekletu pa naravnost pospeši smrt, zato je smatral za potrebno, da svojo na sebi dražestno sliko obda z docela nelep-slovlivim okvirom razgovora s tremi mestnimi damami, v katerem kar z direktno besedo agitira za misel, recimo naravnost tendenco svojo, češ, da njegov sicer ponesrečen poizkus ženitve inteligenta na kmetih v bodočnosti njemu

ipak „prinese mnogo posnemavcev“, utemeljujoč to svojo nado s problematično trditvijo, da so na kmetih „zakoni mirnejši in zadovoljnejši“. Ne bom poudarjal, da je realist Čehov v svojih „Kmetih“ z epičnimi sredstvi dokazal ravno nasprotno, rečem samo, da je s tem golim rezoniranjem pisatelj padel iz vloge, ker je zapustil pravo umetniško pot dokazovanja, ki sama po sebi razorožuje razum, jemlje v plen čuvstvo. Navzlic temu sicer rodoljubnemu, čeprav neumetniškemu okvirju sem mnenja, da je hrvaški kritik Bartulović svoj čas v „Književnem jugu“ po krivici omalovažujoče prešel na dnevni red preko te povesti, vsebujoče v epičnem svojem delu toliko dragocenih lepotij, da jo moramo uvrstiti med najlepše jugoslovanske umetnine.

O „Visoški kroniki“ moram predvsem ugotoviti, da predstavlja najzrelejši Tavčarjev plod na polju zgodovinske beletristike, onega drugega leposlovnega žanra, ki ga je v zmislu Levstika in Jurčiča od nekdanj gojil naš pisatelj. A dočim se je v prejšnjih povestih te vrste, kakor napr. v „Janezu Solncu“, „Grajskem pisarju“ in „V Zali“, navduševal bolj za avantursko junačenje in bahato košavenje plemstva, za ceremonijalne in dostojanske nastope višjega duhovstva, dveh privilegiranih, od nekdanj nad našim ljudstvom gospodujočih stanov, kažoč domače meščanstvo s tema višjima slojema v neenakem boju za svoje pravice, a našega kmeta v religioznih iskanjih in krčih, dočim je v tem prejšnjem svojem zgodovinarstvu posezal v dikciji pogosto po efektih, operiral neredko z drastičnimi kontrasti, moramo reči, da se je v „Visoški kroniki“ vlegla njegova zgodovinska umetnost v čudovito umerjene, resnobne in mogočno zastavne linije. Polikarp Kalan je monumentalna figura našega kmeta iz davnine, zasadivšega se v osrčje naše grude, krčevito in z ljubeznijo oklepajočega se te zemlje, ki si jo je pridobil sam. Ob enem je to visoko tragična figura, zapletena po okoliščinah

v krivdo ter zavita v ostro haljo končne pokore. Od umorjenega Schwarzkoblerja, jahajočega kakor mōra na vratu Polikarpovem s presunljivim refrenom: „Pridem po te!“ diha demonična sila povračujoče usode. Ta vodilni motiv, ki je nanj uglasbena vsa umetnina, zmagoslavno brni iz vse te rodbinske kronike, podajajoč povesti visoko etično resnobo. Vztrajanje poslednjega luterana poljanske doline pri veri svoje matere proslavlja neomajno neprekrenljivost v značaju našega kmeta-kralja, „neodvisnega od sveta“, vkopanega v svojo samodelno pridobljeno last. Nastop freisinškega škofa Janeza Frančiška v čarovniškem, procesu ovaja visok zmisel za prosvetiteljno delo inteligentnega svečenika med vernim ljudstvom.

Nadalje moram poudariti izredno tvorno silo in obrazno domišljijo pisatelja v tej povesti. „Urednikove opombe“ natisnjene na koncu knjige kažejo, kako skop zgodovinski in leposlovno neizdatni material je bil pisatelju na razpolago pri koncipiranju te povesti. Čeprav je avtor z izredno marljivostjo premozgal vse dostopno, s stališča umetnika dokaj suhoparno zgodovinsko gradivo, vse tozadevne regeste, urbarje, listine, zgodovinske knjige in razprave naših historikov, je vendar našel v vsem tem gradivu le malo zasilnih opor za svoje leposlovno delo. Razume se, da je mogel na takem temelju zgraditi velezanimivega in živahnega dejanja polno umetnino samo resničen, z neusahljivo domišljijo obdarjen umetnik, stvarnik iz ničesa.

Posebna vrlina „Visoške kronike“ je njena slogovitost v mišljenju nastopajočega osobja in v dikiciji, odgovarjajoči duhu tistih časov. Kakor o malokaterem našem leposlovcu se mora o Tavčarju reči, da ima svoj individualni slog, ki ga suvereno obvladuje kot voljno in poslušno izrazilo. „Cvetje v jeseni“ je vse nedolžno, čisto — belo. „Visoška kronika“ je od prve do zadnje vrste vsa mračna, zadolženo temna, pretkana z vijoličastimi žarki pokore v junaku

Polikarpu. To razpoloženje se v primerno ponižnih in vdanih tonih blaži in mehča v slabiču Izidorju, izredno realno prepletenem z rdečimi življenjskimi žilicami človeških slabosti, katerih se Izidor neprestano obtožuje, pa vedno pri vsaki odločilni priliki pada vanje. Zgodovinski slog v jeziku je jako težko pogodljiv pri nas Slovencih, ki ne moremo — kakor Čehi in Poljaki — v svojem književnem jeziku uporabljati starinskega jezika naših itak redkih piscev iz časov pred XIX. stoletjem. Ta problem je po svoje rešil Tavčar na ta način, da je pisal sicer v modernem jeziku, a da je vendar čudovito zadel in od kraja do konca zdržal ton, vzbujajoč vtisek, kakor da bi pisal to „kroniko“ nekoliko izobraženejši Slovenec konca XVII. stoletja. Pisatelj, ki je že „Grajskega pisarja“ poizkusil pisati v svečanem starokronikarskem, z onodobnimi stilističnimi arabeskami prepletenem slogu — tam samo v začetkih posameznih poglavij — je tu to dikičijo tako zaokrožil in dognal do takšne zanimive popolnosti, s kakršno se ne more ponašati pri nas noben pisec zgodovinskih povesti. Zraven je znal vzbuditi iluzijo istodobnosti z vpletanjem cele vrste značilnih kulturno-zgodovinskih podrobnosti.

Mnogo razumevanja in globokega spoštovanja je pokazal Tavčar v tej povesti za tiho, vztrajno, pogosto mučeniško delo ženske kot bitja, stoječega možu ob strani s tem, da z brezglasno potrpežljivostjo prenaša in blaži nasilnost njegove nature, s tem, da po še takó dolgotrajnih neuspehih ne neha verovati v moč ljubezni in srčnega nagnjenja, s tem, da z neporušljivim dušnim mirom zaupa v končno zmago resnice in pravice. V tem oziru nam je podal tri krasne ženske značaje: mučenicico Barbaro Kalanovo, samaritansko Margareto in pravičnico Agato. Očeta in mater nadomestuje svoji vnučki do zadnjega diha se trudeča stara Pasaverica. Lep vzorec samozavestne mlade ženske sile je Ana Renata.

Vse pripovedovanje v „Visoški kroniki“ se vrši soglasno z nekomplcirano dušo Izidorja, fingiranega zapisovatelja dogodivščin svoje rodbine in dobe, v slogu najenostavnejše stvarnosti ob otipljivih oporah predmetnosti. Kljub temu izpod teh naivno reproduciranih vnanjosti neredko na dragocen način proseva tudi duša nastopajočih oseb. Opozarjam samo na psihološki fini prizor, ko Polikarp obišče svojega bolnega sinčka Izidorja, kateremu je nedavno v divji, kaznovalni jezi odsekal prst na roki; kako se bliža „korak za korakom“ bolniški posteljici dečka, ozirajočega se vanj, „kakor se ozira golobica na jastreba“, kako si dá od nebogljenčka vreči usnjato, z železom okovano rokavico v obraz in kako v zamolklem kesanju skloni nad poškodovano sinčkovo roko „svojo kakor iz železa skovano glavo“ ... vse to je treba čitati! V nasprotju s to sliko obračam čitateljevo pažnjo na delikaten prizorček, v katerem se na izredno nežen način opisuje, kako Margareta v Davčah obdari odhajajočega svojega ženina s facoleteljčkom, proseč ga: „Nemi, nemi!“ — Pretresljivo sliko greha in kazni za greh predstavlja zgodba Marksa. — Gniljiv zmisel teh otrok prirode za lepo božjo prirodo se zrcali iz dolgega pogleda, s katerim se Agata pred pričetkom čarovniške razprave poslavlja od planin, obžarjenih od solnca.

Obe Tavčarjevi tako različni povesti, natisnjeni v pričujočem zvezku, pa družijo v en akord ena nota, ki kot mogočna dominantna odmeva iz osnove obeh umotvorov. To je avtorjeva plemenskosilna ljubezen do domače grude. Ta nota se v „Cvetju v jeseni“, napisanem v težkih dneh svetovne vojne, ko je Slovenec visel med upom in strahom, glasi v trepetajoči skrbi, a kljub temu v oni samozavesti, ki jo pisec tako ceni na svojem Poljancu, ki ne „veka“ niti v kladi na loškem trgu: „Eno je glavno: naša zemlja se nam ne sme vzeti, in narod slovenski mora stati kot večno drevo, kateremu korenine

nikdar ne usahnejo!“ In baš h koreninam svojega naroda se zateka, do njih se pogloblja Tavčar v teh zadnjih dveh delih. Podoben antičnemu Anteju, srkajočemu nove moči iz zemlje, si nadložni, bolni Izidor, do neke mere glasnik pisateljev, želi mimogrede, da bi umrl, a takoj nato ima hipe, ko se otresa teh misli: „V takih trenutkih“ — pravi tako lepo in važno — „sem dobro vedel, da te, naj si še tako zapuščen in osiromašen veže trdna veriga na nekaj, česar se vsak hip ne zavedaš: ta nekaj je — zemlja, na kateri si se rodil. To je naša edina neskalsjena prijateljica, vedno ti kaže en in isti obraz, in zvesta ti ostane, če jo še tolikrat zatajiš. Ko tako ležim, mi sili iz ruše nova moč v onemogle ude, in prav vsaka koreninica pod mano poganja tudi v moje telo, da se čutim eno z zemljo, na kateri ležim. Zemlja domača — ni prazna beseda: del je mojega življenja, in če se mi vzame zemlja, se mi je vzelo tudi življenje . . . Mogoče, da je težko umreti — moja vera to ni! — ali toliko zapišem, da bi rajši umrl sredi domače doline bodisi od gladu, nego na zlatem stolu nemškega cesarja, kjer bi imel vsega na kupe.“

Sklepam z željo: naj bi naša domača zemlja dokazala svojo celilno moč tudi nad našim pisateljem, upajočim vanjo in zatekajočim se v njeno naročje, da bi v zdravi, lepi življenjski jeseni kljub svojim sedemdesetim in še tolikim in tolikim letom mogel dovršiti že zasnovani drugi in tretji del „Visoške kronike“ in še marsikaj iz svojih načrtov, ki jih ima lepih in nemalo in za katerih izvršitev ima ne samo neoslabljeno, ampak celo povečano sposobnost, kakor dokazujeta povesti, ki ju tu v tem zvezku slovenskemu čitateljstvu izročam v umetniški užitek.

I.

Cvetje v jeseni.

Blagor mu, ki ima v časih
groze in trepeta še moč, spo-
minjati se zornih prejšnjih dni!

Sedeli smo na najlepšem ljubljanskem vrtu
v senci pod divjim kostanjem.

Gospa Marica je z belo roko prekladala
posode ter nalivala kave, da je puhtel prijeten
duh pod zelene veje.

Tudi gospa Mica ni hotela ostati brez dela.
Narezala je belega kruha ter ga simetrično
razstavila po mizi. Vmes pa je postavljala gospa
Dinca male krožnike z rumenim medom in
sirovim maslom.

Pri tem človekoljubnem delu, ki je veljalo
v prvi vrsti meni, me je prešinila misel —
bogve odkod je bila prišla — ki ni bila ljubez-
niva za ljubko trojico, katere gost sem bil danes
na najlepšem ljubljanskem vrtu.

Premišljal sem: „Kako so lepe in srcu
prikupljive, pa bi vendar življenje zastavil, da
ta trojičica ni nikdar poznala tiste vsemogočne
ljubezni, katera ni dana vsakemu, komur je pa
dana, tega pretresa, kakor pretresa vihar go-
zdove na gori!“

V svoji neprevidnosti sem dal besedo tej
svoji misli. Kakor trije čmrljčki so se dvignile
ter brenčale okrog mene.

„Kaj, da me nismo vzele svojih mož iz ljubezni?“

Prav ostro so me napadale, posebno gospa Dinca: „Da bi jaz svojega moža ne bila vzela iz ljubezni?“

Polastila se me je hudobija: „Moje mnenje govori, da si svojega moža vzela, ker prideluje vsako leto obilo dobrega in dragega vina.“

Že sem upal, da pridem v dotiko ž njeno sladko ročico. Ali vmes je posegla gospa Marica: „In jaz sem svojega vzela, ker prodaja na debelo sladkor in moko?“

„In jaz,“ je hitela gospa Mica, „svojega, ker z dobičkom razpečava sukno in platno?“

Nobena ni hotela odnehati od čebljanja in iz oči jim je plamtel ogenj, da sem menil, sedaj in sedaj bom upepeljen!

Na Kamniških planinah se je pričela megla kaditi izza vrhov.

„Vreme se izpremeni,“ sem pripomnil, da bi napeljal govorico v drugo strujo.

Unisono: „Užaljene smo!“

„Saj niste same, ljube prijateljice, saj imate obilo tovarišic! Čas, recimo moderni čas je tak, da je zakonska ljubezen prav važno blago, ki se za visoko ceno prodaja, za visoko ceno kupuje. Kaj morete ve za to? Žrtev ste dneva, ki vas je rodil. A same dobro veste, da bi danes Leander ne plaval čez Helespont, ako

bi pri dekletu ne slutil nekaj težkih hranilničnih knjižic! Tudi jaz ne morem za to, da je tako!“

„Obrekovavec! Hudobnež!“

Posadil sem se na konja: „Kaj veste ve tri, kaj vedo vaše tovarišice, kaj ve moderna ženska o tisti ljubezni, ki pretresa telo in dušo, ki veže dušo in telo, ki je kakor nevihta, ki pride, da ne veš odkod, ki te podsuje, ki te stolče, da se od nje nikdar več ne oddahneš, ki jo pa vendar hočeš imeti, in najsi radi nje izgubiš življenje! Kaj veste ve o taki ljubezni!“

„Me ljubimo svoje može!“

„Dokler so v stanu mesec za mesecem polagati stotake na mizo! Ako bi ne bilo stotakov, ako bi ne bilo obleke in svile, ljubi Jezus, koliko ženic bi svoje može še ljubilo?“

„Ti to dobro veš, ker si — oženjen!“

Grenko-zasmehljivo so se smejale.

„Zasmehujte me, kolikor vas je volja! Da, prijateljice, kar ni bilo dano vam, je bilo dano meni! Pretresla me je ljubezen, enaka viharju, enaka nevihti! Prišla je pozno, prav tako je prišla, kakor pride včasih kako cvetje v pozni jeseni. Sadu ni rodila, kakor ga ne rodi jesenski cvet. Ako me hočete poslušati, vam razodenem vse. Pri tem tudi zveste, čemu nisem hotel zakonske družice, katera bi me bila ravnotako

okrog prsta obvijala, kakor obvijate ve svoje može. Pri poslušanju se boste morda obilo smejale! Vprašanje je torej: me li hočete poslušati?“

Gospa Marica, gospa Mica in gospa Dinca so z enim glasom odgovorile, da hočejo poslušati.

I.

Ko se je po travnikih kosila otava — katerega leta je to bilo, nima za vas, častite gospe, nikakega pomena — sem vzel v roko pratiko ter izračunal, da dosežem točno po štirinajstih dneh osemtrideseto leto svojega brezpomembnega življenja. Teh osemtrideset let mi je tičalo neprijetno v kosteh: spodaj se mi je pričenjalo telo že nekako nesimetrično zaokrožati, zgoraj ob sencih pa je že nekaj sivelilo, kakor po zimi, če leži ivje na vejevju. Sicer pa se mi je dobro godilo. Nekaj let že nisem poznal nikakih skrbi, kakor so me svojčas davile na visoki šoli, in v pravadah sem koval če že ne rumenjakov, vsaj srebrnjake, tako da sta se mi polnila dan za dnevom lonec in skleda. Vzlic temu pa me je tistega dne, ko sem ob roki pratike določil svojo starost, zavest, da se staram, prav potlačila in ravnato tako me je potlačilo prepričanje, da mi na svetu ne preostaja drugega, nego tisto, kar imenuje Latinec: *fructus consumere*.

Stroj si — tako sem govoril sam sebi — ki bo tekel, dokler so posamezni deli kolikor-toliko v redu. Potem pa tuintam kaj odneha, oči ti pokvari kratkovidnost, lasje ti izpadejo in po členkih se ti nabere apno, da bo tekel stroj le še s stokanjem in ječanjem. Pri koncu pa vse skupaj pade, in kakor staro šaro te odneso v stran! Če se pa ob najzadnjem koncu vprašaš, je li tvoje življenje imelo kaj višjega pomena ali namena, ne moreš odgovoriti drugega, nego: „Ni ga imelo!“

Tako sem govoril sam sebi in prav živo čutil, kako me je potrla teh osemintrideset let, katere skoraj dopolnim. Kje naj dobim sočutno dušo, da izlijem vanjo svojo otožnost?

Gnalo me je iz sobe.

Ko stopim na ulico, je bil prvi človek, ki sem ga ugledal, trgovec Bon, tvoj sedanji mož, gospa Marica. Ali takrat ti še ni bil tako podložen, kakor ti je dandanes; pač pa smo že videli, da šteje stopinje za teboj in da ne odide svoji zakonski usodi. Ker se je sam ženil, je bil tiste dni pravi agent za ženitve, tako da sem takoj vedel, kake besede mi izpregovori ta revna duša.

„Kam pa? Kam pa?“ je popraševal.

Odgovoril sem čemerno: „Sam ne vem kam!“

„No, vidiš, ali naj ti do sodnega dne trobentam, kako sam si! Plevel si na njivi, za

katerega se nihče ne briga! Čisto tako ko plevel tudi pogineš! Dohodke imaš; lahko bi preživeljal ženo in otroke. — Oženi se vendar!

Kar vedel sem, da živi v veri, da je izpregovoril najmodrejšo besedo pod solncem in pod zvezdami! Ta modrost pa me ni potolažila, ker je ženska le slaba tolažba možu, če je star osemintrideset let.

Tedaj [se mi je poželego po gospe Heleni, katero ve tri itak dobro poznate. Tiste dni — morda je še danes — je bila najkrasnejša ljubljanska gospa, a bila je — gospa Mica, ne nabiraj svojih ust! — moja prijateljica. Kadar me je morila kaka skrb ali otožnost, [sem se zatekel k tej svoji prijateljici, in vselej je njena materinska beseda razvedrila mojo dušo in čelo. V mojih očeh je bila gospa Helena vzor ženske, katera se ni dotikala prahu tega sveta. [Ž njo skupaj sva čitala Prešerna, in na marsikatero krasoto Prešernovih umotvorov me je opozorila ona. Bila je čez vse mere idealna ženska: vsaj jaz sem bil prepričan o tem. Tudi s svojim možem — bil mi je součenec — je živela v resnično srečnem zakonu. Zakonska sicer nista imela velikega imetja, v obilju pa sta imela, kar sta potrebovala za življenje. Dve deklici sta bili sad vzornega zakona. Starejšo je bila gospa Helena že omožila, in nikjer se ni opazalo, da bi se pri tem kaj trudila ali pa še celo

posnemala sv. Petra, ko mu je Gospod zaukazal, da naj še enkrat razpne svoje mreže. Mlajša je živela še v hiši. Nekoliko me je motilo, da so jo klicali Elviro. Ali že takrat je ta deklíč nosil glavo, kakor jo nosijo ponosne in lepe ženske v španski Sevilji. Samoobsebi se ume, da je bila vzorno odgojena, in lepota na nji se je že razvijala, tako da je snubač lahko živel v nadi, da se mu s tako nevesto razcvete bujna zakonska sreča. Za svojo osebo sem malo občeval z gospico Elviro, ker tedaj niti osemnajstega leta ni bila dosegla. Ves dan je letala od učitelja do učitelja — učila se je nebroj modernih jezikov — in tudi po klavirju je trkala, kadar je le količkaj utegnila. Bila je splošna sodba, da se, kakor sestra, lahko in dobro omoži. Vsaj gospa Helena, ki mi je zaupavala največje tajnosti, mi ni nikdar kaj potožila, da bi jo v tem pogledu morale kake skrbi.

Gospa Helena me je, kakor vsikdar, sprejela preprijazno. Brez ceremonij sem prisedel k nji ter takoj opazil, da je danes v razgovoru bolj počasna. Nekaj je pletla, a tuintam je počivala z belimi rokami ter se zagledala v drevesa Lattermannovega drevoreda, ki se je nanj nutil lep pogled iz vkusnega stanovanja. Pazljivo in vestno me je poslušala, ko sem ji tožil o dolgočasnem svojem življenju in o osemintridesetih

svojih letih. Ni mi odgovorila takoj, pač pa je rahlo zaklicala: „Elvira!“

Hčerka je takoj, prav kakor da je čakala na klic, vstopila vsa pokorna in vdana, vzor prave in poštene odgoje.

„Kaj želiš, mama?“ To je vprašala seveda po francosko.

Kako vkusno se je bila napravila ta zelenjava! Vse je postajalo na nji okroglo in beli predpasnik je še bolj povzdigoval lepe oblike mladega telesa.

Mama ji je ukazala, da naj gre za pol ure na izprehod, a da se ima potem zanesljivo in gotovo vrniti domov. Elvira je brez odloga odšla, in prepričan sem bil, da pride točno in gotovo zopet domov, kakor se ji je zapovedalo.

„Kako to grmičevje raste, mi pa se staramo in življenje nam je v nadlego!“ Po teh besedah nisem mogel zadržati globokega vzdihla. Gospa Helena me je skoraj pol ure tolažila ter mi dokazovala, da pri meni o starosti ne more biti govora. Končno pa se je zagledala v strop in je nekaj premišljevala.

„Koliko časa, gospod doktor, že zahajate v našo hišo?“ me je vprašala naposled z nekako resnobo.

„Šest let, in hvaležen sem Bogu za vsak trenotek, ki sem ga smel preživeti v vaši družbi, gospa Helena!“

„To je fraza!“ je odgovorila hladno.

„Čemu fraza?“

„Drugega biti ne more!“ me je zavrnila odločno.

„Dokler sem bila sama, se je dalo to še urediti; sedaj pa, ko je Elvira dorastla, ni moči več krotiti hudobnih jezikov. Saj me umejete, gospod doktor?“

„Čutim se vendar starega!“

Zavrnila me je takoj: „Hudobni jeziki tega ne čutijo!“

Skoraj zaihtel sem: „Kaj mi je početi? Ali naj ne prihajam več v vašo hišo? Kako naj živim?“

Čutil sem se v resnici nesrečnega. Gospe Heleni pa se je razširil čaroben smehljaj po licu in šepnila je: „Se da tudi drugače urediti.“

Ko me je nekaj časa pomenljivo gledala, je še dostavila: „Opraviti imam v mestu. Moj mož ima priti vsak hip; počakajte ga in lahko večerjate z nami.“

Izginila je in me prepustila občutkom, ki so se kar usuli name. Kaj mi je početi? Ali mi je pokazala vrata? Njena beseda, da se dá stvar tudi drugače urediti, mi ni hotela iz spomina. Ali kako?

Klink! Klink!

Kakor bi me zadela strela, tako me je zadel ta „klink! klink!“ Elvirica se je točno vrnila

domov in sedaj je v belem predpasniku, ki je še bolj uveljavljala njene zaokrožene črte, igrala na klavir.

V hipu se mi je odprl pogled na Galilejsko jezero — morda je bilo kako drugo, ker nisem učenjak sv. pisma — in videl sem sv. Petra, ko je s tovariši privlekel prazne mreže k svojemu Gospodu. In Gospod je ukazal: „Vrzite mreže še enkrat!“

Klink! Klink!

Pokril sem glavo in bliskoma sem stal z znojem oblit na ulici. Tam pa sem padel v roke svojemu zdravniku, ki z bolniki ni bil nikdar ljubezniv.

„Kaj se potikaš po tlaku?“ je zakričal osorno, in to z obrazom, ki je podoben kozelcu, če ga prevrne burja po zimi.

„Bolan sem!“

„Vraga si bolan! Delaš, če se tisto pravdno pisarjenje sploh delo imenovati more, delaš ko navit avtomat! Misliš malo, ješ pa veliko, ko prašiček pri koritu! Polenaril si telo, polenaril si dušo, in rediš se, kakor da je mast glavni namen tolstega tvojega življenja! Poslušaj moj svet: Sedaj, ko se kosi otava, odrini v kako pogorje! Lazi po skalah! Pridruži se koscem! Hodi, hodi in delaj! Potem kmalu izprevidiš, da je življenje dar božji in da se samo tepci dolgočasijo v njem!“ Nato je odrinil.

Meni se je tedaj prikazalo pred pogledom zamazano pismo in njega velike črke, ki so bile videti kakor po senožeti razmetan plot.

Sestra moje matere je bila omožena na Jelovem brdu, visoko v gričih, in pismo mi je pisal njen sin Boštjan Presečnik, ki je bil vsikdar ponosen na sorodstvo, ki je vezalo naju. Tiste polomljene in razmetane črke so mi pripovedovale, da je Boštjan slabe volje, ker se premalo brigam za sorodstvo: „Več ko pet let te ni bilo pri nas. Svoji ljudje morajo s sabo držati. Tudi Barba že težko čaka. In Meta se je razrastla, da jo komaj spoznaš.“ Barba, rojena Muhova iz Jarčjega sela, je bila žena Boštjanova, Meta pa njegova hči. Ta se je „razrastla“. No! No!

II.

Jelovo brdo! Ravno pod Blegašem tiči mala ta vasica sredi rodovitne ravnine, kjer pride-luje prebivavstvo svoje življenjske potrebščine. Črešnja je glavno drevo, in spomladi je krajina povita z belimi vencii. Tudi oreh je tu domačin in sad njegov slovi po vsem pogorju.

V tem pogorju sem preživel otroška svoja leta, kakor živi mlada ptica v gnezdu. Živeli smo kakor kos narave, in še obleke nismo imeli. V tisti dobi je v našem pogorju še cvela navada, da otročaj, dokler ga niso poklicali v

šolo, ni dobil svojih hlačic. Nosili smo dolge, do peta segajoče srajce, in kjer smo se igrali, je bilo videti iz dalje, kakor bi se na kupu valjale umazane vreče. Če je zapadel sneg, so se valjale te vreče bose po snegu in tuintam podrgnile s krvavo kožo po ledu. Ko je prišla rahla pomlad, izteknili smo vsako ribo v vodi in v gozdu ga skoraj ni bilo gnezda, da bi ga ne bilo zasačilo naše oko, bodisi na zemlji pod grivo, bodisi visoko na veji ob deblu. Pisani pinož, rumeni strnad in zlata taščica — pri nas pravijo tej drobni živalici „šmarnica“ — nobeden ni mogel skriti zakonske svoje posteljice pred nami. Bili smo del prirode in nehote smo občutili, da pripadamo k zemlji, kakor pripada k tej zemlji jelka, ki raste na slemenu Mladega vrha. S prirodo smo skupaj zrastle in eno smo se čutili ž njo! Zatorej me sili vse nazaj v rojstni svet in tja me bo sililo, dokler me bodo nosile noge! Kadar zopet pridem v rojstno krajino, me v hipu obdajo otroška leta. Niti najmanjši pripetljaj ni pozabljen in spominjam se vsakega kraja, kamor je nosila ptica svoje gnezdo, kjer smo kurili krese, kjer smo lovili rake-koščake ali tolkli kozo „pod novim cesarjem gor in dol“!

Vsi ti spomini ti mrgole pred dušo, telesu pa je, kakor bi se kopalo v bistri in okrepčevalni vodi.

Ravno tako je bilo tisti dan, ko sem hodil proti Jelovemu brdu. Mehki spomini so me objemali, in ko sem dospel do Tominčevega hrastja pod Lovskim brdom, ni vrag, da bi ne bila zapela vuga? In pognala je svoj glas v zeleno dolino! Vuga? Malo pozno je že bilo zanjo. Meni pa se je vendar zdelo, da je le bil „stric Matije“, ki prišiva svoje gnezdo na rogovilico pri veji, da mu giblje sapa mladiče v tej zračni zibki. Ej, škoda, samo enkrat v življenju sem vedel za tako gnezdo, a še to je viselo na tako šibki veji, da nisem mogel do njega!

Nad Lovskim brdom je pričel kazati svoj obraz stari naš Blegaš, a tik njega je čepel okrogli Koprivnik, izza katerega se tako radi privlečejo črni oblaki, da namočijo polje, kadar je najmanj treba. Takrat je v ozadje stopila Ljubljana in v stran so stopile vse skrbi, ki grenijo življenje samcem po mestih!

Hotel sem sestiti pri poti v šumeče resje ter se zagledati v plešasti Blegaš, če me morda še pozna?

A pri poti sta že sedela dva. Že pred mano sta bila prelezla klance do Lovskega brda. Sedaj sta čepela v resju, podobna kupu nesreče, in meni sta se videla kakor dva omlačena snopa.

Mož je pokazal z roko na Blegaš: „Lep je! Na vrhu je v senci, po bregovih pa ga obseva solnce!“

In res je takrat nad goro plaval velik oblak, ki je prestrezal solnčne žarke, tako da je bil vrh teman. „Lep je“ — k meni je obrnil izmučeni svoj obraz — „in če je bil človek šestnajst let notri, se ga komaj nagleda.“

Zagledal se je v goro. Pričelo se mi je svitati, kdo bi bil ta človek. Dolgi zapor mu je razoral lice in izpadli so mu bili tudi lasje na glavi. Ni ga bilo lahko spoznati.

Nekdaj je govorilo naše gorovje le o tem, kako sta se kočar Skalar in gruntar Kalar trgala zaradi male njivice, ki je bila last beračeva, po kateri pa je hotel bogatin vlačiti posekani les iz svojega gozda, ki je ležal ravno nad omenjeno njivico. Kalar, ki je bil z vso vasjo v sorodu, je imel torej vso vas na svoji strani. Imel pa je na svoji strani še različne odvetnike, ki so mu puščali denarnico, da je pravda več stala, nego sta bila njivica in gozd skupaj vredna. Skalar je vsled tega imel proti sebi vso vas in mnogo odvetnikov, ali vzlic temu je končno zmagal v pravdi.

Lehko si mislite, kakšno sovraštvo je nastalo med Kalarjem in Skalarjem. Bogatin je besnel in je bil — kakor pravimo — vedno pripravljen, revnemu kočarju „s sekirico dobro jutro voščiti“. Temno sem se spomnil, kako se je govorilo, da sta se v nekem robovju na Blegašu srečala, se spopadla, in da se je pri

tem Kalar do smrti ponesrečil. Potem je bila dolga razprava in — če sem se prav spominjal — je bil Skalar za vse življenje obsojen v Gradiško.

Pri teh spomilih sem spoznal Šimna Skalarja, s katerim sva v otroških letih ovce skupaj pasla, kateri je pa bil videti sedaj za najmanj trideset let starejši od mene.

Zopet je ječal: „Lemój, šestnajst let! In noben dan nisem videl ne Koprivnika, ne Mladega in ne Starega vrha. Posušil sem se ko kopriva — ej, huda je bila!“

Ko je nekaj časa molčal, je iztegnil koščeno roko ter pokazal na kraj, kjer se je iz zelenega bukovja kazal bel rob na bregu, ki ga obrača Blegaš proti Jelovemu brdu.

„Vid'š, tam za robom je bilo! Na ozki stezi me je srečal, sekira je vzdignil in k meni je rinil. Ker pa je bilo deževalo, se mu je spodrsnilo. Truplo in sekira sta padla po skalovju navzdol, in kakor je Bog v nebesih: jaz se ga z roko nisem doteknil! Vid'š, tako je umrl Kalar!“

Vprašam: „Kako, da so te obsodili?“

„Njegov brat je pričal. Skrit za grmovjem, je hotel videti, kako sem Kalarja pograbil in ga potisnil čez rob. Krivico mi je storil in šestnajst let mi je ukradel!“

Dosedaj Šimnova žena, Luca, ni bila izpregovorila. Prejkone je bila v dvomih, ali me naj

tika ali vika. — Pri nas so tiste dni imeli samo oženjeni pravico, da so jih vikali; če si vikal neoženjenega, ti je štel to v zlo. Žalibog je tudi ta lepa navada v pogorju ponehala, in kmalu doživimo, da se bodo dekleta iz različnih far med seboj vikala!

Pa Luca se predolgo časa vendarle ni mogla krotiti. Imela je jokajoč, stopen glas, kakor ga ima zajec, če si ga slabo zadel. Povzdignila je ta glas.

„Toliko sem vekala,“ je zastokala, in njene oči so v resnici bile podobne studencu, kadar izgubi v poletju vodo, „toliko sem vekala, ko so mi moža odpeljali. Sosedje me niso pogledali, in če bi Presečnika ne bilo, bi bila vzela konec od lakote. Drugi me tako ni vzel na delo! Dobro leto potem je umrla Špelica — od stradanja! Toliko sem vekala!“

Pri nas ljudje ne jokajo, pri nas vse „veka“, tako otrok v zibeli, kakor žalujoči pri pogrebu. Zatorej je tudi Luca „vekala“, ko so ji moža vzeli in ko je umrlo otročè.

Pa tudi brez vekanja bi bil človek tej ženski verjel, da je veliko trpela pod božjim solncem. V teku tega trpljenja se je je oprijela bolezen, da je s suhim svojim obrazom migala neprestano semintja, kakor petelin na vrhu cerkvene strehe, kadar je dvojna sapa v zraku. Ta uboga glava se je brez odloga kakor nihalo

premikala od leve na desno in od desne na levo, prav kakor da bi hotela sproti zanikavati, kar je govorila z jokajočim in stepenim svojim glasom. Vse to je napravljalo vtisek smešnosti, ali ravno ta smešnost je nehote poviševala — če si nosil kaj človeškega srca v sebi — vtisek žalosti, katera je bila v toliki meri prisojena materi Luci.

„Tako je umrla tudi Špelica! Pa še tružice mi niso hoteli napraviti v vasi! Morivci in ubijavci nismo imeli nobene pravice!“

Radoveden sem postal.

„Lemójte“ — pa se je takoj popravila — „lemoj, zdaj sem te spoznala! Brada ti raste, pa si vendar Kosmov! — Zjutraj je umrla, in povem ti, od stradanja! Na svetu je bila komaj tri leta. Pa nikjer nisem mogla dobiti desak, da bi jo spravila, kakor se spodobi človeku. Zvečer, ko se je luna prikazala za Goro, sem jo naložila v košek, s katerim smo vozili travo, če smo imeli kravo pri hiši. Takrat je sadje cvelo. Naložila in odpeljala sem jo po noči. Nekaj jablanovih vejic sem položila k nji, da je šla v cvetju od doma.“

Sedaj si predstavljajte to revo, ko je svojega mrtvega otroka v pozni noči vozila po slabih gorskih potih! Kdo naj vam, mestne gospe, verjame, da sploh veste, kaj je trpljenje na svetu? —

„Povedati ne morem, kako mi je bilo tisto noč. Tak pogreb, in nedolžen otrok, ki nikomur nič hudega storil ni! O Jezus! O Jezus!“

Nekaj časa je vzdihovala, nakar je še dostavila:

„Ali brez pogrebcev moja Špelica ni ostala. Ko jo pod Malenskim vrhom pripeljem do prvega ovinka v gozdu, pogledam na tratino pod seboj, pa ti jo primaha tam doli rjav in kosmat zajček. Kak streljaj od mene skoči na pot. Prav nič se ni bal mojega mrtvega otroka. Sredi pota séde, prav čudno maha z ušesi in si mane z nožico kuštravo glavo. Oči si briše, sem si mislila. Na vse to izgine v bukovje, a povem ti, še trikrat je žival prekrižala pot; vselej je obsedela in si brisala gobček. In vidiš, Bog je poslal tega pogrebca, ker ni bilo ljudi! O Jezus, jaz sem kaj prestala tisto noč!“

Še mnogo sta mi potožila, ali Luca je potem vodila prvo besedo.

„Otroka sem pokopala, moža so imeli v Gradiški, fantič pa je moral v službo, ker ga doma preživiti nisem mogla. Bila sem zapuščena ko zapuščena ptica po zimi. Leta so tekla, nato pa sem šla k cesarju.“

Vprašam: „Na Dunaj?“

„Tja, kjer je cesar. Dohtar“ — tu je v moje veliko zadoščenje imenovala našega prijatelja Karla — „mi je vse lepo napisal in v posebnem

listu je prosil vse kristijane, naj mi gredo na roko, ker ne govorim nemškega jezika. Nič mi ni računal in še nekaj za pot mi je dal. Hvala Bogu, da so še dobri ljudje na svetu!“

Na dolgo in široko mi je pripovedovala, kako se je vozila na Dunaj, kako je ondi iskala cesarja, kako so ji vzeli prošnjo, da cesarja ni videla, da pa ji je ta vendarle pomilostil moža.

„Zdaj, zdaj imam moža,“ je končala. „Obleko sem mu kupila, da se je napravil, kakor vidiš.“ Ponosno je migala z glavo: „Ali ni čeden?“ Čeden sicer ni bil, ker je nova obleka visela na njem, kakor na plotu, a pritrdil sem, da je čeden.

Tiho je dodala: „Doma pa mu nimam kaj skuhati. Ni pšena, ni moke in drugega nič. Prvo noč bo moral v posteljo brez večerje.“

Obmolknila je ter me kimaje gledala od nog do glave. Nato je vprašala:

„Ali kaj prida zaslužiš?“

Videl sem, da je s strahom pričakovala mojega odgovora.

„Nekaj že.“

„Toliko, da lahko živiš?“

„Prav lahko!“

Sedaj je trepetala vsaka črta na upadlem obrazu, dokler ni polagoma iztisnila iz sebe, da bi jima kaj posodil in, pri ljubem Bogu! ne podaril. Kmalu smo bili edini, da jima posodim,

da si bosta imela s čim kupiti živeža na Malenskem vrhu in da si potem tudi kravo kupita, brez katere jima ni bilo izhajati.

Res smo nato pri Posevčniku na Malenskem vrhu nakupili moke in drugih potrebščin. Trgovec pa nam je pridal vrečico, katero smo napolnili in katero je potem ves srečen nosil Skalarjev Šimen.

Pri odhodu je Posevčnik omenjal, da je vsa vas v ognju in da bi morda ne kazalo, da bi se danes vračala domov.

Pa smo jo le odrinili proti Jelovemu brdu, kjer je bilo splošno mnenje, da „morivec“ ne sme v vas.

Približali smo se prvim hišam.

Čuli smo vpitje in opazili, da so ljudje vihteli kole in vile. Razlegal se je krik: „Živ ne pride v vas! Če je oni pod zemljo, naj gre ta za njim!“ V prvi vrsti je divjal Kalar, ki je v rokah nosil zakrivljene gnojne vile. Tudi nekaj žensk je kričalo vmes, in še celo otročaji so tiščali količe v slabotnih rokah.

Ta dva sta obstala in od groze skoraj okamenela. „Moli, Luca!“ je zaječal Šimen. Krčevito je tiščal vrečico k sebi, snel črni svoj slamniček z glave, z desnico pa pričel delati velike križe čez potno svoje čelo.

Zadonela je veličastna molitev o Kristovem trpljenju, in stepeni in jokajoči glas kimajoče

Luce je presegal vpitje množice. — Kakor veste, nisem bil nikdar posebno vnet za molitev, ali ta prilika me je preobvladala in razoglav sem korakal za onima, ki sta v silnih stiskah iskala pomoči pri Njem, ki je nekdam trpel za solzni naš svet. Že smo dospeli do sovražne tolpe. Za Blegašem je solnce zatonilo in senca je legala po krajini. Kakor jok je bil čuti Luce skrhani glas: „ki je za nas krvavo bičan bil, ki je za nas s trnjem kronan bil, ki je za nas križan bil“. Preplašena ženska ni ostala pri enem; vse skupaj je mešala, tako da je sedaj molila k Onemu, ki je za nas križan bil, potem pa zopet k Onemu, ki je za nas s trnjem kronan bil. Presunilo me je tako, da sem skoraj videl, kakor bi stopal s trnjem ovenčani in krvavo prebičani Odrešenik s svojim križem pred nami.

In ta dva sta nosila križ ž Njim!

Ljudstvo je obmolknilo. Že je nekaj količev odletelo v stran. Matere so pograbile po otrocih in tudi možje so izginjali. Zadnji je odstopil še Kalar, vile je treščil na tlak pred hlevom.

V hipu ni bilo videti žive duše več. Ostal sem sam sredi vasi. Onadva pa sta odkorakala proti svoji podrti koči, in še iz dalje se je čul stepeni in jokajoči glas Luce: „ki je za nas križan bil“. —

Tako sem prišel tisti večer na Jelovo brdo.

III.

Kmet je kralj. Če ima dobro in čedno naravo, če ima primerno zemljo, da jemlje iz nje življenje in davek, če nima dolgov, pač pa polne hleve, in če ima še kopico zdravih in pokornih otrok, je kmet kralj, neodvisen od vsega sveta.

Tak kralj in gospodar je bil Presečnikov Boštjan na Jelovem brdu. Njegova hiša je stala prav pri koncu vasi. Zidana je bila in imela je takoimenovano „gorenjo hišo“, okrog katere je tekel lesen hodnik. Okna so tičala v okvirju zelenih, kamenitih stebričev, a z železom so bila tesno zapažena. Nad okni je kraljeval sv. Ferjan ter s svojo golido zabranjeval požare.

Tik hleva na dvorišču je ležal velik kup gnoja, a vzlic temu sta se povsod kazala snaga in red. Na steni je viselo raznovrstno orodje, da je bilo takoj pri roki. Tnalo je bilo pometeno in glavna pot proti hiši je bila še celo s peskom posuta. Tik vhoda pri veži je tekla voda iz umetnega vodnjaka, ker so Presečnikovi že v tistih časih imeli svoj vodovod.

Pri tej hiši si se takoj čutil domačega, ker ni bilo v vsi naselbini ničesar, kar bi bilo ustvarjalo kaj nesoglasja. Vse se je strinjalo in vjemalo.

Bila je že noč, ko sem stopil v vežo.

Dolga ta veža se je končala v mogočno kuhinjo, visoko obokano. Kadar je visoki ta obok bil poln mesa, ki se je ondi sušilo, je človeku posebno dobro del pogled na njegovo blagoslovljeno višino. Obok kuhinje in tudi veža sta bila zavita v saje, od katerih je pri južnem vremenu kapalo ter se svetlo nabiralo na tlaku. Nad tem se tiste dni še nihče ni spodtikal; bila je to nekdanja navada, tako da je kapalo že pri starem očetu in brez dvojbe tudi že pri tega očetu.

V veži je vladala tema, samo od ognjišča sèm se je svetilo. Tam se je togotila ženska, da niso burkle popravljene, da ni mogoče loncev pristavljati in da so moški vsako leto bolj zanič.

Glas te ženske mi ni bil neznan in vedel sem tudi, komu velja ta jeza in srd. Bila je dekla Liza, ki je pred petimi leti že tudi služila pri Presečnikovih. A njena beseda je veljala hlapcu Danijelu — pomislite, to cokljarsko ime v tem olikanem pogorju! — ki je istotako že dolgo vrsto let služil pri Boštjanu.

Že večkrat sem omenjal, da je tedanji čas imel svoje posebne navade.

Med take navade je spadalo tudi, da sta se štela hlapec in dekla, če sta služila daljšo dobo pri dobrem gospodarju, za nekako zaročena z namero, da se vzameta, kadar si dosti prislužita.

Taka zaroka je vezala tudi Lizo in Danijela, ker sta že več nego deset let služila skupaj. In res je ona varčevala, kar se je dalo, a Danijel — že ime kaže, da je bil svoj čas prinesen iz Trsta — je bil falot, ki je nalagal zaslužek najrajši v svojem lastnem grlu. Ta ljubezen torej ni bila brez viharjev: prav rado se je bliskalo in včasih je še celo treskalo.

Danes je pri ognjišču treskalo:

„Pri ljubem Bogu nisi zanič! Še podkuriti nimam s čim, ti grdoba lena!“

Mimo mene je prikrevljal Danijel s kozavim svojim licem. Imel je desno nogo krajšo od leve, ker se je sploh pri vsakem Tržičanu — pri nas smo jim rekli Tržani — kazala kaka telesna hiba. Kmalu se je prigugal nazaj in nosil je polno naročje ravnokar naklanih trsak. Vrže jih pred ognjišče, rekoč:

„Že zjutraj sem ti jih nasekal. Saj zmerom mislim nate, Lizka!“

Zadnjo besedo je nekako sumljivo izgovoril, tako da se je lahko čulo za „Liziko“ ali pa tudi za „Lisko“, kravo v hlevu. Liza jo je umela za kravo.

„Ti vrag črni!“ Pograbila je za oklešček ter udarila za Danijelom, ki jo je urnih peta odkuril iz veže. —

Vstopivši v hišo, opazim Boštjana za mizo. Kar čutil sem, kako se je v njem vse vnelo

od veselja, da ga obišče sorodnik. Takrat je imelo pri nas sorodništvo še nekaj cene, in če si sorodnika obiskal, si vedel, da si prišel k svojim ljudem. Vzlic temu pa Boštjan pri mojem vstopu niti izza mize ni vstal. In da bi si bila v roko segla, o tej gosposki šegi tista leta v Jelovem brdu še govorce ni bilo! S svetlim očesom me je pogledal in dejal:

„No!“

In jaz sem odgovoril:

„No, da ste le zdravi!“

Nato je Boštjan zaklical svoji ženi, da naj prinese „štobor“ in luč. Tedaj v našem pogorju še ni vladal „smrdljivec“, pač pa je v leščerbah gorelo laneno olje. Leščerbe so stale na štoarih, majhnih, lesenih stebričkih, odkoder je izhajalo prejkone tudi ime. Če se je v kaki gostilni nabirala nevihta, je gospodar najprej ukazal gospodinji ali dekli, da je spravila štoarčke v kraj, ker so bili za tepež pripravno orodje. Danes ne iztaknemo štoara več v kmetiških hišah, od Škofje loke pa do Cerknega ne! Laneno olje je podleglo in smrdljivi bratec gospodari na mizah. Mlajši zarod pa nima več pojma o prej tako potrebni premičnini. Kultura je vzela štoare!

Barba je nekaj odlašala. Ko je prinesla štobor in plamtečo leščerbo, sem opazil, da je morala že vedeti o mojem prihodu. V kratkem času si je preoblekla srajčnik — tudi to, za

naše ženstvo tako karakteristično oblačilo je zagazilo v pozabo — kateremu se je videlo, da prihaja iz perila. Tudi nov predpasnik si je bila pripasala.

Barba je bila še vedno postavna žena. To sem ji tudi v obraz povedal, tako da se je zadovoljno zasmejala. V tem pogledu ste ženske vse enake, in najsi nosite svilene, s čipkami obrobljene dolge srajce ali pa kratke, na rokavih v gube nabrane srajčnike!

Menili smo se o letini, o živini in o visokih davkih. Ko sem povedal, da ostanem pri Presečnikovih nekaj tednov, se je obema razžarilo lice. Prepričan sem bil, da sta se tega v resnici veselila. Pri tem se ni predla nikaka pretirana govorica, kaj naj se mi daje jesti, kako naj se z mano počenja in o drugih takih sitnostih. Umelo se je na obeh straneh, da bom živel, kakor živi človek, če pride med svoje.

Stemnilo se je. Posli so pričeli cepati v hišo, in naenkrat je bila miza zasedena. Gospodinja je hitela po večerjo.

Najprej se je pred nas postavila velika skleda celega krompirja, iz katere se je mogočno kadilo. Mati Barba je na mizo za družino natrosila velik kup soli, za naju z gospodarjem pa manjšega. Sad zemlje smo jemali iz sklede, ga solili in jedli. Ko sta bila v posodi zadnja dva kosa, ju je pograbil hlapec Danijel, rekoč:

„Ostati ne sme nič!“

Nato je prišel na vrsto sok, v katerega je vrgla gospodinja veliko kepo rumenega masla. Vsak je dobil leseno žlico — ki bi jo ti, Marica, komaj bila spravila v svoja usteca — skupno smo zajemali, pridno in z vnemo. Tuintam je Liza zavpila nad Danijelom:

„Ne lovi samo štrukljev!“

Pa hlapče se ni dosti brigalo za karanje. Ko je bilo le še malo v skledi, je to k sebi potegnil, režeč se:

„Da ne bo mati mislila, da slabo kuha!“

Pri večerji je nosil prvo besedo stari Jakopin. Tisti dan je delal pri Presečnikovih. Je li imel ta starec kako krstno ali kako drugo ime, ne vem. Kar sem ga poznal, so ga klicali za Jakopina. Bil je Radeckega vojščak, ponosen na svoje trpljenje v vojski, ponosen tudi na svojo nemščino, kakor si jo je bil prilomil v vojaški službi.

Ko se je na mizo postavil sok, je pričel:

„Kaj veste vi, ki na svetu niste nič izkusili in ki tudi nič ne veste!“

„Povej nam kaj!“ je prosila Liza, ki se očitno še ni bila sprijaznila z Danijelom.

„Veliko ti lahko povem,“ se je odrezal Jakopin. „Najlepše, kar je bilo, je bilo v Brešiji. Tam so nas puntarji nekaj komandirali, in grof Radeci“ — Jakopin maršalovega imena ni mogel

drugače izgovoriti — „je dejal: ‚Fantje, pojdimo iz mesta!‘ Tisti dan me je imel profos v rokah, ker sem bil nekaj nepokorščine izkazal svojemu koprolu. Po ulicah smo se gnetli, in ti vragi so s streh in oken na nas streljali. Da, tako je bilo!“

„Pa ste vendar nazaj streljali?“ se je vmešal Danijel.

Jakopin ga je zavrnil:

„Molči, ki nič ne veš! Gori za dimnikom je tičal Lahonček in na nas je streljal, da se je vse kadilo okrog njega. Za božjo voljo sem prosil profosa, da naj bi dá puško v roke. Dá mi jo! Tresk! in še danes ga vidim, kako je omahnil, zdrsnil po strehi in nato tlesknil na kamen, da je vse okrog škropilo. Lepo je bilo! In potlej smo šli v Mantovo.“

„Kaj je Mantova?“ vpraša Liza.

Takrat se je Jakopin repenčil, kakor se repenči petelin na gnoju.

„Mantova je mesto; ajne greze festunk, ajne greze boser.“

Ta „greze boser“ se mi je zagrizel v uho tako, da nisem mogel zadržati smeha.

„Le smečaj se,“ se je zatogotil Jakopin, „dobro pa je le, če človek nemško govori!“

Ker je bilo mleko pozajeto, je družina vstala in odšla.

„Kje pa je Meta?“ vprašam gospodinjo.

„Pri ognjišču je jedla,“ odgovori mati, „in sodim, da jo je malo sram pred tabo.“

„Sitna je danes,“ pristavi Boštjan, „in kadar jo prime tak dan, ni izhajati ž njo.“

Gospodinja ga je zavrnila:

„Ne bodi prehud ž njo! Ni posebnega zdravja in hitre jeze je tudi.“

„Kar ima od tebe,“ je dodal gospodar zadovoljno.

Hišna vrata so se nalahko odprla; gospodar in gospodinja pa sta utihnila. Nekaj časa je obstala, nato se je približala peči, da je stopila vsa njena postava na svetlo. Takoj sem videl, da je še pol otroka, pol device, torej najlepša stvaritev, s katero je osrečil Bog zemljo in moške na nji! Visoka je bila ko klas na njivi. Obraza še nisem mogel opaziti, ker je imela ruto tako zavezano, da ga je ž njo skrivala.

„Sèm pojdi, Meta!“ sem jo pozval nekoliko osorno.

„Saj grem!“ je odgovorila tiho. Nato je pristopila k mizi, sedla na stol in odvezala ruto pod obrazom, da ji je padla na rame.

Na obraz ji je padala polna svetloba. Kako naj vam, ljube prijateljice, popišem ta obraz? To je ravno: ne dá se popisati! Pogledal sem jo, ali takoj je odmeknila oči ter jih dvignila proti stropu. Prešinila me je misel: ta obraz, nebeški Rafael, se je moral nekdej že zibati

pred tvojim duhom! In res, v Bologni je bilo, ko sem koprnel pred Rafaelovo podobo svete Cecilije! Naša Meta je imela obraz svete Cecilije. Čarobni vtisek pa so še povečali svetli, na rdeče spominjajoči lasje, ki so v debelih kitah težili sveto Cecilijo z Jelovega brda.

V meni je vse zakipelo, česar pa nisem smel pokazati otroku. Moja osornost jo je bila prvi hip preplašila, pa se je hitro ojačila. Meni nič, tebi nič je izpregovorila:

„Brado pa proč deni! Samo živina ima lase po vsej glavi!“

Moja brada, na katero sem toliko ponosen, ni bila vseč temu osatu! To so bile edine besede, katere je izpregovorila Meta tisti večer v moji družbi.

Spravili so me spat v gorenjo hišo. Lojena sveča se je prižgala, da nam je svetila po temnih stopnicah, in vzeli smo tudi „hlapca“ s seboj, da sem mogel ugasniti luč, kar pr lojeni sveči ni bila malenkost. V gorenji hiši je vse dišalo po žitu. Ondi so stale pregrade, katere niso bile pri Presečnikovih nikdar prazne. Bila je tudi „malana“. Na vsaki steni se je videla zlata monštranca z belo hostijo, a obdajalo jo je grozdje v isti velikosti, kakor so ga nekdam prinesli iz dežele Kanaana. Tu je stala tudi postelja, široka, da bi se bila na nji brez težave vežbala cela stotnija. Sivo-rdeče-belo je

bila prevlečena v umetnih štirikotih; na sprednji končnici, ravno nad zglavjem, pa je zrlo resno in skrbno veliko božje oko, da si lahko zaspal brez strahu pod njegovim mogočnim varstvom.

Legel sem v posteljo na plevnico, ki je bila za moje kosti precèj trda. S hlapcem pa sem strl luč, da je po vsi gorenji hiši neprijetno zadišalo. Ali vendar, kako je bilo prijetno ležati tu! Že ta zrak — spal sem pri odprtem oknu — mi je napolnil pljuča kakor voljno in rahlo laško olje.

Zatisnil sem oči: okrog mene so se sukale zlate monštrance z belo hostijo in spremljali so jih orjaški grozdi, in to v tako živih bojah, kakor jih je vedel zidu vdihniti le samouk, katerega je poljanski dolini rodil neznatni Divjakov mlin ob bistri Hotoveljšici! Janez in Štefan, kdo vaju danes še pozna? Imeni slavnih sinov zadnjega se bleščita s kamenite plošče v poljanski cerkvi. Janez in Štefan Šubic pa sta legla v zemljo, tiho in ponižno, kakor sta svoj čas živela, samouka slikarja in kiparja. Bila sta plemenita slovenska sadova naše zapuščene matere zemlje! Velika bi bila umetnika, da sta se tako izšolala, kakor sta izšolala v potu in trudu svoje sinove!

Na ta dva moža sem mislil prvo noč na Jelovem brdu, in spomin nanja je pomnožil harmonijo, ki je objemala Presečnikovo selišče.

IV.

Drugo jutro me je vzbudil rahel klic: „Vstati je čas!“ Dan se je komaj delal, ko sem že tičal v obleki. Moje telo je bilo okrepčano, ker sem spal, da cesar ne more bolje.

Spodaj v hiši je že stala skleda na mizi, in kmalu je bila zbrana okrog nje družba prejšnjega večera. Da so bili žganci ranega jutra gospodarji, o tem vam ni treba posebej praviti. Mati jih je polila z „volóvim masovnikom“, mi smo pa komaj čakali, da sežemo po žlicah.

Volóvi maslovník — nemogoča beseda! Pa se je vendar dostikrat spominjam, kadar si kvarim svoj želodec po ljubljanskih gostilnah. Žalibože, tudi ta jed — v pinjeno mleko zakuhana moka — je izginila, in prav milo se mi je storilo, ko sem zadnjič izpraševal poljanska otročeta, pa niti eno ni vedelo govoriti o volovem maslovníku. Drugače smo jedli v prejšnjih časih, pa smo tudi drugače rastle in dorastle, nego zeleni današnji drobiž!

Pred hlevom sva si z Boštjanom, oba gororoka, opasala oselnike ter si snela kose z zida. Liza je prinesla iz hleva posodo penastega mleka. Porogljivo se je zasmejala: „Hek!“

Ali njena porogljivost ni segala do mene: ko sem že pohajal visoke šole, nisem smel nikdar lenariti o počitnicah in koso sem bolje

poznal, nego Justinijanov kodeks! Kosil sem, vozil sem samotež, in kadar so izostali gnojariji, sem si moral oprtati še celo koš gnoja ter ž njim stokati do strmega laza. To je bilo najtežje delo, s katerim smo si gorjanci pridobivali svoj kruh. Konjiči in voliči, ki so se od tedaj močno zaredili in pomnožili, so odpravili tudi gnojarije.

Danes smo hoteli kositi otavo na Mlinšah. Hodeč proti temu travniku z gospodarjem nisva mnogo govorila. Ker mi ni drugega prišlo na misel, sem vprašal mimogrede:

„Kaj pa Meta? Ali se snubači že oglašajo?“

„Saj je še otročja,“ odgovori oče suhotno.

„Posavčev iz Martinovega sela prihaja tja in tja v hišo. No, ne vem!“

„In dekle?“

„Kje naj ve, čemu smo moški na svetu!“

Prav odleglo mi je pri teh besedah, kakor da bi me ta reč kaj brigala!

Ko sva dospela do Mlinš, je naju objelo mlado jutro z nepopisno svojo milobo. Širno se je razprostiral travnik pred nama. Otava je lepo kazala in rožice so cvele po zeleni tratini, ki se je vlekla skoraj tja do bukovih gozdov zelenega Blegaša. Pajki so bili napredli po travi svoje mreže, na njih pa je ležala rosa v srebrnih kapljah. Oglašale so se ptice, predvsem strnad, ki je neprestano gnal svoj „čer-čer-čer-čeri“.

Vse to je pila duša in kmalu je odmevala od drobnih ptic drobnih glasov.

Postavili smo se v vrsto. Kakih deset korakov od mene se je oglasil Danijel odločno zaničljivo:

„Ali se poizkusiva?“

„Se pa!“ odgovorim brez odloga.

Domači hlapec mora kositi naprej, in njegova čast zahteva, da ga sokosci ne prekose, ker velja za veliko sramoto, če bi ga kdo v košnji za seboj pustil. Danijel je mislil, da bo imel z mano lehkó opravilo, in zategadelj me je poklical na dvoboj s koso. Tiste čase, drage prijateljice, še nisem bil ta žalostna podrtija, kakor sem danes; žilava moč se je pretakala po mojih udih in nisem se kmalu zbal nasprotnika.

Kosa pa mi v prvih trenotkih ni hotela prav peti in dajati pokorščine; brisal sem jo s travo in z oslo sem zvonil po nji.

Že se je zaveselil Danijel:

„Pa počivaj! Že vidim, da nisi od fare!“

Prezgodaj se je veselil poštenjak. Kmalu sem bil v stari vaji; v mogočnih plasteh mi je padala trava in duh sveže zemlje je puhtel od nje.

Prvi sem prekosil svojo rajdo. Danijel pa je vrgel z jezo koso v travo, da je kar odskočila.

„Boš kosišče zlomil!“ ga je miril Boštjan.

Bilo je dosti smeha, kar je Danijela še bolj razkačilo:

„Nočem več plače! Dobi si novega hlapca, Presečnik! K Domačejkarjevim grem koze past, ker res nisem za nič, če me že vsaka žaba užene!“

Proti devetém sta prišli Meta in Liza.

Izpraznili smo čerfo kislega mleka. Pod streho sem spravil tak kos kruha, kakor bi ga sedaj s svojim gosposkim želodcem ne mogel pokončati in naj bi šlo za življenje!

Po končanem tem opravilu je izpregovorila Meta:

„Mati je dejala, da naj pride Janez domov.“
Ta Janez sem bil jaz.

„Čemu?“

„Mati pravi.“

„Ne grem!“

K meni se je nagnila in šepnila:

„Pa z mano pojdi! Ti nekaj pokažem.“

„Ker jo delavcev dosti, grem!“

Vstala sva, da bi odšla. To je opazil hlapec Danijel in je pričel nagajati, kakor smo si svoj čas med seboj nagajali, če sta fantič in deklič, ko sta še v dolgih srajčicah okrog letala, kazala si prijateljstvo. Danijel je tolkel po svojem šepastem stegnu ter kričal:

„Mož in žena,
žlica masla,
skupaj krave pasla.“

Kaj to maslo in ta krava pomenita, mi še danes ni jasno.

Meta se je ponosno ozrla proti hlapčetu ter siknila: „Švedra!“

Ta pa se je še vedno grohotal ter gonil svojo pesem o maslu in kravi.

„Torej kam?“ sem vprašal.

„Pojdiva do Karlovšice,“ mi je odgovorila.

„Jera še živi.“

V vasi na Kalarjevem dvorišču je stal osemletni Kalarjev Lovrica. Nalito polne hlačice ga je bilo in meso je kar viselo od njega. Prvi navihanec je bil med vaškimi otročaji. Komaj je ugledal Meto, se je glasno zasmel in še bolj glasno zakričal:

„Lisica! hoha! lisica!“

Sedaj pa sem nekaj doživel. Dekle se je pretreslo in sapa je kar zapiskala iz nje. Bliškoma je bila z roko pri zemlji ter dvignila kamen, kakor ji je ravno prišel pod prste.

Lovrica jo je poizkušal hitro odkuriti, ali bilo je že prepozno. Meta je z veliko spretnostjo zavihtela svoj kamen ter zadela Lovrico zadaj v tarčico, da je lomil roke ter z največjim tuljenjem zbežal k materi v vežo.

Položaj mi je bil jasen. V vsem našem pogorju ga ni bilo človeka, da bi se mu ne bilo pridelo kako smešilno ime. Radi lepih svetlih las je bila Presečnikova Meta „lisica“. In te

„lisice“ se ni mogla otresti, ker je javnost opažala, da jo spravlja v največjo jezo.

Hotel sem ji dati nekaj očetovskega poduka :

„Kaj pa vendar počenjaš? Ali je kaj takega spodobno za žensko?“

Šlo ji je na jok :

„Morem kaj, če imam te grde lase?“

Še vedno sem ji hotel biti oče :

„Povej mi, Meta, kdaj je naš Blegaš najlepši? Ali ne tedaj, kadar ga objema jutrnja zarja? In kdaj se ti Stari vrh najbolj dopade? Ali ne tedaj, če okrog in okrog njega žari večerna zora? Ti pa se huduješ, da si prinesla s seboj na svet zarjo, ki ti noč in dan obseva obraz! Ali sedaj vidiš, kako si nespa-metna?“

Takrat sva se spustila s pota nizdol na senožeti, katere se po bregovih spuščajo do Karlovške doline. Po teh senožetih sva hodila že pred petimi leti in že tedaj sta jih oklenili najini srca.

Takoj pod Jelovim brdom izvira Karlovšica v precèj mogočnem tolmunu. V nji se zrealijo jeseni in nekaj drobnih mecesnov, ker je čista kakor kristal. Nato pa šumi po bregu, napravlja majhne šumeče slapove, ki se zopet nabero v tolmune, dokler ni med šumom in penami dosežen globoki dol. Po vseh tolmunih pa živi množica črno-zelenih postrvi, da voda kar za-

temni, kadar pred tabo švignejo pod skalnati rob.

Dolgo je molčala; končno pa je le ponižno izpregovorila:

„Ne bom se več jezila!“

Prišla sva do največjega tolmana, ki je tičal nekako v sredi bregovja. Obdajalo ga je gosto jelšje, in to grmovje je ustvarjalo nekako lopo. V to lopo sva se podala ter sedla na mehko travo. Sedela sva v senci, a tolmun sam so obsevali solnčni žarki. Na suhi veji nad vodo je čepel debeloglavec, sivi kačji pastir. Gorkota je prebudila iz spanja belega večernega metuljčka — mi gorjanci bi rekli „motoviljčka“ — ki je tičal pod zelenim listom. Hotel je pozkusiti svoje zaspane moči in vzdignil se je v topli zrak. Ali debeloglavec je prežal in takoj ga je pograbil, da so se bele peroti v koscih usule od drobnega mučenika. Nato je ropar z oskubenim trupelcem suhotno odfrčal, da si je drugod v miru napravil obed.

„Jê ga!“ je vzkliknila Meta. Bele peroti so padale v vodo, kjer se je takoj začulo posebno pljuskanje. „Jera se oglašá“.

Pristopila je k vodi ter nalahko dvignila roko. Jaz pa sem moral ostati na svojem mestu. Od tam sem videl, kako je izpod skale, okrog katere so se nabirale pene, priplavala velika postrv, katera je hlastnila po belih koscih po vodi.

Bila je „Jera“, ki sva jo že pred petimi leti spoznala!

Prišel je ukaz: „Kobilice lovi!“

Človekoljubno je še dostavila: „Pa steri glavice, da ne trpe preveč!“

In ljubljanski kavalir se je plazil po bregu ter pokorno lovil brzokoke kobilice. Trl sem jim glavice, tako da sem imel v hipu rumene prste na roki. Častite dame, z otrokom sem postal otrok, prirodi sem slonel v naročju, ž njo sem dihal in živel! In prav nič se ne sramujem, povedati vam, da se mi še danes sanja v dolgi noči, kako lovim kobilice po travah ob slapih šumeče Karlovšice!

Prinašal sem jih dekletu, ki je vsako posebej spustila v vodo. Ondi se je Jera gostila. Postavila se je bila ob strani tik curka; kadar je prineslo kobilico mimo, je že izginila v nenasitnem želodcu.

Šestnajst po vrsti jih je Jera pozobala tisto jutro; šele za sedemnajsto se ni več zmenila, tako da jo je curek odnesel. Nato je hotela prebavljati. Splavala je h koncu tolmuna, kjer je obstala. Držala se je prav pri vršini, da ji je gledala plavut iz vode in da so se jasno razločevale črne in rdeče pike. Pri tem je Jera bila mirna, kakor kos lesa, ki je obstal v mirni vodi, samo včasih je z repkom pomahala in bistri očesci sta se ji svetili ko iskri.

Ko sem pristopil, ni takoj zbežala. Polagoma se je potapljala, zmerom nižje, zmerom nižje, dokler je ni vzelo dno mojemu očesu.

„Tebe se je zbala! Sedaj jih pa nekaj vjamem, če jih hočeš jesti.“

Peljala me je k nižjemu tolmunu, ki je bil bolj plitev in katerega so obdajale votle skaline, pod katerimi se rade skrivajo ribe. Ko sva pristopila, se je potegnil teman oblak: toliko se jih je skrilo pod skalo.

In spet sem doživel nekaj posebnega. Vrgla je ruto z glave in odvezala še tisto, ki jo je imela okrog vratu. Pri tem se je sramežljivo obrnila v stran, da bi ne opazil, kar ni bilo namenjeno mojemu pogledu. Vrgla je ruti v travo, a s tem je bilo sramežljivosti v vsakem oziru zadoščeno. Obrnila se je k meni, kakor da bi imela deset rut okrog vratu; na rokah pa je pričela vihati rokavce. Ko so bili na obeh rokah zavihani, je legla na breg, rekoč:

„Da bi me le kakšna ruska ne uklala!“
V pogorju je „ruska“ to, kar je mravlja v dolini.

Brez strahu je potem segla pod skalo, in sicer tako globoko, da ji je voda močila zavihani rokavček.

S ponosom je zaklicala: „Jo že čutim!“

Kdor ve postrvi z roko loviti — jaz sem strokovnjak v tem — ve tudi, kako se polasti

lovca zadovoljstvo, če je spravil žival pod skalo v tako stisko, da več uiti ne more.

To zadovoljstvo je občutila tudi Meta:

„Mislim, da mi več ne uide.“

V tej nadi je prišla eni roki še z drugo na pomoč, tako da je imela obe v vodi in pod skalo. Pri tem, ko se je tako pehala za ribo, je nevede dvignila desno svojo nožico. In to precèj visoko, da se je pokazala mečica, kakor iz belega kamena izklesana! Bil je pogled, da bi se ga bili sami bogovi razveselili! Da sem ga bil tudi jaz vesel, mi lahko verjamete; a verujte mi tudi, drage prijateljice, da me niti senca kakšne napačne misli ni preobdala pri tej deviško-nedolžni nožici, ki se mi je takrat odkrila!

Ali gloriije je bilo konec. Meta je nekaj zastokala, nato je bliskoma potegnila roke izpod skale in se vzdignila z zemlje. Bila je tako ostrašena, da se ni mogla geniti z mesta.

„Kaj je?“

Ni mogla odgovoriti, samo z roko je kazala v vodo. Približam se bregu in takoj ga opazim tistega največjega sovražnika „ribiča z roko“. Po belem pesku se je bil priklatil od onega brega, vlekel se je prav ob tleh in malo, trikotno glavico metal tja in sem. Okrog te trikotne glavice je neprenehoma strigel s črnim svojim jezičkom, a po hrbtu je nosil križ v debeli verigi.

Pobegnila je po senožeti navpik. Pri vaški poti na tratini je ležal Kalar. V roki je tiščal odprt nož in v zemljo suval ž njim. Nekaj je grčal in nerazumljivo govoril. Pri najinem prihodu vzdigne glavo:

„Dekle naj gre naprej.“

Očividno je bilo, da hoče z mano govoriti. Meta je odšla, Kalar pa je pričel:

„Jezični dohtar, kaj?“

Pritrdil sem mu. Dolgo je zrl predse.

„Morda mi napišeš pismo za sodnijo, da bi potem človek tisto sam nesel v Loko, kjer bi ga zaprli brez litanij in brez žandarjev. Teh se bojim in nočem, da bi me pred otroki uklepali.“

Gledala sva si obraz v obraz. Precèj časa! Nato je omahnil in zopet je sekal z nožem po zemlji. Ko se je umiril, mu rečem:

„Poslušaj dober svet! Krivico si mu delal, Luka, to je ena; in kazen je že šestnajst let lazila za teboj; vest te je razjedala, in to je hujše od ječe. Ali ni reš?“

Samo zastokal je.

„Reci mu, da ti je žal krivice in da naj v božjem imenu pozabi. Boš videl, da pozabi, in vse je izravnano.“

Ker ni bilo odgovora, sem odšel.

Sredi vasi sem dotekel Meto. Mogoče in skoraj gotovo je, da jo je mučila radovednost,

kaj mi je Kalar povedal. Vas vsaka bi bila vprašala po tem, moja deklica pa ni odprla ust — bila je značaj!

Pri Kalarjevi hiši je kazal razmršeno svojo glavo Lovrica izza vogla. Še vedno mu je tičal jok v grlu in čulo se je kakor ihtenje, ko se je drl:

„Lisica! hoha! lisica!“

Meta se še zmenila ni!

Z mecesna pa se je še vedno oglašal strnad:

„Čer-čer-čer-čeriii“.

V.

Vsak dan v tednu smo spravljali otavo. Nalagali smo jo na voziče, s katerimi se je težko vozilo po slabih potih. Tuintam smo se morali podstaviti kar vsi, da se voziček ni zavrtel po bregu. Trpeli smo in trudni légali spat.

Z nedeljo je prišel shod na Gori. Zjutraj je bila maša in ob desetih tudi. Kdor je bil zjutraj v cerkvi, je ostal potem doma. Kar je bilo mladega, je hitelo k desetemu opravilu.

Pri Presečnikovih sta najprej odrinila oče in mati s postavnostjo, ki je last pametnih ljudi. Nato sta odšla Danijel in Liza. Že v veži sta se prepirala, in ta prepir se je vlekel ž njima, ko sta bila že daleč od hiše. Danijel je hotel, da bi mu dala Liza nekaj denarja, Liza pa se je temu z vso odločnostjo ustavljala. Do

Gore je hlapčič brez dvojbe iztisnil zahtevani goldinarček iz starikastega dekleta in gotovo je tudi, da ga je potem zapil.

Pred hišo sem čakal, da pride Meta. Sicer ni bilo dogovorjeno, da bova hodila skupaj. To pa se je umelo samoobsebi; nikomur se ni zdelo čudno, ne očetu, ne materi. Ni je hotelo biti iz gorenje hiše, kjer se je nekje — kamric in čumnat je bilo tam gori vse polno — oblačila.

Kar se tiče moje osebe, sem jo bil zvil v oblačilce, času in kraju jako primerno. Posebno je bilo to oblačilce primerno kraju, ki leži — kakor veste — že pošteno visoko v hribih. Kdor lazi po hribih, mu je nositi posebno obleko, kar tudi veste. Že nekaj let sem lazil po gorah, zatorej mi v tem oziru ni primanjkovalo ničesar potrebnega. Prav nič se mi ni videlo čudno, nasprotno, zdelo se mi je edino pametno, da sem paradiral pred Presečnikovo hišo, kakor bi se odpravljaj na Begunjščico ali na Kredarico. Na nogah sem rožljaj z dobro zažrebljanimi črevlji; méci pa sta tičali v sivih nogavicah, ki so segale do kratkih hlačic, bingljajočih mi okrog nagih kolen. Vsej tej krasoti se je pridružil še teman suknjič, zadaj narejen „na ploh“. Ni mi treba še posebej povedati, da mi je čepel na glavi obrabljen in zasvaljkan klobuček in sicer s krivci, kakor pristojé hribolazcu.

Živel sem v prepričanju, da sem oblečen jako pametno, jako vkusno in predvsem tudi jako praktično. Ni mi prihajalo na misel, da sem podoba, kakor ni nastopila v teh krajih morda še nikdar in katere velika smešnost ne odide prebivavstvu. Vtiskom smešnosti so naši pogorci jako dostopni.

Končno je Meta vendarle prilezla iz hiše.

„Kje vendar tičiš?“ sem se jezil. „Na Gori se zvoni že ta dolga, midva pa se še odpravila nisva.“

„Dosti je še časa,“ se je kratko odrezala, „v pol uri pa bomo gori.“

Takrat je opazila moje do kolen segajoče nogavice — dolge nogavice je smela v pogorju nositi samo ženska — bingljajoče moje kratke hlačice in moj od zadaj široki deski podobni suknjič, pa se je sklonila skoraj do tal, tlesknila z rokami in se nato začela smejati na tak način, da so ji kar solze lile po licih.

„Kakšen si vendar? Vsa Gora se ti bo smejala! Kdo bi s takim hodil?“

In zopet se je spustila v smeh. Nič mi ni pomagalo: v največji hitrici sem se moral preobleči in odložiti hribolazniško svojo slavo. Samo posvaljkani klobuček je dobil milost v njenih očeh, in to radi krivcev, ki se bili dekliču všeč.

Na drugo stran pa ne morem zamolčati, kako se je bil ta spaček sam oblekel in napravil.

Takrat v kmetiških hišah še ni gospodarila tista zoprna gosposščina, s katero se danes pačijo naša dekleta. Če se v Poljanah postaviš na brv pred cerkvijo, pa ti prihajajo z bluzami, in vrag naj me vzame, če ni vsako leto več klobukov na ženski strani. Na nogah, ki se včasih merijo z velikostjo čolna, pa se blesté beli ali še celo zelenkasti čreveljčki. Človek bi najrajše skočil z brvi v Ločilnico, da bi mu ne bilo treba gledati, kako se deklice trudijo, da postanejo v mladih letih prave grdobe. Morda nam pridejo še srečni časi, ko bodo naša dekleta s klobukom na glavi vodo nosila, v zadrgnjenih modrcih pa plela žito in korenje!

Meta te šege ni poznala. A vzlic temu se je bila napravila, kakor je napravljen oltar pri največjih cerkvenih slavnostih. Nosila je svetlo-sivo kamrikasto krilce, na katerem sta se počrez vlekla dva v zobce nabrana rumena trakova, da se je videlo, kadar je korakala, kakor bi se vili po kamriku dve rumeni kači. Okrog obraza je imela modro rutico, ki jo je bila prav nalahno zavezala pod vratom. Pri prvem koraku ji je zdrsnila na ramena, da se je v vsej krasoti odkrila lepa glava. Svetle lase si je bila prevezala s trakom iz črnega žameta, kar se ji je prav čedno podalo, skoraj še bolj nego glavnik iz rumene kovine, ki je gledal kot žareča krona

izmed plavkastih kit. Mojo posebno pozornost je vzbujala zelenkasta sirovosvilnata ruta, ki si jo je bila ovila okrog vratu. Ta vrat pa je cvel izmed nežnih, belih špic, kakor „ženinček“, ki poganja v svečanu med belim snegom! Ta svilnata ruta je bila pripeta za tilnikom, da se je ondi napravljala ljubka jamica, pripeta pa je bila tudi spodaj, kjer sta že silili na dan rožnati dve gredici, o katerih bi bila nepotrebna vsaka daljša pripomba. Kadar se je prestopala, so završala okrog Mete spodnja krila, in kadar je predaleč stopila, so se zasvetile nogavice in se prikazali čížemčki. prikladni vsaki gosposki nožici. Recite, kar hočete, bila je zala ko roža v maju!

Prav zelo sva morala pospešiti svojo hojo. Dospevši k cerkvi, pa vendar nisva še prav nič mudila. Zbrana je že bila velika množica. Ta je postajala med štanti v bregu na levo od cerkve. Prodajala se je obleka, ponajveč pa sladke reči. Ali pred mašo se še ni kupovalo; še celo. Veharjev Nace iz Delnic ni imel kaj posla. Stal je kakor rabelj tik klade, v katero je bila zasekana ostra sekira. Tu so se sekali štruklji. Če si mehko, pokoncu postavljeno blago z enim udarcem presekal, je bilo tvoje; če se ni posrečilo, si moral plačati, štrukelj pa je ostal Nacetu. To sekanje je tisti dan na Gori povzročalo največje zanimanje!

Skoraj med zadnjimi sta prišla Šimen in Luca. Ta je nosila pečo brez špic, nad obleko pa star, rjavkast „raš“, ki je bil spredaj na dveh mestih nazaj pripet, da se je kazala rdeča podloga. Bila je to vroča stara obleka za stare ženske in že tedaj precèj redka.

Kakor dvoje plahih ščenét sta se približala cerkvenim vratom. Tam je Kalar, bled ko stena, odstopil od moških, s katerimi se je razgovarjal. Stopil je pred Šimna. Množica je takoj postala radovedna in pritisnila k mestu, kjer sta stala Kalar in Skalar. Luca je v strahu zanihala: „Za božje rane, vsaj pred cerkvijo nama daj mir!“

Oni pa je izpregovoril razločno in glasno: „Krivico sem ti delal in sedaj mi v imenu svete Trojice odpusti in pozabi!“

Šimnu se je povесila čeljust in lovil je Kalarjevo roko:

„Vse je pozabljeno, Luka, vse je pozabljeno! Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

Množica je napravila prostor in z roko v roki sta prekoračila prag gorske cerkve. Ves čas je Šimen ponavljal: „Vse je pozabljeno, vse je pozabljeno“. Luca pa je odnekod iz obleke potegnila molek ter premikala med prsti debele njegove jagode.

To je bila prva senzacija shoda na Gori. Druga je nastopila po maši. A bila je manj ginljiva in zame nečastna.

Gorska cerkev je bila že v otroških letih vrhunec mojim željam. In res, ko sem bil dobil prve hlačice, me je vlekla mati na Malega šmarna dan na Goro. Težko sem hodil, žejo sem trpel, a vse je bilo pozabljeno, ko me je imela mati v cerkvi tik sebe. Veroval sem v nebesa in mislil, da sem tisti dan vsaj v prednebesih.

Globoko me je zanimala ob strani na zidu velika freska, kjer je gonil sv. Juri konja proti velikemu zmaju. In ta zmaj — prava peklerska prikazen — je bila zame najpomembnejša točka. Še bolj sem ga občudoval ko devico, ki je tičala za zmajem ter kazala največjo grozo. To devico naj bi bil rešil sv. Juri s svojim naskokom. Legenda sv. Jurija se je predstavljala torej v največji naivnosti, a vzlic temu zelo dobrodejni naivnosti.

Mogočno konkurenco tej sliki pa je ustvarjal veliki oltar, na katerem je kraljevala Naša Gospa z Gore. V zidu za oltarjem je bilo napravljeno okno iz rumenega stekla, in kadar je zasijalo solnce, je bilo videti Marijo, kakor bi se kopala v samem zlatu. Po moji takratni sodbi sploh ni moglo biti kaj lepšega na svetu.

Ko je nato stopil pred oltar mašnik v srebrnem plašču, ko se je po božjem hramu kadila vonjava in so na koru zapele pevke, sem bil trdno prepričan, da prebiva v naši

sredi Bog in da bo njegova mati zdaj in zdaj stopila s trona, ki je bil obdan z rumenimi solnčnimi žarki.

Tudi danes je bila cerkvica polna. Na steni je še vedno reševal sv. Juri svojo devico in na čeladi je še vedno nosil velika štrucova peresa. Tudi Mati božja je kraljevala v svojem zlatu.

Od oltarja so se kadile vonjave in na koru je pela Žganjarjeva Urša: „Ko v jasnem pasu primiglja . . .“ Kje pa so bili moji nekdanji občutki?

Sv. Juri se mi je videl, da je slabo slikan, in devica, ki jo je reševal, je imela pravzaprav obraz brez vsakega življenja. Mati božja v svojem baročnem tronu je bila slabo izrezljana in prekričeče prevlečena z barvami. Vrhutega je bil nerodni cerkovnik ubil rumeno šipo v oknu, da se je videla luknja, ki je močno motila zlati svit okrog sv. Device. Žganjarjeva Urša pa se je včasih bolj drla, nega pela.

Žalibog, da ni dano človeku, da bi ostal otrok vse svoje žive dni!

Božjo besedo nam je tisti dan na Gori oznanjeval gospod Jakob, kaplan v Poljanah. Ko je stopil na prižnico, sem mislil, da mora z glavo vzdigniti strešico nad seboj. Ali vse se je uredilo. Gospod Jakob je pričel govoriti množici preprosto, naravno in lahko umljivo. Politika se takrat še ni mešala v cerkvene

govore, zatorej je gospod kaplan o nji molčal. Razložil je kmetu, kako zahteva gospodarstvo, da se mu njiva boljšaj od leta do leta, njegov večni blagor pa zahteva, da se mu boljšaj duša od dne do dne. To misel je gospod Jakob razpredel tako čedno, da se je vse lepo vjemalo. Ko pa je pri koncu poudarjal, da se nam duša silno poboljša, če izženemo iz nje sovraštvo, in da človek prisluži najlepši venec pri Bogu, če odpusti sovražniku, ki mu je delal krivico, je stal zbrani srenji pred duhom Šimen Skalar in src se je polastilo globoko ginjenje. Doli pri vratih je na ženski strani nekaj viknilo, ta vik se je takoj ponovil pred oltarjem in potlej v sredi: v hipu je bilo vse ženstvo v joku! Dobro si oznanjeval božjo besedo, gospod Jakob!

Po opraviu sem čakal, da se je cerkvetica izpraznila. Ko sem stopil na solnce, so v stolpu še vedno nabijali, da je odmevalo od Blegaša in Mladega vrha. Pri Veharju se je že sekalo in pri štantih je bilo že precèj razprodaje.

Cerkovnik je imel ta dan nekako „divjo gostilno“, kjer si dobil juhe in kruha. Kdor ni imel sredstev, da bi šel k Posevčniku, ki je imel na Malenskem vrhu boljšo in dražjo gostilno, je ostal pri cerkovniku.

Na stopnicah pri mežnarju sta sedela Šimen in Luca. Med njima je stala široka in globoka posoda z juho, to se pravi, s kropom, po ka-

terem so plavali redki cinki masti. V to posodo je drobila Luca bel kruh. Te posode bi pri sedanjem slabotnem rodu ne premagale štiri glave, ona dva pa sta jo hitro izpraznila!

Luca me je zagledala, in opazil sem takoj, da je v hudi zadregi, ker sta mi bila dolžnika, a sta vendar tako „razkošno“ živela. Nekaj se je opravičevala, a nisem ji dal govoriti. Sreča današnjega dne je nji in Šimnu sijala raz obraz. Povem pa vam, kakor je bila grda, v tistem trenutku se mi je videla lepša od vas gosposkih žensk, in naj ste zavite v svilo in žamet!

Slovenska kmetica, še vedno te premalo spoštujemo! Podobna si muli, ki ogarana in odrgnjena vozari po andaluškem skalovju! Pridna si pri delu, vedno si v skrbeh, da bi se ne podrl kak vogel hiše, da bi mož ne znosil preveč v pivnice, da bi se otroci ne spridili. Malo imaš od življenja, uboga ti mučenica! A tvoja je vendar zasluga, da je tlačena in raztrgana slovenska domovina ostala skupaj! Te domovine prvi steber si ti, slovenska kmetica, ki spiš navadno na slami in pod raztrgano odejo ter ješ, kar možu in otroku ostane! —

V bližini sta čakali Meta in Liza.

„Ali boš nama kaj kupil?“ je vprašala zadnja sladko.

„To se ve!“

Meta pa je nekako v strahu izpregovorila:
„Stopimo v stran, tam prihajajo Posavčevi.“

In res so prihajali Posavčevi iz Martino-vega sela. Štebale visoko čez kolena, kamižolice ob rami, na telovnikih pa debele gumbe, ki so se svetili ko srebro! Trije bratje so bili: dva dve kladi, tretji pa dolga dreta. Ta je bil Urbel, ki je nekaj za Meto gledal in lazil. Imenitni razsajavci po shodih in pivnicah, za tepež pa, kakor boste kmalu videle, zanič.

Stopili smo pred njimi stran. Najprej sem kupil vsaki ruto, da se v njo spravi, kar njima nakupim. Na tem mestu je prodajala Maruša iz Selške doline svoj „mali kruhek“. Ponujala je iz „malega kruhka“ konje, peteline in velika srca. Največje takšno srce je ležalo v sredi in z umetnim cvetjem je bilo črezinčrez prepreno, da se je vse treslo, če si vzel v roko ta ponosni izdelek Maruše iz Selške doline. Med cvetjem je tičal bel listek, kjer so bili zapisani Jenkovi verzi:

„Snoči je jókala,
dan's ni vesela,
to bo še stokala,
starca je vzela.“

Morda niso bili ravno Jenkovi verzi, ali nekaj takega podobnega je bilo.

Omenjeno srce sem kupil Meti, manjše brez cvetja pa Lizi. Nakupil sem potem še drugih

sladčic. Tuintam smo se smejali nad napisi, ki niso bili ravno vkusni in tudi ne priporočljivi. Bili smo pri najboljšem delu, kar zahrope za mano raztrgan glas:

„Lisica, lisjak sta pila tobak!“

To je tulil Urbel; drugi dve kladi pa sta še bolj skrhano nadaljevali:

„Tobaka ni b'lo, sta pila vodo!“

Lisica! V meni je zaledenela kri. Zadnja kaplja krvi je izginila tudi Meti s cvetočega obraza in ustni sta ji bili beli ko vosek. Culica z mojim velikim srcem ji je zdrknila iz rok ter padla na zemljo.

Urbel je še enkrat zakrutil:

„Lisica, lisjak sta pila tobak!“

V meni se je zbudila zver, ki tiči v vsakem človeku. Pri olikancu tiči sicer v temni ječi, ali gorje, če jo prebije! Meni jo je tisti dan prebila. Obrnem se ter vprašam srepo, komu velja to.

„Komu?“ se zasmee Urbel. „Tebi in lisici, ki lazi s teboj! Pa tudi krivce boš dal sèm!“

Že je stezal koščeno roko po mojem klobuku. Meni se je vlegla rdeča megla pred oči. Z vso veliko svojo močjo — tačas sem bil prvi ljubljanski telovadec — sem ga vsekal po

režečem se obrazu, da je v hipu izgubil ravnotežje ter z dolgim svojim telesom treščil Maruši iz Selške doline v bogato zalogo „malega kruhka“.

Nato sem bil bliskoma pri bratih, ju železno pograbil za tilnik, z glavama nekoliko pozvonil, da je tlesknilo in da sem kar videl, kako so se delale bule. Pri tem sta jima kastorca odletela daleč proč. Nato sem še vsakega posebej očrevljal, da ju je zaneslo po bregu, kjer sta lovila svoje kamižolice in lovila z roko tudi po travi, da bi se vjela, kar se jima je končno posrečilo. Potem pa sta se spustila v beg.

Tudi Urbel se je medtem izvil iz desák in količev, popadel klobuček in kamižolico ter jo med grohotom množice popihal nizdol, kakor da bi ga nosila sapa.

Bili so kričači, ali korajžo so imeli samo v hitrih nogah!

Zgodilo se je torej. Doctor utriusque iuris — strokovnjak zasebne in cerkvene pravice se je stepel pri cerkveni slavnosti ter nastopil tako junaško, da mu nasprotniki še krivcev niso mogli vzeti! Večje slave v pogorju doživeti ne moreš! Ko pa sem prišel k zavesti, me je kar mraz preletaval in sram me je bilo, da si nikomur nisem upal pogledati v obraz. Končno sem pa le dvignil pogled proti nji, ki je bila pravzaprav povod vsemu pretepu. Iž njenih oči mi

je žarelo nasproti največje občudovanje in vsa srečna je vzdihnila:

„Grozno zal se mi zdiš!“

Žel sem torej največje priznanje, ker je v pogorju „grozno“ ali „strašno“ vrhunec, ki se sploh doseči dá.

Prigugal se je tudi Danijel. Z junaškim pogumom je pograbil kastorec na tleh ter ga zalučal za onimi, ki so bežali.

„Da boste kaj na glavi imeli,“ je vpil, „kadar vas postavijo za strašilo v turščico!“

Tudi Jakopin se je oglasil:

„Hoj! prav, da bodo vedeli ljudi v miru puščati.“

Danijel pa se je obrnil še k meni, rekoč: „Dali smo jih!“

Ali vse to mi ni dalo novega poguma in še vedno hudo potrpet sem hodil z Gore na Malenski vrh.

Med potjo me je sramežljivo vprašala Meta:

„Kaj če biti, kar je napisano na srcu?“

Čemerno sem odgovoril:

„Kaj če biti? Če mlada starega vzame, joka potem! Drugega biti ne more.“ In dodal sem: „Če mene vzameš, pa boš tudi jokala!“

V stran je obrnila obraz in ničesar ni več govorila. —

Pri Posevčniku se nam je pridružil gospod Jakob. Niti z besedico ni omenjal pretepa, pač

pa sva se živo spominjala časov, ko sva skupaj tičala na klopeh ljubljanske gimnazije. Bil je močan in na svojo moč ošaben. Ta ošabnost ga ni minila, ko je že mašo bral in kaplanil v Poljanah. K Sovri na Videmski brod sva hodila ter zbirala ploščaste kamniče. Potem pa sva se postavila na cesto pred Vidmom in tekmovala, kdo dalje vrže. In ploščasti kamnički so žvižgali čez visoko cerkveno streho. Vsak sva si pripisovala zmago; prepir pa je rešil gospod Jernej, ki je prisopihal izpod poljanskega stolpa ter si enkrat za vselej prepovedal, da bi s svojimi kamenčki razbijala opeko na župnišču ali pa še celo šipe pri škofovi sobi.

Gospod Jakob ni hotel delati nikomur zgage, Ker je vedel, da bodo plesali, je takoj, ko je bil obral nekaj suhega mesa, odšel.

Plesali so na Posevčnikovem skednju. Takoj po odhodu gospoda kaplana je začelo škripati s tega poda. Koželjevec iz Murave se je poizkušal na klarinetu, Klepač iz Četenje ravni pa je obdelaval harmoniko. K tej ne posebno prijetni godbi so vlačila dekleta svoje fante. V pogorju je namreč stara navada, da plesavke silijo k plesu in da se dajo plesavci prositi. Tako sem opazil, da se Danijel ni hotel prej zasukati, dokler mu Liza ni dala za bokal vina.

Jaz sem ostal zvest svoji mestni šegi:

„Meta, ali greva?“

Obrnila se je proti Barbi: „Mati?“

„No, pa le!“ je odgovorila ta.

Plesal sem ž njo. Pričetkom se ni hotela nasloniti k meni, ali kmalu se je vdala in slo-nela mi je na prsih, da sem kar čutil, kako ji je utripalo srce. Čudno je, kako ve to ženstvo v pogorju plesati! Kdaj se plesanja nauči, kje se ga nauči, kdo ve? Pleše ti pa, ko da je ustvarjena za ples.

Ko sva doplesala, sem peljal Meto po stari šegi k mizi ter ji natočil vina v kupo. Le malo je namočila ustne, po vsem obrazu pa ji je gorelo. Tudi mati Barba je bila srečna in z velikim dopadajenjem je objemala hčerko. Boštjan — trezni mož, previdni mož — pa je bil videti manj zadovoljen; a rekel ni nič.

Z Meto sva nastopila še enkrat. V gosli sem vrgel tako visok znesek, da se je samo-obsebi umelo, da velja naročeni ples izključno le nama. Na poti k skednju mi je razodela željo:

„Nekaj bi rada. Če plešeš, malo z nogo ob tla udari! Tako je lepo!“

Ko sva plesala, je stalo ob strani vse polno gledavca. Vsi so se v duhu udeleževali plesa. Danijel je kričal: „Suči jo!“ Jakopin pa: „Dobre volje, Janez!“

Meti so rože cvele po obrazu in po vratu, posebno kadar sem med plesom udaril z nogo ob tla, da se je vse zatreslo.

Po tem plesu je Boštjan plačal in odšli smo. Na poti proti Jelovemu brdu je izpregovorila Meta:

„Strašno je bilo lepo!“

Boštjan pa je dostavil:

„Posavčevega pa zdaj že ne bo več k nam.“
Iz teh besed je odmevala tiha resignacija, tiha odpoved nadam, katere je trezni in razsodni mož morda gojil v svojem srcu.

Pri materi pa ni dobil podpore. Barba je namreč vzdiknila: „Za tako sirovino ne maram pri hiši!“ Njeno oko je z globoko ljubeznijo sledilo hčerki, ki je korakala ob moji strani ter zopet in zopet hitela: „Hudo je bilo lepo!“

Dan pozneje sem šel nekaj iskat v gorenjo hišo. Hodeč mimo čumnate, kjer je imela Meta svoje reči, vidim, da je bila odprta njena skrinja. V predalu za obleko je bila razgrnila nad to kos belega papirja, in na tem papirju je ležalo moje „srce“ z Gore; listek z napisom pa je bila Meta prav skrbno odstranila.

O moji starosti potemtakem Presečnikovo dekle ni bilo prepričano!

VI.

Otava je bila pod streho. Pričela se je mlatva. Od jutra do večera je pikapokalo s Presečnikovega skednja. Nasad za nasadom smo omlatili, omlačene snope pa z otepávníki obde-

lovali, da se je kadilo plev in prahu. Šest nas je mlatilo; ker Danijel pri šestih ni ostajal vedno v „viži“, se je Liza prepirala. Pšenica je bila bogata in debelega zrna. Vevnik je pel in v velikih vrečah smo odnašali žito v gorenjo hišo, v kateri so se polnili predali gospodarju in družini v veselje.

Na soboto precèj pozno popoldne je zapel zvonček pod vasjo. Kakor bi trenil, so potihnili cepci po skednjih, je ponehalo kričanje otrok in vsa vas se je zavila v skrivnostno tišino. Obhajilo gre! Iz vsake veže so suli prebivavci; sredi vasi pa je obstal gospod Jakob z zlato-pretkano burso, dvignil Boga ter blagoslovil klečečo množico. Bog sam je prišel v pozabljeno gorsko vas, k revnemu, raztrganemu ležišču je prišel, da bolnika ozdravi ali pa mu poda svojo desnico, da ga popelje črez temni prag smrti do solčnih večnih višin! V veličastnejši obliki se ti pač ne more odkriti demokratična misel v največji popolnosti!

Obhajali so Luco. Oslabela je bila, in smrt je hodila okrog koč. Pa ji je vendar zaenkrat še prizanesla, da je okrevala in da ji ni bilo treba umreti. Od Fortunovih so mi sporočili, da je pustil gospod Jakob zame pismo in da ni mogel čakati, ker se mu je radi sobote mudilo domov.

Šel sem iskat tega pisma.

Skoraj v vsaki vasici v pogorju naletiš na gospodarja, ki se rad baha, bodisi z imetjem, bodisi s kako drugo stvarjo. Na Jelovem brdu je bil tak bahač posestnik in oštir Fortuna, ki si je bil z vinsko kupčijo pridobil nekaj denarja. Kar sem spoznal to hišo, se je bahala: oče je ob vsaki priliki metal svoje bogastvo na mizo, otroci so ga pridno posnemali. Vlekli so nekoliko na gosposko stran, posebno hči. Ta je bila dve leti pri nunah v Loki in je od tam prinesla nazaj novo ime. Prej je bila Katra, po loški šoli pa Katinka.

V gostilni pri Fortunovih sem dobil pismo, katero so mi pisali iz Ljubljane ter me opozarjali, da bi pisarna ne mogla dolgo več prenašati moje odsotnosti. Pri vstopu je Katinka prav sladko zagostolela: „Kako, da k nam nič ne prihajate, gospod doktor? Kaj smo se vam pa tako zamerili?“ Vikala me je, zatorej sem bil prisiljen, da sem jo tudi vikal, kar se mi je zdelo silno zoprno.

Dekle je bilo še dosti dobre podobe, ali tičalo je v nekaki gosposki kočemajki, kateri se je kar videlo, da je bila za cenen denar kupljena pri Kajdetu v Loki. Tudi govorila je nekako po knjigi, prav po „Danici“, na katero so bili Fortunovi naročeni.

Ponovila je: „Kaj smo se vam zamerili? Gospod sodnik ostaja vselej pri nas, kadar

prihaja na pravde sem gor. Kaj tisto! Dati imamo vsakemu kaj, kdor pride k nam, in naj je še tak gospod!“

Da jo potolažim: „Prinesite mi polič vina, gospodična Katinka! To vem, da točite dobro pijačo.“

„Gospodična“ se je urno zasukala ter odhitela s poličem po vina. Ko je postavila polno steklenico predme na mizo, je prisedla ter vprašala zadovoljno:

„A ni fletno pri nas?“

„Fletno,“ ji odgovorim.

„Če naj se govori resnica, je daleč naokrog ni take gostilne. Sam sodnik to pravi, in ta pride daleč po svetu. To vam rečem, kjer so pravi ljudje, gre vse prav!“

„Dobro se vam godi, to je znano.“

Z ljubeznivim smehom me je pogledala. Pri tem se je to zoprno ženščè nekako čudno sukalo s svojim gornjim telesom, da sem moral opaziti, da ni slabo rejena v svoji kočemajki. — Vzkliknila je:

„Dobro pa že, dobro! Vsako leto nese oče v hranilnico in vsak otrok ima že svojo knjižico.“

„Boste pa veliko dote imeli?“

Na to vprašanje je komaj čakala: „Lehko rečem, da bo večja, ko dota Presečnikovega dekleta.“ Bila je prepričana, da me stvar zanima,

zatorej je ponovila z nekim pomembnim naglasom: „Večjo pa že, ko jo bo imela Presečnikova Meta!“

Zinem tjavdan:

„Se boste pa lahko omožili.“

„Lehko pa, lahko! So že vprašali, ta in oni! Se ve, kar tako pa tudi ne grem!“

Na to baharijo nisem ničesar odgovoril. Ali Katra je dalje predla:

„Oče je že dobro storil, da me je pustil dve leti pri nunah. Tam sem se veliko naučila. Če bi prišla danes v mesto, bi me prav nič ne skrbelo, in gotovo je, da bi se vedela sukati. Postavite kako drugo teslo z Jelovega brda v Ljubljano, pa bo ko miš v mleku, ki si pomagati ne ve.“

Poglejte, pogledajte! Skromno se mi je odkrila ter me prepričala, da bo Katinka dobra gospodinja, postavi jo na kmete, postavi jo v mesto! Tedaj dvignem slučajno oči. Prav nič nisem čul, kdaj so se odprla vrata, in vendar je pri vratih stala moja Meta in zelo strupeno je zrla izpod čela. Zdelo se mi je, kakor da bi sveta Cecilija z Jelovega brda prav posebne strele spuščala na gospodično Katinko.

Oglasila se je kratko in ostro: „Nič!“

„Mati pravi, da pridi domov!“

Mehko se je vmešala Katinka: „Do večerje je še dosti časa.“

„Le pojdi!“ Katri niti odgovora ni dala. Odšla je in, če me uho ni motilo, je zaprla precej trdo vrata za sabo. Katinka se je smejala: „Tako hodijo pri nas žene po svoje može!“

Plačal sem. Zunaj je Meta čakala. Nekaj časa sva molče hodila, nato se je pa kar izlilo iz nje:

„Torej tako! Doma te čakamo! Večerja že stoji, in zavoljo tebe bom lačna in bo družina slabo jedla. Ves dan se pehamo ko živa živina, ti pa postopaš tukaj pri tem kolovratu“ — to je veljalo gospodični Katinki — „in do Presečnikovih, ki smo vendar tvoji ljudje, kar pota več ne najdeš! Sram me je! In če češ vedeti, ti povem: tekój se sramujem in za tebe! Dobro, da oče še ni prišel v hišo. Kaj bi dejal, ko bi vedel! Tako sem huda!“

Lilo je naprej in rečem, da ne v posebno izbranih besedah. Izkušal sem jo pomiriti:

„Delal sem ves dan.“

„Nič!“

„Pismo mi je prinesel gospod Jakob.“

„Nič!“

„Če hodi gospod Jakob v to gostilno, bom smel vendar tudi jaz tja.“

„Nič!“

„Pišejo mi, da moram v kratkem v Ljubljano in da je dosti dela v pisarni.“

„Nič!“

„Če pa ni nič, pa naj bo nič!“

„Nič!“

Tako me je prignala do Presečnika in v jezi sva stopila v hišo.

Pri večerji je bila Meta še vedno jezna, kar je kazala s tem, da je imela rutico na glavi tako zavezano, da je zakrivala polovico obraza. Imeli smo „raševino“ in največja skleda je bila napolnjena ž njo. Imenitna ta jed — moka in pšeno gosto skuhanu — je sedaj tudi v pozabi, tiste dni pa smo jo imeli zelo v čislih. Prava raševina pa je zahtevala, da je stala žlica pokoncu, če si jo zasadil vanjo. V sredi se ni smela pogrešati globoka jama, v katero je zlila gospodinja celo ponev masti in ocvirkov. Iz te jame se je zabela potem znova trosila, kakor se trosi gnoj s kupa na njivici.

Z veliko slastjo smo otepalí tisti večer to vkusno raševino. Ali Meta je ostala pri slabi volji. Nikogar ni pogledala in z nikomer ni izpregovorila. Samo če je opazila, da sem postrgal na meni odkazanem mestu, kar se je bilo tam natrosilo, je posegla s svojo žlico v jamo ter mi znova natrosila, da so se ocvirki kar gnetli.

To je parkrat storila, da sem bil kar ginjen nad to naivno ljubeznivostjo.

Drugega mnenja pa je bil Danijel. Zagrohotal se je: „Meta, pravica je za vse! Če

boš tako krivično postopala, ti izpodkopljem jamo.“

Vrgla je žlico po mizi ter srdito zbežala. Danijel pa se je grohotal za njo. —

Nerodno je, nositi ves teden prah po životu. Zatorej sva se bila z Danijelom zmenila, da se pojdeva po večerji kopat. Hlapčè je odšlo, zaklicavši, da me počaka na vasi.

Ko sva se z Boštjanom nekaj časa razgovarjala, sem krenil za Danijelom. Pred vežo je lovila Liza vodo v škaf, in takrat me je prešinila sladka misel.

„Liza,“ sem zašepetal, „pripravi jo, pridem klicat!“

Ta pretkana ženska niti obraza ni zavihala, samo kratko se je zasmejala: „Glej, da prideš k pravemu oknu!“ Kaj skupaj spraviti, na tem bolehate vse ženske, kmetice in gospe! Zatorej sem si bil v svesti, da opravi Liza vse v redu.

Na vasi smo se — sedeč po plotovih — pogovarjali s fanti. Ti so naglašali, da sem prišel danes prvič na vas in da bo velik čudež, če me ne neso v vodo. Danijel jim je odsvetoval, češ, da sem si na Gori čisto gotovo pridobil pravico do fantovanja. Ta argument pa je zbrani družbi postal šele tedaj pristopen, ko sem se odkupil s precejšnjim zneskom. Nekaj so peli, nekaj so vriskali, nato so odšli k Fortunu, da spravijo v pijačo, kar so bili dobili od mene.

Z Danijelom sva se podala h Karlovščici. V tolmunu, kjer je imela Jera svoj dom, sva se skopala in oprala prah z glave in života. Voda je kar rezala. Na mrzlo vodo se je skliceval Danijel ter je hitro opravil. V resnici ga je vleklo k Fortunu, da bi ne zamudil svojega deleža pri pijači. Jaz sem še nekaj časa ostal, ker mi je mrzla voda jako ugajala.

Na Gori je udarilo polnoč, ko dospem pred Presečnikovo hišo. Ni bilo prav jasno, vendar je luna tuintam pogledovala izmed oblakov. Kadar se je to zgodilo, je bilo Boštjanovo domovje v luči skoraj kakor po dnevu.

Pri hlevu ob zidu je slonela lestva, lehkà in pripravna. Tiho in previdno sem jo zanesel k hiši ter prislonil k opaženemu okencu pri izbi, kjer sta spali Meta in Liza. Prezrl pa sem pri tem, da je izba imela dve okni.

Ve se smejete, častite prijateljice, ali vendar je resnica, da ima vasovanje na kmetih veliko poezije v sebi. Pri tem ni treba misliti, na kaj nedovoljenega. Ali v pozni noči, ko je vse tiho, ko tiči nekaka čarobna tajnost v krajini in v zraku nad njo, govoriti s svojim dekletom in govoriti o ljubezni, to je poezija! To je prava poezija, ki dosti več velja, nego tisti plesi, na katerih gosposki fantiči vašim dekličem, ki se pehajo v prepotenih oblekah, govoričijo o ljubezni! In Bog mi je priča, da največkrat v

neslanih frazah, ki ne prihajajo iz srca! Pri vas je vse narejeno, pri nas na kmetih pa gospoduje природа, ki je resnična mati resnične poezije!

Po lestvi sem splezal do okna in lahko potrkal na steklo. „Meta, a spiš?“

Nekaj je zašumelo v izbi, kakor bi kdo s postelje vstajal. Zdelo se mi je, da čujem neko tekanje. Prejkone sem se bil zmotil v oknu in potrkal pri Lizi.

Zopet pokličem. Prav počasi se je odpiralo. Pri luninem svitu se mi je prikazala. Bila je rdeča ko piruh o Veliki noči. Ko pa je vzela roko od okna, se je ta močno tresla. Tesno se je bila zavila v „dolgo ruto“ — sedaj ji pravite „ogrinjalka“. Ker je imela spuščene kite, ji je bil obrazek čisto izpremenjen, pa vzlic temu jo je obdajala čudna krasota.

Vzdihnila je:

„Moj Bog, čemu si prišel? Kaj poreče mati.“

Kakor vidite, me je poizkušala odsloviti. Pričnem zatorej tudi vzdihovati:

„Spati ne morem, ker vem, da si name huda.“

Nekaj se je obotavljala: „Saj sam veš, da nisem.“

„Čemu si pa bila?“

„S tem Katretom govoriš — z vsako drugo bi smel.“

Zdelo se mi je, da se ji hoče storiti milo. Nato sem vprašal:

„Ali mi daš roko, da res nisi več huda?“

„Dam ti jo.“

Izpod dolge rute je izvila roko, ki se je še vedno tresla. Doteknil sem se mehkih prstov in sem hotel napraviti majhen izprehodek po tej žametovi koži. Pa me je kaj spretno s svojo levico spodila z bele stezice! „Lehko noč!“

„Lehko noč!“

Ko sem po lestvi splezal do zemlje, se je prikazal iz sence pri hiši hlapec Danijel. Široka usta je odprl do ušes, se hinavsko smejal ter — položivši prst na omenjena široka usta — pograbil lestvo in jo brez vsakega šuma odnesel k steni pri hlevu. S svojim vedenjem mi je hotel Danijel razodeti, da se brez skrbi lahko zanesem na njegovo molčljivost.

Drugo jutro pri kosilu sem koj opazil, da ni ostal prigodek te noči tajen. Danijel je še vedno odpiral čeljusti, kakor jih odpira krokodil ob Nilu; Lizi pa ni hotel izginiti nekak skrivnostni smeh z obraza, in Meta je ko v sanjah hodila okrog. Mater Barbo sem parkrat zasačil, kako me je tuintam prav pomenljivo pogledala. Ali molčalo je vse. Le oče Boštjan je, odloživši žlico, hladno izpregovoril: „Če že pametni ljudje pamet pod klop mečejo, ne vem, kaj bo potle!“

Ker je bila nedelja, nismo imeli dela. Sredi dopoldne sem prišel enkrat mimo hleva, kjer sta Liza in Danijel napajala živino. Čul sem ta-le razgovor:

Liza: „Kaj misliš, kaj bo iz tega?“

Danijel: „Kaj če biti, to ve vsak človek! Če je poštenje v njem, jo vzame. Vendar vidiš, kako je že zmedel to ubogo žival.“

Liza: „Poštenje pri moških, to je ravno! Ali ga imaš ti kaj?“

Danijel: „Ti si pa star burovž, in čudno bi ne bilo, če bi se človek skesal. Če kaj vem, bo pri Presečnikovih svatba, in plesali bomo, da bo groza! Ker to ti povem: Janez ima poštenje v sebi!“

Liza: „Počakajmo, le počakajmo, moški ste vsi nič prida!“

VII.

Čas je tekel, in prišli smo globoko v kozoprsk. Žito je bilo omlačeno; zatorej smo mislili na drugo, kar je preskrbeti dobremu gospodarju za zimo. Najprej steljo za hlev. Zopet smo morali vzeti koso v roke, tisto kratko, široko koso, s katero se klesti resje in druga goščav po gozdu. Neprijetno delo: kosišče ti je prekratko in kosir tudi vedno odnehava, da ga moraš neprestano nabijati, ker bi ti drugače kosa odletela.

Tudi listje smo grabili, in to je že lažje delo. Grabijo moški in ženske, zatorej je obilo

govorice, obilo največkrat prav slabo oblečenih kmetiških dovtipov. Grabljenje hitro teče, godbo pa ti delata lešnikarica in carovec, sedeča v bližini na smreki.

Da se bo pozimi kurilo, smo podrli v bregu pod Kalom deset starih bukev. K sekanju me niso pustili, ker pade drevo nerodno, če ni prav sekano; ako se pa nerodno postaviš, te lahko veje padajočega debla, če drugega ne, prav občutno opraskajo. Ko je ležala bukev na zemlji, sem jo pa s krivačem klestil in obsekaval uspešneje od Danijela, ki je najrajši dosti govoril in malo delal.

Tako je tekel čas, in že so lešniki dozorevali. Robčevina je postajala od dne do dne bolj rumena in če si vzel iž nje sad, je bil sajast in rjav. Prihajala so pisma in nič več nisem mogel odlašati z odhodom. Hotel pa sem kot zavzet hribolazec še prej na Blegaš. Ta sicer ni kaj posebnega; če mu pa tičiš ravno v vznožju, bi bila sramota, ko bi staremu prijatelju ne zlezal na plešasto glavo. Skoraj šest tednov sem že tičal na Jelovem brdu in delo me je obsekalo, kakor obseka tesar svoj hlod v smrekovem gozdu; bil sem tenak in vitek, da sem lahko lazil po hribih.

Po večerji smo obsedeli še nekaj časa pri mizi. Povedal sem, da grem zjutraj na Blegaš, češ, da že pet let nisem bil gori.

„Oh-ta,“ se je oglasila Meta, „mati, ali grem lahko ž njim?“

Mati ji je bila v vsakem oziru prva instanca. Odgovoril pa je oče Boštjan:

„Čemu boš hodila? Zate je prehuda pot; sicer pa tudi doma lahko dobiš kaj potrebnega dela.“ Besedo „potrebnega“ je mož poudarjal s posebnim naglasom.

Meti se je povesila šobica in prav nič prijazno ni pogledala svojega roditelja. Nasproti dvema ženskama pa gospodar ni prodril, kar je samoobsebi umevno. Barba ni dolgo premišljevala:

„Čemu bi ne šla? S svojim človekom bo vendar še smela, če jo s sabo vzame. Kar šla bo!“

S tem je bila Boštjanu pravda izgubljena.

Drugo jutro ob osmih sva odšla. V svoji bisagi sem vzel nekaj s sabo, pa ne preveč. A ne smete misliti, da sem nosil na nogah visoke nogavice ali pa kake bingljajoče hlačice ob kolenih. Vse to se pred Presečnikovo hčerjo ni smelo nositi, ker je bilo grdo in smešno.

Hodila sva po lepih senožetih pod Koprivnikom, kjer raste mnogo leščevja. Tisto leto je bilo rodovitno, zategadelj ni čuda, da sva takoj krenila s pota ter lazila od grma do grma. Tekmovala sva, kateri dobi več lešnikov in kateri večjo kobuljico. Zmagala je Meta, ki je imela oko kakor veverica in tudi ne manjše

spretnosti od veverice, če je bilo treba samca ali pa kobuljico upogniti z veje. Prekosila me je v vsakem oziru. Izteknila je kobuljico, ki je štela osem lešnikov. Žalibog, vmes sta bila dva slaba, katerih jedri sta bili gluhi!

„Ali bo mati vesela,“ se je bahala Meta, „ko bo videla moje lešnike! To bo potresve o Božiču!“

Ko sva se vrnila na pot, je že iskala dva pripravna kamena, s katerima je trla svoje lešnike. Dospevši do Kala, ji ni bilo skoraj nič ostalo, tako da je potrla in pozobala še zadnji ostanek, rekoč:

„Ej, saj bo letos dosti orehov!“

Na Kalu sva poiskala najprej po vsi Selški in Poljanski dolini sloviti studenec, ki z imenitno svojo vodo hladi in krepi potnike na Blegaš. Napolnila sva steklenico, in povedati moram, da je bila potem voda na vrhu skoraj še ravno tako mrzla, kakor na Kalu pri vrelcu.

S sedla sva krenila ne na strmo pot, temveč na položno. Ta vodi daleč naokrog za Blegašem, dokler ne privodi na Mali Blegaš. Prijetna je bila ta hoja: povsod zeleno bukovje, jelke in smreke. Vmes so pri tleh poganjale v velikih šopih hudičele (rododendron), a ne spominjam se, so li nosile še kak pozabljen cvet ali ne; pač pa se dobro spominjam, da so po bukvah napravljali velik nemir sivkastomodri brglezi,

ki so čakali po deblih gor in dol. Če sta se srečala z grahastim plezavčkom, ki pleza samo gor, dol pa ne more, ga je sivomodri hudobnež takoj pognal, da se je čulo obilo takega čivkanja.

Tisti dan sem hotel Meti govoriti o svoji ljubezni ter ji na dolgo in široko razložiti, da mora postati moja žena in da jo bom dal v mesto, kjer se nauči kuhanja in nemške govornice. Kakor vidite, drage dame, sem si bil skoval popoln načrt, ki pa je bil — česar se takrat še nisem zavedal — ponesrečen in neporabljiv. Planinsko to rožo presaditi v gosposko zemljo, je moralo ostati brezuspešno delo, kar ve najbolje veste. Ali tisti dan na poti okrog Blegaša mi je tičal neusmiljeni ta načrt v glavi in le na priliko sem čakal, da bi ga stresel pred deklico. Pa govóri o ljubezni, če je Meta kar meni nič, tebi nič, počepnila na zemljo, stolkla sredi pota prav zadnja dva lešnika ter ju s slastjo shrustala s svojimi belimi zobčki: „Joj, kako so dobri!“

Včasih sva se srečala s pogledi; nekaj se je zasvetilo iz njenega očesa, ali vzlic temu je dejala:

„Nikar me tako čudno ne glej!“

Kako naj bi bil torej govoril o svoji ljubezni! Danes je bila zgolj otrok, ki se je veselil, da je smel biti v moji družbi!

Dospela sva do Ajdove rebri. Na desno in levo je bil gozd izsekan. Zategadelj je rastla tam dolga trava, vmes pa vse polno rdečih jagod. Te so bile sicer že vse obrane, ker jih zobljejo ptice in kače; a Meti se je vendar še posrečilo, da je dobila rastlino, na kateri sta viseli dve rdeči jagodi. Na enem vršičku pa je čepel majhen, bel cvet. Bila je presrečna: „Eno meni, eno tebi!“ Z ustnicami je odtrgala jagodo, nato pa brez vsake zadrege meni ponudila šopek. Kakor ona, zaužil sem sad, a cvet sem spravil z veliko skrbnostjo v listnico.

„Proč vrzi!“ je zahitela.

„V mestu me bo cvetje spominjalo nate, Meta.“ Nekaj rdečice se ji je pokazalo na licu, vendar stvari ni več omenjala.

Ko sva dospela na Mali Blegaš, se nama je odkril Porezen v svoji dolgočasnosti in odkrila se nama je Črna prst v divni svoji lepoti. Luže na Malem Blegašu so bile suhe in tudi ovac ni bilo, ki se navadno v tolpah pasejo tam. Pred nama se je dvigala visoka glava starega Blegaša.

Ker je danes prvič hodila na goro, se ji je poznalo, da je razočarana. Menila je, da sva že na vrhu, dočim sva bila šele na Malem Blegašu. Vzdihovala je, no, pa sva sedla in počivala. Po odpočitku sva polagoma lezla navzgor, in sicer po stezah, katerih je mnogo, pa so vse nezanesljive. Nekaj časa pripravno hodiš, v hipu pa

ti izgine steza izpod noge, da sam ne veš kdaj. Nato moraš po gladki travi plezati, dokler ne iztakneš druge steze, ki pa te ravnotako slepari, ko prejšnja. Utrudljiva je taka hoja.

Med slovenskimi gorami naš Blegaš ni velikan! In ne obdaja ga veličastnost, katera obdaja naše snežnike in katere je že nekoliko deležen sosed Rakitovec. Obdaja ga samo ponižna lepota skromne slovenske planine, katera ne pozna večnega snega, ne neplodnih mlevov in ne divjih prepadov. Ali vzlic temu v svoji skromnosti stotero poplača trudapolno pot, ki si jo moral prehoditi do tratnate njegove strehe. To sva občutila z Meto, ko sva obstala na vrhu. Do svojega sedemnajstega leta je živela v vznožju pod Blegašem, a do danes še ni bila na njem. Če bi po vaseh okoli Jelovega brda popraševali, bi se takoj izkazalo, da vsaj dve tretjini prebiva vstva še nikdar ni bilo na Blegašu. Naši kmetje hodijo pač le tja, kamor jih vodi delo! Meta se ni mogla oddehniti, tako so jo bili prevzeli vtiski lepega razgleda. Nebo sicer ni bilo prav jasno, in sapa je podila oblake nad vrhom, da so kakor ovce hiteli proti jugu. Gorenjski in kamniški snežniki so se kazali v vsi svoji čistoti. Od Triglava pa do Ojstrice sem ji moral našteti vse bele očake in navesti njihova imena. Odprl se je svet, o katerem se Meti do danes še sanjalo ni!

Pravijo, da se proti jugu vidi Jadransko morje. Bil sem mnogokrat na Blegašu, ali morja nisem nikdar ugledal. Danes se je daleč tam spodaj nekaj kadilo; vzlic temu je dekle trdovratno trdilo, da natančno razločuje modro morje.

Nato sva se ozrla k strani, kjer leži bela slovenska Ljubljana. Kdor ima dobro oko, lahko opazi ljubljanski grad, ali jaz ga nisem mogel nikdar opaziti. Mogoče pa je, da ga je Meta z bistrim očesom vendarle opazila. Izpregovorila je:

„Tam je torej Ljubljana, kjer ti stanuješ.“ Zamislila se je in pri tem se je morda zavedala, da v kratkem odidem. Videlo se je, da ji je žalost prepregla obrazek. Zamolklo je vprašala:

„Kdaj spet prideš?“
„Če prej ne, k tvoji poroki, ko se boš možila, Meta. Tisti dan hočem plesati!“

Nevoljno je viknila: „Nič!“ Ta „nič“ je bil vedno dokaz, da je naša Meta huda.

Dolgo je zrla proti jugu, kjer je v svoji domišljiji gledala sinje Jadransko morje. Pri tem mi ni mogla prikriti, da se ji je bila ob levem očesu utrnila prav drobna solza ter ji lezla po licu. Obrnila se je čisto od mene, da bi ne opazil, kako si je obrisala mokro lice. Pa sem vendar opazil.

Da bi jo premotil, sem jo pozval, da pojdiva gledat, če bi se dobilo še kaj planinskega cvetja.

To raste samo na selški strani Blegaša. Ta breg sva torej prehodila in preiskala. Hudičel je bilo vse polno, pa ni bilo cvetja na njih. Istotako ni bilo murk, katerih je ob priličnem času prav mnogo. Skoraj ni bilo pričakovati uspeha, bilo je že prepozno. „Tu je pa zvezdica!“ je vzkliknila Meta ter res izbrskala iz goste trave zakesnelo, majhno, zelenkasto planiko, katera se včasih dobi na Blegašu; kakšno leto jih je več, drugo leto pa zopet ni nobene. Po daljšem iskanju sva jih še nekaj izteknila v travi, in Meta je vse skupaj obdržala za spomin na tisti dan, ko je bila z mano na Blegašu.

Nato sva sedla v eno malih dolinic, katere so značilne za Blegašev vrh. Čas je bilo, da se po dolgi hoji nekoliko okrepčava. S sabo nisva imela bogve kaj. S ponosom lahko izrečem, da nisem nikdar zastopal stališča tistih vedno lačnih in vedno žejnih hribolazcev, ki bi na Kredarico ali na Begunjščico najrajši s sabo vzeli težko obloženega velbloda!

Pri tej priliki je pokazala Meta vse dobre lastnosti male gospodinje. Odvezala je ponižno bisažico ter po trati razvrstila z važnim obrazom, kar sva imela s sabo; za vsakega kos črnega kruha, nekaj suhih češpelj in nekaj orehov. Prinesla je tudi dva kamena, da bi mogla orehe tolči. Vmes pa je postavila steklenico, v katero sva bila na Kalu nalovila mrzle

studenčnice. „Da bova lažje pila,“ je omenila z veliko resnostjo, „sem vzela repuljico od doma, ker je grdo piti iz steklenice same.“

Tolkla sva orehe ter jedla jedra s črnim kruhom, kar je dobro. Tudi suhe češplje sva jedla s črnim kruhom, kar zopet ni slabo. Hladno vodo pa sva pila iz ene in iste „repuljice“ in kakor zaljubljen dijak sem pil vedno na tistem mestu, kamor je bila poprej pritisnila Meta rožnata svoja usteca.

Planinski blagor!

Preobdala jo je moč gorskega zraka in oči so ji skupaj lezle. Meta je hotela spati. Napravil sem ji iz bisadžice majhno zglavje, nakar je legla in takoj zaspala. Nad nama so se še vedno podili sivi oblaki proti jugu, da je bilo solnce največkrat zakrito. Sicer pa pekočina itak ni bila posebno močna, tako da je deklica lahko in dobro spala. Z obrazom je bila proti meni obrnjena in mirno je soplala. Spanje pa ji je bilo prignalo nekaj vročine v glavo, da so se ji delale rože na licih. Bil sem sam ž njo na zapuščenih gorskih višini! Ko so jo objemali moji pogledi, sem občutil prav živo, da bi bilo skoraj nemogoče, da bi se kdaj ločil od nje. V kratki dobi mojega bivanja na Jelovem brdu sta zrastle najini duši druga k drugi. Pri vsakem delu sva bila skupaj dan za dnevom, in pravi čudež je bil, če me je Meta za kratek trenotek zapustila.

Zatorej me je tu na vrhu Blegaša silno mučila misel, kaj mi je početi? Gotovo, šel sem že skoraj predaleč. Igračkanja z mlado dušo bi ne moglo opravičiti tudi sorodništvo, katero je naju vezalo. Jezil sem se sam na sebe, da sem mogel tako čisto pozabiti svojih let in da sem se vedel kakor smešni starec, ki je lazil nekdam za Suzano, ko se je kopala. Ali vsi ti očitki niso olajšali mojih muk. Ko je tako v ljubki mladosti ležala pred mano in ko je v spanju izpregovorila še celo nekaj besed, katerih pa nisem umel, je prihajala moja jeza še silnejša. Videlo se mi je, da sem zagrešil neodpušljiv greh, ko sem motil ravnotežje mlade duše. Kaj naj počnem? Bil bi ji lahko oče, ali sedaj naj jo vzamem? Morda kakor kralj David Moabičanko, da ga je v postelji grela? Ozrl sem se na vitko telo, ki je tako naravno počivalo na zeleni trati; ali obenem sem si predstavljal, kakšno bi bilo to telesce, če bi ga vteknil v tiste smešne cunje, v katere tako rade lezejo naše gospe in gospodične! In kakšen bi bil ta obrazek, če ga potisnem pod tisto, kar imenujejo gosposke ženske klobuk, ki je vselej nekaj zmečkanega, nekaj pomandranega, nekaj takšnega, kar ni ničemur podobno, kar je vrhunec nevkusnosti in kar, častite dame, pametnega človeka z največjo silo odganja od vas! V taki smešnosti naj bi živela Meta z Jelovega brda; prej nego poteče leto,

jo pograbi jetika in jaz naj postanem njen morivec! Z očitkom za očitkom sem obteževal svojo trpečo dušo. Tudi je še mlada in še precej otročja! Ko stopi v pametnejšo dobo, izprevidi, da to, kar je vezalo mene in njo, ni bila prava ljubezen. Pride drugi, ki vzdrami njeno srce, pa bo nesrečna ona in nesrečen postanem tudi jaz, ker se nisem mogel krotiti ob času, ko se je lahko še vse zadržalo. Pričela se mi je oglašati pamet in ker se vendar nisem hotel docela odpovedati, sem sklenil, da bo najbolje, ako počakam leto dni. Ta čas naj se deklica razvije in morda se kmalu zave, da nisem edini moški na svetu. Če me do tedaj pozabi, tudi prav, vsaj sam sebi potem ničesar očitati ne bom imel!

Ko sem zopet pogledal po Meti, je bila odprla temne svoje oči. Neprestano jih je vpirala name, in dozdevalo se mi je, da sipajo iz njih žarki ljubezni in sreče. Ali vendar hočem čakati še celo leto!

Čas je bil, da se odpraviva. Sedaj sva hodila po krajši, ali zelo strmi poti, ki vodi neposredno do Kala. Sólnce je še visoko stalo in skoraj ni bilo čuti še živali iz gozda. Ko sva zapuščala tratino, je izmed pečin hréščila jata skalnih jerebic ter se spustila v nižino, da se je videlo, kakor bi padalo kamenje v dol. Mestoma je bila taka strmina, da sva se, za roko se držeč, spuščala od debla do debla. Tuintam

je zabučal z drevesa divji petelin; čula sva bučanje, a orjaka nama je zakrivalo vejevje. Včasih je zaropotala za njim kokoš, pa je tudi nisva ugledala. Z vzdihovanjem sva končno prilezla na Kal, kjer sva se v zapuščeni oglarski lopi odpočila. Prinesla sva vode od studenca ter se okrepčala ž njo.

Na sedlu je majhna ravnina, na kateri so takrat rastle štiri smreke v štirikotu in do trideset korakov druga od druge. Meta se je bila odpočila in zatorej se je je polastila zopet otroškost. Smeje se je zaklicala: „Loviva se ,žiberdaj‘!“

Že je tičala za smreko in mi govorila, da naj se postavim za drugo. Ko sem stal pri svojem deblu, je zaklicala veselo: „Žiberdaj!“ Stekla je v beg do bližnjega drevesa. Moja pravica pa je bila, leteti počrez. Če sem jo prej ujel, nego se je doteknila omenjenega bližnjega drevesa, je bil „žiberdaj“ zame dobljen. In res sem jo ujel. Nosila je podkovane čišme, zatorej ni bila prav urna. Obtičala mi je v rokah. Ker pa v hitrici nisem mogel paziti, sem se je doteknil na nepoklicanem mestu in morda še prehudo. Vsa trda je postala in ihte je zastokala: „To pa nič ni!“ Takoj sem jo izpustil. Ali Meta je gledala s tako grozo name, da sem vedel, da je v tistem trenutku pričela slutiti, da je moški za vsako žensko največja zverina!

„Pojdiva domov!“ je zaječala. Do doma ni izpregovorila besedice. Samo sedaj in sedaj me je premerila s plahim očesom, prav kakor da bi ne mogla verjeti, da se ji je kaj takega pripetilo.

Skoraj pri vasi sva srečala Luco. Imela je koš ob rami in srp v roki.

„No, Luca, kam pa, kam?“ jo vprašam.

Bolezen se ji je še vedno poznala in bila je kakor suh list, ki je ležal vso zimo pod snegom. Odgovorila je:

„V Kalarjevo dolino grem in požela bom ‚vranje noge‘. Dosti jih tam raste, Kalar je dovolil, da jih lahko požanjam. Za prašiče so pa le dobre.“

Obraz se ji je pričel žareti in nekako slovesno je pričela pripovedovati:

„Gotovo še ne veste, da bo naš Matijček stopil v službo h Kalarju. Komaj sedemnajst let ima, pa bo že za volarja. Tekój se mi dobro zdi!“

„Kako je pa s Šimnom?“

„Šimen, ta je pa žival! Dela, pa veliko ne more. Gradiška še vedno jé na njem!“

Beseda „žival“ ali pa še celo „živalica“ je v našem pogorju najnežnejši izraz ljubezni ali sočutja. Ko sem ta izraz uvedel v slovensko povest, sem se moral s Stritarjem skoraj boriti, da mi ga ni črtal; pokojni Erjavec, ki je bil

najmehkejša, pa tudi najplemenitejša slovenska duša, mi pa „živali“ v mojem „Tržačanu“ sploh nikdar odpustiti ni mogel. Niti Stritar, niti Erjavec me nista mogla predrugačiti: „živalica“ je naš najnežnejši izraz ljubezni ali pa usmiljenja! —

Luca se je odpravljala: „Vranja noga se sama ne požanje.“ Zopet je z žarečim obrazom ponovila: „To pa vama povem, tekó j sem vesela, da pride fant h Kalarju!“

VIII.

Drugi dan še nisem odšel. Pripetilo se je, kar se je pri Presečnikovih vsako leto parkrat dogajalo: Liza in Danijel sta se sprla. Pred hlevom, tako da vaškim otročajem ni ostalo prikrito, sta se nekaj rvala. Pri koncu pa je bil Danijel takorekoč pred vso vasjo tepen. Pri nas je namreč navada, da sme ženska, če je slabe volje, tudi udariti; sramota pa je, če moški žensko tepe. Veliko preteprov sem že videl; ko je dekle vleklo svojega iz tolpe pretepačev, so padali trdi udarci, ali na dekleta ni padel niti eden in najsi je bilo še tako sitno!

V Danijelu je vse kipelo, nazaj udariti pa ni smel. Zatorej je Presečniku „ušel“ ter izginil od dela, da niso vedeli kam. Moral sem jaz opraviti njegovo delo, ker gospodar vsega ni zmožgel.

Potekel je prvi dan, a Danijela od nikoder; tudi drugi dan se je bližal koncu, ali Danijela še vedno od nikoder! Bili smo pri večerji, ko jo prilomasti v hišo. Sédel je takoj pri vratih na klop pod sklednik ter izpregovoril: „Le eden naj mi katero reče!“

Škripal je z zobmi in srdito stezal roke kvišku. Zadel je ob žličnik na steni, da se je sprožil ter padel po tleh. Žlice in kuhalnice so letele na vse strani. Liza je vstala od mize, pobrala žličnik in kar se je bilo raztreslo iz njega. Pri tem ni izpregovorila besedice, kar je hlapčeta še bolj stogotilo.

Škripal je: „Táko bo mene tolklo! Le čakaj, saj boš enkrat moja žena! Ti! Ti!“ Liza je pobrala svoje reči ter jih odnesla v vežo. Če tepe mož svojo ženo, to sicer ni lepo, ampak sramotno ni, kakor je sramotno tedaj, če udariš tujo žensko!

Tisti večer je jedel z nami karlovški Anžon, znana prikazen v pogorju. Iz karlovškega mlina mu je bil oče izgovoril strm in malo rodoviten breg, bratje pa so mu pomagali, da je na tem bregu postavil leseno kočo, v kateri je prebival. Kar je potreboval, si je s trudom pridelal v teh svojih melinah, kjer je vsako leto prekopal nekaj ledine. Ostalo pa mu je še toliko senožeti, da je redil kravico v hlevu. Postranskega zaslužka si je pridobival s tem, da je hodil na Tolminsko po nože in nožičke, če je dobil kako

naročilo. Bil je velik čudak, a ljudje so ga imeli radi. Tudi k Presečnikovim je zahajal, in umelo se je, da mora sestiti za mizo in jesti. Prihajal ni samo radi tolminskih nožiček, prihajal je tudi radi Lize. Star je bil nad petdeset let, a njegova večna želja je bila, da bi mu Bog odkazal ženico, ki bi malo jedla — glavno je moral snesti sam, ker je bil visok ko hrast in širok ko hiša — in veliko delala. Tudi otrôk je hotel imeti, ker je zakon zato vpeljan, da se dobe otroci, kar je vam, častite gospe, itak komaj znano.

Karlovški Anžon je bil tisti večer gospodarju prinesel naročeno nožičko, po katero je bil „bruhnil“ na Tolminsko, Lizi pa ruto rumenih hrušek, po katere je bil „bruhnil“ na Cerkljansko. Že nekaj let sèm je prinašal Presečnikovi dekli te hruške in upal je, da ji polagoma ž njimi omehča srce, da postane njegova žena. Liza je leto za letom hruške pohrustavala, kozavega svojega Danijela pa vendar ni hotela pustiti. Vzlic temu je gojil Danijel grdo jezo na Anžona in tudi ta večer je prišel prejkone samo zategadelj domov, ker je slišal, da je oni v hiši. Ni se mu videlo previdno, puščati Lizo sámo s snubačem, ki je imel njivo, hočo, „hlev in kravšeta“.

Ko se je Liza zopet vrnila v hišo, je hlapče znova zakričal:

„Le čakaj, ko boš moja, potlej boš videla, kdo bo tepel v hiši, stara reta ti!“

Oglasil se je Anžon počasi in važno:

„Z žensko se lahko tudi drugače govori, jaz bi dejal.“

To je Danijela močno razpalilo:

„Kaj se boš ti zame menil! Jaz bi dejal,“ — tu je oponašal karlovškega govorico — „da človek lahko kaj iztakne!“

Ker je bilo še nekaj v skledi, je karlovški parkrat zajel, nakar je počasi položil žlico na mizo. Nato je brez jeze in z največjo mirnostjo odgovoril:

„Če te Liza zato jemlje, da jo vsak dan otepaš s polenom, me malo briga. Če te res vzame, bom vsaj vedel, da ni tako pametna, kakor sem mislil. Če se hoče na vsak način na poleno možit, je to njen prav! Tako je!“

„Molči!“ se je penil Danijel, „molči, ti prokleti gorjanec, če ne —!“

In zopet je mirno odgovoril Anžon:

„Kaj: če ne? Poglej vendar“ — tu je dvignil svojo desnico, veliko ko čoln — „kaj bodo govorile množice, če prideš pod tako roko. Pogineš ko glista pod podplatom! Ohdrži torej svoj „če ne“ zase. To je pametna beseda!“

Anžon je medtem zlekel grohot svojega telesa izza mize ter se je postavil sredi hiše.

Hlapče se ni dalo potolažiti:

„Jaz naj bi tebi molčal?! Prid' sem, pa kmalu zveš, koliko velja moj „če ne“. Vsakega naj bi se že bal!“

Anžon je pristopil:

„No, no, kaj pa bo, no?“

V hipu je tičal Danijel v njem.

„Poglej ga,“ je govoril karlovški počasi, „v me je bruhnil! Ti žival, ti!“ Z obširno svojo roko ga je brez težave dvignil in vzdignil proti stropu, nakar ga je spustil, da je Danijel z vso težo svojega pijanega telesa tlesknil po hišnem tlaku. Oni pa se je zasmejal: „Zdaj vem, koliko velja tvoj „če ne!“

Danijel je sicer težko padel, a zgodilo se mu ni nič. Takoj je zopet stal na nogah in bliskoma je imel v rokah dobro nabrušeno tolminsko nožičko.

Ženske so od strahu zavpile, in Boštjan je zakričal izza mize: „Z nožem ne!“

Samo Anžon se ni razburil. Boštjanu je izpregovoril: „Malo počakaj!“ Nato se je obrnil proti Danijelu:

„Torej z nožičko, z nožičko me češ, s tisto, ki sem ti jo jest s Tolminskega prinesel. Poglej no! Ali misliš, da za take reči bruham na Tolminsko? Poglej no!“

Dasi so bili Anžonovi udi kakor hlodi, ki se dajo le težko in neokorno gibati, je vendar s čudovito hitrostjo s svojo levico ujel Danijela

za roko ter ga z desnico parkrat lopnil po nji, rekoč:

„Boš izpustil nožičko, ti hudnikovec, ti!“

Ker Danijel ni takoj izpustil, ga je s svojo roko samo parkrat kresnil po prstih, da jih je takoj kri podplula in da je nožička zarožljala po deskah. Nato ga je obrnil in mu z nogo pomagal, da je odletel na klop pod sklednik; tam je pričel hišni hlapec škripati in — jokati, kakor je to navada starega pijanca.

Anžon je pobral nožičko ter jo položil pred Boštjana na mizo: „Ne dajaj takega otroku!“

Obrne se k Lizi:

„Čakaj, Liza, kaj sem že hotel reči? Vidiš, nič se ti ne lažem, pšenica je bila letos dobra in čedno se je mlatila. Proti krompirju tudi ni kaj reči in fižol je bil poln, kakor bi norel. Vse to je res in fruge je bilo pri hiši, da bi lahko vojska živela od nje. Zdaj pa poslušaj! V nedeljo bom pri deseti maši v Poljanah. Nekaj prej bom bruhtnil od doma, da se pogovorim z gospodom Jernejem. Če ti je všeč, pa pridi še ti. Morda bova že pri deseti maši prvič oklicana. Množice bodo malo govorile, pa bo še zmerom bolje, ko da bi se s polenom klepala svatovščina. Če nočeš, pa pusti! A povem ti, da hrušek potem tudi ne bom več nosil. No, pa lahko noč!“

S temi besedami je odšel.

Pod sklednikom je Danijel med jokom in škripanjem zaspal. Ker se Liza zanj ni zmenila, ga je morala mati spraviti v slamo.

Drugo jutro se je živelu pri hiši, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo. Po stari navadi se je delalo, in Danijel je opravljal svoje posle, kakor da bi nikdar ne bil ušel. Jaz pa sem moral odriniti! Radi tega nam je mati Barba napravila boljše kosilo in tudi nekaj nacvrla je bila. Še celó belo kavo smo imeli na mizi, kar je bilo takrat nekaj izrednega.

Za slovo smo si segli v roke z očetom in materjo. Pri prihodu nič roke, pri odhodu pa roko — taka je bila tiste dni etiketa v pogorju in po nji si se moral ravnati, če nisi hotel dobiti očitanja, da se ne znaš spodobno vesti.

„Pa še kaj pridi!“ so se glasile poslovilne besede. Meta me je spremljala, kar sem pričakoval. Nosila mi je veliko ruto, v katero so bili zaviti orehi, češplje, ocvrt bob in — če se ne motim — še celó par klobas. Vse to so mi dali pri slovesu, in velika bi bila zamera, če bi se hotel tak dar zavriniti. „Ruto o priliki nazaj prinesi,“ je izpregovorila Presečnica, ko je izročila culo svoji hčeri.

Pred hlevom sta stala Danijel in Liza, a ne skupaj, vsak na enem koncu poslopja. Milo sta gledala za nama, posebno Danijel je bil potr in žalosten. „Oh-ta,“ je zastokal, „lepo

je bilo, ko si bil tukaj. Kmalu kaj pridi!“ Liza je molčala in se grdo držala, ker je bila še vedno jezna na hlapčeta.

Hodil sem od Jelovega brda proti Malenskemu vrhu ter kakor vselej, kadar sem stopal po tej poti, jemal vase lepoto pokrajine. Meta je, noseč mojo ruto, korakala tik mene, kakor kupček obupa. Kar pogledati se ni upala vame, ker bi jo drugače zalile solze. To se ji je videlo.

Prišedši na kraj, kjer je v globoki dolini tičala kočja karlovškega Anžona, opazim tega pri delu v bregu. Z rovnico je kopal ledino, da so se mu nabirale debele kaplje po obširnem obrazu.

„Hej, zdaj pa greš,“ je kričal, „pa spet prideš! Novo njivo kopljem.“ Bila sva že precej daleč od njega, ko je še zavpil: „Meta, le povej Lizi, da kopljem novo njivo!“

Pod Malenskim vrhom sva obstala na mestu, ki mu pravijo „Na Poklonu“. To je tratina sredi gozda, odkoder se vidijo štiri cerkve. Za tabo Mati božja na Gori, pred tabo Sv. Martin v Poljanah, na eni strani Čabrače, na drugi Gabrška gora. Kakšni svetniki so tam, tega vam danes ne morem več povedati. V prejšnjih, bolj pobožnih časih so ljudje na tem mestu obstajali in se proti vsaki cerkvi poklanjali. Ta navada je morala biti med ljudstvom zelo vkoreninjena,

ker je v našem pogorju takih „Poklonov“ vse polno.

Tam sva sedla, prejkone v namenu, da bi zavlekla trenotek ločitve. Bilo mi je tako pri srcu, kakor nekaj, ko sem se ob koncu počitnic poslavljal od doma in od matere, katera me je vselej spremljala nekaj pota. Ko je z vsakim korakom izginil kos domače zemlje, sedaj sleme rojstne hiše, sedaj stolpič na holmu, sedaj teman gozd na Samsonu, sedaj kaj drugega, se mi je odtrgal kos od srca. Takrat sem gledal v neštete gube nabrani obraz one, ki je sedaj že dolgo časa pod zemljo in katera na svetu ni imela drugega ko skrbi in delo, danes pa v obraz deklici, ki je pričela uživati grenke sadove, katere rodi vsaka ljubezen na zemlji.

Opazil sem, ko je snela ruto z glave in jo položila na travo, da je nosila v laseh rumeni glavnik, ki se navadno nosi le ob nedeljah in praznikih. Včasih je prav globoko zasopla in obrnila obraz proti meni, kakor da bi mi hotela nekaj povedati. Pa ni imela poguma, da bi izpregovorila. Končno je posegla v ruto ter izvlekla iž nje majhen, bledorumen „bob“, ki je v pogorju tako gostega testa, da bi bil bolj za strelivo, nego za živilo.

„Gotovo si že lačen,“ je izpregovorila prošeče, „ná, jej!“ Nekaj sem se obotavljal, nakar

je znova zaprosila: „Pa le jej!“ Moral sem jesti, in ona ni odvrnila pogleda od mene, dokler nisem s silo pospravil zadnje mrvice.

Ko je bil bob odpravljen, zopet ni vedela, kaj naj bi govorila. Tedaj je prihitela tolpica drobnih dolgorepk in je sedla na bližnje bukovo drevo. Živalice so se z malim telesom obešale po vejicah in kljuvale z listov, kar se je dobiti moglo. Nato pa so, kakor so bile prišle, s šumom odhitele. Meti se je bilo med tem časom čelo nabralo v goste gube in pričela je govoriti, prav kakor bi se čul modri oče Boštjan:

„Pa ti mora le čudno biti, če si sam v Ljubljani. Nimaš človeka, ki bi ti kuhal, ki bi ti pral. Če zbolíš, si slabši od živine v našem hlevu, za katero se vsaj Liza briga. Ali ne misliš, da ti tega ni treba?“

„Kako si naj pomagam? Kje naj vzamem kuharico? Stare ne maram, mlade ne dobim.“

Zaiskrilo ji je v očesu, in opazil sem, da postaja jezna. „Ne govori tako nespametno! Poglej gospoda v Javorjah: vzal je sorodnico k sebi in streže mu, da je zadovoljen.“

„Kje naj dobim sorodnico? Če je mlada, ne bo hotela priti.“ V bližini je nekaj belo cvelo. — Nadaljeval sem: „Kaj potem? Tak sem, ko to-le: sedaj pred zimo cvete in kaj bo iz tega? Cvet odpade in prav nič ne bo iz tega. Če je mlada, ali naj jo vzamem?“

Rdeče se ji je zalil obrazek, ko je zastokala: „Kdo govori o tem?“ Roko je pritiskala na prsi, da bi ukrotila razburjeno srce.

Odgovoril sem: „Če to ni, potem je pa še manj! Ti ne poznaš mesta in njegovih hudobnih jezikov. Ne boš štiri tedne pri meni, pa se na ulico ne boš upala, tako te bo sram.“

Vsa kri ji je zapustila lice. Pogled pa, ki ga je obrnila proti meni, je bil podoben pogledu srne, če si v zelenem gozdu streljal nanjo ter jo težko obstrelil. „Jezus, kdo pa govori o meni?“ V veliki zadregi je vstala ter viknila: „Tam rastejo Kristusove srajčke.“ Oddaljila se je po tratini, trgala je neko cvetje, o katerem ne vem, ali vedno tako pozno cvete, dokler se ni skrila v bukovju, kjer so prejkone cvele tudi „Kristusove srajčke.“

Smilila se mi je, da sem ji moral izpodkopati načrt, do katerega je bila prišla v nočeh, ko ni mogla spati: samo gospodinja in kuharica je hotela pri meni postati in drugega nič. In kako modro mi je vse to odkrila, tako da po njenem mnenju ne bi mogel priti na to, da misli samo sebe! Sedaj pa se je sramovala ter pred menoj skrila v gozd.

Ko se je vrnila, je imela v rokah velik šop Kristusovih srajčk, ali oči so ji bile odločno objokane.

„Meta,“ sem izpregovoril, „sedaj je čas, da grem.“

„Malo še počakaj, se nič ne mudi.“

„Drugачe zamudim, je že pozno.“

„Nič še ni pozno.“

„Kako naj pridem v Ljubljano, če še odlašam?“

„Pa v Loki manj časa ostani.“

„Podaj mi roko v slovo. Midva bova pač mislila eden na drugega.“

Podala mi je roko: „Jest že!“

Takrat me je premagala izkušnja in pozabil sem popolnoma na svoje sklepe:

„Po mestih, — poglej, Meta, — je navada, da se prijatelja, ko se imata rada, poljubita, kadar gresta eden od drugega. Recimo na lice, če ni drugače, na usta. Tako delajo prijatelji. Midva pa sva prijatelja!“

„Sva že,“ je zastokala, „če ni greh?“

„Kaj če biti greh!“ Že sem jo imel v svojih rokah, poljuboval sem jo na obraz, kjer sem jo mogel, na usta in povsod. Ni se branila. Ko sem se odtrgal od nje, pa je obstala na mestu kakor Lotova žena.

Spodaj pri Lovskem brdu, kjer se zavije pot v dolino, sem se ozrl zadnjič po nji.

Meta je še vedno stala ko kip „Na Poklonu“ in s prsi, h katerim je pritiskala roko, se ji je svetila bela zvezda Kristusovih srajčk.

IX.

Zopet sem bil v mestu, zopet v mlinu, ki melje za mlinarja, za tistega pa ne, ki je prinesel mlet! Vsega sem pogrešal, kar se je bilo zadnjih šest tednov zvezalo z mojim življenjem: najprej gorskega zraka, katerega sem moral zamenjati z izpuhi ljubljanskega barja; pogrešal pa sem posebno kmetiških obrazov ter se le težko privadil na obrite in umite, posebno težko sem se privadil na vaše ženske obraze in na nemo-goče vaše obleke. In kaj naj govorim o svojem delu, ki takorekoč nikako delo ni: kakor bi sejal pesek na razorano njivo ali pa pekel potice iz rumene ilovice!

Razkačili so me tudi prijatelji in prijateljice. Kdor me je srečal, mi je silil pod nos, kako krepak in mlad sem videti. Moj zdravnik — da se mi je slaba volja do skrajnosti pomnožila — mi ni dal miru, da me je smel vestno in točno preiskati. Prekljuval mi je hrbet in prsi, tipal me je okrog srca in jeter, potem pa sodil: pljuča kakor hlod, srce kakor risovo in tudi jetra so se prav čedno skrčila do svojega dopustnega obsega. Potem je še zakričal: „Zdaj vidiš, kako pomaga dober svèt! Da spet ne začneš preveč piti, zverina!“

Tudi gospod Bon me je srečal ter gostobesedil: „Tak si ko roža. Ni vruga, da bi se

ne ženil! Pridi k nam kaj pogledat,“ — med tem časom se je bil revež oženil — „z ženo imava zate že nekaj izbranega.“ Ker ni hotel izginiti v deveto deželo, sem ga pustil sredi ceste, ne da bi mu kaj odgovoril. Še to! Ko sem bil vendar sklenil, da pred enim letom ne izpregovorim o ženitvi!

Vzlic temu sem neprestano mislil na svojega dekliča na Jelovem brdu in to še celo pri delu, ko sem koval najdaljšočasnejše tožbe. Njena podoba me je obdajala ponoči in podnevi. V sanjah sva hodila na Goro, na Blegaš ter še enkrat preživela šesttedensko skupno bivanje pri Presečnikovih. Včasih so me ti spomini tako preobdali, da sem vrgel delo v kot, zapustil suhoparno pisarno ter taval okrog Rožnika in po njegovih plešastih gozdovih, jezen na ves svet in predvsem nase, zaljubljenega starca!

Tisto leto je bila dolga in lepa jesen. Zadnjega vinotoka pa je vendarle malo deževalo, zato je sem čepel v svoji kovačnici. Kar se odpro vrata, vstopi pa moj znanec Danijel s človekom, ki ga prvi hip niti spoznal nisem.

„Tega moža sem pripeljal,“ je izpregovoril Danijel. Bil je posvaljkan in jako revno oblečen. Na kozavem obrazu se mu je videlo, da je moral zadnje čase jako neredno živeti in nes pametno pijančevati.

Vprašal sem: „Kaj bo, Danijel?“ In znova je odgovoril: „Tega moža sem pripeljal.“

„Pri Presečnikovih vse prav?“

Zadrl se je: „Kaj vem, kdaj sem že od tam ušel! S tem možem govori! Mlačan je z Jelovega brda, in ravno Mlačan bi rad s tabo govoril.“

Sedaj sem spoznal moža, katerega je pripeljal Danijel.

Mlačan z Jelovega brda je imel bolj majhen grunt, na katerem je redil kakih osem govedi in tudi nekaj dróbnice. Travniki so bili pripravi in njivice dobre. Ko je stari Mlačan posestvo izročil svojemu sinu, ni imel sicer dolga, imel pa je še štiri otroke, katerim pa je skoraj toliko izgovoril, kolikor je bil grunt vred. Po izročitvi se je mladi oženil, ženil pa se je po ljubezni in je vzel deklo, ki je bila prav čedna, ki pa ni imela prav ničesar. Mlačan je torej težko gospodaril in z velikim trudom izsesal vsako leto obresti iz zemlje, katere je moral šteti v tujo roko.

„Kaj je s tabo, Mlačan?“

„Nič dobrega ne,“ mi je odgovoril ter se začel praskati. „Težko se dela in zanič se živi.“

Danijel se je zatogotil:

„Kaj se boš stiskal okrog vogla! Naravnost govori! Dohtarji nimaja časa, da bi ga rezali, kakor režeš ti kruh otrokom. Že vidim, šleva si; bom pa jaz govoril!“

Ali tudi Danijel se je najprej popraskal za levim ušesom. „No, da boš vedel: domačijo bi rad prodal; meni boš pa dal posojila dvesto goldinarjev, potem pa greva v Ameriko. Pravijo, da se tam boljše živi, ko na Jelovem brdu pod Blegašem. Pa ravno v Ameriko! Mlačan radi izgovorjenih otroških deležev, katere mu je stari naprtal, jaz pa —“ — tu je nekoliko jecjal — „zavoljo vina in žganja.“

Stokal je: „Pravijo, da je tam prepovedano piti. Pijance zapirajo, da jim ni mogoče izhajati. Gotovo tudi mene izpreobrnejo, in potlej bo Jelovo brdo videlo, kaj se pravi, če Danijel dela!“

Prišel je v jezo: „Kako bom delal! Ko pa bo vsega dosti, pridem nazaj in ameriških tolarjev prinesem, da napolnim ž njimi gnojni koš. Takrat se oženim in da koj veste: mlado vzamem in ne kakega starega lonca, ki bi ga bil žalosten ponoči in podnevi. In moja mlada žena bo tudi živela! Dela ne bo imela, samo po travnikih bo hodila gor in dol; da pa ji dolgčas preide, bo trgala pokalice in pokala ž njimi ob mlado čelo. Zdaj veš, zakaj hočem v Ameriko!“

„Bo pa že kdo vmes izpregovoril,“ sem se zasmejal. „Morda Liza.“

„Liza nima nič več vmes govoriti.“

„Od kdaj ne?“

„O takih rečeh ne govorim rad, sem jih že pozabil.“

Danilo se mi je.

Vprašam: „A od tistega večera?“

„Če te take stvari zanimajo, pozvedi na Jelovem brdu! Jaz se zanje ne brigam več!“

Sedaj se je vmešal Mlačan:

„Ne hodi po ovinkih! Liza se je omožila in karlovškega Anžona je vzela, to je! Mene ženejo dolgovi v Ameriko, Danijela pa ženska! To je!“

Vzkliknil sem: „Torej je Liza le bruhnila v Poljane h gospodu Jerneju?“

„Seveda je šla; pa bi bilo tudi čudno, ko bi ne bila šla. Danes je že poročena in koše prenaša po Anžonovih bregovih. To je!“

Danijela je kar davilo in po mizi je udaril z roko. „Molči, azina! Dosti o tej Lizi! Se bo že še kesala, da je vzela tega starca; jest pa sem jest! Danes prodajamo domačijo in o tem govóri!“

„Čemu nista šla k notarju v Loko? Tam se taka pisma lažje delajo.“

Danijel je zopet imel prvo besedo:

„Kaj bova lazila okrog tujcev! Prišla sva k tebi, ker veva, da si pošten. Morda — sva si dejala — nama napravi samo za štempeljne; če pa sam kupiš, so pa stroški tako tvoji.“

„Jaz naj kupim?“ sem se začudil.

Oni je mirno odvrnil:

„Mislila sva si, da skoraj gotovo kupiš.“

„Za božjo voljo, čemu?“

Danijel se ni dal odgnati: „Mlačan in jaz sva tega mnenja, da je Mlačanovo za Presečnikovim na Jelovem brdu najlepše posestvo. Dva človeka, in naj imata še kaj otrok, bogato redi in brez posebnega dela.“

Odgovoril sem: „In jaz naj delam na Mlačanovem?“

„Da, prav tako sva mislila! Človek, ki je za kmetiška dela rojen, se bo lahko ločil od goljufije, ker je vendar toliko dohtarjev na svetu, da jih kar preostaja.“

Vraga, ta dva sta mi dobro kurila v moji odvetniški pečici! Zamislil sem se.

Vam, častite dame, sem pozabil povedati, da je pretep na Gori prišel pred sodišče v Loki. Posavčevi so me tožili, da sem jih osebno poškodoval in da sem jim v hudobnem namenu pokvaril kamižolice in kastorce. Gospod Levičnik na loškem gradu me je brez milosti obsodil na petdeset goldinarjev globe, radi kamižolic pa na trideset goldinarjev plačila. Dosti me je stal ponizen pretep na Gori; povrhu sem moral pri razglasitvi sodbe vzeti na račun še zadovoljne obraze Posavčevih fantov! Tem trem falotom so se od rajskega veselja kar do ušes odpirala široka usta.

Gospod Levičnik s sodbo samo še ni bil zadovoljen; odstopil je spise zbornici v daljše postopanje. In ravno takrat, ko sem razpravljajal z Danijelom in Mlačanom, mi je dostavila zbornica poziv, da naj v osmih dneh razložim, kako se strinja v mojih očeh kmetiški pretep na Gori z mojimi stanovskimi dolžnostmi. Že sem jih gledal svoje kolege, zbrane v resnem sodišču, kako me peko in kuňajo in mi predvsem z največjo ogorčenostjo prihajajo, kako sem se mogel kot odvetnik, kot zagovornik kazenskega prava udeležiti pretepa, ki se dá brez težave potisniti pod več paragrafov kazenskega zakona!

Prečitavši zbornični dopis in pomislivši na svoje takozvane kolege v resnem sodišču, se mi že ni preveč čudno videlo, kupiti Mlačanovo na Jelovem brdu!

„Ti praviš,“ sem se obrnil proti Danijelu, „da grunt lahko preživi dva človeka in jerbas otrôk ž njim; jaz pa vendar nimam otrôk!“

„Če jih nimaš, jih boš pa imel!“ je zatulil hlapec.

„Sam Bog ve, s kom!“

Danijela je zopet davilo: „Kaj? S kom? Šmentaj, jo boš vendar vzel! Govoril sem Mlačanu: ‚Ta bo rad kupil tvoje, ker se bo ženil in ker takega dekleta vendar ne bo v mesto vlačil.‘ Ni tako? Sedaj mi odgovóri! Na Poklonu

si jo pol ure objemal, da je hodila Meta potem domov, da ni vedela kako. Sedaj pa vpraša, kje naj dobi otroke! Na to odgovóri!“

Malo zardel sem, ko se je tako odkrilo, o čemer sem menil, da je tajno vsemu svetu. Takoj pa me je prešinila velika sreča ob misli, da je to rešitev, edina mogoča rešitev, in sramoval sem se, da že takoj od pričetka nisem mislil nanjo. Čemu naj bi jemal deklico v mesto? Sam se preselim na Jelovo brdo, se oženim, pa obdeloval bom zemljo, svojo lastno zemljo, in rodil otroke, svoje lastne otroke! Sladka zavest mi je polnila dušo, in umazani ta Danijel se mi je videl sel, poslan od Boga, da me je privedel na pravo pot, ki je itak ležala pred mano, ki je pa v svoji zaslepljenosti nisem mogel opaziti.

Čakal sem, da mi izgine kri z obraza. V zamišljenosti sem gledal proti stropu svoje pisarnice. Končno izpregovorim:

„Če že ni drugače, bi pa kupil! Koliko pa hoče Mlačan? To se pravi, za vse, kakor stoji in leži.“

Odgovoril je Danijel: „Mlačan, kar molči! Dober človek si, za govorico pa nisi! Danes si tudi v stiskah, ker sediš na gosposkem stolu, kjer nisi sedel še nikoli. Bojiš se dohtarja, ker misliš, da je bogve kako visok človek. Pa ni. Dober človek je in pošten je, ta te za vinar ne bo ogoljufal.“

Ko je tako izpel litanije o moji slavi, mi je bil položaj precèj jasen; v vsakem oziru sta bila dogovorjena, in tudi kupnino, pod katero bi se ne imelo iti, sta bila že ugotovila. Da se bo zahtevala veliko višja kupnina in da se bo pri tem razvnel najsrđitejši boj, je bilo pričakovati. Oba moža sta se bila brez dvojbe dogovorila, da bosta to, kolikor čezprimerne kupnine iztisneta iz mene, pošteno med seboj delila.

„Torej koliko?“ ponovim svoje vprašanje.

„Da ne bo krivice ne na levo, ne na desno,“ se je odrezal Danijel, „boš dal ravno okroglih deset tisoč. Procente in špeže imaš tudi ti. Kar v roko sezita, Mlačan!“

Ugovarjal sem: „Naprave se mi zde bolj slabe in deset tisoč je dosti preveč.“

Danijel je ko besen skočil pokoncu. „Pri Mlačanu so slabe naprave? Ta pa ni slaba! Gorenja hiša je malana, pa ne samo hiša, tudi kamra je malana! Ti ljubi odrešenik, naprave naj so slabe!“ Pričel se je smejati.

„Deset je preveč!“

„In živina?“ je rjovel Danijel, „te pa ne vidiš! Drobnice tudi ne! Da ne pozabim, dve jareti nista v prodaji. To se zakolje in posuši! Na ti jareti misli, da ne boš pozneje vpil, da sva te opeharila! No, pa, saj tako nič ne bo. Mlačan, vzemi klobuk, pa pojdiva! Dokler živim, ne boš svojega proč metal!“ In res je pograbil

Mlačana za roko ter ga vlekel z največjo silo proti vratom.

„Izpregovorita zadnjo besedo!“

Mlačan je že hotel odgovoriti, ker se je bal, da bi se ne razdrla dobra kupčija. Danijel pa ga je prehitel:

„Za pet Kristusovih ran, molči, Mlačan! Saj se vendar ne daš zaklati, kakor se zakolje mrkač v mesnici! Zadnja beseda! Najina prva beseda je tudi zadnja, ker nisva otroka! Devet tavžent že Kalar ponuja. Ali ni res, Mlačan?“

In najsi je Danijel legál, je Mlačan vendar diplomatično odgovoril: „Bo že res!“

Vzdihoval sem: „Veliko je devet tisoč!“

Danijel je divjal gor in dol: „Saj ne prodajava kake beračije! Samo na ‚Lotračnik‘ poglej: če spomladi vodo na njega napelješ, pa imaš sena, da se od njega gnoj dela! Ta travnik sam je tritisoč vreden. Če ni res, pa naj se kuham v vicah do sodnega dne!“

„Torej zadnjo besedo, Danijel!“

Klical je vse svetnike na pomoč in za pričo, da Mlačan drugače v Ameriko ne more in da mu prav nič ne ostane, če potegne samo devet tisoč. Rotil me je, da naj se mi vendar žena in in otroci smilijo, če že nimam nič človeškega v sebi. Ko se mu je dozdevalo, da njegovo rotenje ne napravlja name posebnega vtiska, je zakričal:

„Pa naj bo devet tisoč in petsto! Mlačan, vem, da boš jezen, pa kar tiho! To je zadnja beseda, in sam hudič iz pekla bi me ne mogel pregovoriti, da bi odnehal od nje! Devet tavžent in petsto — pa Bog daj srečo!“

Ko sem vendarle še premišljeval, je pograbil Danijela paroksizem:

„Premišljaš? Oj, ti krvavi peklenšček, ti še vedno premišljaš! Če hočeš sam sebi dobro, udari z obema rokama, saj vendar nisi obseden! Poglej vendar, koliko je oprave pri hiši! Ne da bi se bahal, lahko pri živem Bogu prisežem, da je samih butarnikov več ko trideset pri hiši. Tako, zdaj pa še naprej premišluj! Mlačan, molči!“

Butarnikov! Napenjal sem možgane, kaj so pravzaprav ti „butarniki“.

„Več kot trideset butarnikov“ se je drl še vedno Danijel. Končno sem le izvohal, kaj so butarniki.

Kadar se praprot spravlja, jo zlože v veliko butaro, katero obvežejo s tanko vrvicó. Na obeh koncih te vrvi so lesene kljuge, ki drže zavezo, kadar je butara obvezana z butarnikom. Take butare se potem vale v dolino, kjer se nalože na vozove.

„Če pa je trideset butarnikov,“ sem končal razpravo, „pa naj bo! Devet tisoč in petsto!“

„Ta je pametna!“ je kričal Danijel. „Sem že mislil, da ne poznaš pametne besede! Domačija in špeže, vse je tvoje! Devet tisoč in petsto — pa Bog daj srečo!“

Privlekel je Mlačana k meni. Skoraj pet minut je tolkel z Mlačanovo roko ob mojo, potem s svojo lastno ob mojo, in sicer zaradi posojila. Zmenili smo se, da se snidemo dan po Vernih dušah v Loki, da bomo delali pismo pri notarju, in dostavilo se je, da morata o kupčiji molčati med tem, če ne, imam pravico, da se skesam. Odštel sem takoj are petsto goldinarjev, od katerih je Danijel odvezel dvesto goldinarjev kot njemu dano posojilo.

Črez nekaj časa, ko sta že bila odšla, je pomolil Danijel zopet svojo glavo v sobo:

„Za petsto si naju udaril, naj bo! Ali pozabiti ne smeš, da so izvzeta tri jareta, da jih bomo jedli na poti v Ameriko!“

„Dve jareti sta izvzeti, vsaj tako se je govorilo!“

„Tri!“ je tulil Danijel. „Ne bodi gluh! Nikoli nisem drugače govoril! No, pa mi daj pri-sego!“

Tako me je opeharil za eno jare, ker nisem hotel delati sitnosti, ko smo delali v Loki pismo.

Ko je bilo vse v redu napravljeno in podpisano, sta jo onadva udarila v Kranj po potne liste, jaz pa sem jo krenil na Jelovo brdo.

X.

Hodeč proti Jelovemu brdu sem se čutil čisto novega človeka: sedaj sem pravzaprav šele vedel, kaj hočem, pred dušo mi je bilo vse jasno in dvomi me niso več mučili. Sedaj sem bil s tisočerimi vezmi prikovan na svojo slovensko zemljo, in če me ta ne bo živila, kdo me naj živi?

Tisto leto je bila čudovito lepa jesen in še v listopadu smo imeli gorko vreme.

Komaj sem napravil kakih dvatisoč korakov z Malenskega vrha, že mi je prihajal na uho ostri glas klepetajočih trlic. Pod vasjo je stala Presečnikova tarnica in brez dvojbe se je pri teh trlo. Kar se pa tiče klepetanja, so se terice uspešno kosale s trlicami. Zadnje so sekljale, prve pa obrekovale: izpod trlic se je drobil pezdir, izpod jezikov teric pa nadrobno pretrta dobra imena sosedov in sosedinj!

Kakor že povedano, je bilo tisto leto izredno lepo, ne preje ne pozneje se ne spominjam, da bi se bil prve dni meseca novembra lan sušil pri tarnici. Torej tisto leto se je sušil, in prav na Presečnikovi tarnici pod Jelovim brdom je delalo osem starikastih devic in opravljale so svoj posel z nekakim koketnim pretiravanjem, kakor je bilo — ne vem, iz kakega vzroka — v navadi pri trenju. Ali že tiste dni

se ni sejalo toliko lana, kakor včasih, ko bi se bilo našemu kmetu čudno, skoraj sramotno videlo, če bi ne bil pridelal svoje hodnične in praznje srajce doma. Zatorej je zarod teric že tiste čase zamiral, in le bolj starikasto ženstvo je še umelo goniti trlice in ž njimi pridelovati svilnate, mehke plasti, katere so se potem skladatale v povesma. Ali manj tko jih je bilo, bolj so se terice zavedale svojega poklica, in pri vsaki priliki si jih moral silno prositi, če si jih hotel dobiti na delo. Da je terica morala obilo in najbolje jesti, to se je posebej umelo!

Pri Presečniku se je trlo tisto popoldne, in gospodar sam z velikim belim predpasnikom je sušil lan ter moral zastavljati vso pozornost, da se mu pri jami ni vnelo. Ženske so napravljale ropot s trlico in jezikom in so obirale, vmes pa kaj rade govorile o možnostvi in ženitvi. Vsaka bi se bila rada možila: bolj če je bila stara, večje je bilo poželjenje! Ravno ko sem prihajal mimo, je izpregovorila Žganjarjeva Urša: „Prvi, ki pride mimo, bo moj!“

Nič hudega sluteč, se približam. Že se je Urša zadrla:

„Janez, moj si!“

„Kaj boš z mano, vendar vidiš, da sem prestar zate!“

„Nič prestar, vzamem te, Janez, in če laziš po vseh štirih okrog! Pa še prav rada te bom imela!“

Nisem se hotel udati :

„Govore, da imaš od hudiča hudoben jezik, Urša!“

„Ga mi boš pa na rajfelj polagal!“ Bilo je to žrebljasto orodje nemškega pokolenja, s katerim so se trgale glavice od lanu, ali Uršin jezik — deni ga desetkrat na rajfelj! — ne bi bil ukročen.

Tako sem postal žrtev dovtipa, kakor si ga terice rade privoščijo z moškimi, ki prihajajo mimo. Med smehom sem moral odriniti.

Urša je še vpila za mano: „Le nikar ne obupaj, Janez, boš precèj priženil! Dva otroka že imam in oba ti prinesem v hišo!“ Sledil je grohot, da sem se bal, da kar tarnico raznese!

Pri jami je sedel Boštjan ter dejal zadovoljno:

„Med sršene si zašel! Pričakovali smo te, pa šele o Božiču.“ Na vprašanje, kaj dela mati, je pokazal na breg Karlovščice, kjer je prala pri tolmunu. Prinesli so južino, zato sva se lahko podala k perici.

Barba je radovedno vprašala: „Ali se ni kaj zgodilo, ko že danes prihajaš?“

Z Boštjanom sedeva na skalo: „Nekaj se je zgodilo: Mlačanovo sem kupil!“

Oba sta se začudila; Boštjan pa je pametno izpregovoril:

„Devet tisoč si že dal, je gotovo vredno. Sedaj se pa vpraša, kdo ti naj gospodari?“

Lehko je rečeno: „sem kupil“, obdelovanje je pa kaj drugega!“

Ponosno sem odgovoril:

„Sam bom gospodaril! Ne vem, čemu naj se ne preselim na Jelovo brdo!“

„No, pač —“ je Boštjan še vedno dvomil, „par mesecev se že dela na kmetih, potem bo pa vrag, ko ne bo mesa, ne kofeta in ne belega kruha!“

Bil sem užaljen. Odgovoril sem bahato:

„Belega kruha bo pač lahko, saj je plačano, a denarja mi še precèj ostane!“

„Ni tako!“ me zavrne izkušeni mož. „Če dan na dan ješ beli kruh, ga hoče jesti tudi družina. Če si kmet, bodi pravi kmet; če si pa gosposki kmet, se ti bajta že naprej podira!“ Za nekaj časa sva obmolknila. Prvi se je zopet oglasil Boštjan: „Nazadnje pa še kako žensko privlečeš iz mesta!“

„Oženim se na Jelovem brdu!“

Oče me je plašno pogledal, kakor bi hotel reči: Ali si še sedaj nisi iz glave izbil te neumnosti? Počasi je vprašal: „Kje češ na Jelovem brdu dobiti žensko, ki bi bila zate? Pri Mlačanovih je trda, kar se dela tiče!“

„Kar odkrito ti povem, Boštjan: oženim se pri Presečnikovih!“

Presenetilo ga je tako, da mu je padla pipa iz ust in sicer naravnost v vodo. Z nervozno

hitrico jo je lovil po vodi, dokler je ni z mokrim rokavom zopet izvlekel.

„Se ve, če bo dekle hotelo in če bosta vidva zadovoljna,“ — tako sem ponižno pristavil.

Pri Boštjanu bi bil prejkone le s težavo zmagal, da mi ni pomagala mati Barba. Dosedaj je molčala, nerada molčala, in prežala je na priliko, da je posegla v govornico.

Nekako v šali je vprašal Boštjan:

„Koliko boš pa dote hotel imeti? Veliko ne bom mogel dati od hiše.“

Barba se je kar razpočila: „Boga zahvali, da se ti hči moži! Skoraj si res tako neumen, da bi takega zeta od hiše metal! Že nekaj časa se mi zdi, da ti nekaj v možgane uhaja!“ V največji razjarjenosti je dostavila: „Sedaj pa pravi: ‚Veliko ne bom mogel od hiše dati!‘ Presečnik je Presečnik, a kadar možiš edino hčer, se vendar ne boš dajal ljudem pod zobe!“

Pomirim jo, da za doto niti ne vprašam.

Ali Barba še ni bila potolažena: „Nič tisto! To ti povem, Boštjan: gnojnice ne boš bredel, kadar pojde punca z ženinom v cerkev! Moja beseda pri Presečniku tudi nekaj velja! Midva sva zadovoljna, če jo vzameš, Janez, nimava prav nič proti temu, prav nič!“

Boštjan je molčal in se ni upal upirati.

„Predvsem moram zvedeti pri dekletu, če me sploh hoče.“ Po teh besedah sem odrinil v vas,

Boštjan in Barba pa sta še ostala pri vodi. Ko sem včasih pogledal nazaj, je bila Barba še vedno v plamenu, in prav videlo se je, kakšno pridigo je delala svojemu možu. —

Pri Presečniku je lazil okrog hleva Danijelov naslednik. Ni me poznal, zatorej se za mojo osebo niti zmenil ni. Bil je štulast, nekako polomljen je bil videti in ni mi dopadel, ker je kadil, hodeč okrog hleva. Tudi nova dekla se je prikazala iz hišnih vrat, a je takoj izginila, ko me je ugledala.

V hiši pri mizi je prebirala Meta fižol, in ko sem vstopil, je bila za velikim kupom, katerega je imela prebrati, skoraj popolnoma skrita. Polagoma se je prikazal njen obraz izza fižola, izpregovorila pa ni, dasi me je spoznala. Z velikimi očmi je gledala proti meni, a opazil sem takoj, da je bila upadlega lica in zelo potrta.

„Spet sem pri vas,“ sem izpregovoril pri vstopu.

„Fižolico prebiram,“ mi je odgovorila, „pa je hudo plažnata.“ Z roko je mešala po kupu pred seboj, a do dela ni prišla. „Zgodaj si prišel — kje je še Božič!“

„Dolgčas mi je bilo v Ljubljani.“

Nato sva oba nekaj časa molčala. Obrnila je oči proti stropu, potem pa je govorila plaho in tiho, kakor otrok pri izpovedi:

„Mati tudi misli, da bi ne bila tista reč nič čudna.“

„Katera?“

„No, da bi vzel sorodnico k sebi, da bi ti kuhala in gospodinjala.“

„Kje naj jo dobim, če bi ti ne hotela!“

Nič posebno je ni zalila kri, ko je odgovorila:

„Mati pravi, da bi ne bilo tudi to nič čudno. V mestu bi se veliko dobrega naučila.“

„Si očeta že vprašala?“

„Ne še, mislila sem, da ga ti vprašaš.“

„Ne vem.“

„Če nočeš, pa ne!“ Že jo je grabila jeza in na vsakem licu se ji je nabrala rdeča lisa.

„Ne jezi se, Meta,“ sem jo miril, „na kaj takega ni treba več misliti!“

„Če torej nočeš —?“

„Kaj naj živim v Ljubljani, če sem lahko tu med vami!“

„Se boš pač naveličal!“

„Ne bom se! Kupil sem zemljo, kupil sem živino. Gospodaril bom, sejal bom, prideloval bom.“

Plaho je vprašala: „Kdo ti naj gospodinji?“

„Oženim se!“

„Oženiš se!“ je viknila zamolklo. Pri tem ji je z obrazka izginila vsa kri in z veliko grozo me je pogledala: „Moj Bog, pa vendar ne — Katreta?“ V svoji zmedi je zopet mešala po kupu na mizi. Ker ji nisem odgovoril, je

bila še bolj prepričana, da bom snubil pri Fortunovih. „Nič ne rečem,“ je vzdihovala, „nič ne rečem proti tem ljudem; radi delajo in tudi o dekletu ne vem nič slabega, Bog varuj!“ Povesila se ji je glava, in vedel sem, da se ji je hotelo jokati; vedel sem pa tudi, da bi mi za nobeno ceno ne hotela pokazati, da ji gre na jok.

Pričel sem znova:

„Mlačanovo sem kupil. Danes smo delali v Loki pismo. Tudi Danijel je bil tam. Liza je torej le Anžona vzela!“

Odgovorila je trpko:

„Kaj je hotela drugega? Kdo naj se na moške zanaša?“ V hipu je popravila: „Kdo naj se na take moške zanaša?“

Še je vprašala:

„Koliko si dal?“

„Devettisoč in petsto.“

„Si vse plačal?“

„Vse.“

„Boš imel kaj dolga?“

„Nič.“

Pristavila je grenko: „Na doto ti blez ne bo treba gledati.“

„Ne.“

Po kratkem premolku sem pričel:

„Pravijo, da je zemlja dobra in da se dosti pridela.“

„Jáde.“

„Živelo se bo torej lahko. Gospodinja, se ve, bo morala pridna biti, ali živelo se bo lahko.“

„Jáde.“ Ta dvojna poljanska pritrditev ji je prišla kot smrtni izdih, takorekoč kot srčna kaplja krvi čez bleda ustna. Pri tem ji je glavica popolnoma zlezla na roko, in zaječala je: Tako čudno me notri boli!“

Nisem se mogel več vzdrževati, naslonil sem se k nji ter ji šepnil na uho:

„Govoril sem z očetom in materjo, oba sta zadovoljna, da se oženim pri Presečnikovih, če me ti hočeš.“

Bliskoma je dvignila glavo in tudi telo je iztegnila, da je stala kakor sveča tik mene. Obraz ji je bil v trenutku bel ko sneg, potem pa se je zopet žaril ko roža, da se je videlo, kako ji je vrelo po duši. Izpregovoriti ni mogla, in šele ko sem ponovil, če me hoče, je vzdihnila: „Jest?“

„Da, ti Meta! druge nočem, samo tebe vzamem! Sedaj odgovóri, če me hočeš?“

Izpregovoriti le ni mogla. Odpirala je ustna, ali beseda ni prišla iz njih, nakar je pričela z glavo kimati in pokimala je trikrat ali štirikrat, tako da ni bilo dvojbe, da me hoče.

Raztegnila je roke proti meni in hipoma me je objela — pri nas se zaljubljen parček ne poljubuje, pri nas se objema — in čutil

sem, kako mi je tesno oklenila roke okrog vratu in kako je pritiskala svoje lice k mojemu.

„Tako sem se bala,“ je zaihtela, „da vzameš Fortunovo!“

„Šemica, ali sem Katro klical?“

„Za vselej prideš na Jelovo brdo?“

„Za vselej! Za vse življenje bova mož in žena.“

„Mož in žena!“ Takrat se je spustila v jok in jokala je, kakor še nikdar nisem slišal jokati ženske. Vse telo se ji je treslo in krčevito se je pritiskala k meni. Moja tolažba je ostala brezuspešna.

„Mož in žena vse življenje!“ — to so bile zadnje besede, katere je tarnala med solzami!

Naenkrat so se ji razrešile roke, s katerimi je bila objela moj vrat, in desnica ji je onemogla zdrknila črez mojo ramo. Obrazek, ki se je nagnil od mojega lica, je bil brez vsake kaplje krvi. Oči so se ji široko odprle, in okrog ust, katera so tudi silila narazen, se ji je napravila črta bolesti in muke. V hipu je brez zavesti ležala v mojem naročju — — —

In tedaj, častite prijateljice, sem mislil, da je tudi meni prišla zadnja ura! Umeti nisem mogel, da je umrla, da mi je v rokah umrla, a še danes, ko je preteklo toliko let in ko se še vedno vsak hip živo spominjam tistega tre-

notka, imam občutek, da ni resnica, da je zgolj le moja domišljija, da je umrla — pa je v resnici umrla! Zdravniki so sicer trdili, da ji je srčna hiba vzela življenje in da bi bila morala prej ali slej od kake večje razburjenosti umreti, ali jaz vem bolje: zavest sreče ji je vzela življenje!

Po dolgem molku si izpregovorila ti, gospa Dinca, prva, in v čast si štejem, da je bilo rosno tvoje oko! Vprašala si: „Zahajaš še kaj na Jelovo brdo?“

Čisto gotovo zahajam vsako leto in večkrat tudi vsak mesec v pogorsko vasico. Moja duša je v pogorju, Meta zame ni umrla! Pred mano živi še vedno v podobi mladosti in devištva. Da sem jo vzel, potrl bi jo bil zakon, potrlo bi jo bilo delo. Vse to bi bilo streslo cvet ž njenega telesa, dočim mi živi dandanes še vedno v tisti cvetlični nežnosti, katera pri ženski tako rada in tako hitro usahne!

Leto za letom prihajam na Jelovo brdo, in sprejemajo me, kakor bi me bili sprejemali, da sem postal pravi zet. Od pričetka smo težko in grenko živeli. Mati Barba je obilo jokala, plačevala je za maše in veliko je molila: Boštjan pa je taval v nekaki zmedenosti okrog in videl se nam je, kakor bi gledal na reči okrog sebe z visoke gore, ne da bi jih mogel nadrobno pregledati. Ali Bog se ju je usmilil! Kakor

Elizabeta v sv. pismu, je povila priletna Barba sina, katerega smo krstili na ime sv. Boštjana. Ta raste, kakor raste žito na polju, če ima dosti dežja in tudi dosti solnčne gorkote. To otroče nosi s sabo obrazek, ki je do zadnje črtice izrezljan iz Metinega obraza. Vsi imamo veselje nad njim. Naše skrbi ga obdajajo, kakor obdajajo skrbi starih mladiče v gnezdu. Mori nas pred vsem skrb, da bi ga nam ne vzelo tako, kakor Meto, in parkrat ga vlečem v Loko, da ga preišče prijatelj Arko, a leto za letom je srce v redu. Ob takih prilikah me moj prijatelj tolaži: „Mene bi bil vprašal, pa bi ti bil vse razodel! Punco sem dobro poznal, rdeče lise je dobivala na lice in tudi druga znamenja je imela, ki so kazala na srce. Z eno besedo: vivere non poterat! Mene bi bil vprašal pa bi si bil prihranil dosti bolečin!“ Pustil sem, da je govoril; bil je glasna, a vendar dobra duša. In prišlo je kmalu leto, ko je tudi njemu zapel zvonček: vivere non poterat!

Zrno za zrnom gre v zemljo, ali iz zemlje pa zopet izhaja zrno za zrnom!

Tako se je pripetilo, da sem bil enkrat še celo na svatbi na Jelovem brdu, takrat, ko je Kalar dajal svojo hčer Ano Skalarjevemu Matijčku, ki je pri njem, kakor veste, zvesto in pridno služil. Dal mu je precèj sveta, da ima Matijče sedaj čedno domačijo, dal mu je pa

tudi svojo hčer. Svatovščina ni bila zadnja. Kalar in Skalar sta sedela za mizo v kotu in bila sta si kakor brata. Luca ni več živela, ali marsikatera beseda je veljala poštenemu njenemu imenu. Okrog peči je prežalo obilo šeškarjev; lazili so tudi pod mizo okrog in cukali svate za noge, da so jim kaj dali. Tako je svat pomolil pod mizo sedaj čašo vina, sedaj kos mesa ali belega kruha. Komaj pa si enega potolažil, te je vlekel že drugi.

Pri peči je prestoloval naš stari znanec Danijel. Prav ostro je vladal nad otročaji, ki so mu preveč snedli, preveč popili in sploh preveč lazili pod mizo. Odcedno jih je pretepaval ter kričal: „Ali mi hočete res vse snesti? Vi imate doma očete, ki vas lahko rede, jaz pa sem berač!“ In res je bil berač! Velik koš je bil prinesel s sabo ter ga posadil na zapeček in metal vanj vse, kar je dobil od svatov. Koledoval je brez odmora, a vse je šlo v koš; tam je imel še celo bokal, v katerega je zlival vino. Toliko je že bil diplomata, da je vedel, da se ne sme upijaniti, ker bi potem lahko izgubil napolnjeni košek, na katerega je že prežalo nekaj kolegov zunaj pred hišo. Ali Danijel se ni upijanil, zatorej so zaman prežali.

„Alo Danijel,“ — pri tej priliki sem ga prvič videl, kar smo delali pismo v Loki — „alo, kdaj pa si prišel iz Amerike?“

„Dva meseca bo že,“ mi je odgovoril čemerno, „nekaj več, nekaj manj!“

„Kaj pa v Ameriki?“

„Kaj?“ se je zadril zaničljivo. „Nič! To ni življenje, to je hudič! Po tistih jamah tiste pse vlečiti, to je dvakrat hudič!“

„Torej nisi zdržal?“

„Kdo bo zdržal, pa nič jedel? Tam je tako: če hočeš jesti, moraš delati!“

„In to ti je postalo dolgočasno.“

„E,“ je godrnjal, „ali mi je postalo, ali mi ni postalo! V Ameriki moraš hoditi, kakor hočejo policiarji!“ — Tu je imel v mislih policaje.

„In sedaj?“ vprašam še.

„Sedaj?“ je tulil. „No, sedaj pa boš blez vendarle vedel, da sem berač! Delati ne morem, pa se mi tudi ne ljubi. Berač sem, kaj je na tem!“

Ko sem zmajal z glavo, je spoznal moje misli. Zatorej je nadaljeval:

„Ko vzameš vrečo — meni jo je dala Prešečnikova mati — prvič v roke, te je res sram. Ali že pri drugi hiši, ko ti gospodinja z malo prijaznim obrazom natrese moke v vrečico, te začne sram popuščati in kmalu je vse dobro! Pri deseti hiši si že rojen berač! To sem ti povedal, da se boš vedel obnašati, če prideš kdaj do beračije. Pa blez ne prideš!“ Med glasnim smehom je dodal: „Mesto, da me izpo-

veduješ, mi daj kaj vbogajme! Danes mi tako še nisi nič dal. Daj mi krajec belega kruha!“

Ko je kruh spravil, je izpregovoril zadovoljno: „Za danes je dosti! Košara je polna. Poglej, kako zunaj čakajo in mislijo: kozavi se napije, mi pa mu izpraznimo malho! O, ne!“

Oprtal je koš. Ko je odhajal, ga še vprašam: „Kje pa stanuješ?“

„Za sedaj še nikjer. V Podpečnarjevi luknji, kjer so kamenje lomili, tam sem nekaj desak pribil. Tam me obišči, če te je volja! Za zimo bom pa moral že kaj dobiti. Peškulja na Gabrški gori mi je že nekaj obljubila. Haha!“

Morda bi rade kaj čule o Lizi? Njeno življenje je življenje dela in edinščine. Kadar hodim mimo karlovških bregov, ima skoraj vselej zibko pri sebi, da je otročaj pri delu ne moti, in če pride v vas, se vleče za njo rep zdravih in debelih otrok — mislim, da jih je sedem. Blagor ji, da je blagoslovljena, zakaj od tega blagoslova živi slovenska zemlja!

Kar pa se mene tiče, naglašam zopet in zopet, da zame Meta ni umrla. Zatorej pozneje nisem poznal nikdar več ženske, in lahko rečem, da dosedaj še nisem prelomil zvestobe, ki jo dolgujem njenemu spominu.

Gospa Marica se je ironično nasmehnila:

„To se trdi, dokazov pa vendar le ni!“

Odgovoril sem ošabno:

„Ni mi na tem, da mi verjameš!

„Ali moraš postati takoj nevljuden?“ je posegla vmes gospa Mica. Nato pa je nekako nezaupljivo vprašala: „Bi jo bil res vzela, da ni umrla?“

„O tem ne dopuščam razgovora, draga prijateljica!“

„Ne vem, da bi bil zdržal recimo nekaj let!“

„Vse to, ljuba Mica, sem bil dobro premislil. Naša največja napaka je, da sklepamo zakone brez pravega premiselka. V mojih očeh je zakon predvsem tudi gospodarska pogodba, ki daje strankama enake pravice in enake dolžnosti. Ta pogodba pa nalaga po mestih možem zgolj le zaveze, vam ženskam pa zgolj le pravice.“

Oglasila se gospa Marica:

„Ti hočeš torej reči, da zakonske žene po mestih ne delamo in da samo jemo?“

Malo sem se umeknil:

„Tega naravnost ne trdim!“

„Pač pa po ovinkih!“ je dostavila gospa Dinca.

Nadaljeval sem:

„Ne prepirajmo se! Toliko je jasno, da so zakoni na kmetih mirnejši in zadovoljnejši. Oba zakonska lahko živita v zavesti, da enakomerno vzdržujeta rodbino. Bil sem torej egoist, ko sem se hotel priženiti na Jelovo brdo. Ni se mi sicer posrečilo, ali vzlic temu upam, da mi bodočnost

prinese mnogo posnemovavcev. Stvar pa ni malenkostna, stvar je potrebna, če naj izginejo tisti zidovi, ki ločijo dandanes našega kmeta od naših mest!

Tako, častite prijateljice, sem vam vse razodel, kar mi je ležalo na srcu. Ako mi je ušla tuintam trda beseda, ne štejte mi v zlo! Časi prihajajo, ko se za malenkosti ne bomo več rvali. Eno je glavno: naša zemlja se nam ne sme vzeti in narod slovenski mora stati kot večno drevo, kateremu korenine nikdar ne usahnejo! V to moramo delati vsi, na to moramo misliti takrat, kadar se odločujemo za poklic, in predvsem tedaj, kadar se ženimo! Kdor se ženi, naj se ženi tako, da mu bo zakon oklep, ki ga še bolj zveže z domovino, in otroke naj rodi, ki bodo pomnožili slovensko vojsko in armado slovenskih delavcev!“

Jáde, Jáde!

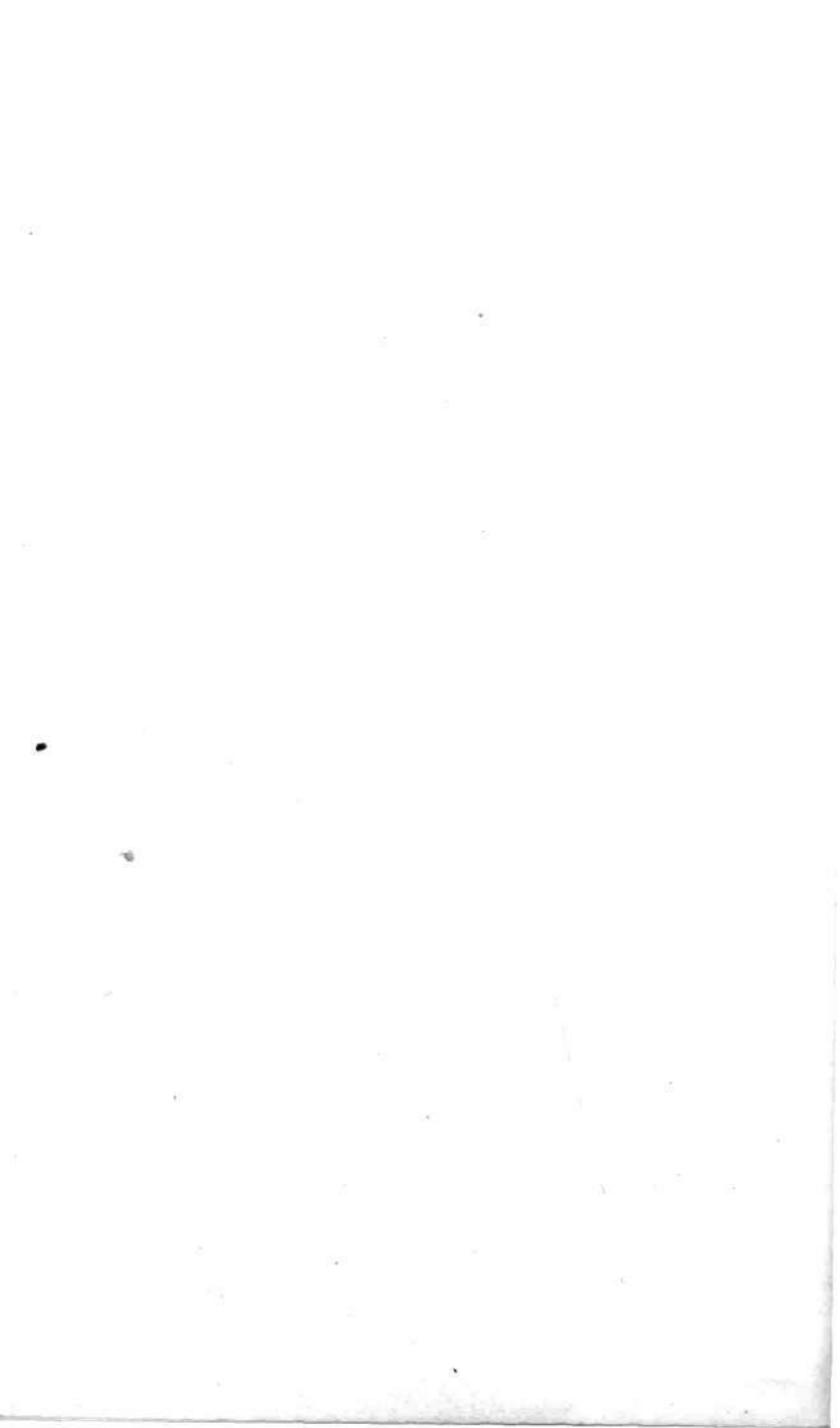
II.

Visoška kronika.

Svoji ženi Frančiški, sedanji Visošci, poklanja Emil Leon.

Prvi del.

1695.

I.

Rodil sem se v Gospodovem letu 1664. na 1664 dan sv. Izidorja in sicer ravno tu na Visokem. Oče mi je bil Polikarp Khallan, tudi Khallain, lastnik dveh kmetij na Visokem, mati pa mi je bila Barbara Khallanin, tudi Khallainin, rojena na Suhi kot druga hči ondotnjega kmetovavca Volka Wulffinga.

V mali cerkvi sv. Martina me je na ime svetnika Izidorja krstil gospod Karel Ignacij Codelli, takrat župnik v Poljanah. O krstu se je govorilo po vsej dolini. Imel sem osem botrov: štiri moškega in štiri ženskega spola. A pri krstni pojedini se je spilo toliko črnikalskega vina, da sta se boter Kožuh s hriba Sv. Sobote in boter Hmeljinec s hriba Sv. Volnika sporekla in skoraj do krvi stepla. Zaradi tega so previdne ženske že tedaj govorile, da otročè, ravnokar rojeno in na Kristovo vero krščeno, ne bo imelo sreče na svetu. Ta govorica — božji Porodnici bodi potoženo! — se je pozneje dobro izpolnila, kar bo vsakdo izprevidel iz tega mojega pisanja, h kateremu sem se odločil, ko sem bil, kakor drevo v zimi, brez listja in soka.

Boga pa le hvalim, ker mi je podelil toliko moči, da mi ni odpadlo pero, dokler ni bilo zapisano, kako sem grešil, kako klical božjo jezo nase in kako sem delal premalo pokore zase in tudi za svojega očeta Polikarpa Khallana, ki ni živel ne pravično, ne Bogu dopadljivo.

Že otroška leta so mi bila v nadlego, in težo življenja sem občutil na sebi ko breme, mučno in grenko.

Kdo je bil moj oče Polikarp? Odkod je prišel? Kje je bil poprej? Bog ve!

O vsem tem takrat še ničesar nisem vedel, samo to sem občutil, da je bil Polikarp Khallan trd, teman in brezsrčen gospodar, kateremu ni nikdar posijalo solnce v dušo. Črez vse mere je delal grdo s svojo zakonsko ženo, katera mu je rodila mene in pet let mlajšega brata Jurija. Naša hiša ni bila hiša božjega blagoslova. Imeli smo več nego drugi, posedovali smo vsega dosti, a pod nobeno streho se ni tako malo molilo in tako obilo preklinjalo, kakor ravno pod našo. Gospodar je poznal kletvine celega sveta. Preklinjal je v jeziku, kakor ga govori ljudstvo v tej okolici, ali hudiča je klical tudi v jezikih, katere govore narodi po tujih deželah. Pozneje, ko me je zaneslo med tujce, sem se zavedel, da je preklinjal po nemško, po laško in celo po španjolsko. Ko je umrl, je nesel torej s sabo na

koše samih krvavih grehov, tako da še danes molim, da bi v nebesih izpregledali Polikarpu Khallanu njegove grehe, ker drugače ne vem, kako naj izhaja na onem svetu pred svojim Sodnikom.

Ko sem se začel zavedati svojega življenja, je bil oče že petdeset let star. A visok je bil kakor jablana in hrust kakor medved, ki trga ovce po Blegašu. Govoril je malo besed, pa nobene prijazne, in na hlapce in dekcle je prežal, da niso postopali in zanemarjali dela. Kogar je zalotil brez dela, ta je bil tepen, da se je Bogu smilil in da je dostikrat komaj življenje odnesel.

Bog mi je priča, da je bila mati Barbara najboljša gospodinja in da je z varčevanjem na vse mogoče načine množila imetek svojemu gospodarju. Ta pa se ni sramoval, pred otroki in pred posli udariti jo mnogokrat po tankem obrazu, da se ji je vlila rdeča kri po licu in suhih čeljustih. Koliko je prejkotala ta mučena ženska, ve samo Mati božja, ki je štela v nočeh solze ponižne in v trdo usodo vdane moje matere. Usmiljenja ni poznal divji in razjedeni visoški gospodar; kričal je pod težkim bremenom, ki si ga je bil sam navalil nase, tako da je tudi on v nočeh ječal in stokal, kakor da bi pri živem telesu tičal globoko v črni zemlji.

Odkar smo bili dobili Jurija, ni več spal pri svoji zakonski družici. Otroka z materjo sva

prenočevala v gorenji hiši. Zase pa si je oče izbral svoje prenočišče v kleti. V to klet je podnevi prihajalo le malo svetlobe pri dveh nizkih in zamreženih oknih, pri stenah pa je vlažnost silila iz ometa in v debelih kapljah lezla po črnem zidovju. — Tu si je — kmalu po rojstvu brata Jurija — stolkel nerodno ležišče, ki si ga je sam postiljal in h kateremu ni imela pristopa ne žena, ne dekla.

Ko sem postajal starejši in ko me je včasih zvalila svetla luna s postelje, sem se pritihtapil pred klet in čul sem, kako je oče kričal v spanju, kako je odganjal nekoga od postelje, kako je tulil in hropel. Ni ga užival počitka v nočeh in nekdo je moral valiti skalo po njem, tako da je starec obupaval pod njo, kakor da je zagazil pod mlinsko kolo, ki ga je globoko v vodi trlo in stiskalo, da ni mogel premakniti uda in ne dati duška zaprti svoji sapi.

Bil sem star dvanajst let. Takrat me je mati prvič peljala v mesto.

Takoj pri Poljanskih vratih je tržil nekdo z orožjem. Prodajal je meče, težke muškete in železne čelade. Vse je bilo bolj staro in obrabljeno, ker je bilo ostalo iz vojne, katera je zavoljo krive vere razsajala po vsem svetu, da so se povsod morili ljudje in zažigala človeška stanovanja. Po tej vojni so ostala dolga pokopališča in celi tovari orožja. Nekaj tega orožja so za-

nesli odpuščeni vojaki in tudi prekupci v mesto našega škofa.

Tiste dni je bila gorka moja želja, postati vojščak, in kar pregrelo me je, ko sem pri loškem trgovcu ugledal samokres z debelim, svetlo okovanim kopitom, ki pa je bil tako velik, da bi ga bil jaz, otročaj, komaj mogel nositi. Ta samokres je v hipu napolnil mojo dušo in moje srce je pozelelo po njem. „Kupite mi ga!“ sem vzdihnil k materi. Položila mi je roko na ramo in odgovorila: „Kako ti ga naj kupim, ko bi morala zanj plačati beneški cekin!“

Kmalu nato je napočil zame najhujši trenotek zapuščenega življenja, ki me je pozneje preganjal pri svetlem dnevu ter me budil iz spanja divjih sanj.

Popoldne sva prišla z materjo iz Loke. Že na brvi pod visoškim domom sva čula vpitje jeznega očeta. Bil je na njivi, kjer mu niso dekile nekaj po godu opravljale. V največjem strahu sva se stisnila okrog hleva v hišo. Tam je mati odhitela navzgor, da bi se prejkone skrila na izbi, kakor je to vselej delala pri enakem divjanju.

A jaz sem ostal ravno pri kleti ter takoj opazil, da so bila vrata priprta. Ko je oče v jezi odrohnal na polje, je pozabil zapreti vrata pri kleti, kar se ni zgodilo ne prej, ne slej nikoli. Kakor stržek sem švignil v mračni prostor,

kamor me je gotovo sam satan vlekel proti volji moje bojazljive duše!

Najprej mi je udarila mračnost na oči, da moj onemogli pogled ni razločeval reči od reči. Ali privadil sem se kraja in takrat sem opazil na nemarno skupaj nastlani postelji črn, železen zaboj. Bil je zaklenjen in s svojo ročico ga niti premekniti nisem mogel, dasi sem to poizkušal. Pot mi je zalil obraz in telo, da sem že hotel pobegniti, ker se mi je dozdevalo, da preži name v temačnem kotu nekaj grozovitega. V tistem trenutku se je prikradel od nekod solnčni žarek — Bog-sodnik ga je poslal, da bi udaril grešnika v lastnem otroku — ter zasijal skozi mrežo pri oknu, da se je na temni ilnati zemlji pred mojo nogo napravila svetla lisa. Sredi lise je ležalo nekaj rumenega. Jezus in Marija! Ko sem se sklonil, mi je tičal v roki cekin, rumen beneški cekin! In zopet sem stal pred prodajalno v Loki ter gledal na svetlo okovani samokres, ki je bil tisti mah želja vseh mojih željâ.

V najboljšem premišljevanju, kako si hočem kupiti ponosno orožje, je pograbila železna pest mojo roko, v kateri sem stiskal beneški denar. Kakor bi me bil dobil v past, tako mi je stiskal oče malo ročico, da sem kar čutil, da mi na dlani sili cekin v kožo in meso. Oče se je bil vrnil v klet, ali v svojem zamaknjenju nisem opazil njegovega prihoda. Z desnico se je oklenil

moje roke, z levico pa je pograbil cunje ter jih nametal na zaboj. Moja roka se je tresla, ali tudi očetova pest se je tresla, ker ga je morila najhujša jeza. „Diavolo!“ je zakričal, „ti se vlačiš okrog postelje očeta, ki ti daje jesti in piti!“ Potegnil me je za sabo in niti za trenotek ni izpustil moje roke. Zunaj je s težavo izvlekel ključ ter še z večjo težavo zaklenil ž njim vrata od kleti.

„Kraști si hotel!“

Kri mu je napolnila obraz in ž njegovih oči je bliskalo, da sem pričel od groze jokati, kar je starega še bolj razkačilo. Po stopnicah me je vlekel v vežo, iz veže v hišo in k mizi, s katere so se dvignile muhe v tolpah. Celo sobo je obsevalo solnce, da se je žarela bela stena in rumenkasti strop nad njo. V tem žaru je ugledala moja trepetajoča duša križ v kotu in na njem belo podobo Odrešenika v trnju in krvi. „Kristus, pomagaj!“ sem zastokal ter izkušal izviti roko iz očetove pesti. „Hudič ti pomagaj!“ je zarjul ter mi pritisnil ročico k mizi, da so odnehali prstki in da je odletel cekin izpod njih, kakor odleti zrno iz klasa, kadar se mlati žito na podu.

„Kradel je, svojemu lastnemu očetu je kradel!“

V megli sem videl, da so se mu penila usta. Jaz pa sem ihtel: „Oče, ne bom več!“

„Ne boš,“ je zakričal hripavo, „bom že skrbel, da ne boš!“

V tujem jeziku je nekaj zaklel. Z levico mi je skupaj stiskal štiri prste, tako da se je samo mezinec nahajal na mizi. In tedaj se je zgodilo!

„Da si zapomniš, kdaj si kradel!“ S temi besedami je pograbil furlansko ostro sekirico, katero je bil nekdo pozabil na stolu. Zamahnil je ž njo in mi odsekal polovico malega prsta, da je kri porosila v gostih kapljicah mizo, kakor da je padel rdeči dež po nji. Zasukalo se mi je v glavi, zavrtele sta se okrog mene miza in strop in Kristus v kotu.

Ko sem se zavedel, sem se zvijal na klopi in ubogo obsekano ročico sem stiskal med noge; srajčica, obutev in nogavice nad njo — vse je bilo krvavo!

V hiši se je bila nabrala družina. Mati je slonela pri peči ter padala iz omedlevice v omedlevice. Ko je začula moj jok in očetovo kričanje, si je ravno spletala lase. Z razpletenimi lasmi je torej prihitela v hišo in sedaj je omagovala pri peči. Kako so že bili sivi ti lasje in kako je bil prepadel njen obraz!

Dekla Mica je namakala predpasnik v loncu ter brisala ž njim mater po čelu in licih, da bi jo spravila k življenju. Mala dekla in volar sta glasno molila. Pastir Tonček pa je tulil, kakor bi ga kdo z brezovcem tepel.

Oče je še vedno stal pri mizi in tiščal sekirico v svoji desnici. Hlapec Lukež, o katerem se je govorilo, da je bil z očetom v nemških vojnah, je stal brez strahu pred njim. Gledala sta se ko dva gada, oko v oko. Oba mogočnih udov, in moč sta imela, kakor jo ima v plug vprežena živina!

„Polikarp,“ je ukazal ostro, „deni jo iz rok! Bog nama grehe odpusti: otroke smo morili po Švabskem in po Saksonskem, — tukaj jih ne boš več! In še celo ne, če so bili rojeni iz tvojega telesa!“

Družina se je spustila v krik, brat Juri pa je ležal na tleh ter se ondi valjal v joku in stoku.

„Položi jo iz rok,“ je ponavljal Lukež, „sicer se ti s silo uprem in naj si desetkrat moj gospodar! Kdo ti je pomagal takrat, ko ti je hotel glavo razklati švedski kirasir? Kdo mu je prestrelil vrat, da si ostal pri življenju? Na to misli, pa bodi človek in ne živina, Polikarp!“

Pri tisti priči je vrgel oče sekirico pod klop, dvignil obe roki, ju pritisnil h glavi ter pri tem — pobegnivši iz hiše — tako grozno in grdo zakričal, da ne vem, sem li še kdaj pozneje slišal tak krik.

Pač, enkrat sem ga slišal! Že vem! Pri Luzzari je bilo. Vodil nas je gospod Eugenius,

in Francoze smo topli. Pred našo vrsto je skakljaj mlad kornet in s svojo halebardico kazal na sovražnika. Pa je v hipu padel in se valjal po prahu! Takrat sem čul ravno tak krik, ker je bil strel iz topa zdrobil in odtrgal kornetu obe nogi!

1673 To se mi je pripetilo, ko je teklo 1673. leto po rojstvu našega Gospoda Izveličarja.

Kos odsekanega mojega prsta je mati Barbara skrivoma in tajno zakopala na pokopališču pri cerkvi sv. Martina v Poljanah. Vse skupaj pa ni ostalo tajno. Družina je sicer molčala, a počasi je nekaj vendarle pririlo na dan, in raznesla se je govorica, da je nekdo na Visokem, ki je že pokopan, ki pa še vendar hodi živ okrog.

Bil sem dolgo časa bolan. Dvanajstletnega otroka šibko telesce ni moglo prenesti nečloveškega in grdega ravnanja. Polastila se me je slabost in me je mučila nekaj tednov grda bolečina. Rešila me je molitev — cela hiša je molila zame — a gotovo mi je pomagalo tudi mazilo, katero je prinesel Lukež iz nemških vojn. Drugim ga je prodajal za drag denar, materi pa je odstopil neznatno kepico za božje plačilo, ker je imel usmiljenje z mano, ko mi je bila vsekana težka rana.

S tem zdravilom me je mati, če se mi je mešalo od vročine in bolečine, mazilila pod

pazduho dve noči zaporedoma. To maziljenje mi je gotovo služilo v korist, ker je bilo mazilo skuhano večinoma iz človeške masti — katera se je v nemški vojni lahko dobivala — vmes pa se je kuhal bel las iz repa mlade mačke, katera je bila črna po vsem telesu.

Bog ima svoja pota, če hoče grešnika ozdraviti. Živimo v časih, ki so prokleti in hudobni in na vse strani grozni, najsi je že tudi preteklo veliko časa, odkar so sklenili mir na Nemškem in ž njim končali vojno, katera je trideset let divjala po pokrajinah, od nas oddaljenih in po Martinu Lutru v krivo vero zapeljanih. V takih časih mora Gospod Jezus posegati po vseh sredstvih — in najsi je človeška mast — če nam bodi pomagano!

Kakor zapisano, sem ležal dolgo časa bolan in v bolečinah. Skaljena je bila zavest mojega telesa, da sem ležal kakor v spanju, ki ga prepletajo hude sanje.

Nekega dne sem se zavedel. Bil sem v gorenji hiši in prijetno sem ležal v materini postelji. V sebi nisem čutil ne bolečine, ne kake težave.

Na odeji mi je ležala desnica, zavita v debelo obvezo, da je bila podobna konjskemu kopitu. Obvezana roka mi je poklicala v spomin, kar se je bilo zgodilo, in milo se mi je storilo, da sem pričel tiho ihteti.

Naenkrat se mi je položila voljna roka na čelo in nekdo je vprašal: „Ali me poznaš? Veš, kdo sem? Ti uboga moja revščina!“

Da bi tega ljubega obraza ne poznal, ko ga bom vendar sodnega dne že iz dalje spoznal med neštetimi množicami! „Mati!“ sem radostno zaklical in poizkušal dvigniti obvezano roko, da bi jo objel. Ali roke nisem mogel dvigniti, ker so se vnele hude bolečine v nji.

Vprašala je: „Kaj bi rad jedel?“ Jesti nisem hotel, ali ona je le tarnala, da skoraj nič ne jem.

Z največjo rahlostjo mi je izvlekla zdravo ročico izpod odeje, in res so bili prsti na nji same koščice!

Hotela je oditi, da bi mi skuhala mleka. Tudi mi je rekla, da bo v mleko nadrobila belega kruha, ki smo ga sicer imeli v hiši samo ob največjih praznikih.

Pa se nisem dal pomiriti; zajokal sem in v muki zaklical: „Oče naj pride!“

Tedaj se je ti revi nekaj odkrilo, kar ni nikdar pričakovala. Kri ji je zatrepetala k srcu, bila je vsa bleda in podobna mrliču. Jezno me je zavrnila:

„Tiho, moj ljubi, in ne govori o tem, o tem — —“

Podila se je za besedo, pa je doteči ni mogla. Hotela je nekaj izpregovoriti, ali pre-

mislila si je in zatorej je samo vzdihnila:
„— o tem luteranu!“

Opazivši mojo preplašenost, je zaihtela:

„Nič ti nisem povedala, nič —!“

Potrta je zapustila sobo. V moji razbeljeni glavici pa je delovalo, kakor delujejo kolesca v uri.

Oče — luteran! Nikdar ne pride v nebesa! Njegova vera ni moja vera! Če se zve, ga bodo zaničevali vsi ljudje! Glavar z loškega gradu pošlje ponj, in na smrt ga obsodijo! Potem mu odsekajo glavo! In ravno ta glava je bila zame najlepša, kar jih je bilo na svetu! O Jezus! O Jezus! O Jezus!

Tresel sem se pred njim, a če je prekladal hlode, ki jih dva človeka nista preložila, ali če je krotil konja, ki je vsakega drugega vrgel s sedla, takrat sem bil srečen, da sem imel takega očeta! —

Oče je vendarle prišel!

Neko popoldne, ko je mati molzla v hlevu, je vstopil. Videlo se mu je, da je postal še bolj siv; proti svoji navadi je bil pustil brado rasti in ta je bila čisto bela.

Za trenotek je obstal pri vratih; z mogočno svojo postavo je segal skoraj do stropa. Korak za korakom se mi je bližal.

Zastajala mi je zavest in oziral sem se proti njemu, kakor se ozira golobica na jastreba.

Pomeknil je stol k postelji, predme na odejo pa je položil usnjato, deloma z železom okovano rokavico, ki so jo nekdam nosili švedski jezdeci. Sédel je prav k meni ter me zamolko pozval:

„Izidor, vrzi mi jo v obraz!“

Nisem se premeknil, nakar je glasno zavpil:
„Vrzi!“

Okrog ustnic so se mu napravile čudne poteze, a v čelo se mu je vrezala globoka gubà, kar je govorilo, da postaja srdit.

V strahu sem prijel rokavico ter jo zavihtel k obrazu, s katerim je oče silil proti meni.

In res je moralo železo zadeti starega moža, ker se je prikazalo nekaj krvi na njegovem obrazu. Polikarp je zajčal:

„Pravično je, da me z zaničevanjem kaznuje moj lastni otrok!“

Posegel je po moji ročici ter sklonil nad njo svojo kakor iz železa skovano glavo. Ni izpregovoril besede; samo telo mu je včasih zatrepetalo, ker ga je pretresalo kesanje.

Zasilile so mi solze v oči, tako da sem ihté izpregovoril: „Oče, saj nisem več hud!“

16 Odhitel je od mene. Ko je stopal po čumnati, so se mu pletle noge, kakor da bi bil izpil preveč vina. Dobro vem, da je Polikarp Khallan malokdaj pil črez mero in da je bil trezen tudi tisto popoldne.

Moja levica je bila mokra, mokra od solz, ki jih je prelil ponosni moj oče!

Nikdar ni govoril z mano o tem dogodku. Ali nekaj dni pozneje, ko sem se zjutraj prebudil, je ležal na moji odeji samokres z debelim, okovanim kopitom. —

Tako so se pričeli časi moje pokore! Opravljal sem jo vse dni svojega življenja za svoje, pa tudi za pregrehe očeta, ki mi je bil oster in hud zapovednik. Vsemu, kar osrečuje človeka, sem se moral odreči; a vedno še prosim Boga, našega Stvarnika, da bi mu zadostovala moja pokora in da bi me v večnem življenju ne ločil od njega, ki me je rodil.

II.

Končno sem ozdravel.

Takoj nato me je oddal oče, ki morda ni rad gledal pohabljene moje roke, Ahacu Langerholzu v Škofjo loko. Ta je imel svojo kovačnico zunaj mestnega ozidja, nekako tam, kjer se zlivata selška in poljanska voda. Tri leta sem obdelaval železo, ker je hotel Polikarp Khallan dobiti na Visoko svojega domačega kovača.

V stanovanje sem prišel h Kašperju Wohlgemuetu, ki si je bil po zadnjem velikem požaru sezidal na trgu lepo, novo hišo. Tam je imel slovečo pivnico.

Tri leta sem preživel med tujci. Privadil sem se počasi tudi govoric, ki jo govori ljudstvo, katero se je iz nemških dežel naselilo med nami.

V teh treh letih nisem nikdar prišel na Visoko. Še takrat me niso klicali, ko je umrla mati. Pokopali so jo brez mene. Prikrit pa mi ni ostal trenotek, ko je umirala. Tisto noč namreč, ko je odhajala s sveta, je pod streho Wohlgemuetove hiše, kjer sem spal, nekaj tako počilo, da sem prvi hip menil, da so ustrelili iz topa na gradu. Povedalo se mi je, da je Barbara Khallan ugasnila kakor svetilka, če ji poide olje. Pred Sodnikom ni imela težav, ker ji je bilo življenje ležišče v trnju; to trnje se je zabadalo vanjo, in najsi ni imela druge želje, nego služiti Bogu in njegovi pravi veri!

V letih, ko sem se učil kovaštva, nisem kaj posebnega doživel. Prve čase sem odpiral oči, ker nisem bil navajen velikega mesta. Mojster Langerholz pa je že skrbel, da nisem pohajkoval in lazil za znamenitostmi lepe Škofje loke. Učil me je z besedo, pa tudi s pestjo, in skoraj bi zapisal, da sem prejel od njega dosti več udarcev kakor pa dobrih besed. Tudi mi sorodnik Wohlgemuet ni preveč polnil sklede. Zatorej sem dostikrat v pozni noči jokal pod streho, kjer je bila vročina ali pa tak mraz, da mi ni hotelo spanje sestri na oči.

Doživel sem tudi prijetne dneve. Posebno prijetni so bili sejmi na trgu, h katerim se je priklatalo dosti ljudstva, tudi izpridenega, da je imel ž njim sitnega posla gospod Janez Kos, tedanji čislani in spoštovani mestni sodnik.

Meni so napravljali največje veselje, mestnemu sodniku pa največje skrbi študentje očetov jezuitov iz Ljubljane. Prihajali so pri različnih prilikah v mesto, če je bila šola, pa tudi če je ni bilo, tako da se je govorilo, da so to študentje, ki pravzaprav zahajajo malo v šolo in kujejo očetu prefektu zelo mučne dni.

Kadar je počila vest, da pojo študentje na mestnem trgu, smo izginili vajenci iz kovačnice, da se je mojster togotil in nam pozneje plačeval v najtežjem denarju. Nič ni pomagalo! Vsikdar smo prihiteli na trg in smo poslušali petje; študentom nismo nič dajali, ker sami nismo imeli ničesar, pač pa so morali skladati zanje meščani ter kmetje in kmetice. Sicer pa ti študentje niso slabo živeli; če ni bilo drugače, izginilo jim je pod palec še celo tuje imetje.

Enkrat na praznik popoldne so nam igrali ginljivo „actionem“, da smo bili vsi zadovoljni in da smo še celo jokali. Pri vsaki priliki pa so jo vedeli tako zasukati, da se je tudi plesalo. Pri tem so jemali dekleta domačim mladeničem, kar je rodilo jezo in prepir.

Vselej so se stepli z mesarskimi pomočniki in najmanjše pokorščine niso izkazovali mestni gvardiji. Ni čuda, da so navsezadnje razkačili gospoda grajskega glavarja, da jim je prepovedal vstop v mesto. Škoda! Odrastli in neodrastli smo to prepoved bridko obžalovali. —

Na grad otročaji niso smeli zahajati. Ogromna ta stavba z mogočnim svojim stolpom je vendar najbolj razburjala mojo radovednost. Pripovedovalo se mi je, koliko mogočnih topov je postavljenih po ozidju in kako gosposko stanuje ondi gospod grajski glavar. Tudi so se pripovedovale neverjetne reči o sobanah, v katerih je prebival sam gospod škof, kadar je prijezdil v Loko ter ga je pri vodnih vratih sprejelo mestno starejšinstvo.

Žalibog da v dobi, ko sem se učil pri Langerholzu, ni bilo takega obiska. Ali vzlic temu sem pogostoma zahajal na visoki, obokani most, o katerem govore in pišejo, da nima vrstnika v vsej Nemčiji. Pri kopianju so skakali loški fantiči s tega mostu navzdol v vodo, ali ni se vedelo povedati, da bi se bil pri tem kdo kdaj ponesrečil. Prigovarjali so tudi meni, pa me niso mogli pregovoriti, ker je bilo vendar previsoko.

Na grad pa sem le prišel! Ječar Mihól Schwaiffstrighk je bil naročil pri našem mojstru novo kladivo. To sem mu prinesel nekega jutra.

Utripalo mi je srce, ko sem za mestnim zidom lezel navzgor ter prilezel pred temni grajski vhod, ki mi je kakor črno žrelo zijal nasproti. Z grozo sem se splazil na prostorno dvorišče, kjer je ječar Mihól, sedeč na stoličku, vlekel svojo dreto. Imel je službo; kar pa mu je le-ta dajala prostega časa, je črevljaril ter si tako s šilom pridobival del vsakdanjega kruha. Pri neusmiljenem svojem poklicu je bil vedno dobre volje in radi so ga gledali v loških družbah, četudi je bil blizu rablju, katerega dotikati se, je sramota, s katerim pajdašiti se, pa nesreča.

Prevzel je kladivo ter me vprašal, čigav sem in odkod sem. Povedal sem mu, da sem z Visokega. Veselo je vzkliknil:

„Torej Polikarpov! Čemu, šment, nikdar v Loko več ne pride, da bi kaj plačal, ker že dolgo ni dal za pijačo?!“

Vstal je in odložil predpasnik.

„Fantè,“ je govoril, „pravi dan si naletel. Gospod glavar je v Ljubljani. Če je tu, stari hudič tako ne pusti, da bi krpal na dvorišču! V Ljubljani je v deželnem zboru, kjer radi mene lahko uganja sitnosti, katerekoli hoče.“

Opazil je, da sem pasel oči po visokem stolpu in po poslopjih, ki so kakor piščeta tičala okrog stolpa. Dobrovoljno je pripomnil:

„Ti bi rad malo okrog sebe pogledal? Prav, prav! Prideš v leta, ko bo greh spredaj in zadaj

silil v te; zatorej ti ne bo škodovalo, če ti danes pokažem, kako dobra zdravila imamo na loškem gradu proti vsakovrstni pregrehi. Ozdravljamo umore, uboje, tatvine in še vse drugo, o čemer ti sedaj še nič vedeti ne smeš.“

Poiskal je svetilnico in težak ključ.

Nato me je vlekel k stopnicam, ki so vodile tik stolpa globoko pod zemljo. Tam je odprl železna vrata, pa sva dospela v klet, kamor ne prisije solnce podnevi in ne zvezda ponoči.

Prižgal je svetilnico, a tudi pri luči sem le s težavo prestavljal noge, ki so se mi tresle. Od obokov je kapljalo in vlekla je hladna sapa, dasi nisem vedel odkod.

„Tu-sem prihajajo grešniki vseh grešnikov!“ Pri teh besedah je ječar dvignil lesen pokrov. „Tu dol,“ je nadaljeval in kazal na nekak vodnjak, „spuščamo na smrt obsojene hudodelce. Bog te varuj, dečko, da mi ne prideš kdaj v roke! Po vrvi ga spustimo v ta prepad, potem pa mu je milostno dovoljeno, da si napravi prijetno gnezdo v tem lepem stanovanju, kakor ga žene volja. Mi smo vedno pravični sodniki! Leči sicer ne more in sestri tudi ne; pač pa ima popolno prostost, da se lahko postavlja sedaj na eno, sedaj na drugo nogo. Navadno se nabere spodaj tudi nekaj vode, da jetnik stoji v nji, kar pa je dobro, če sili človeku kri v glavo. Nekaj časa ga peremo, opranega pa izročimo

pravici, da ga zaduši na Gavžniku¹. Da, fantè, mi delamo točno in zanesljivo!“

Pokazal mi je še druge zapore, same ozke, temne luknje, v katere so metali jetnike kakor prašiče v svinjak. Ko je posvetil vanje, so pobegnile podgane in miši v stenske razpoke. V teh zaporih nisi mogel ne ležati in ne stati. Vsak je bil tako kratek, da se ni dalo iztegniti nog v njem. Le sključen si mogel spati, če si sploh mogel zaspati z glavo na mrzlem in trdem kamenu!

„Sedaj ti pa pokažem še posebno kamrico,“ se je pobahal Mihól ter odprl vratica pri zadnjem zaporu.

Bila je to prazna, ali visoka čumnata, prav kakor v skalo vsekana. Na stropu sta tičala dva velika, železna obroča. spodaj v tlaku pa eden.

„Tu-sem,“ je pripovedoval Schwaiffstrigkh, „privlečejo hudodelce, kadar jih gospod glavar izprašuje med mukami.“ Takoj je dostavil: „To pa nikakor ni moj posel, vse opravlja rabelj, ki ga navadno iz Ljubljane pokličejo in katerega še pogledam ne. Izpraševanja nočem gledati, četudi bi smel, ker ne gledam rad človeka, če sedi na španskem konju, če mu drobe prste ali noge v stiskalnici ali če visi v teh-le obročih.

¹ Loško morišče.

Fantiček, verjemi mi, če visiš v obročih na stropu, pri nogah te pa vlečejo z vrvjo, skozi spodnji obroč, da ti prično udje pokati in kričati, to ni rajsko veselje! — Vidiš torej, same dobre reči imamo, le preveč jih je. Močan želodec mora imeti, če naj jih človek vse prenese!“

Nato je še pripovedoval:

„Zadnja, ki je visela na obročih, je bila Lucija Muhličeva iz Bukovščice. Bilo je pod mojim prednikom, ker sem se jaz takrat šele učil črevljariti. Delala je grižo med ljudstvom in s hudičem je sklepala poroke. Grozovito je menda tulila, ko so jo natezali tu notri od obroča do obroča. Pri koncu so jo obesili in obešeno na grmadi sežgali. Mi smo namreč usmiljeni sodniki, ker bi jo bili smeli tudi živo sežgati.“

Prišla sva mimo vratice. „Tu je čumnata, kjer je spravljeno orodje, katero se rabi, kadar izprašujemo grešnike med mukami. Ključ ima rabelj. Največ blaga je last visokih deželnih stanov; ti nam prijateljsko pomagajo, kadar nam kaj primanjka.“

Ko sva stopila zopet na dvorišče, sem bil ves v potu. In tako globoko se mi je vkopalo v dušo, kar se mi je bilo razkazalo, da mi je hotelo postati slabo. In vselej pozneje, ako me je hudič preganjal z izkušnjava, da bi se lotil tujega imetja ali pa še celo tujega življenja,

me je spomin prestavil v zapore pod stolp na loškem gradu ter me obvaroval pregrehe in zločina!

„Poglejva še,“ je dejal ječar, „kako stanujejo naši škofje! Se vsaj oddahneš, ker vem, da ti dela to, kar si ravnokar videl, težave v želodcu.“

Sledil sem mu v grad. Visoki in premilostivi škof, kadar pride tu-sem, stanuje vse drugače, kakor mi na Visokem, ki smo revni in zadovoljni s tem, kar nam daje Bog od trenutka do trenutka. Loški škofje pa so visoki gospodje, in le pravično je, da jim je odkazano bivališče, ki je spodobno za božje namestnike, kar mi, ki kopljemo trdo polje, nismo.

Bilo bi tudi zelo nespametno, ker bi se v nas zanesla nečimurna ošabnost, ko vendar nimamo pravice, da bi bili ošabni!

Bilo je tam mnogo pozlačene oprave, dosti miz in mizic, stolov in stoličkov. Po stenah so visele podobe, ne samo svete, ker je škof itak zavarovan pred vsako izkušnjo, in te podobe so tičale v okvirjih, ki so bili morda več vredni od kmetiške kočice. Videl sem dalje prestol, kjer je sedel gospod škof, kadar je sprejemal cerkveno in posvetno gosposko. In še celo posteljo sem videl, kjer je počival po dnevnem trudu. Bila je visoka in široka kakor šotori, ki so jih postavljali Izraelci v puščavi.

Bila je tu še majhna soba s tremi okni, pri katerih se je kazala streha nunskega samostana.

V tej sobici je tičalo ležišče, nad njim na zidu pa je bil načrtan križ, kar je spominjalo, da se je moralo tu zgoditi nekaj izrednega.

Mihól je snel klobuk z glave ter izpregovoril:

„Bog bodi milostiv vsem dušam v vicah, in če je njegova sveta volja, tudi vsem dušam v peklu! — Na tem mestu, otročaj, so umorili blaženega škofa Konrada, ko je spal in nič hudega pričakoval. Zadavila sta ga hlapca in mu pobrala pettisoč srebrnih kron; taki visoki gospodje namreč niso nikoli brez denarja. Ali zasačila ju je pravica in v bližini cerkve pri Fari so jima vzeli glavi. Prej pa so jima odsekali še obe roki, da je bilo prav smešno gledati, kako sta kratke storžiče, ki jima jih je bila pustila sekira, vzdigovala, da bi si brisala obraz. Da, da, človeku je od hudiča vroče, če se mu primeri kaj takega v življenju!“ —

Iz govornice ječarjeve se še spominjam na to-le:

„Ali v tej sobi bi jaz ne hotel spati, za vse gradove ne, kar jih ima fraysinški škof, in tudi ne, če bi mi dali s sabo sodček blagoslovljene vode, da bi škropil ž njo celo noč. Tukaj strašita morivca, in kadar tuli vihar okrog kastela, tulita onadva iz te sobane. Ni mal greh, ubiti škofa naše svete katoliške Cerkve!“

Tako mi je razkazoval tisti dan Mihól Schwaiffstrigkh najpoglavitnejše skrivnosti loškega gradu. Pozneje sem zvedel, da je rad razkazoval ljudem te skrivnosti in da ga je posebno veselilo, če so obiskovavci trepetali od strahu in groze, ko jih je vodil po podzemeljskih ječah in po stanici, v kateri je umrl izveličani škof Conradus. Tudi jaz sem se tisti dan privlekel pol živ, pol mrtev do kovačnice mojstra Langerholza in želel bi vsakemu, da bi nikdar ne imel opraviti s hišo pokore, kakor je grad v Škofji loki!

Ta želja se ni izpolnila, vsaj kar se tiče moje neznatne in po Bogu komaj opažene osebe. Imel sem še grenka pota na loški kastel in tresel sem se za življenje, katero mi je bilo, kar mi pričaj sveta božja Porodnica, dosti dražje od mojega lastnega življenja. Za to življenje sem se plazil po kolenih pred mogočneži. Če je bilo rešeno, ni bila moja zasluga — bila je predvsem zasluga Jezusa Kristusa, ki ne privoli, da bi se nedolžni in pravični poteptali. Zategadelj je omečil in zrahljal srce visokorojenemu, najsvetlejšemu in premogočnemu gospodu Janezu Frančišku, ki je še danes solnčno obsijani vladar škofije v Fraysingenu in vsega njenega imetka!

Če mi Bog podaljša življenje ter zadrži mizarja, ki dan za dnevom zabija v mojih pre-

streljenih prsih žreblje v mrtvaško mojo rakev, da vsaj še nekaj mesecev ne dokonča svojega dela, bom vse prav natanko zapisal in tistim, ki pridejo za mano, popisal, da izprevidijo, da je prvo, zaupati v Boga, drugo pa, krotiti samega sebe. Pišem namreč težko, okorno in počasi, kakor se orje zemlja, če se lemež noče zarezati v ilnato plast. Na svet sem prišel v časih, ko v naši dolini od Žirov do Šefertna nihče ni čital knjige, še manj pa pisal s peresom. Izvzeti so gospodje župniki in kaplani ter redki dijaki, ki obiskujejo šolo ljubljanskih jezuitov. In v Žireh — da se resnici ne dela krivica! — je umel pisati Jeromen Oblak, ki je vsako leto pretovoril toliko platna na Beneško ali pa še celo na nemško Bavarsko, a znal je pisati samo številke; pa tudi to mu je služilo v najboljšo korist in prinašalo mu je veliko dobička pri njegovih razsežnih kupčijah.

Jaz pa sem se v dneh, ko je vzdigovala roka težko kladivo nad naklom, priučil tudi peresu. Takrat je živel v Loki nekak znanec mojega očeta, o katerem se ni vedelo, koliko let že ima in odkod je prišel. Strojil je kože pri Lorencu Fegušu, usnjarju v Loki, pri katerem je živel. Bil je priden delavec. Vsako nedeljo in vsak praznik pa je izginil iz mesta, in ljudstvo je pripovedovalo, da lazi okrog po pogorju in da ima ondi znanje z najstarejšimi

ljudmi. Bil je na sumu, da ni pri pravi pameti in da vselej takrat pobegne iz mesta, kadar se mu prične mešati v glavi. Imenovali so ga „strojarjevega Valentina“. Ker je bil zmeden, se ni nihče, niti glavar, niti župnik pri Fari, gospod Andrej, ki se piše za Hudočuta in je bil nekdanj naš poljanski župnik, brigal zanj, dasi se je vedelo, da ne zahaja v cerkev in da ne opravlja velikonočne izpovedi. Sicer pa grajski glavar, ki so ga imenovali Frančiška Matijo Lampfritzhaimba, v verskih rečeh ni kazal posebne gorečnosti, kakor jo je kazal svojčas gospod Tomaž Chroen, škof ljubljanski in deležnik vse slave, kar si je more pridobiti človek na svetu.

V zimah je strojarjev Valentin podučeval tudi otroke, da bi se navadili brati in pisati. Pravijo, da je bil nekaj časa še celo učitelj v šoli bratovščine sv. Rešnjega Telesa, da pa je to dobro službo, in najsi mu je nesla na leto celih šest goldinarjev, opustil, ker so predstojniki silili na to, da bi zahajal tuintam v cerkev. Zapisati moram, da je Valentin svoje učence hudo tepel in veliko za lase vlekel. Branje in pisanje pa nam je za silo le vtepel s svojo palico.

Pozneje, ko sem prišel v svet, sem svoje znanje še popolnil. Sedaj pišem prav spretno, čitam pa bolj slabo, ker so mi opešale oči,

morda od rane, morda od štrapaca, katerega sem prenašal v številnih bataljah, pri katerih nas je vodil gospod Eugenius, vse slave vredni princ Savojski. —

Po preteku treh let mi je sporočil oče Polikarp, da upa, da sem se že kaj prida naučil in da Visoko ne more več pogrešati dela, kakor ga sme in mora zahtevati gospodar od
1676 svojega prvorojenega sinu. Prišel sem zopet domov in pričel delati na polju, v hlevu in kjer je bilo treba. Tudi sem dobil vse orodje, kakor ga potrebuje kovač. Koval sem pa le toliko, kolikor je bilo treba za gospodarstvo, bodisi da se je moralo kaj popraviti ali pa kaj novega napraviti, kakor to pač zahteva poljedelstvo.

Tisti čas je bil brat Juri poslan v Ljubljano, da bi se šolal pri očetih jezuitih. Ostal je samo štiri leta v mestu, ker imajo vsi tisti, ki se rode na Visokem, več moči v rokah nego v glavi, tako da se rajši trudijo po polju, kakor pa v šolskih klopeh. Tudi pri Juriju se je to izkazalo, in jezuiti iz Ljubljane so pisali, da ga nočejo več imeti. Oče je radi tega pisano gledal in
1680 Jurija nekaj časa prav grdo držal v strahu. Ker pa se mu je rad podvrgel in opravljal vsako delo, smo bili kmalu zadovoljni, da je prišel domov.

Tako Bog vse prav naredi!

III.

Prejkoslej mi je bil oče hud zapovednik. Tako so pretekla štiri leta. V tem času sem opazil, da sem si polagoma pridobival zaupanje očeta in njegovo zadovoljstvo. Vzlic visoki starosti se pa vendar ni zmanjšala njegova divjost, česar bi sicer otrok o svojem roditelju ne smel zapisati. Kadar se je napil vina, je bilo pametno, iti mu s pota, kakor se gre s pota razdraženemu živinčetu na paši. Ali resnica je, da se je prevečkrat pripetilo, da je visoški gospodar pil čez mero.

Ko se je približal sedemdesetemu letu življenja, je pričel Polikarp Khallan tovoriti vino z Vipavskega in od drugod ter kupčevati ž njim, ker je ljudstvo v tistih dneh, ko se je bila dežela že nekoliko okrepčala od [nemške vojne, rado popivalo; bilo je v vsakem selišču pivnic, da jih je kar ostajalo. Mnogokrat je oče odtovoril v Vipavo — takrat smo imeli na Visokem tri pare močnih in dobro rejenih tovornih konj — ter vselej privlekel nazaj mnogo posode, napolnjene z vinom.

Slišali smo in zvedelo se je, da stari mož ni opravil tovara, da bi se ne bil kje v vinskih goricah sprl in stepel. Govorilo se je celo o težkih pohabljenjih in nekolikokrat bi bil skoraj padel v roke grajskemu glavarju Lantheriju, da

se ni še o pravem času poravnal z rodbino poškodovanega ter ji založil težko odškodnino, glavarju pa izdatno odkupnino. Take poravnave so pri nas v navadi: revež, ki nima denarja, pride v zapor, bogatin pa se pri graščaku in rodbini odkupi, nakar je pravica, ki bi morala biti za vse enaka, potolažena. Dozdeva se mi, da take reči ne bi smele biti na svetu; ker so pa koristile mojemu očetu, ne bom več pisal o njih.

Ali nikdar nisem povpraševal očeta, kake dogodke je doživel na Vipavskem, in vem tudi, da bi mi ne bil o tem ničesar povedal. Bolelo me je pa, da je jemal s sabo brata Jurija, in prav močno sem se prestrašil, ko sem opazil, da se je fantalin v slabi družbi privadil vina, da ga je pil kakor vodo, ki je vendar najboljša pijača na svetu.

Tako je tekel čas od leta do leta, in živeli smo, kakor živi kmet na svojem posestvu, kjer malokdaj kaj posebnega doživi.

1690 Štelo se je leto 1690., v katerem se je šestindvajsetič ponovil god sv. Izidorja. Dobro sem bil zrastel in tudi na duši nisem pešal. Vsaj gospod Karel Ignacij v Poljanah me je često pohvalil ter me stavil za vzgled drugim mladeničem.

Neko nedeljo popoldne, ko je počivala hiša in družina, mi je ukazal oče, da naj hodim ž njim.

Peljal me je na kraj, kateremu pravimo „Osojnik“ in ki leži pod gozdom nad Visokim. Ravnoisto leto so bili posekali bukve na Osojniku, šture pa smo z ognjem pokončali, da se je napravila rodovitna njiva za rž in pšenico, ker človek ne more živeti od bukovega listja, pač pa čedno živi od zlatega klasja.

Na tratino tik nove njive je legel stari mož, pograbil z roko šop trave ter ga zasukal, meni pa dejal:

„Prinesi skalo, da zavijeva hudiču rep, da se ne ponesreči, kar bova imela v govorici!“

Prinesel sem precej težak kamen ž njive in položila sva ga na zavito travo, da je bil peklenskemu satanu zasukani rep obložen, da nama ni mogel napraviti škode in najsi bi jo bil tudi hotel.

Ker mi oče ni ukazal, da bi tudi jaz legel, nisem imel poguma, da bi legel k njemu. Stal sem torej pred njim in sicer na mestu, odkoder se prijetno gleda na visoške naprave. Prav živo se še spominjam, kako sva se razgovarjala, in bil je to jako pomenljiv razgovor, ker se mi je takrat prvič odkrilo, da oče občuti težko breme svoje starosti in da je določil mene za svojega naslednika na Visokem.

Tako-le je pričel:

„Danes ponoči bo imela črna mavra telička! Glej, da ne zaspíš, pa tudi hlapec in dekla ne

smeta zaspati! Sam Bog vedi, da tako radi spite, ko je vendar sleherna noč tako dolga!“

Ko sem mu obljubil, da ne bom zaspal, je globoko zastokal:

„Star sem in hiram. Kar sem živel, sem grabil, dokler nisem pristradal te zemlje, katera je danes moja in katero tako nerad dajem iz rok.“

Nisem odgovoril; on pa je še tarnal:

„Čemu mora človek star postati! Če se je palaš skrhal, sem ga nabrusil, in sekalo se je ž njim, ko da bi se ne bil nikdar skrhal. Kako da se življenje ne more nabrusiti, kakor se nabrusi palaš, da bi človek živel dvesto let, posebno če je stradal in če je trpel ko žival v jarmu, samo da bi si pridobil rušo, na katero bi v starosti mirno pokladal svojo glavo?! Res je! V ta namen sem trpel in še celo mor . . .“

Vedel sem, da mi je hotel reči, da je tudi moril. Ali grozne te besede ni izgovoril do konca. Ž njo bi mi tudi ne bil povedal ničesar novega, ker sem že prej slutil, da mu prelita človeška kri krati spanje v dolgih nočeh.

Ječal je:

„Prekratko je človeško življenje! To je zakrivil ta, ki sva mu zavila rep, ker je zapeljal prva človeka v pregreho. Da bi mu otekel rep in da bi se še globočje pogreznil v peklenko morje!“ Zaklel je v tujem jeziku, katerega nisem umel.

Ponižno sem pripomnil, da je kletev pregrešna in prepovedana po naši sveti katoliški veri. Ošabno me je pogledal, in že sem se bal, da se še bolj razsrdi. In še ošabneje mi je odgovoril:

„Človek, ki je služil v armadi, kateri je zapovedoval Gustavus Adolphus, ki je bil navzoč, ko so v nekem mestu — hudič naj vzame ime tega mesta, ker mi ni ostalo v spominu! — ničvredni oficirji zabodli našega Wallensteina, kneza in vojvodo v Friedlandu, tak človek sam najbolje ve, kaj je greh in kaj ni greh.“ Zasmel se je: „Sveta katoliška vera! Takega človeka, mlečni moj otročaj, ne boš učil, katera vera je prava! To jaz sam vem!“ In še enkrat je ponovil: „To jaz že sam vem!“ Zopet je preklinjal, s pestjo pa tolkel po tratini poleg sebe.

Dragi Jezus! Tudi sedaj ni izgovoril ničesar, kar bi ne bil vedel že poprej. Da ga je beseda „sveta katoliška vera“ tako razjarila, to je pričalo, da je bila materina trditev o „luteranu“ dobro utemeljena.

„Spoštuj očeta!“ se glasi božja zapoved. Ali sveti Izidor naj mi odpusti, da sem očetu nasproti molčal in tiho prenesel najhujše gorje, ki more zadeti nesrečnega človeka: da nisem branil svete katoliške vere, kateri sem vdan z dušo in telesom, z vsako kapljo svoje krvi!

Nerad se je pomiril. Iz daljše njegove govorice pa se mi je odkrilo, da ga preganja strah pred smrtjo.

„Če smo jahali nad Šveda, kaj mi je bila smrt? Ali v starosti človek nerad umira!“ Potem je še pristavil: „Ko bi le vedel, ostane li to posestvo pri mojih ljudeh! To je, kar me skrbi!“

Črno je gledal predse, končno pa se mu je le izvila beseda iz ust, da mi hoče izročiti posestvo. Zahteval je od mene obljube, da Visokega ne zapravim, ne zadolžim in ne zajem.

Vse sem mu obljubil.

Nato je izpregovoril:

„Nekaj ti rečem: Tajčarjev se boj!“ Tajčarje smo imenovali takrat tiste, ki so se bili privlekli z Nemškega v naše kraje ter nam odvezeli najboljše kmetije.

Zopet je pričel: „Ta zarod poznam, je požrešen, misli, da je več, ko smo mi, in naše zemlje je lačen. Kdor ž njimi ne laja, ga raztrgajo. Da jim goltanec zamašim, te oženim in Tajčarko boš vzel, da ne bo imela nemških otrok. Res je, zemljo vedo najbolje obdelovati. Tudi tvoja mati je bila nemškega rojstva in gospodinja tudi ni bila slaba, dasi me je rada jezila.“

Svoje oči je uprl v me. „Upam, da se nisi kam zapredel!“ Prav srepo in z napetim

obrazom me je opazoval. „Ženil se boš, kakor bom jaz zapovedal in kjer bom jaz hotel!“ Zopet je stresal tuje kletvine okrog sebe, a počasi se je potolažil, ko sem mu zagotovil, da nisem imel z nobeno žensko opraviti in da je njegova volja obenem tudi moja volja.

Prav čiste resnice mu nisem povedal. Sosed Debeljak je imel hčer čednega življenja in čednega telesa. V cerkvi, kadar je gospod Karel Ignacij oznanjeval božjo besedo, so se tu in tam najine oči lovile in ujele. Če sva se srečala, je rada izpregovorila prijazno besedo, ali pregrešnega ni bilo med nama.

Na vse to mi je oče še razodel, da se je z Jeremijem Wulffingom že dogovoril, in sicer radi hčere Margarete, katero je imel iz drugega svojega zakona. Pristavil je: „Takoј ko bo požeta pšenica, kreneta z Lukežem na pot. Dve težki prašičji gnjati in pogačo vzameta s sabo, da ne prideta praznih rok k Jeremiju Wulffingu. — Nič preveč ne govori! Tvoja beseda bodi: ‚Polikarp, moj oče, bi rad vedel, koliko in kaj bi se dobilo v Davčah.‘ Odgovor mi prineseš domov. Črez teden dni se snidemo v Loki, kjer se bo vse še bolj natanko določilo.“ Končal je: „Tvoja mati je bila sestra Jeremijeva. Mogoče je, da njena mati, torej tvoja stara mati, še živi. Je čisto prav, da jo vidiš. — Ker pa vse skupaj še ni gotovo, ne bosta jahala po poti

skozi Selce, peš bosta hodila po gozdovih okrog Blegaša. Nočem, da bi prišlo Visoko v jezike, če bi iz vsega nič ne bilo!“

Tako sem bil odposlan na pot v Davče, ker človeku, ki naj živi na kmetiji, ni dano, da bi izhajal brez svetega zakona.

Dva dni pozneje je bila pšenica požeta.

Ko sta bili spečeni dve lepi pogači in zbrani dve najtežji gnjati, sva se odpravila z Lukežem od doma. Vsak je nosil bisago, v nji pa gnjat in pogačo, da sva bila obložena kakor tovorna konjiča. Za pasom mi je tičal moj samokres — samotne steze niso bile tiste dni nikjer varne in dosti izpridenih ljudi se je klatilo po njih — Lukež pa je opasal sabljo, kakor so jo nosili koledniki, če so jezdarili od vasi do vasi.

Dolga ta pot mi je še danes v živem spominu in tudi občutkov še nisem pozabil, ki so mi takrat navdajali srce.

Ženitev je potrebna in tudi jako resna reč. Ni torej čuda, če so me, mladega človeka, spremljale različne misli upanja in pričakovanja. Pa se ni bilo ničesar izpolnilo in prav brez vsakega uspeha sva z Lukežem nosila gnjati in pogačo v Davče!

Na celi poti nisva imela posebne sreče. Že v Poljanah, ko sva jo zavila okrog cerkve, sta stala pred župniščem osedlana konja in gospod Karel Ignacij se je razgovarjal s cerkovnikom.

Naša fara je bila obširna in težka: tik domače cerkve je imel duhovni oče skrbeti še za šestnajst podružnic, katere so bile raztresene po pogorju. Gospoda Karla Ignacija smo se bali in neradi smo ga srečavali, ker je bil vedno pripravljen izpregovoriti trpko besedo.

„Kam pa vidva?“ je vprašal.

Lukež, ki si je bil klobuk ošemaril s svetlim nakitom, je takoj odgovoril, da greva v Davče k sorodnikom.

„Tako, tako,“ se je zasmelal gospod župnik nekako porogljivo. „Morda gresta po nevesto?“

Ko mu nisva ničesar odgovorila, je še vpil:

„Prav, drugače ne bo reda na Visokem! Tvoj oče, Izidor, in pa novo župnišče, ki še danes ni plačano, mi napravljata skrbi. Gospodar Polikarp za letos še ni oddal izpovednega listka; tisti pa, ki je bil oddan za lansko leto, je bil ponarejen. Že vidim, da ga bo moral naznaniti na škofijo. Le povej mu: Hudačut je zobal ponarejene izpovedne listke, Codelli jih pa ne bo!“

Ukazal je cerkovniku, da je peljal konja pred cerkev, sam pa je vzdihoval: „K Sv. Jakobu na Jarčje brdo moram z obhajilom, kar je huda pot!“

Kri mi je zalila obraz, da sem bil podoben rdečemu maku. Silno sem občutil sramoto, ki sem jo pretrpel radi očetovega izpovednega

listka. Vedel sem, da oče ne hodi k maši, vedel pa nisem, kje je dobival od leta do leta listke; sedaj mi je pa gospod povedal, da je oče oddajal ponarejene listke. Kaka sramota! In vse to je slišal tudi cerkovnik, ki gotovo raznese po celi fari, kar je ravno čul, tako da pride hiša na Visokem v najslabši sloves!

Poparjen sem odrinil od župnišča, a sreča je hotela, da me je hlapec Lukež s svojim gostobesednim klepetanjem malo razvedril. Vzlic svojim letom je stopal ročno pred mano ter bil prav židane volje. Poznal je vsakega, ki sva ga srečala, znana mu je bila vsaka koč, mimo katere sva hodila. Selišča so bila redka, in revno ljudstvo je prebivalo v lesenih, s slamo kritih poslopjih. Razvedrili so me tudi gorski vrhovi, katerih dosedaj še nikdar nisem gledal tako blizu. Veliko zemlje je bilo še neobdelane; kjer bi se bilo lahko sejalo žito, sta rastle resje in praprot.

Zavila sva jo okrog Blegaša in sicer po stezi, ki se je vila med gostim in lepo rastlim bukovjem. Lukež je bil mnenja, da se mora v takem bukovju skrivati marsikater debel srnjak. Tihota je vladala, kakor vlada v cerkvi, in le posamezne ptice so se oglašale iz temnih vrhov.

Z Lukežem pa vendar nisva bila sama v tem samotnem kraju! Vihar je bil podrl in sicer ravno pod stezo bukovo drevo, in v nje-

govem zelenem vejevju je tičal človek. Napet lok je bil položil po svojih kolenih in sedaj je prežal na divjačino, če bi prišla mimo.

Jezno je obrnil obraz proti nama, ki sva mu pokvarila prežanje. Ta obraz je bil rjav in gosti, črni lasje so ga obdajali, da sva vedela, da imava pred sabo malopridnega cigana. Takoj je zopet obrnil od naju svoje ožgano lice in hotel se je obnašati, kakor bi naju ne bil opazil.

Lukež, ki je poznal ves svet, je spoznal tudi tega črnokodrastega klateža.

„Hoj, Dušane!“ je zavpil. „Da bi dal Bog srečo pri lovu tebi in ostri puščici na tvojem loku!“

Oni je zopet obrnil obraz proti nama in divje sovraštvo je zaplamtelo iz njegovih črnih oči. Nekaj je godrnjal, in meni se je čulo, kakor bi mrmral, da mu Lukež lahko piše v uho ali pa kam drugam. Vstal je iz vejevja, nakar je hlapec segel k mojemu pasu ter potegnul izza njega moj nabiti samokres.

Cigan je znova sédel med veje in v čudnem jeziku, ki se baje govori na hrvaški granici, je vprašal, če imamo na Visokem še tisto železno blagajnico, v katero spravljamo svoj denar? Pripomnil je, da naj pazimo nanjo.

Tudi teh besed sem se prestrašil, ker je bilo slabo znamenje, da je ta potepuh vedel za zaboj v očetovi postelji. Ti cigani namreč ukradejo vse, kar jim pride pod roko.

Lukež pa se je odrezal:

„Le pridi, rjavi hudič, če hočeš, da ti ko-drasto grivo gosto zasadimo z železnim fižolom! Ti črni potepuh ti!“ Pri teh besedah se je hlapec smejal ter grozil ciganu s samokresom.

Ta se ni več zmenil niti za naju, niti za Lukeževo neprevidno govorico. —

Pri svoji hoji sva doživela še druge pri-godljaje, katerih nisem pričakoval, ker nisem slutil, da tičé v naših gozdovih take skrivnosti.

Že precèj utrujena sva dospela na malo ravnino, odkoder se je videla globoko v dolu vas s prav čednimi, belimi hišicami. Lukež je trdil, da se imenuje ta vas Zali log. In res se je izkazalo, da je bil to Zali log, ki je pa še precej oddaljen od Davč.

Omenjeni ravnini pravijo „Na Svrčušah“, ker svrči sredi nje iz zemlje močan in mrzel studenec, ki okrepcuje utrujenega in izdelanega potnika. V bližini studenca pa stoji drevo, ka-tero daje obilno in dobro senco.

V tej senci je sedelo troje žensk: ena stara in dve mladi. Ti dve sta bili brez dvojbe greš-nici, ker se jima je bralo z obrazov, da bi se ničesar na svetu ne sramovali. Starka je imela pred sabo košek in z roko se ga je oklepala, kakor bi imela v njem spravljene velike zaklade.

Tik studenca se je kurilo in nekaj loncev je stalo pri ognju. Prišla sva torej k južini, in

Lukež si je že mel roke, ker mu je iz loncev prav prijetno dišalo.

Pri družbi je bila še druga starka, o kateri dosedaj še nisem ničesar zapisal, katera pa je vzbujala najino posebno radovednost. Vedla se je namreč prečudno, da ne zapišem prepohujšljivo. Kaj takega se ni ne prej, ne pozneje doteknilo mojega pogleda, dasi sem prehodil veliko sveta in dasi sem bil v vojnah na Laškem in na Ogrskem, kjer je vodil, kakor sem že zapisal, cesarske armade naš gospod Eugenius.

Ta ženska je nosila zakrpano obleko in gotovo je živela v pomanjkanju in revščini. Tedaj pa je bosonoga skakala in plesala, da je bila v obraz vsa potna in da ji je vse telo tičalo v vodi. Najin prihod je ni čisto nič motil: plesala in skakala je, kakor bi šlo za življenje.

Odložila sva bisagi ter legla v travo. Ena mlajših žensk, katera je bila po moji sodbi ciganskega rodu, je položila prst na usta, da bi molčala.

Starki pa je postajalo prevroče. Zatorej je med skakanjem pričela metati obleko raz sebe. Pri vsakem kosu je zakričala: „Čigava je ta obleka?“ Ciganka je točno odgovarjala: „Našega ljubega Jezusa.“

Že sem se tresel, da bo ostudna grešnica do nagega odmetala svoje oblačilo; pa jo je

ples vendarle premagal. S penečimi ustmi in z zabuljenim očesom je omahnila, padla po tleh ter obležala kakor mrtva.

„Ta ženska mi ni neznana,“ je šepetal Lukež. „Skakavka je, Špela Ocepkova! V svojih mladih letih sem bil sam skakavec in takrat smo se pri plesu dostikrat do golega slekli.“

Nato se je obrnil hlapec do starke pri košku, katera se ni dosti brigala za početje Špele Ocepkove, ker je bila očitvidno že nava-jena takih prizorov.

„Ohtano,“ jo je ogovoril, „stara Pásaverica! Glej no, da še živiš! Delaš dobre kupčije?“

„Kupčije?!“ je vzdihovala starka. „Ljuba duša, kje naj bi jaz jemala dobre kupčije! Poje mi jih že sedemdeset in pet! Kaj pa misliš? Pásaverica ni več trdna, Pásaverica že komaj leze!“

„Ali tistega mazila,“ je vprašal Lukež, „boš pa še vendar kaj imela v košu?“

Zatogotila se je ter brodila z roko po svojem košku: „Kje čem vzeti mazila? Ko je bila še nemška vojna, ko je gospod Tilly kosil na travniku človeškega življenja, tiste dni se je že še dobilo človeške masti, ker so bili mrličiči cenejši ko hruške v jeseni! Takrat sem prišla v kraje, kjer je na vsak korak ležalo človeško truplo; dezertarji pa so klali tudi ženske in otroke, tako da se je človeška mast kaj lahko

dobila. Ljuba duša, kje pa naj jo danes dobim? Za kupčevavce z mazili so slabi časi. — Bog se nas usmili?“

Hlapec Lukež ni odnehal. „Nekaj že še nosiš s sabo.“

Zatarnala je:

„Vse skupaj, kar nosim s sabo, ni skoraj nič vredno in malokdo kaj takega kupi. Tu imam nekaj res lepih podob, katere je blagoslovil sam škof v Pasavu. Pa vse to ne gre po vaših dolinah. Verjemi mi, da je tako, da dostikrat nimam niti vinarja denarja! Tudi danes ga nimam.“

Tu se je plaho ozrla po mlajših svojih tovarišicah, kateri sta se porogljivo smejali njenemu govoru. Nato se je sklonila k meni ter dejalo tiho: „Zate bi morda nekaj imela.“

Brodila je po svojem košku ter izvlekla iz njega obširen zavitek. „Če prav sodim, si z Visokega. Tam je denar.“ Skrivnostno je dostavila:

„Izpovedni listki so. Ponarejeni so, ali oddajo se lahko, če jih pomešaš z onimi, katere oddajaš za družino. Povem ti, da se prav radi kupujejo, ker je le sitno, če moraš letati okrog izpovednice. Morda jih kaj kupiš? Niso predragi.“

Z velikim ogorčenjem sem zavrnil hudobno ponudbo, ker nisem hotel, da bi prišel sin v sramoto, kakor je prišel v njo oče na Visokem. — Videl sem, da je bila vsa ta družba tu pred

mano popačena, malopridna in božji službi nevarna.

Hlapec Lukež se je znova oglasil: „Nekdaj si s platnom kupčevala.“

Pobahala se je:

„Kupčujem še tudi. Od tega živim sebe in vnukinjo-siroto, ki mi je edina tolažba v starosti.“

Porogljivo je nadaljevala:

„Pa nisem tako nespametna, da bi nosila platno po gorah ali pa še celo denar, s katerim ga plačujem. Pásaverica je poštena in Pásaverico pozna vse pogorje. Vsa moja trgovina gre skozi roke Jeromna Oblaka iz Žirov. Kar sem kupila, prineso ljudje v Loko, kadar pride Oblak tja s svojim tovorom. Ta prevzame in plača, ker so moji denarji vsi pri njem založeni. Potem mi pa stovori blago do Donave, do nemškega Pasava. Oj ne, nisem taka kravica, da bi denar po teh gozdovih s sabo vlačila!“ Tu je zmagonosno pogledala mlajši svoji tovarišici, katerima se je kar videlo, kako pazljivo vlečeta v se njene besede.

Tedaj se je prebudila skakavka, Špela Ocepkovka. Nekam kalno je pogledala okrog sebe, vzela v roko leseno skledico, si natočila vanjo vode ter jo izpila.

Ciganka jo je radovedno vprašala:

„Kaj je bilo?“

Slabe volje je odgovorila Špela:

„Kaj naj bi bilo? Nič ni bilo! Noge me bole in hudo žejo imam, — to je vse.“

Nato je govorila sama sebi:

„Bog ni več z nami, Bog nas je zapustil in obljubljena dežela je ostala za nami! Iskati mi bo zemlje, v katero naj bi se pogreznila. — Nekdaj, ko si skakala, ko si plesala, da so ti kosti pokale, in ko nisi na drugega mislila ko na ljubega Jezusa, se ti je, če si od plesa omedlela in obležala na zemlji, ljubi ta Jezus vselej prikazal. Sedel je na zlatih oblakih in okrog njega so sedeli srebrni angelci. Gospod pa nam je govoril: Tukaj mora stati moj tempelj! In kako smo jih postavljali tempeljne! Sto in več smo jih postavili, dokler niso prišli ti peklenški služabniki, ti hudobni škofje, ter nam upepelili streho za streho. Da bi jih dal ljubi Jezus na sodni dan do krvi bičati! Ko so bili požgani tempeljni, izostal je naš ljubi Jezus in nikdar več se nam ne prikaže. Hov! Hov!“

Žalostna je bila in zajokala je:

„Kako naj potemtakem uboga ženska živi? Pobiram sicer za Mekinje, in gospa mati mi je dala pismo z velikim pečatom. Ali nihče nič ne dá. Ti kraji so trdi in usmiljenja ne poznajo. Na Kras pojdem — tam žive še dobri ljudje.“

Tu jo je hlapec Lukež nekoliko podražil:

„Ko so ti prodali moža benečanski Rebeki, ti je vendar še nekaj ostalo? Nikar se ne delaj, gotovo imaš všitih še nekaj cekinov!“

Pozneje mi je Lukež razložil, da je bil Špele Ocepkovke mož obsojen v dolgoletne zapore in da so ga visoki stanovi, ki vse modro premislijo, prodali za trideset dukatov benečanski republiki. Ta ga je z verigami prikovala na galero, da je moral goniti težka vesla. Tako je nastal dvojen blagoslov: hudodelec je moral delati, nedolžni rodbini pa se je izplačalo, kolikor niso vzeli visoki stanovi od tistih dukatov. Res malo je dežel, kjer bi tako skrbeli za prebivavce, kakor skrbje za nas kranjski deželni stanovi, katerim ne odide nebeško plačilo!

Ali beneški dukati so Ocepkovko grdo razkačili.

„Ti pes ti!“ je vpila. „Ti lajš name, ko ti vendar nisem nič naredila! Ti garjev pes ti! Stara sem, pa upam, da vendar še doživim, ko te povlečejo na Gavžnik, da te obesijo! Če Bog dá, ti prej še odsekajo roko in odrežejo tvoj hudičev jezik!“

Lukež je postal blede pri vpitju stare čaravnice. Nekako zamolklo je odgovoril:

„Le kriči, nič se te ne bojim, hudičeva mati! Kadar pogineš, že poskrbimo, da te s kolom prebodemo prej, ko te zakopljemo za

plot! Potem pa glej, kako boš uhajala iz groba, ti ostudna coprnica!“

„Prej ko misliš,“ se je togotila Špela, „te bodo žrli črvi, veliki, beli črvi, ker si se lotil dekle pravega Boga!“

Nato se je s prijazno besedo obrnila k meni:

„Ti si pameten! Ti boš dober gospodar na Visokem in veliko boš pridelal. — Tvoja bisaga je široka in nabasana. Morda imaš kaj žganja v nji? Privošči mi ga par požirkov!“

Res sva imela žganje pri sebi, in da si ne nakopljem njene jeze, sem ga ji natočil v leseno skledico, iz katere je prej pila vodo. To skledico sem napolnil skoraj do polovice s pekočo pijačo. In sedaj sem se čudil, kako urno in kar v eni sapi je izpila natočeno žganje. Takoj sem vedel, da ga je v življenju že obilo popila.

Hvalila me je in klicala name vse milosti izveličanih skakavcev, ki so nekdam na svetu postavljali tempeljne in plesali v čast ljubemu Jezusu.

Kaj sem tudi hotel storiti? Lukež je sicer grdo gledal, ker se tudi sam ni ogibal žganja. Ali taka ženska, ki ima gotovo zveze s hudičem, nam lahko veliko škoduje, bodisi da nam zagovori brejo kravo, bodisi da nam napravi črne oblake in točo, katera potem vse razbije, kar je bilo sejaneja.

Bog ne daj, da bi gosposki, katera nam je od Boga postavljena, kaj očital! Dobro skrbi za nas; ali vendar ne morem molčati in izreči moram, da se premalo meni za take hudobne stare ženske, ki so s hudičem v zvezi in katerih je več na svetu, kakor mislimo. Če bi se nam kako noč odprle oči, videli bi med njimi dosti znank, ko jahajo pod nebom okrog. Vi pravite: utrnila se je zvezda. Pa ni res. Takrat pade taka ženska, ki se svoje službe še ni privadila, z metle, prej pa ko buti na zemljo, jo vjame satan, da si ne polomi kosti.

To je bilo moje prepričanje tisti dan, ko sem skakavki, Špeli Ocepkovki, natočil svojega žganja.

Gospod Jezus ni bil zadovoljen s tem prepričanjem in v svoji pravičnosti je poslal name bridko in trnjevo pokoro.

Kakor je bila prej skakavka omagala vsled plesa, tako je omagala sedaj vsled pijače. Zaspala je.

Takoj sta bili pri nji mlajši tovarišici in z veliko spretnostjo sta pretipali krilo in vse dele njene revne obleke, kjer bi bil lahko vшит kak denar. Pritipali pa nista ničesar, ker je bila Lukeževa beseda prazna beseda in tja v en dan izrečena.

Ciganka je očitala Lukežu, da je legál, ko je čenčal o cekinih, ki naj bi bili všiti v ska-

kavkino obleko. Hotela je, ker v obleki ni ničesar izteknila, zaslužiti na drug način. Obrnila se je k hlapcu z besedami: „Plačaj sold, pa ti pregledam roko!“

Sold je bil za Lukeža že visok denar in še pri plesih ga ni nikdar rad plačal. Zatorej je zaprosil:

„Izidor, plačaj! Taki vražji babnici ni varno kaj odreči.“

Ker me je pregrešna radovednost premotila, sem plačal ženski dva solda, da bi tudi meni vedeževala.

Pregledala je najprej Lukeževo roko ter brskala s prsti po njegovi dlani.

„Brate,“ je vzkliknila, „globoko si brodil v krvi, da je kar čudno, da se nisi vtopil v nji; tudi kri žensk in otrok je vmes.“

Lukež se je odrezal:

„Kaj čenčáš? V naši dolini ve vsak, da sva bila s Polikarpom v nemški vojni. Da tam nisva rož trgala, ve vsak otročaj. In ti bi tega ne vedela?“

Ali ženska mu ni izpustila roke ter je še dalje opazovala njegovo dlan. Končno je slovesno izpregovorila:

„Ne streljaj, brate, ne streljaj in naj se še tako tolče po vratih! Ne streljaj, da ne ustreliš sebe!

Hlapec ji je iztrgal roko ter zagodrnjal: „S čim naj streljam? V gorenji hiši visi stara

mušketa, ki že deset let ni bila nabasana. Nisem neumen, da bi s to streljal! — Odlazi!“

Ciganka se je živo zasmejala ter posegla po moji roki.

Tudi meni je s prsti premerila črte na dlani ter izpregovorila:

„Revež, tvoja roka tiči v človeški krvi, ki je pa nisi sam prelival. Ali delal boš pokoro za to kri in nobena želja se ti ne izpolni na zemlji! Pot, ki jo hodiš danes, je prazna pot.“

Nisem v stanu popisati, kako mi je zatripalo srce, ker sem že prej slutil v svoji duši, da mi bo delati pokoro za očetove grehe!

Ciganka je opazila, da sem prepadel. Ker se je veselila moje groze, je še dostavila:

„Umrli boš, in ko boš umiral, bo prestreljeno tvoje telo!“

Tedaj je zaklicala tovarišica: „Najin mož prihaja!“ Ti dve grdobi sta imeli torej skupaj enega moža!

Iz zelenega grmovja je prikorakal cigan Dušan, ki sva ga poprej motila pri lovu. Na rami je nosil srnjaka-kozliča, katerega je bil vendar zalotil v tihem gozdu.

Mož dveh žen je vrgel svoj plen na travo; puščica je tičala živali v vratu. Naju ni pogledal. Legel je na tla in zarjul: „Jesti!“

Obe njegovi ženi, tako ciganka, kakor druga — pozneje sem zvedel, da je bila hči dobrega

gruntarja v Selški dolini in da jo je s ciganom popihala od doma poštenega očeta — sta bili kar v hipu zgolj ponižnost in postrežljivost.

Ciganka se je sladkala:

„Najprej nekaj posebnega! Ali molim te, Dušane, da se ne huduješ, če bi ne bilo dobro!“

Pristavila je še: „Na te sem mislila, ko sem kradla.“

„Ajdi k vragu!“ je godrnjal Dušan. Tudi ona se je razburila ter odgovorila jezno: „Boš pa pustil, če ti ne bo všeč! Dotekniti pa se me nikar, ker bi se branila!“

Nato je nadaljevala:

„Ta Felenič, ki v Selcih mašo bere, ki vse ve, ki zdravi ljudi in mlade prašičke, ki se razgovarja s teletom v kravi, je dobil z Nemškega ali bogve odkod neko novo repo ter pripoveduje, da je to najboljši sadež, kar jih je Bog ustvaril! Na vrtu, kjer si mu spomladi ukradel velikega petelina, je nasadil to zelišče v dolgih vrstah. Zadnjo noč sem porovala nekaj vrst in danes sem ti skuhala to novo jed, Dušane dragi!“

„Ajdi k vragu!“ je bil ciganov zopetni odgovor.

Ciganka je molče iztresla iz lončka, katerega je bila že pred nekaj časom odstavila od ognja, novo jed v skledo ter vse skupaj postavila pred svojega ožganega moža. Kolikor sem opazil, je

bila nasula ciganka v posodo nekaj takega, kar je bilo podobno šiškam, kakor rastejo na naših hrastih, samo da so bile nekaj debelejše in ne tako rjave.

Cigan Dušan si je napolnil usta, pa je takoj močno zakričal, bodisi da je bila jed prevroča ali pa zoprnega vkusa. Z nogo je sunil v skledo, da se je prevrnila in da so šiške zletele na vse strani. Nekaj jih je priletelo tja, kjer sva ležala midva, in Lukež je pograbil dve ali tri, ker ga je gnala radovednost, na kateri so tisti čas bolehal Poljanci in Poljanke. Nastala je zmešnjava. Cigan se je od jeze dvignil, a v tistem hipu sta se njegovi ženi oborožili z gorlačami. Če se je potem vnel pretep, je Dušan prejkone ukrotil svoji babnici, padla pa je gotovo marsikatera tudi po rjavkasti njegovi koži!

Ali midva nisva čakala, marveč sva pobrala svoji bisagi ter urnih nog odhitela po stezi. Bila sva že precej daleč od pregrešne družbe, ko sva se nekoliko odsopla in oddehnila.

„Kaj misliš, ali bi ne bilo prav, če tudi midva pokusiva župnikovo repo?“ Na odprti dlani mi je molil Lukež tri šiške, katere je bil prej odnesel ciganu.

Vzel sem eno. „Čemu ne, saj je zrastle na krščanski zemlji!“

Ali grizljaj je bil plevak, brez vsakega vkusa in tenkà kožica je tičala v njem, ki

se je neprijetno prijemala zob, tako da sva bila vesela, ko sva s težavo vse skupaj zopet spravila iz ust. Izrekla sva sodbo, da gospod župnik Felenič s to novo repo ne bo odrešil Selške doline!

IV.

Še dolgo časa in po hudi vročini sva hodila ter prav pridno pila iz studencev, ki so pogosto močili najino stezo. Tu sva se srečala z beračem, tam pa naletela na pastirja, ki je čuval drobnico. Popraševala sva, če sva na pravi poti, ker bi bila lahko zašla. Popoldne je bilo že do polovice poteklo, ko sva dospela do dvorca sredi lepo obdelanega sveta.

Tu-sèm se je bil naselil Jeremija Wulffing ter si napravil novo domačijo; gotovo je delal pridno in težko, ker je moral prekopati dosti sveta. Postavil si je novo hišo, ki se je čedno razločevala od koč, kakor jih opaziš po tem hribovju. Hiša, dasi lesena, je bila dosti višja od hiš v naši dolini. Pri vstopu ti ni bilo treba upogniti telesa, da nisi trčil z glavo v strop, in prav lahko si sopel, ker je bilo dosti zraka v tem bivališču.

Prvi hip sva mislila, da ni nikogar doma. Nato sva pa le opazila, da je sedela za veliko mizo stara ženska, popolnoma sključena, na obrazu guba pri gubi, drugod pa sama kost in koža! Tu in tam je zamahnila z velo roko po

nadležnih muhah. Izpregovorila je nekaj besed, katerih nisem umel, ker je bila ta nemška govorica podobna škripanju kolesa, kadar s težavo teče po ostrem kamenju.

Lukež, ki je bil bolj vešč tega okornega jezika, mi je povedal, da bi ženska za mizo rada vedela, kdo sva.

Ko sva pri peči odložila bisagi, pristopim k mizi, kjer mi je starka pričela praviti, da ni nikogar doma in da so vsi na polju.

„Z Visokega sva!“ sem vpil; zdelo se mi je namreč, da je ženica tudi gluha.

Z mrtvim očesom je gledala v me in je ponovila: „Z Visokega!“ Zamislila se je. „Kje je že to, moj Bog, kje je že to?“

„Sin je,“ je zatulil Lukež vmes, „Polikarpa in njegove žene Barbare.“

To ji je nekaj ojačilo spomin in počasi je pričela:

„Barbara —! Imela sem hčer in Barbara ji je bilo ime. Odpovedala se je svetemu evangeliju in od tedaj ni bila več moja hči. Vrgla sem jo iz svojega srca, kakor se vrže plevel iz njive. Ustrašila se je krvavih grajskih hlapcev — moja hči ni več! Ne govorite mi o Barbari!“

Govorila je v oddelkih. Od oddelka do oddelka je premišljevala in beseda je kapala od nje, kakor kapljá voda od žleba, če se suši studenec v poletju.

Lukež je pokazal name ter kričal: „Vaše Barbare sin je!“

„Njen sin?“ je vzdihnila. „Sedi sèm, da te vidim od blizu, ker so moje oči podobne trski, kadar pojema. Svetloba mojih oči, tudi ta ni več pri meni!“ je jadikovala s psalmistom.

Sedel sem k nji v kot in z roko me je nekaj časa tipala po obrazu ter me opazovala.

Končno je zastokala:

„Res je, njen obraz ima!“ Ostro je vprašala:

„Ali si spoznavavec čistega evangelija?“

Odgovoril sem, da nisem.

„Torej si papist! Nimam hčere in tudi njen sin je mrtev zame! Studenci čistega evangelija pojemajo v tej nesrečni deželi in ljudstvo zajema iz luže, v kateri se nabira babilonska gnojnica! Čas je, Gospod, da me pokličeš z zemlje, ker se mi je trudna glava že globoko sklonila na prsi!“ Šepetala je: „Njen sin je tu, a prišel je k meni kot tujec. Tudi ta bridkost ni mogla mimo mene! Sedaj bodi konec! Trubarja pokličite!“

Govorila je vedno bolj zaspano, dokler ji ni omahnila glava. In v resnici je zaspala, da so ji smele muhe nemoteno sedati na velo kožo.

Tako sem prvič videl svojo staro mater in grenkoba se mi je pomnožila, ker je bila krivoverka, kakor je bil krivoverec gospodar Polikarp na Visokem.

V hiši je postalo silno vroče, in nadležne so postajale tudi muhe. Pri vratih na klopi je stal škaf, a vode ni bilo v njem, da bi si bil ugasil žejo. Zatorej sem vzel korec s škafa ter stopil v vežo. Zdelo se mi je, kakor bi pri zadnjih vratih šumela voda. Ondi sem stopil na plan, kjer je res tekla voda po dolgem žlebu.

Pri tem žlebu je stalo dekle in je cunje pralo v čebriču. Še obrnila se ni, meneč, da prihaja kdo izmed domačih.

Podstavil sem korec, in takrat je deklica opazila, da sem tujec.

Nekoliko je odstopila in nepremekljivo je zrla name, kakor da je podoba v oltarju. Hipoma ji je na belem vratu — pri pranju ni bila posebno vestno napravljena — silila kri pod kožo, če tudi na licih, ne vem, ker ji je bil obraz vsled dela na solncu ožgan in teman. Pil sem iz korca ter za trenotek obrnil pogled proti nji. Še vedno je njeno oko tičalo na mojem obrazu. Sedaj pa se mi je zopet zdelo, da ji je izginila z vratu vsa kri in da je nekaka plahost napolnila njen pogled. Ali svojega očesa še vedno ni premaknila z mojega obraza.

Odloživši korec, izpregovorim:

„Sedaj si se me že lahko nagledala, Margareta!“

Odstopila je za korak ter zamolklo odgovorila:

„Ti veš, kako mi je ime?“

„Oče je govoril o tebi.“

„Torej si Visoški? Tudi moj je govoril o tebi.“

Znova ji je zažarelo okrog vratu, da sem se spomnil jutra, kadar leži zora nad gorami.

Pristopila je k čebriču ter si dala opraviti pri perilu. Če je le mogla, se je skrivoma ozrla na kraj, kjer sem stal. Bila je dekle, ki je moškemu navadno všeč: dobro rastla in za vsako delo pripravna. Ali besede ciganke, da hodim današnje pot brez uspeha in da umrem, ker se mi bodo prsi prestrelile, mi niso pripuščale, da bi prišel do pravega dopadenja nad telesom device, katero sta očeta izbrala, da mi postane nevesta. Trpinčila me je tudi zavest, da je luteranstvo v hiši in da zakoni iz takih hiš niso deležni božjega blagoslova, kakor ni bil deležen tega blagoslova zakon v visoški hiši.

Ker sem moral nekaj izpregovoriti, sem vprašal, če je težka in visoka desetina in kako da jim teče življenje.

Odgovorila je:

„V hribih smo in težko živimo! Nič ne rečem, oče je dober in lepo počne z nami. Brata pa sta osorna človeka in z materjo grdo ravnata, da se ji slabši godi ko deklam po drugih hišah. Nič ne rečem, ali včasih bi rajši živela v drugem kraju, med drugimi ljudmi!“

To mi je povedala, in videlo se mi je, da si želi proč iz domačega kraja in da ji je bilo morda všeč, da sem prišel. Dokončala je delo, obrisala si roke s predpasnikom ter me pozvala:

„Sedaj je pa menda oče že prišel!“

In res sva dobila v hiši priletnega moža dolge, koščene postave in — kar se pri nas redko nahaja — prečudno modrih oči. Na mizo pred njega je bil razložil Lukež kolače z Visokega: dve gnjati in dve rumeni pogači.

Vtem ko sem se mudil zunaj pri studencu, je bila starka že zlezla na peč in od tam opazovala dogodke pri mizi. Bržkone je slutila, kaj pomenjajo darovi, in slabe volje se je zatogotila:

„Ne dajaj je papistu, Jeremija! Jezus, ne dajaj je papistu, ko vendar veš, da je moja kri tekla za sveti evangelij!“

Stopil je na klop ter z veliko roko gladil veli obrazek, rekoč: „Tiho, mati!“

Takoj se je pomirila. Ali pomirila se je tudi moja duša in silno dobro mi je delo, da je modrooki ta mož izkazoval spoštovanje četrti božji zapovedi, in najsi je bila lutrovske vere ona, katera ga je rodila! Sklenil sem, da hočem vsak čas dajati pokorščino staremu svojemu očetu, in najsi ni zahajal k maši, ne k svetemu obhajilu!

Jeremija je nato pristopil k meni, mi napravil velik križ po obrazu ter izpregovoril:

„Prišel si vendar enkrat k svojim sorodnikom!“

Tedaj je pristopila še ženska, ki se je dotedaj tiščala na klopi pred zapečkom, tako da je nisem bil niti opazil. Tudi ona mi je napravila križ po obrazu ter se nato molče vrnila k zapečku.

Bila je hišna gospodinja, a poznalo se ji je, da jo je izmozgalo neprestano delo, in vse na nji je pripovedovalo, da ji je življenje nezabeljena in pljevka jed, kakor jo mora navadno uživati vsaka, če je vzela vdovca z otroki.

Z očetom sva prisedla k mizi, na katero je bila Margareta položila velik hleb ter ni prej mirovala, da sem si odrezal kruha. Potem je izginila v vežo, da bi pripravila večerjo.

Ostali smo se prav vestno ogibali vsake besede, katera bi bila količkaj v zvezi z namenom, s katerim sem prihajal v to hišo. Govorili smo največ o otavi, katere košnja se je morala jutri pričeti.

Začelo se je bučanje v veži. Sledilo je nekaj govornice z Margareto, nakar so se duri hitro odprle. V hišo sta pribrenčala sinova, starejši Marks in mlajši Othinrih; o zadnjem mi ni znano, kako je prišel do tega nečloveškega imena. Bila sta kakor razdražena sršena. Postavila sta se pred očeta, a mene še pogledala nista.

Marks se je najprej oglasil:

„Kaj je, oče? Kaj pripoveduje Margareta?“

In Othinrih je kar ob mizo udaril ter vpil:

„— da jo hočete dati od hiše, ko vendar veste, da midva brež nje ne bi mogla živeti!“

Marks se je še jezil: „In med ljudi naj bi prišla, ki govore, kakor lajajo pri nas psi!“ Tudi Marks je tolkel z roko ob mizo.

Nespodobno govoričenje o domačem jeziku me je pogrelo, da sem hotel fantičema nekaj povedati, kar bi jima ne bilo všeč. Prihitela pa je v izbo Margareta, prijela Othinriha za rokav in ga vlekla za sabo, proseč oba, da naj mirujeta in naj ne dražita očeta, ki je vendar hitre jeze, da se razkači nad vsako malenkostjo.

Kričala sta: „Nočeva, da bi te prodajali od hiše!“ Ali odnehala sta vendarle, ker je popolusestra nad njima imela več moči, nego sem pričakoval.

Hišni gospodar se ni razjezil, dasi mu je v modrem očesu nekako zažarelo. Tudi ona na peči se je zopet oglasila in čul sem, kako je vzdihovala:

„Jeremija, čemu jo siliš od hiše? Rad jo imaš in rada jo imata tvoja sinova, dasi ju nisi odgojil, kakor je predpisano v božji knjigi. Počakaj še! Gotovo pride krščanski mladenič, ki jo bo hotel imeti, ki jo bo snubil, kakor je snubil Jakob svojo ženo. Če ga ni tu, pride od

drugod, pride z Nemškega, kjer so zmagovavci svetega evangelija spoznavavci! Trubar ti ga poišče, Trubar, ki mu prihaja iz ust čista božja beseda, kakor prihaja iz panja sladki med!“

Jeremija je bil takoj zopet pri nji ter je zopet položil roko na zgubano njeno lice: „Tiho, mati! Če bi vas kdo naznanil grajskemu glavarju, bi vas uklenili v verige in umreti bi morali v temnicah na loškem gradu!“

Tedaj je starka povzdignila svoj glas, da se je slišala njena beseda po celi izbi:

„Gospod bi mi ne mogel dodeliti večje sreče, če bi se izpolnilo, kar si povedal! Dajati izpričevalo za evangelij, bi bilo moje veselje, in naj mi z verigami obložijo vse ude pregrešnega telesa! Izpričevalo, katero si odklonil ti in katerega ni dajala Barbara, ker je bilo vama več za dobrine tega sveta, nego za blagoslove nebeškega kraljestva! In to, da so se otroci, rojeni iz mojega mesa, izneverili najsvetejšemu, leži nad mano kakor skala, da trpinčena duša ne more iz telesa, ki bi ga bila že davno morala izročiti črni zemlji! Trubarja pokličite!“

Še dalje je vzdihovala:

„Glej, prišel je dan, ko govorim: ‚Srečni so jalovi in srečna telesa, ki niso rodila, in prsi, ki niso dojile! Posušena trava sem na

strehi, in posušila sem se prej, nego sem bila izruvana. Moja duša upa na Gospoda in nanj se zanaša, da so rešene solz moje oči. Usta mojih sosedov ne poznajo resnice in ne rode okrepčanja. Hitim v kraljestvo živih, kjer ima Gospod svoje zaklade. Noč in dan je trpljenje moja jed. Gospod je poslal name veliko vodo, da se potapljam v nji. Moja duša je bila preganjana in k tlom je potlačeno moje življenje!“ Omahnila je po peči in morda zaspala, ker tisti večer ni izpregovorila več besede.

Po večerji, pri kateri se ni zgodilo nič pomenljivega — le brata Marks in Othinrih sta črno gledala, ne da bi bila kaj črhnila — so naju peljali v čumnato, kjer so meni in Lukežu odkazali široko posteljo, da sva skupaj brez težave prenočila. Po dolgi hoji sva tudi hitro zaspala in prav dobro spala do ranega jutra. Takoj ko se je zdanilo, pa sem vstal ter se ogledal po Wulffingovem gospodarstvu.

V hlevu je bilo precèj živine, in reči moram, da ni bila slabša od naše na Visokem; morda za malo spoznanje, za več pa gotovo ne, dasi je oče Polikarp slovel, da ve, kako je ravnati z govedom.

Nametal sem klaje v jasli. Ko sta Marks in Othinrih dosti pozneje vstala, je bilo že vse opravljeno. Smeh in porogljive besede sem prezrl; ali očetu, ki je prišel za nami, in Mar-

gareti, ki je prišla molzt, je bilo moje delo vseč.

Othinrih je osedlal konjiča in na vse jutro odjezdil proti Zalemu logu, da bi prinesel odondot sladkega vina. Govorilo se je nekaj o črnikalcu; tega pa v Zalem logu gotovo ni bilo dobiti, ker ga še celo loški škofje niso mogli vselej dobiti, bodisi da ga je vinograd premalo rodil, bodisi da je bilo črnikalsko vino tudi za škofa predrago.

Celo dopoldne smo kosili otavo, pri tem pa me je gospodar venomer izpraševal o našem domačem gospodarstvu. Hotel je vedeti, koliko starov smo pridelali pšenice in drugega žita, koliko glav živine imamo v hlevu in koliko konj za tovorjenje. Moji odgovori so ga prav zadovoljili, ker je postal zgovornejši od odgovora do odgovora. Od svoje strani pa pripominjam, da kosimo na Visokem boljšo in lepšo otavo!

Opoldne smo veliko jedli. Gospodinja je skuhala gnjat, ki sva jo bila s sabo prinesla, in še dosti drugega. Moje začudenje so vzbujali debeli cmoki, napolnjeni s sirom in orehi, česar do tedaj še nisem nikdar jedel.

Stara mati se ni prikazala s peči, ali gospodar je prinašal tja od vsake sklede. Prinesel ji je tudi pogače, in videlo se mi je, da je bila stara ženica še prav dobro pri moči in da je za svoja leta prav obilo jedla.

Margareta in mati sta bili praznično oblečeni. Če se ne motim, je bil tudi oče čedneje opravljen ko prejšnji večer.

Le Marks in Othinrih sta prišla k mizi v najslabši obleki in snedla sta za štiri druge, tako da je visoška gnjat v največjih kosih izginila v nenasitljive želodce Wulffingovih sinov.

Rezali smo pogačo in pili črnikalca iz Zalega loga, ki pa je po mojem mnenju bil nekak vipavec, pomešan s slabim istrijancem.

Najedli smo se in napili. Pričakovali smo, da se prične razgovor o zadevi, radi katere sva prišla z darovi z Visokega in radi katere je pridna gospodinja pripravila dobro in tečno kosilo. Ta razgovor, kakor je bila njegova dolžnost, je vpeljal Lukež, ki je prišel z mano in ki si je bil obvil svoj klobuk s pisanim trakom, kakor je bila takrat navada pri naših snubačih.

„Čas bo — s temi besedami se je obrnil hlapec k meni — „čas bo, da se odpraviva! Dolga bo pot, in če dobro pojde, bova o polnoči doma. Po temi hoditi in še po gozdovih, utruji človeka.“

Jeremija Wulffing je prikimal, nato pa se je njegov pogled uprl v me, kakor da je vrsta na meni, da izpregovorim.

Margareta je pobrala sklede in žlice ter odhitela iz hiše.

Ni mi rada tekla beseda. Kdo naj bi ne prišel v zadrego, ki naj pove pred zbrano družino, da si je izbral domačo hčer za ženo, dočim se ženin in nevesta do danes še nikdar nista videla? Pa sem le izpregovoril:

„Oče mi je ukazal, da pridem k vam in vas vprašam, če bi hoteli odgovoriti na tisto, kar sta govorila na sv. Jakoba dan v Loki?“

Pri tem mojem vprašanju so postali pozorni mati in sinova pri mizi, ker so vedeli vsi, da se bo nekaj odločilo, kar je bilo pomenljivo za celo hišo.

Oče Jeremija mi je takoj odgovoril:

„Delati veš, vstajaš zgodaj, prepiraš se ne rad, kakor sem videl včeraj, in hvale si vreden. Tudi Margareta se ne straši dela. Govorica, ki je govorica vaše hiše, ji ne teče gladko, a privadi se ji, ker se gospodinja vedno ravna po svojem gospodarju. Na Visokem sta dva, in obema bo lahko Polikarp veliko dal. Pri meni jih je nekaj več, praznih rok pa ne bodo odhajali iz hiše. Tako je! Prinesi torej očetu odgovor: ‚Dvesto beneških cekinov, katerim priložim še sto beneških kron‘. To je moj odgovor!“

Ponudba je bila na vse strani častna in zadostna. Dedič, ki naj bi prevzel visoška dva grunta, bi ne mogel računati z imovitejšo nevesto. Vendar pa je moral blekniti hlapec Lukež nepotrebne besede:

„Nekaj starov žita bo že še!“ S tem je razpalil ogenj, ki je tlel pod streho, da se je v hipu prikazal visok plamen.

Jeremija, nekoliko užaljen, je sicer hladno odgovoril: „Kar sem dejal, sem dejal!“ Ali zahrumela sta sinova z enim glasom:

„Dvesto cekinov in še sto beneških kron!“ Vzdignila sta se kakor obsedena medveda in s pestjo mlatila po mizi, da je na nji rožljalo namizno orodje, kolikor ga ni bila poprej Margareta vzela s sabo.

„Dvesto beneških cekinov!“ je tulil Othinrih. „Veliko več ni vredna cela naša beračija!“

„In povrhu še sto beneških kron!“ je rjul Marks. „Prodati se bo morala zadnja glava iz hleva, midva pa naj greva prosjačit ali pa k ciganom na Blegaš!“ Tu je Marks popadel skledico na mizi ter jo vrgel za hišne duri, da se je zdrobila v kosce.

Jeremija Wulffing je sicer prebledel, a odgovoril še ni ničesar. Ni pa mogla molčati Margaretina mati in jokaje je izpregovorila:

„Delali sva pa vendar tudi veliko! Z Margareto nisva nikdar držali križem rok!“

Skoraj bi mislil, da sta sinova komaj čakala, da bi planila po pisani svoji materi, ki je bila podobna kupu gospodinjske revščine. „Ti pa tiho bodi!“ sta tulila oba in po gorjanski

sirovi navadi sta jo tikala, kakor bi bila zadnja dekla pri gruntu.

„Ti pa čisto molči!“ se je drl Marks. „Kaj pa si ti k hiši prinesla?“

Othinrih se je grohotal. „Tisto, kar vsaka ženska k hiši prinese!“

Zopet sta razbijala po mizi, a Jeremija Wulffing je še vedno molčal. Čudno je bilo, da ni vzel prav nič v varstvo druge svoje žene, ki je pred hrupom svojih polusinov kar skupaj lezla.

Onadva se nista mogla pomiriti; nasprotno, hitela sta iz enega divjanja v drugo. In še tako sta bila zaslepljena, da sta se lotila tudi svojega roditelja in gospodarja.

Kričala sta:

„Kaj boste dali nama, ko dosedaj še prav nič dobrega imela nisva? Bila sva vola pri hiši in vedno v jarmu!“

„Vi ste spali,“ se je norčeval starejši, „a zmerom je bilo vse obdelano.“

„Veliko niste nikoli delali,“ je dodal mlajši, „še takrat ne, ko smo kosili in mlatili.“

Očetu Jeremiji so se pričele mešati vse črte po obrazu. Bil je mož, ki se je nerad razgreval, razvnel pa se je tedaj, če se ga je zadelo pri najobčutnejšem, če se mu je povedalo, kar je v svojem življenju najbolj nerad poslušal, ali tudi to sta mu povedala nerodna sinova tisti dan.

„Ako se prav pomisli,“ se je oglasil Marks, „je bilo skoraj vse materino, vašega prav malo.“

„Mati,“ je slikal Othinrih, „je rada pravila: ‚Ko sem jemala očeta, ni imel drugega, kar je nosil na sebi.‘“

Peklensko sta se zagrohotala. Marks je še dostavil: „Najbolje bo, če posadiva rdečega petelina na strehe! Potem bodo jemali beneške kronice, če bodo vedeli kje!“

In Othinrih: „Potem boste toliko imeli kakor tedaj, ko vas je najina mati jemala!“

Tako sta ta dva zaslepljenca napadala lastnega svojega očeta, kateremu sta dolževala pokorščino in ljubezen!

Jeremija Wulffing se je bliskoma vzdignil z mesta, kjer je sedel, z roko pa posegel k svetim podobam ter izvlekel izza teh podob dolg in debel brezovec, kakor ga jemljemo na polje, da priganjamo ž njim leno živino.

Tedaj sta sinova postala plaha in od mize sta hitela, da bi rešila kožo udarcev. Ali pri hišnih durih ju je stari dotekel in nista mu mogla uiti. Brezovec je pel svojo glasno pesem, da je tleskalo po hrbtu, po glavi in roki, prav kjer je zadelo in kamor je padlo. Oče Wulffing ni pri tem izpregovoril niti najmanjše besedice, samo tepel je.

V šumu se je začul glasek, tenak, skrhan, prav kakor bi prihajal globoko izpod zemlje,

kakor bi ga čul v sanjah ali v poluspanju. Na peči je pela stara mati:

„Ach Jesu! lass mich sehen
Dich/ O du schoenes Liecht:
Hoer an mein Bitt und Flehen/
Zeig mir dein Angesicht!
Moecht bald ich zu dir fahren/
Wie gern ich sterben wolt!
Kein Gelt/ kein gute Jahren/
Kein Freunt mich halten solt.“

Takoj se je pomirila hiša. Fanta sta izginila in oče je blagodejni svoj brezovec zopet vteknil za table. V srcu sem občudoval te Nemce, da si vzgajajo otroke tako, da jih tepo, in najsi so že odrasli in prvi delavci v hiši. V Poljanah bi težko dobil dvajsetletnega mladeniča, ki bi se svojemu staremu očetu s silo ne uprl, če bi ta imel voljo, ponižati ga pred tujci ter govoriti ž njim z brezovcem.

Jeremija Wulffing je izpregovoril:

„Tako torej! Kar sem govoril, je izgovorjeno! Črez dva tedna bo dan sv. Ahacija. Sporoči očetu, da pridemo tisti dan v Loko. Grajski pisar ali pa mestni pisar — ta je cenejši — bo zapisal, kar se mora zapisati, da bo vse v pravem in postavnem redu!“

Razgovarjali smo se še o enem in drugem, nakar sva z Lukežem odrinila. In lažja je bila hoja, ker sta bili bisagi prazni.

Hodila sva že nekaj tisoč korakov, tako da se je komaj še videl majhen kos strehe pri Wulffingovi napravi. Dospela sva do kraja, kjer se je pot zasukala nizdol. Tam v bregu sta sedela Jeremijeva sinova. Pričakovala sta naju in to pri jako razburjeni volji; vendar pa nista imela pri roki nikakega orodja, s katerim se pri nas navadno pretepavajo mladi ljudje. Vstala sta, in takoj sem opazil, da očetova šiba ni ostala brez sledov. Rdeče niti so se jima vlekli po obrazu in tudi po rokah.

Othinrih, ki je bil predrznejši od brata, je stopil predme z besedami: „Ti pač misliš, da smo fantje v Davčah ovce, ki jih lahko pretepava vsak!“

„Tako boš govoril,“ se je oglasil tudi Marks, „po celi tvoji umazani dolini!“

Pri tem sta se zopet šalila iz naše govornice in zopet omenjala pse, češ, da lepše govore ko mi, ki smo menda krščeni pred božjim kamenom. Govorila sta z velikim zaničevanjem, in prav nespametno se mi je videlo zasramovanje naše govornice, ko sta se vendar sama posluževala besed, da ti je bilo, kakor bi požiral zdrobljeno steklo, če si ju moral poslušati.

Premagal sem svojo jezo in ubogal sem svojo pamet, ki mi je velela, da se ne gre prepirati ali še celo pretepavati ž njima, ki sta mi bila bratranca po materi in polubrata moje

neveste. Tudi Lukeža sem krotil s svojimi pogledi. Molče sva hotela stopati mimo, kar pa je onadva še bolj razdražilo.

Othinrih se mi je postavil na pot ter vprašal: „Ali te je kaj v hlačah, kranjska glista? To bi rad vedel!“

Tudi Marks bi bil ravnoisto rad vedel, in Lukež je nekaj godrnjal o tem, da vsega skupaj ne smeva požreti.

Othinrih je na vsak način zahteval, da se moram metati ž njima. Marks pa je hotel, da bi se bili vsaj za prst vlekli, če že nimam poguma, da bi se metal ž njima. Pristavil je, da moram imeti nekaj moči v sebi, ko se vendar ženim in ko ne sedim več pri skledici, v katero je nalila mati mleka.

Govorica je postajala vedno bolj trpka. Lukež je že odložil svojo bisago, slekel suknjo ter si zavihal rokave. Že je pljunil v svojo pest ter kazal tako, da je vedno pripravljen, udeležiti se pretepa, kakor se to spodobi nekdanjemu kirazirju in najsi je star že sedemdeset let. Pretila je nevarnost, da se sprimemo, bodisi da bi se bili metali, bodisi da bi se bili za prst vlekli.

Naša ljuba gospa z Malenskega vrha nam je prihitela na pomoč. Na kraj prepira je namreč prišla nevesta Margareta, katera je v trenutku izprevidela, da se hočemo stepsti, ker je prav dobro poznala ošabnost in razposajenost svojih

bratov. Oštela ju je in z ostro besedo zapodila z mesta. In čisto resnico zapišem, da sta Marks in Othinrih izgubila ves pogum in da sta se svoje sestre zbala, kakor sta se bila poprej zbala svojega očeta! Še pristavim: ko se je tako jezila, ko je izpovedovala svoja brata, je bila zala in se je dopadla mojim očem!

Še nekaj časa je hodila z nama, bržkone v namenu, da bi s tem zadrževala brata, da se ne vrneta in ne iščeta zopetnega prepira. Ko je bila prepričana, da je nevarnost preprečena, je obstala ter vzela nekje iz obleke majhen zavitek. Zopet ji je kri oblila beli vrat in sramežljivo je iskala besede, ki naj bi jo izpregovorila meni. Kakor veste, je bil oče Jeremija poudarjal, da ji govorica mojega domačega kraja ne teče gladko; Margareta je hotela pri slovesu pokazati, da ji ta govorica ni tuja. Molila je zavitek proti meni, mešala nekaj naših besed ter končala proseče: „Nemi, nemi!“

Vzel sem, ona pa je odhitela. Ko sem zavitek odvil, je tičal v njem kos pogače, a zavitek je bil v facoleteljček, kakor ga dajejo, posnemavši laško navado, neveste svojim ženinom.

Ponižno izgovorjeni „nemi“ mi je zvenel še dolgo po ušesih in tudi potem, ko mi je bil Lukež razložil, da Tajčarji po Sorškem polju ravnotako mešajo govorico, da po naše zavijajo nemške svoje besede. —

Med daljšo potjo nisva doživela nič takega, kar bi bilo vredno, da bi se tukaj zapisalo. Hodila sva po isti poti, kakor prej, ko sva prihajala z Visokega. Na Svrčušah ni bilo človeškega sledu. Samo pri studencu je še bila črna lisa, kjer so cigani onokrat kuhali. V celem gozdu ni bilo čuti glasu, in prav lahko bi bil zaspal, kdor bi bil legel na zemljo.

Dospevši za Blegaš, je visoko nad nama v šumi prav močno zaropotalo, kakor bi padala posekana debla k zemlji. Strmeč sva obstala, kaj če to biti? Počrez po bregu se je ropot širil in širil, dokler ni za streljaj nad nama prilomastil po gošči jelen, orjak in velikan. Divjal je, kakor bi visel v zraku, a po hrbtu je bil položil rogovje, ki je bilo dolgo ko dolga metla.

„A si ga videl?“ se je začudil Lukež. „Da sem imel pri sebi svojo mušketo, izstrelil sem jo na njega, da bi se valjal po Frati! O jej, to bi bil pogled!“

Takoj se je ohladil, ko sem mu odgovoril:

„Kaj, ko bi zvedel škof Albreht Sigismund? Ta bi ti že pokazal, kaj se pravi streljati njegove jelene!“

„Ti visoki gospodje,“ je tožil Lukež, „pridržejo vse zase, kar je količkaj dobrega, nam beračem pa najslabšega ne privoščijo! Da bi jih vrag jemal!“

Pripovedoval mi je o pokojnem škofu Vidu Adamu, ki je na žalost loškim podanikom sedel na škofijskem prestolu dolgo vrsto let. Bil je trd vladar. Vsak dan je hotel imeti višjo desetino, vse dni svojega vladanja se je pravdal s svojimi podložniki, da so ti morali nositi kožo sedaj v nemški Gradec, potem zopet na Dunaj in enkrat še celo k cesarju v Regenspurk ali kako se že ta prokleti nemški kraj imenuje. Opravili niso nič, ker je bilo in bo zmerom tako, da cesar ne izkljuje oči ne škofu ne najmanjšemu graščaku! Ali tudi naslednik Albreht Sigismund ne bo dosti boljši, kar so že občutili podložniki v Železnikih. Sedem se jih je združilo, da so nekaj jelenov pobili. Ali je to kaj posebnega? Škof pa je obsodil vsakega, da plačaj stoindvajset tolarjev. Kdaj jih je jelen vreden? Ali plačati so jih morali, če niso hoteli k Miholu Schwaiffstrigkhu, ki daje slabo pijačo, slabo stanovanje!

Tako sva se razgovarjala, dokler nisva bila zopet na Visokem, kjer je oče Polikarp prav rad vzel v vednost Jeremije Wulffinga odgovor. Tudi nočem zamolčati, da se mi je tisto noč sanjalo o Margareti, njegovi hčeri.

V.

Bog obrača po svoje dogodke tega sveta, in le tisto se zgodi, kar hoče vsemogočna njegova volja!

Približal se je dan sv. Ahacija, in oče se je pripravljaj, da mi izroči svoj imetek. V teh dneh je govoril z mano več kakor navadno ter mi dajal nauke za prihodnost. Navodila mi je dajal za gospodarstvo in za kupčijo z vinom; posebno če prodajam, naj se branim domačega denarja, ker je dosti manj vreden ko denar nemške veljave. Ali najboljši je denar beneške veljave. Hujskanja proti graščini naj ne poslušam, in če bi prišel kdaj tisti „vojvod“ Jernač Schiffrer, naj mu pokažem vrata, zakaj pravde, ki jih vodi ta vojvod za kmete, nesó samo denar iz hiše, prineso pa ničesar! Koliko sladkega vina so pravdarji že izvozili v Gradec, a gospodje so vino izpili, škof pa je pravdo dobil, kar je moral pameten človek že naprej vedeti! -- Tako in enako me je učil oče; Bog pa je potem vse drugače obrnil.

Ko sva se bila vrnila iz Davč in ko je ob priliki Lukež pripovedoval o ciganu, ki se je zanimal za železni zaboj na Visokem, je poslušal oče prav vestno in z zobmi je parkrat zaškripal. Ciganovo zanimanje mu ni hotelo iz glave in kot dober vojščak je vse odredil, da bi ga sovražnik ne iznenadil z nepričakovanim napadom. Pri sprednjih in zadnjih vratih smo napravili nove, močne zapahe. Oče je zapustil klet ter se preselil s svojim zabojem v gorenjo hišo. Z Lukežem sva morala istotako v gorenjo

hišo, in vsako noč smo imeli pri rokah nabito mušketo in nabite pištole. Spodaj so spale ženske, v hlevu volar in pastir, dasi nismo pričakovali, da bi kdo udrl k živini ali drobnici. Ta zadnja itak ni imela posebne cene, tako da nismo šteli, če je bilo par glav več ali manj pri hiši. Zase nisem ničesar hudega pričakoval, ker se že dolgo ni čulo o kakem razbojništvu. Tudi s pogorja ni dospela nikaka novica. Zatorej sem bil prepričan, da so očetove skrbi pretirane in prevelike.

Ali nekaj dni pred sv. Ahacijem po polnoči nas je prebudil šum pred hišo. Nekaj jih je letalo okrog poslopja, nekaj pa tolklo na sprednja vrata ter zahtevalo, da naj Polikarp izroči svojo vojno kaso, če noče, da s silo ne vlomijo v hišo.

Vsi smo vstali, še ženske v pritličju. Te so klicale ljudi na pomoč in hrup so uganjale, da se je čulo gotovo do Loga. Oče je prihitel k nam z golim mečem v roki. Lukeža je postavil k oknu, da bi varoval hlev in zadnja vrata. Jaz in Juri sva morala k sprednjim oknom, da ni bil brez varstva glavni vhod.

Razbojniki so se nekaj časa še pogajali, a pogajanja niso dosegla ničesar, ker bi bil hišni gospodar rajši izgubil svoje življenje, nego se odpovedal železnemu zaboju in denarju v njem. Razkačil se je do pen, ko je volarček iz hleva vpil, da so vdrli v ovčjak, ki ni bil trdno za-

klenjen! In res so privlekli iz njega dva najlepša ovna ter ju odgnali v gozdove, ki leže okrog Sv. Sobote.

Na sprednja vrata so nekaj časa razbijali, pa niso ničesar opravili, ker so bila z železom okovana. Lotili so se potem zadnjih vrat, ki so bila šibkejša in za vlom pripravnejša. Štirje moški so privlekli od nekod težak hlod in butali ž njim ob vrata, da bi odnehal zapah. Ko smo se že bali, da odneha, je vzel oče samokres iz moje roke ter ga, ne da bi meril, izstrelil proti onim pri vratih. Zadet ni bil nihče, pač pa se je grom razlegal po dolini. Že se je čula govorica iz vasi. Pri sosedu Debeljaku se je pokazala luč v hiši in cerkovnik pri Sv. Volniku je že vlekel za zvon, da se je oglašal, kakor se oglašja pri požaru.

Razbojniki so odnehali in misliti so morali ne beg in rešitev. Kakor sence so švigali okrog in eden je ročno pristopil k ognju, katerega so bili ti nesramneži zapalili na dvorišču. Pograbil je gorečo poleno ter hitel ž njim do mesta, kjer je bila slamnata streha pri hlevu tako nizka, da bi lahko vteknil v njo svojo bakljo.

„Ta hudič nam ponuja rdečega petelina!“ je sikal Lukež izmed zob. „Švedi so tudi imeli tako grdo navado.“ Težko svojo mušketo je naslonil na zid pri oknu in dolgo meril ž njo. Ko je vsekalo železo ob kamen, da so se iskre

vsule na smodnik, je omahnil istočasno s pokom tudi zažigavec; valjal se je po tleh, in poleno je odletelo prej, kakor ga je vteknil v slamo. Ubogega Lukeža se je polastila nekdanja soldaška oholost! Pred odprtim oknom je v luninem svitu mahal z roko in vpil: „Vivat! Victoria!“

Priletelo je nekaj črnega. Spodaj so tolovaji pograbili in odnesli onega, ki se je zvijal na tleh, tu pri oknu pa se je zgrudil Lukež. Ravno nad srcem mu je tičala globoko v prsih tenka puščica.

Prihrumeli so sosedje, a v gozd za razbojniki si ni upal nihče. Le ropot in govorico so povzročali, sicer pa niso nič koristili.

Oče in jaz sva se pečala z Lukežem, ki je bil potreben človeške in nebeške pomoči. Hotela sva ga prenesti na posteljo, a želel je ležati na deskah; le nekaj cunj sva mu potisnila pod glavo, da je lažje dihal. Bil je pri polni zavesti in prosil je očeta, da naj sede k njegovi glavi na stoliček.

„Polikarp, kamerad,“ je govoril, „pošlji po gospoda, ker so šteti moji trenotki!“

Brat Juri je osedlal konja ter odhitel po poljanskega kaplana. Smrtnoranjeni pa je nadaljeval:

„Polikarp, kamerad, ali se še spominjaš, kako nas je Friedland razvrstil po polju pri

nemškem Lützenu? Za globokim jarkom so stale naše vrste; najprej nekaj pešcev, potem pa mi v sedlu. Hej, bili smo železen zid, mi Pappenheimovi jezdec! Ej, lepo je bilo in čedni časi so bili! Saj vendar še veš, kako je nato prihrumel sam Gustavus Adolphus, da se je kar zemlja zibala?! Naj se reče, kar se hoče, bil je velik kapitan, ta Gustavus Adolphus, in vojne je bil izučen ko malokdo! Ali se še spominjaš vsega tega? Kakor strela je bil čez jarek s težkimi konjiki in naše pešce so teptali v tla. Pa je mislil, da jih bo več. A mi na konjih smo stali prav blizu, ker je bil tako ukrenil naš grof Pappenheim. Pripodili so se do nas. Midva in Pečarjev Boltežar z Gabrške gore smo stali v prvi vrsti in takoj smo sprožili na švedskega kralja svoje samokrese. Malo se je zgenil in široki klobuk z belimi peresi mu je izginil z glave. Ti pa si zavpil: „Glej, Lukež, kako veliko in težko zlato verigo ima okrog vratu!“ No, pa mu je nekdo izmed umazanih pešcev, ki je odnesel življenje izpod kopit švedskih konj, ustrelil zadaj v hrbet ter ga pognal s sedla. Mi pa kakor vihar čez njega, da so ga pozneje komaj izteknili med kupi mrličev. A zlate verige nismo dobili in sam Bog ve, kaki vrage so nam jo snedli, saj je imela pripadati nam, ker je bil Gustavus Adolphus najprej zadet iz našega samokresa! Nebeško je

bilo tako bojevanje in lažje bi umiral, da sem umrl pri tisti batalji! Padel pa je tudi naš grof Pappenheim, dober, a osoren zapovednik! Še sedaj mi siliijo solze v oči, če se spominjam imenitnega tega kapitana! O, ljubi moj, tudi ti se še na vse to spominjaš, ker se kaj takega ne more pozabiti!“

Pri teh besedah se je razgrel oče in hodil po sobi gor in dol. Lukež je za nekaj časa utihnil, nato pa je zopet pričel:

„Pečarjev Boltežar! Glej, tudi tega so skozi in skozi prestrelili v batalji pri Emmershausenu, kjer smo natolkli Švede! Ko je ležal na trati, je govoril: ‚Mislil sem, da je več stopnic do nebeškega kraljestva, pa se prav hitro pride po njih!‘“ Lukež je poizkušal, da bi se zasmel, pa se mu je slabo posrečilo, ker je sam ležal pred stopnicami nebeškega kraljestva.

Poklical je Visočana k sebi.

„Polikarp, kamerad! Že vidim, da umreti ni nič posebnega; prej ko umrjem, bi pa nekaj vendarle rad vedel! Bogve, ali še živi Jošt Schwarzkobler, s katerim sva toliko let skupaj jahala po nemških poljih in po nemških vaseh? Sam Bog ve, če še živi!“

Oče je obstal pri bolniku in opazil sem, kako so se mu tresla kolena, ko je sedal na stoliček. „Schwarzkobler —! Gotovo še živi — čemu naj bi ne živel?“

Lukež je obmolknil in nekaj je premišljeval. Oglasil se je gospodar:

„Lukež, da mi ne zameriš! Veš, radi tiste kase, ki smo jo dobili pri Emmershausenu in vzeli iz švedske bagaže, ti nisem vsega povedal. Zamolčal sem ti tvoj delež in krivo sem govoril, da je Schwarzkobler s silo vzel ta delež! Še je pri meni in izplačam ti ga, ko ozdraviš!“

Kako težko mu je šla beseda iz ust! Gotovo ga je silno motilo, da je moral kaj takega priznati v navzočnosti svojega sina!

Bolnika pa ni pretresla ta novica; mirno je odgovoril:

„Polikarp, kamerad! Čemu mi pripoveduješ take reči? Prijatelj si mi bil vse dni, kar sva se poznala, ali jaz sem, ker si imel dosti več pameti in boljšo glavo, visel na tebi, kakor visi pes na svojem gospodarju. Zadovoljen sem bil, da sem smel tu-sèm na Visoko in da sem smel živeti s tabo. In sedaj, ko mi prihaja zadnja ura, bodi ti izrečena zahvala! Gospodar si mi bil, pa tudi prijatelj si mi bil; jesti si mi dajal in piti si mi dajal. Ali sem potreboval še kaj več?“

Tu je pričel o gospodarstvu:

„Polikarp, Posavčevo dekle, ki je sedaj mala dekla pri tebi, ni kaj prida. To boš že moral odsloviti. — Na Čimženico ne sejaj zopet pšenice; tam se ne obnese, veruj mi, tam se

še nobeno leto ni obnesla! — No, če pa imaš še kaj mojega deleža, daj ga Izidorju, da bo sem in tja mislil na starega Lukeža!“

Nekam milo se mu je storilo, ko je opazil, kako silijo solze po mojem licu. Očetu se je obraz raztegnil, ker je prejkone pričakoval, da bo Lukež svoj delež volil njemu, a ne meni.

Bolnik je še govoril:

„Po meni boš gotovo vse opravil, Polikarp, ker si mi bil prijatelj in kamerad. Pa si ne delaj preveč izdatkov! Če te je volja, postavi tja, kjer bom imel večni svoj kvartir, lesen križec, seve, če bi križec preveč ne veljal!“

Prosil je, da bi mu dali vode. Pil je, a veliko ni mogel.

Tudi je prosil, da bi ga malo vzdignili ter mu dejali pod hrbet kaj cunj, ker so ga pričele boleti kosti.

Poizkušala sva ustreči njegovi želji. Pri tem sva ga pri eni strani vzdignila, da bi mu kaj mehkega podrinila. A morala se mu je premekniti ostrina, ki mu je tičala v prsih, ker mu je glava omahnila in ker mu je pričela kri teči iz rane. Tudi ga je bila utrudila dolga govorica in mešati se mu je pričelo. Povzdignil je svoj glas in vprašal: „Ali jih slišite, kako buče topovi? Victoria! Victoria!“

Kri ga je zalila in umrl je na trdem ležišču prej, nego je prišel kaplan iz Poljan. —

Ko se je prikazal dan, smo hodili za sledovi, ki so jih pustili razbojniki za sabo. Malo višje smo dospeli do mesta, kjer je bilo še polno krvi. Tu so zaklali dva nam ukradena ovna.

Nekaj korakov naprej je ležalo v jami pri stezi človeško truplo. Bil je ustreljeni cigan Dušan. Kar tam smo ga brez vsakega usmiljenja zagrebli kakor psa, ki je poginil za plotom. —

Po Lukežu smo vse opravili, kakor se spodobi. Pokopali smo ga blizu cerkvenega zidu na pokopališču Sv. Martina v Poljanah. Pri glavi smo mu postavili lesen križec.

V Lukeževi skrinji sem dobil listek, na katerem je bila podoba sv. evangelista Lukeža. To podobico sem pribil na omenjeni križec, ali dež jo je kmalu spral ž njega. —

Šele dva dni je ležal Lukež v zemlji sv. Martina, ko se je na Visokem zopet oglasila smrt. In ta smrt je bila z mojo osebo v najgroznejši zvezi. S svojimi koščenimi prsti je oklepala moj vrat, dokler sem živel. Ali spoznal sem, kako pravična so pota božje previdnosti in kako čista je resnica, da tepe Stvarnik grešnike še v otrocih, in sicer od kolena do kolena.

Nekega večera, ko se je že delala tema in ko smo sedeli pri jedi, je prihropela v hišo

stara Pasaverica ter sedla na klop pri vratih z besedami:

„Večerje te ne prosim, Visočan, prosim te prenočišča, ker sem opešana in čudno slaba.“

Videla se nam je stara ženska, kakor bi bila ušla z mrtvaškega odra. Smilila se nam je, in ker oče ni ugovarjal, ji je pripravila dekla na klopi pri peči revno ležišče. Kar je bilo večerje ostalo, smo ji ponudili, a ni hotela ali pa ni mogla jesti.

Ko smo odmolili, je prosila, da bi družina odstopila in da bi midva z očetom kratek čas ostala pri nji. Dejala je, da nama ima nekaj važnega povedati in da upa, da sem učen pisarja in da je njena misel, da bi nekaj njenih besed kazalo zapisati.

Ko je družina odšla, je govorila stara Pasaverica nekako tako-le:

„Veliko sem brodila po svetu in danes se bojim, da mi bo umreti daleč od doma. Vse dni sem nosila tovor, težji kakor ga nosijo tvoji konji, Polikarp. Kar pa sem si pri tem prislužila, je bilo lažje od kurjega peresa! Ali z Agato sva morali živeti, zatorej sem vlekla, dokler sem mogla. Danes sem omagala in zemlja že kriči po meni. Pa čemu bi tudi ne, ko imam skoraj osemdeset let in ko sem celih teh osemdeset let bila večkrat lačna ko sita!“

Oče jo je osorno pozval, da naj pove, kar naj bi se zapisalo. Hotel je v posteljo in ni mu bilo všeč, da bi z beraško žensko izgubil preveč časa.

„Oj, Polikarp, ne šteji v zlo človeku, ki bo ravnokar stal pred Sodnikom, ki bo tudi tebe enkrat sodil, če si izkuša olajšati ubogo dušo z govorigo, da prežene ž njo strah pred smrtjo, ki je vendar najhujše, kar nas more doleteti!“

Pripravil sem vse, da bi pisal. „Kaj naj zapišem?“ vprašam.

„Zapiši,“ je vzdihnila, „da predvsem pozdravljam malo, zapuščeno siroto, preljubo Agato, zapiši, da jo pozdravljam čez hribe in doline in da sem ob svoji smrti mislila nanjo! Bog mi je priča, da v tem trenutku mislim bolj nanjo nego nase! Umiram v tujini, a vendar mi je najhujše, da male Agate, kateri sem bila stara mati in mati obenem, ne bom videla nikoli več! — Prav gotovo vse to zapiši, da bo čitala deklica, o kateri nikar misliti, da ni vajena branja in pisanja.“

Vse to sem počasi in površno zapisal. Potem je nadaljevala:

„To pot sem slabo opravila! Mesece se že vlačim okrog po gorah, pa ljudje ne marajo kupovati. Še težje pa je, da bi se pri njih kaj kupilo, če nočeš plačati cene v svojo gotovo izgubo. — Petnajst kosov platna je tukaj. Vse

je pri Oblaku in plačano je tudi že vse. Ko bo tovoril v Passau, naj gleda, da dobro proda moje kose, ker so res lepi. Tudi mu Jezusov blagoslov ne izostane, če dobro speča in s tem skrbi za siroto, ki bo odslej zapuščena na svetu kakor list, ki je padel v vodo.“

Jokala se je, da je tudi meni srce pokalo. Oče pa se je čemerno držal in zaspan je postajal.

„Najbolje bo,“ je nadaljevala Pasaverica, „če Oblak sam kupi, ker vem, da ne bo hotel prikrajšati revne vdove. — V moji obleki je všitih deset beneških zlatov. Začutila jih bosta, če obleko dobro pretipljeta. Te in pa kar bo plačal Oblak, spravi, Polikarp! Kadar tovariš škofovo vino v nemško deželo, pa vzemi vse to s sabo in izroči moji Agati! V tebe, Visočan, imam zaupanje, ker vem, da v dolgem svojem življenju nisi nikoli in nikomur ničesar ukradel!“

Ne vem, kako je prišlo, da je zadnje besede govorila nekaj glasneje, ali na očeta so vidno vplivale, ker se je nemirno drgnil z roko po sivih laseh. Nevoljno jo je zavrnil:

„Kak vrag te je gonil po svetu? Mar bi bila ostala v domačih krajih, ki so bogatejši od naših in kjer se boljše živi!“

„Polikarp,“ je zaihtela, „kaj ti veš, kako smo živeli na Nemškem! Kdo bi se pehal ko tepen mezeg po svetu, če bi lahko doma živel

in gledal na zeleno reko pod sabo! — Imela sem dobrega moža, pridnega moža, skrbel je zame, skrbel je za svojega sina. Vsiljevali so nam tujo vero, ali odklanjali smo jo. In tvoj sin naj zapiše, da je stara Pasaverica umrla zvesta katoliški veri. — Imeli smo hišico, imeli smo njivico in gozd. Pa kaj, ko je skoraj vsako leto prijahal Šved v deželo in je zapalil streho, poteptal klasje, da kuhane trave ni bilo dati na mizo! Če ni bilo Šveda, pa so prihrumeli cesarski in hoteli so imeti zadnjo cunjo z našega telesa, ker ni bilo hišice, da bi jo bili zapalili, in ne žita, da bi ga bili poteptali! Kaj veste vi o vojni, vi živite pod gozdovi in med obdelanimi njivami! Blagor vašim ženam, da niso poznale ne švedskih, ne cesarskih jezdecev, ne lakote, katera je nas davila v vsakem letnem času! Tako je bilo!“

Utrudilo jo je govorjenje, zatorej je nekoliko časa molčala. Videlo se mi je, da oče ni bil nič več zaspan, in vtisek sem imel, da je nekaj premišljeval. Ona je zopet pričela:

„Parkrat smo hišo znova postavili, pa so jo nam zopet zapalili. Govorilo se je, da iščejo Švedi kakor cesarski vojake in da jih dobro plačujejo. Zatorej se je mož odločil, iti v vojsko. Mene in otroka je izročil v varstvo dobremu sosеду, nakar je odrinil. Dolgo časa ni bilo ničesar slišati o njem. Sosedje so šepetali, da

je pozabil name in na otroka. Taka vojna je namreč neusmiljena in v nji je dosti katoliških mož podivjalo, da so prestopili k Švedu ter se tako vojskovali proti lastni svoji veri.“

Zopet je morala počivati, ker jo je nadlegovala sapa in ji je beseda zastajala. Potem je pripovedovala:

„Pa se je le oglasil! Poslati mi je dal pismo, v katerem je bilo zapisano, da so cesarski pri Nördlingenu dosegli veliko premago, da so na kosce razsekali prav mnogo protestantov in da so tudi ujeli precejšnje število švedskih generalov — upam, da so jih obesili po smrekah! — ter uplenili veliko bagaže in drugega blaga. S pismom mi je mož poslal denarja, da nisem bila več v breme svojim sosedom. Tudi pozneje mi je še pošiljal, da sem lahko izhajala. Po zanesljivih ljudeh mi je sporočil, da z vojne toliko prinese, da bomo sezidali in pokrili novo hišo, da nam ne bo treba živeti, kakor živi zverina po šumah.“

Pretakala je solze. Ko se je oddehnila, je nadaljevala tako-le:

„Ali vojni ni hotelo biti konca! Divjala je še deset ali štirinajst let, dokler se nista cesar in kraljica toliko sprijaznila, da sta se začela razgovarjati o miru. Res se je sklenil mir in vojska je hitela v svoje vasi. Marsikdo se ni povrnil, ker so njegove kosti obtičale ali na

Saksonskem ali bogve kje. Mojega smo pričakovali, pa ga ni bilo od nikoder. Obupavala sem že, da ga nikdar več ne bo. Kar so nekega dne prinesli pastirji v vas novico, da leži na samotnem kraju gori v gozdovih truplo ubitega Šveda. Ne morem vam povedati, kako me je pri ti novici nekaj pretreslo, vedela nisem zakaj. Dospевši tja, kjer je ležal mrlič, smo vsi spoznali mojega moža! Ko so ga prevrnili in obrnili, je imel na hrbtu grdo rano, pri kateri je bilo odteklo njegovo življenje.“

Plašno je gledal moj oče izpod čela in neprenehoma je premikal prste na rokah, ki jih je bil položil čez mizo.

„Tako so splavali,“ je govorila Pasaverica, „naši upi po vodi! Ostali smo berači in drugega upanja nisem imela, kakor upanje na svojega sina. Ko je dorastel, se je oženil z deklico poštenega imena. Pa Bog me je še vedno tepel! Prišla je bolezen in oglasila se je skoraj v vsaki hiši; v eni in drugi je pograbila vse, kar je bilo živega. Tudi sin in žena njegova sta morala umreti. Vse, kar sta mi zapustila, je bilo otroče, ki je komaj migalo z rokami in nogami. To otroče je bilo krščeno na ime svete Agate. In ta otrok se je zakopal tako globoko v mojo dušo, da sem ga rajša imela ko svoje lastno življenje! Ali mala Agata je hotela jesti in le jesti. Svojo staro mater je pognala po

svetu, da je zbirala vinar za vinarjem, da je stradala, samo da nedolžni otrok ni stradal. Nikar ne poprašuj, Polikarp, čemu me vrag goni po svetu, da se peham med vami! Pri vašem platnu se da še nekaj zaslužiti, in če bi bil ti na mojem mestu, bi ne delal drugače. Tudi ti bi brodil po svetu, da bi pristradal kos kruha otroku, če bi ti za sinom ne bilo ostalo drugega nego revno otroče!“

Pograbila jo je jeza in pričela je preklinjati morivca svojega moža.

„Stokrat bodi prokleta roka, ki mi je usmrtila moža! Če še živi, naj se mu suše udje in črvi naj ga žro pri živem telesu! Če je pa mrtev, naj tiči v tistem kotu pekla, ki je najbolj razbeljen, in hudičevi hlapci naj noč in dan vlečejo kožo ž njega! Kako drugače bi bili živeli, da bi bila božja roka poprej zadavila tega morivca! Tako pa mora deklica služiti pri tujih, četudi poštenih ljudeh! In jaz umiram v tujini, in Agate ni pri meni! Želela bi, da bi me prokleti ta človek videl v tem tronotku, ko toliko trpim in ko tako težko umiram! Vse je pokončal: moža, Agato in mene! Proklet bodi za vse večne čase! Proklet bo, ker ga preklinja vdova, ki umira!“

Pri teh nekrščanskih besedah so se mi skoraj ježili na glavi lasje! Ko je nehala preklinjati, je vprašal oče — verjemite mi, da

je bil bled ko sneg v zimi — nekako trepetaje:

„Kje si pravzaprav doma, Pasaverica?“

„Tista vas,“ je zaječala, „se imenuje Eyrishouen.“

Kakor bi ga zadela strela, se je vzdignil Visočan in izza table na steni je izvlekel kup starih listin, katere je ondi spravljaj, dobro vedoč, da takih reči nihče ne ukrade. Te listine je premetaval po mizi in iskal in iskal je, dokler mu ni obtičal med prsti star, umazan listič. S tega lističa je moral nekaj prav pazljivo brati, ker sta mu buljili pri tem očesi ko dve jabolki izpod čela.

S svojim preklinjanjem si je bila Pasaverica olajšala dušo. Mirno in brez jeze je še to-le povedala:

„Včeraj, ko sem hodila čez Gabrško goro tu-sèm na Visoko, me je prehitela noč, da nisem več prišla do človeškega selišča. Prenočila sem pod božjimi zvezdami in prav hitro sem zaspala. In glej, v sanjah se mi je prikazal moj mož. Bil je bel ko vosek in vsa obleka na njem se je svetila. Šel je brez greha iz življenja, ker dobro vemo, da prevzame morivec vse grehe tistega, katerega je umoril. Torej brez greha se mi je prikazal moj mož in svetil se je, kakor se sveti solnce na nebu. Takrat mi je govoril: ‚Marija, po te sem prišel!‘“

In še enkrat je ponovila: „Marija, po te sem prišel!“

Tedaj je oče zahropel. „Pasaverica, ali je to pravo tvoje ime?“

Odgovorila je: „Tako mi pravijo v tej deželi. V resnici pa se pišem za Schwarzkoblerico, ker je bil Jošt Schwarzkobler moj pravi mož.“

Oče ni ničesar odgovoril. Ko posekana smreka je telebnil po klopi, s klopi pa na tla. Obležal je in kri mu je zalila črni obraz, in hropel in hropel je, prav kakor da ga je zadel in zdrobil težak udarec.

Na lističu, ki je bil star in zamazan, je bila okorna roka zapisala: „Jobst Schwarzkobler aus Eyrishouen“. Komaj se je razločevala črka od črke, pa menda je bil danes sam gospod Bog prenovil črko za črko, da se je vsaka Polikarpu Khallanu lesketala nasproti, kakor se nam lesketa zvezda z jasnega neba.

Tisti večer pa vendar še nisem vedel nič gotovega in ne vsega.

VI.

Drugo jutro smo dobili Marijo Schwarzkoblerico mrtvo na klopi. —

Oče se je bil zavedel še tisti večer. Lezel je, kakor bi bil vinjen, po stopnicah v gorenjo hišo ter zlezal v obleki na posteljo. Tako je ležal še zjutraj, ko sem prišel k njemu ter mu

povedal, da moram v Loko, ker je dan sv. Ahacija. Nič mi ni odgovoril, samo mignil mi je, da sem sédel na stol pri postelji.

Gledal je venomer proti stropu; le tuintam je pogledal tudi proti meni. Njegov obraz je bil izpremenjen, a tudi njegovo oko se je bilo izpremenilo. Enkrat je padlo z visoške strehe mače ter si zlomilo hrbtišče, tako da je zadnji del telesca vlačilo za sabo. Čisto tako je gledal oče, kakor je gledalo tisto mače, ko je vlačilo hromo telesce za sabo! Morda se je svojega stanja popolnoma zavedal, prejkone pa se je v njem le napol zavedala ohromela in polomljena duša.

Jecljal je:

„V Loko? Le pojdi v Loko, ali marsikaj je postalo drugače! Jeremiju ne bo všeč, pa se ne dá popraviti! Sporoči mu, da je premalo, kar ponuja! Všeč mu ne bo, a mu ne morem pomagati, premalo je!“

Dodal je še to-le:

„V Loki poišči Strojarijevega Valentina! Povej mu, da čem imeti Trubarja! Bolje mi bo, če bo tekla čista božja beseda kakor olje v mojo dušo!“

Obmolknil je in se znova zagledal v strop.

Nekaj časa sem še čakal, a ko se oče ni več oglasil, sem odšel, sédel na konja in odrinil proti mestu. Tam je bil na dan sv. Ahacija

precejšen semenj. Dohajal sem sejmarje, ki so nosili mehove in vreče ter sopli proti Loki, da bi prodali, kar so pridelali.

Oče mi ni hotel iti iz spomina, oče, katerega sem bil pustil doma v taki revščini in osamelosti. Kaj je bilo s tem Joštom Schwarzkoblerjem, o katerem dosedaj nisem vedel, je li bil kdaj na svetu ali ne? Včeraj pa se je vzdignil iz svojega groba in na Visoko je prišel! Dvomiti nisem mogel, da mora tičati med njim in očetom nekaj strahovitega, kar je vezalo živega na mrtvega.

V tem premišljevanju sem prijezdil do dvorca, ki mu pravimo „Schefferten“ in ki leži sredi pota od Visokega do mesta. Posestvo ni veliko in nima pravice do posebne desetine in znatne tlake. Neslo je toliko manj, ker so ga lastniki zanemarjali in slabo obdelovali. Dolgo časa je bil lastnik tega dvorca gospod Pečaher, imeniten kranjski deželan in bogat graščak, ki je loškim škofom dostikrat posojal denar. In denarja so ti gospodje vedno potrebovali, ko so morali pred Švedi tolikokrat bežati! Sicer pa se govori, da je zakrivljena škofova palica slab gospodar in da jo goljufa, kdor hoče. Gospodu Pečaherju Schefferten ni bil več všeč in pred letom ga je prodal Skarlikijevim dedičem, ki so menda dobili po ljubljanskem škofu dosti denarja. Pa tudi po tej prodaji je ostal dvorec

zapuščen. Če si jezdil mimo, nisi videl človeka laziti okrog vogla. Le redko se je pripetilo, da se je prikazala v bližini poslopja stara dekla ali še starejši hlapec.

Danes pa je v moje veliko začudenje vodil mlad hlapec osedlanega konja po dvorišču, in prav tik tovornega pota je stala mlada ženska, oblečena, kakor se v naših dneh oblačijo grajske hčere. Bič je imela v roki in gotovo je ravno hotela sestiti v sedlo. Ne rečem, bila je čednega lica in polnega telesa, ali tudi ošabna je morala biti, ošabna in predrzna. Gledala me je nekako zaničljivo, a vendar tako, kakor se nikakor ne spodobi sramežljivemu mlademu dekletu. Prav nič ni povesila oči, ko sem predrzno odgovarjal njenim pogledom. Kdo je bila ta ženska?

Okrog desete sem dospel do mestnih vrat. Vratarju sem plačal mitnino, katero je imelo tisti čas v zakupu loško starejšinstvo. Na trgu je bilo že mnogo prodajavcev in vreča je stala tik vreče. Mestni pisar je pobiral tržnino in pristojbino za tlak, kar so vse ljudje prav neradi plačevali. Tudi nekaj graščakov je postavilo svoje pridelke na prodaj, pa niso plačali tržnine, ker uživa graščak vedno svoje pravice.

Konjiča sem spravil v hlev pri Wohlgeuetu in nato, ko se je kupovanje in prodajanje imelo

ravno pričeti, sem stopil zopet na trg, da poiščem Strojarijevega Valentina, da mu sporočim, kar mi je bil oče zaukazal.

Ravno tedaj je prikorakal med množico Mihól Schwaiffstrigkh in velik boben je nosil s sabo. Postavil se je sredi trga, zabobnal je in nato oklical, da daje v imenu gospoda barona Janeza Krištofa Mändla, grajskega glavarja in pooblaščenca premilostivega kneza in škofa v Fraysingenu, vsem in vsakemu v vednost, da bo danes odprta grajska Kašča in da se na trgu ne sme prodajati, dokler se bo prodajalo v Kašči.

Kakor bi dregnil v osje gnezdo, tako so se razvneli prodajavci in kupovavci. Ugovarjalo se je in predvsem zahtevalo, da naj se vrne tržnina, ki se je plačala v pričakovanju, da bo mogoče prodajati blago. Tudi meščani so se jezili, ker so rajši kupovali za nižjo ceno, dobro vedoč, da škof v svoji Kašči zahteva višjo ceno in za slabše žito.

Prihrumeli so na trg peki, oštirji in med njimi znani pretepač Bergant iz Oslovske ulice. Prihrumeli so tudi drugi, ki so se vsekdar pridruževali zabavljačem, in najsi so jih sejmovi malo brigali. Množica je šumela, kakor čmrliji pod mahom.

Prvo besedo je imel zelo star kmetovavec. Hodil je od gruče do gruče in vpil:

„Pa vam je spet sédel na prazne buče, loška teleta! Vam bo še večkrat, ker vas pozna, da bi zobali pesek, če bi ga vam mesto prosa natrosil pred prazne gobce! Vi mislite, da žrete meso, kadar tlačite smojke v se!“

Tako je brez vsakega strahu udrihal po loškem prebivavstvu, dokler se ni oštir Bergant zadrl nad njim:

„Kaj pa bi ti storil, stara šema?“

„Kaj bi storil?“ je odvrnil oni. „Tožbo bi vzdignil, tožbo z največjim pečatom! In prav kmalu bi spokoril vašega škofa! Ej loške smojke, še so na svetu naši deželni stanovi, še je tu nemški Gradec in tudi cesar še živi, ki je vendar nekaj več ko vaš škof, ki vas, ovce, samo striže! Da, take ovce ste vi, loški meščani — kaj pravim meščani, vi, loški tepci!“

Mihól Schwaiffstrigkh, ki je bil médtem prebobnal vse mesto, se je zopet vračal po trgu ter se ustavil pred starim kričačem.

„Alo, Jernač Schiffrer!“ ga je ogovoril, „si že spet tu! Bi že spet rad imel kako novo pravdo, da bi nabiral mast, kakor si jo nabiral takrat, ko so se kmetje pravdali radi tlake! Dobro te poznam! Masten ptič si, mast pa si si nastrgal od kmetov, katere odiraš huje, kakor vsak graščak, ti lakotni vojvod!“

Takoj se jih je nekaj oglasilo ter dajalo prav Mihólu Schwaiffstrigkhu, tako da je prav-

darski vojvod utihnil. Morala je izpregovoriti tudi neka ženska, neka Ločanka, katere so bile od nekda j od vraga sitne in jezične. Hitela je:

„Jezus! Jezus! kako je zabavljaj na našega škofa in gospoda! Kakor bi bila skupaj krave pasla! Mihólca, povej to na gradu, da se za-piše! Jezus! Jezus!“

Vprašam Wohlgemuet, ki ga je bila rado-vednost prignala med množico — in kdo ni bil radoveden v Škofji loki! — kdo je ta kmetič, ki je tako zelo brusil svoj jezik po trgu. Wohlgemuet mi je odgovoril, da je to vojvod Jernač Schiffrer iz Bitnja, ki je svojčas vodil pravde podložnikov proti škofoma Vidu Adamu in Albrehtu Sigismundu.

„Kaj?“ se je razkačil bobnar, „na škofa je zabavljaj in v nič deval našega najboljšega gospoda? Kaj?“ Srdito je gledal Mihól okrog sebe. „Kdo ve kaj natančnejšega povedati? Katere besede je govoril? Morda je še kaj na tla pljuval? Kdo bo pričal?“

Ali nihče se ni hotel oglasiti, in izginila je še celo ženska, katera je poprej klicala Jezusa.

Kmetič pa ni izgubil poguma. Na vse pre-tege je vpil: „Da ne počiš Mihóla, potem bi po trgu preveč smrdelo!“

Prerila se je skozi množico do kričača starka ter zajokala:

„Ali se moraš zmerom pripraviti, Jernač, ko vendar veš, kako je! Konec bo spet ta, da te potegnejo na grad, in koliko je od tedaj, ko si zadnjih šest tednov presedel gori? Pšenica se bo morala sejati, stelja se bo morala pripraviti, in vse to naj sama preskrbim, če te potegnejo v grajsko ječo? Pet otrok imaš, vsi so že odrasli, in zadnji čas je, da se enkrat spametuješ in da prideš do prave zavesti, da Schiffrer ne bo močnejši, in naj živi tisoč let, od škofa na gradu!“

„Molči, žena!“ se je odrezal Schiffrer, pravdarski vojvod loških podložnikov. „Kar ti veš, vem jaz tudi! Samo tega nočem, da bi piškavi grajski gospodje mislili, da se jih bojim! Prav nič se jih ne bojim in nič bi se jih ne bal, če bi tudi deželnega glavarja na svoji strani ne imel! Pa ga imam, da veš Mihóla!“

Po teh besedah se je oddaljil Schiffrer s svojo ženo, ker mu je loški tlak postajal vendarle prevroč, posebno ko je opazil, da prihaja gospod Blaž Triller. Ta je bil v tistem času za mestni sodnikom in za grajskim pisarjem prvi gospod v mestu, ker je bil žitničar pri grajski Kašči. To je bila dobra in pomenljiva služba, ki je čedno redila vsakega, ki jo je imel. Tudi Blažu je bila izredila precèj obsežen trebuh, ki je z veliko težavo počival na dveh kratkih

nogah, kar se v Loki dostikrat opaža pri spitanih meščanih.

Gospod žitničar je prisopel po trgu in klical množici:

„Pokorščino, ljudje, pokorščino! Kam pridemo, če ne izkazujemo pokorščine gosposki, ki nam je od Boga postavljena? Žitnica je odklenjena, Kašča je polna, takega žita ni na svetu, kakor pri meni v Kašči! Kašča je odklenjena in do treh se bo prodajalo. Potem boste pa tudi na trgu prodajali in nihče vas ne bo motil.“

„Kdo bo potem še kaj kupoval,“ se je ujezil nekdo, „če boš ti poprej vsiljeval vsakemu desetinsko ‚zadnje‘ žito?“

„Ljubi prijatelj,“ ga je zavrnil žitničar sladko, „če ti trg v Loki ni vseč, je mestni zid tako zidan, da greš lahko pri mestnih vratih tja, odkoder si prišel! Kako naj naši gospodje škofje živijo, kako naj živimo mi, ki smo njihovi služabniki, če ne bo graščina vsaj nekaj donášala?! Kaj pa mislite, da škof nima nikakih plačil? Kdo pa plačuje kontribucije, navadne in nenavadne, ker teh hudičevih vojn ni nikdar konca? Kaj plačujete vi? Škof pa plačuje, da je črn! Čemu torej godrnjate? — Torej, žitnica je odprta; kdor hoče dobiti dobrega žita, naj pride v Kaščo! Tako je! Na trgu se pa ne bo prodajalo! Tako je!“

In res so se morali podložniki in meščani vdati. Le pek Feguš, ki je vlival svete hostije ter jih prodajal župnikom v obeh dolinah, je pritrjeval: „Res je, gospodje morajo tudi živeti!“ Njemu je bilo lahko govoriti: če se je podražilo žito, je podražil svoje oblate, in to za več, nego se je bilo podražilo žito.

Pri strojarju sem dobil Valentina v njegovi mali sobici. Pred njim je ležalo sveto pismo, ker druge tako velike in debele knjige ni na svetu. — Sprejel me je neprijazno, kakor je bila njegova navada. Povedal sem mu, da je oče na Visokem hudo zbolel, da kliče Trubarja in če on ve, kje je dobiti tega Trubarja.

Šinil mu je ogenj v mrtvi obraz in odgovoril je:

„Odstopi in pojdi po svojih opravilih, če jih imaš kaj v mestu! Trubar pride! Polikarp umira, ker mora človek umreti, dasi ne ve ne dneva, ne ure. Celega časa, kar je živel Adam, je bilo devetstotrideset let, in umrl je! Set je živel devetstodvanajst let, in umrl je! Enos je živel devetstopetdeset let, in umrl je! Sedaj je prišel na vrsto Polikarp, in bojim se, da je njegova duša preobložena s tovari, pa kliče po božji besedi in po resničnih služabnikih te besede. Trubar pride!“

Ko sem se vrnil v gorenje mesto, je bila večina prodajavcev že odrinila. Samo najtrmo-

glavnejši in najrevnejši so vpili, da naj se jim vrne plačana tržnina. Ta zahteva je ostala brezuspešna, ker se je nezadovoljnejšem odgovorilo, da lahko prodajajo, kadar se bo grajska Kašča zaprla.

V Wohlgemuetovi gostilni me je pričakoval Jeremija Wulffing s svojo hčerjo. Tudi sinova sta že sedela pri mizi. Oče je kazal visoko zadovoljstvo, sinova pa nista bila nič kaj pri volji.

Margareta mi je prihitela nasproti ter mi izročila listič, na katerega — za kar sem jo bil prosil — je bila zapisala pesem, katero je pela stara mati oni večer. Brata sta takoj zaklicala, da naj pride k mizi nazaj in da naj se ne ponuja, ker je danes tržni dan za žito. ne pa za ženske.

Staremu se je podaljšal obraz, ko je videl, da ni očeta, ki bi bil moral priti, če se je hotelo kaj zapisati in podpisati.

„Kje je vendar ostal Polikarp?“ je vprašal ostro. Menil je prejkone, da je oče še na trgu in da pride vsak hip za mano.

Prisedel sem k mizi in odgovoril: „Ne pride!“

„Ne pride?“ so se začudili oče in sinovi.

Nadaljeval sem: „V postelji leži bolan in še nekaj drugega je.“

Staremu je kar sapa zapiralo. Sinova pa sta stiskala pesti. Znanci pri sosednjih mizah

so zvijali vratove in napenjali ušesa, da bi jim ne ušla najmanjša beseda.

„Kaj je to drugo?“ se je začudil Jeremija. Pri tem se je oziral proti stropu, prav kakor bi hotel poseči po brezovcu, ki mu je tičal doma za tablami.

Margareta je bila bleda in občutila je, da se stvar ne konča dobro. Zaroko je lahko dogovoriti, razrešiti jo je pa težko, posebno če je bila sklenjena v tako imenitni hiši, kakor je bila hiša Jeremija Wulffinga!

Zopet sem se oglasil:

„Nepričakovane reči so se pripetile, in oče bi bil skoraj umrl! Očetove besede pa pravijo, da premalo ponujate in da iz dogovorjenega ne bo nič, tudi če bi obljubili več. Bog je stopil vmes, in naš oče se je premislil!“

Dobro vem, da bi bil Jeremija Wulffing rajši pretrpel udarec v obraz in to pred celo družbo, ki je bila zbrana okrog njega in ki je vedela, da moži hčer, nego da je moral poslušati besede mojega poročila. To poročilo je bilo za njega, ošabnega, imovitega nemškega kmeta, pekoča sramota. Še prej ko je mogel on odgovoriti, sta vzkipela sinova:

„Taka sramota! Ne požremo je!“ In že sta po stari navadi tolkla po mizi.

Kakor plah zajec iz repe sem se dvignil od mize in gledal, da odnesem telo iz nevarne

družbe. Cela gostilna se je pridružila Wulfingovim in kričala name.

Odnesel sem svoje bojazljive pete na trg pred pivnico, kjer pa sta me že dohitela Marks in Othinrih. Klela sta, potem pa so padali udarci po meni kakor toča, da sem kar čutil, kako so mi rastle bule po glavi in drugod. Nekoliko sem se branil, vpil pa nisem, ker sta že onadva dosti kričala.

Ko smo se tako pretepravali, je stal naenkrat pred nami majhen možiček ter tolkel z drobno španjolsko paličico ob tlak:

„Tu se tepo — gvardija! — kje je gvardija? Jezus in Marija! Pred mojim nosom se tepo!“

Opazil sem, da si je z roko popravljajal svoj trivogelni klobuček, da bi mu ne padel z glave. Tudi sem še opazil, da je imel tanki vrat ovit z belim blagom, na prsih pa velik kup čipk, posutih s tobakom, s katerim je polnil svoj špičasti nos. Bil je baron Mändl, tedanji grajski glavar, in lahko zapišem, da se ga je bala vsa Loka.

Prejšnji glavar, katerega imena ni mogel nihče izpregovoriti,¹ je bil siten, baron Mändl, ali kakor so ga tudi imenovali, baron Flekte, je bil še sitnejši. V svoji oholosti je zahteval,

¹ Franc Matija pl. Lampfriezhaimb zu Pürrho.

da so ga morali grajski podložniki pozdravljati tako, da so se s kolenom pripognili pred njim in obenem položili roko na prsi ter mu torej dajali čast, ki se daje samo Bogu v cerkvi. Če mu ni kdo izkazal zahtevane časti, je pričel grajski glavar kričati: flecte! flecte! kar se menda latinsko toliko pravi, kakor po naše: poklekni! poklekni! Zatorej so mu ljudje dejali „glavar Flecte“.

Komaj sta ga ugledala Wulffingova fanta, sta bila že s kolena pri tleh in z rokami na prsih.

Mändl ju je vprašal, kdo sta? Ponižno sta odgovorila, da sta Nemca, sinova Jeremija Wulffinga iz Davč. Odgovor ga je zadovoljil: „Nemca? Dobro! Napadena sta bila! O tem ne dvomim, ker vem, da se moji Nemci ne pretepajo!“

Obrnil se je k meni:

„Ti nisi Nемеc?“

Odločno in brez strahu sem odgovoril: „Nisem!“

Odgovor ga je razkačil in hripavo je vpil: „Flecte!“

Ali če bi mi bili glavo odrezali, v tistem hipu bi ne bil pokleknil, tako zelo se je v meni uprla poljanska kri! In če bi bil morda sam škof stal pred mano, bi ne bil hotel poklekniti, nikar pa pred njegovim oskrbnikom, ki je živel

od desetine in davščin, ki jih je moral pobrati pri nas, če je hotel živeti.

Klobuk sta mi bila napadavca zbila z glave, zatoorej sem stal gologlav pred oskrbnikom, da je lahko opazil trmoglavost, katera je tičala v vsaki črti mojega obraza.

Še enkrat je zarohnel: „Flecte!“ Pa se nisem genil z mesta, nakar se je zatogotil: „Ti že ohladim kri, ti pes, ti!“

Zbrala se je velika množica okrog mene. Prisopel je tudi loški sodnik in k temu se je obrnil grajski glavar, rekoč:

„Dve uri v klado!“

Moja ošabnost pa je rastla in sam pri sebi sem mislil: Poklekнем ne! Dedec, naredi kar hočeš, da boš sit!

Že me je zgrabil mestni birič ter me vlekel k prostoru na trgu, kjer so bili v zemljo zabiti trije količi, od katerih pa ni bil tisti dan še nobeden zaseden.

Tam je čakal Mihól Schwaiffstrigkh ter imel pri sebi tri klade, za vsak količek eno.

Brez ugovora sem legel, Mihól me je z veliko spretnostjo privezal h količu, noge pa položil v klado ter jo zaklenil s ključem, da se nisem mogel geniti s sramotnega mesta.

Schwaiffstrigkh mi je govoril to-le:

„Prej ko sem mislil, si mi prišel pod roko! Ej, ej, pa je rado tako, da se s klado prične, z

Gavžnikom pa jenja! — Zdaj bo pa vendar kdo kaj za vino dal!“ Odšel je proti Wohlge-muetovi gostilni.

Nekdo je prinesel moj klobuk ter ga vrgel predme, pa vendar ne tako, da bi ga bil mogel doseči z roko.

Solnce je pripekalo, in kmalu sem trpel vročino in žejo.

Bilo me je sram, da se nisem upal pogledati okrog sebe. Ljudje, ki so se bili nabrali, so se pač kmalu razšli, a pričelo se je drugo trpljenje. Pri hišah na zgornji in spodnji strani so se prikazali obrazi, posebno ženski, in vnelo se je klicanje od okna do okna, čez trg:

„Čigav je?“ „A si videla, kaj je ukradel?“ „Visoški je!“ „Ne bo že nič prida, če ga imajo v kladi!“

Tako je lil dež teh vprašanj name, ki sem se čutil nedolžnega in ki sem torej po krivici tičal v kladi!

Ko so glave pri oknih izginile in ko se ni nihče več brigal zame, se mi je storilo milo. Bil sem vendar napaden, pa so me kaznovali, prejkone zato, ker nisem bil Nемеc! Za noben denar pa bi ne bil hotel prelivati solz; in v resnici ni prišla kaplja na moje trepalnice. Ločani ne bodo doživeli, da bi vokal Poljanec!

Kmalu nato me je zopet pretresala divja jeza in najsirovejša strast. Če bi bil grajski

glavar v moji oblasti in bi bilo v moji roki orožje, bi bilo življenje tega človeka v največji nevarnosti! Škripal sem, a kletev ni sedla na moj jezik, ker sem si tudi v teh bridkostih bil v svesti, da vera, kateri sem hotel ostati zvest do smrti, ne dovoljuje, da bi smel človek, in naj je v kladi, preklinjati. Sveti moj patron mi je tedaj vdihnil misel, da je ta klada del tiste pokore, ki jo imam delati za svojega očeta — krivoverca!

Mučil me je pot, mučila me je žeja, ker je solnce še vedno pripekalo. Kakor Izveličar na križu, sem zajechal nekolikokrat, da me žeja. Mojemu ječanju se ni odzvala živa duša!

Pa tudi tedaj ni dospelo moje trpljenje do vrha. Izpiti sem moral še zadnjo kapljo.

Prišel je mimo naš župnik, gospod Janez Kašper. Tisti, ki je bil prišel v Poljane za gospodom Karlom Ignacijem in ki se je pisal za Jagra. Začudil se je in obstal na mestu moje sramote. Nekaj trenutkov me je ogledoval, a jaz bi se bil najrajši skrìl v zemljo, da bi me ne bil opazil moj dušni pastir!

„Glejte no, ti si, Izidor! In v kladi! — Hud trenotek je bil zame, ko sem danes plačeval dolg, ki se je za farovž napravil pri pri-farskem župniku in ko sem moral plačati silno visoke obresti, ker župljani tako počasi zbirate

denar! Ali ta trenotek je hujši, Izidor! V tebi sem se zelo premotil!“

Kimal je z glavo ter odšel v Wohlgemuetovo gostilno, kjer je imel svojega konjiča.

Po tem najbridkejšem udarcu pa mi ni izostala tolažba.

Pristopila je k meni Margareta Wulffingova, vsa objokana in vsa bleda. Prinesla mi je korec vode, pomešane z vinom, da sem si ugasil žejo. Nato mi je s predpasnikom obrisala obraz in mokre lase, da me je preplula prijetna nova moč.

Dekle ni izpregovorilo ničesar, ali upam, da v svojem srcu ni imelo sovraštva do mene, ki sem bil pokoren besedam svojega očeta, katerim se mora ukloniti vsak otrok!

Ko sta uri trpljenja potekli, je Mihól klado odklenil ter me spustil z nekaterimi šaljivimi opazkami.

Hitel sem v hlev, si sam osedlal konja ter ga odpeljal tako tiho, da me Wohlgemuetovi niso opazili.

Tudi po mestu sem vlekel konja tik sebe ter skrival svojo osramočeno glavo za njegovo grivo. Tovorniški hlapci, stoječi s svojimi osličji v Oslovski ulici, pa so me vendarle spoznali. Spustili so se v smeh in grohot. Šele zunaj mesta sem zlezal v sedlo ter odjahal žalosten proti očetovemu domu.

Skoraj pri Visokem sem došel Strojarjevega Valentina, ki je s culico v roki prav pridno korakal po tovorni poti.

Krenil je na brv ter čakal pred hišo name, da sem tja prijezdil. Vprašal je, kje leži oče. Meneč, da mu bo sporočil kaj o Trubarju, ga vlečem navzgor.

Na veži je odvezal culico in kaj spretno zlezel v obrabljeno črno haljo ter se kar v hipu izpremenil v drugega človeka.

Vstopil je k očetu. Pri vratih je obstal, dvignil roki ter slovesno izpregovoril:

„Polikarp! Valentin, vnuk Felicijana Trubarja, te blagoslavlja v imenu Očeta in Sina in sv. Duha!“

Oče mi je namignil, da sem moral zapustiti sobo.

Na veži sem obtičal, ali od očetovega ležišča se ni čulo razločne besede. Pač pa je vnuk Felicijana Trubarja, ki je bil, kar sem sedaj vedel, kaplan luteranske vere — prej so jih menda imenovali „predikante“ — veliko in glasno govoril. Med njegove tolažilne besede, katerih pa tudi nisem umel, se je mešalo ječanje očetovo. Včasih je predikant tudi nekaj zapel in potem zopet blagoslavljal, ali besedice mi ni bilo mogoče umeti. Obilokrat sta morala med sabo šepetati, ker je takrat utihnil vsak glas, ki bi bil mogel prihajati iz čumnate do mene.

Naj še zapišem, da se mi je srce trgalo, ko sem čepel tu zunaj ter nisem imel poguma, da bi kaj storil, ko se je trudil luteran, kako bi dušo mojega očeta za vedno prikoval v peklo.

Na visoško predhišje je prijezdil nekdo. Privezal je svojega konja k ondi stoječemu orehu, potem pa s težkimi koraki stopal po stopnicah.

Na gorenji veži se je prikazala visoka in široka oseba našega gospoda župnika Janeza Kašperja. Prijazno je izpregovoril:

„Med potjo in že prej se mi je pravilo, da je zbolel oče Polikarp. Zatorej prihajam, da ga v bolezni obiščem, kakor mi je predpisano.“

Brez obotavljanja je krenil proti sobi, v kateri je ležal bolnik. Mojega odgovora ni čakal. Sicer me je pa tako previhral strah radi tega nepričakovanega obiska, da bi ne bil mogel ničesar odgovoriti, če bi bil tudi hotel.

Z besedami: „Prav mu pride ena ali druga beseda tolažbe,“ je odprl župnik vrata ter vstopil. Ž njim sem vstopil tudi jaz.

Ali naš dušni pastir je takoj obstal, kakor bi se bil izpremenil v kamen. Pri bolniku je stal predikant Valentin, vnuk Felicijanov, v črnem talarju in bel platnen trak je imel okrog vratu. Ravno je bil razprostrl roki, kakor ju razprostirajo pri blagoslovu tudi naši duhovniki.

Ker je bilo v sobi še čisto svetlo, je spoznal gospoda župnika Janeza Kašperja. Takoj je nehal blagoslavlјati in odskočil od postelje, da sta se na mali mizici prikazala kelih in plošček, katera se potrebujeta pri luteranskem obhajilu.

Župnik Jager je bil povsem na jasnem, da se tu opravlja bogoslužje, in sicer ne katoliško. Še bolj jasno pa mu je vse postalo, ko je Valentin Trubar pričel proti njemu z rokami mahati ter kričati:

„Hlapec Belijalov, kaj motiš steze Gospodovih služabnikov? Tu se je okrog bistrega studenca čistega evangelija ustvaril travnik prave božje besede! Čuvaj sem tu, da se ne boš valjal po zeleni travi; valjaj se po blatu babilonske nečistnice! Zatorej odidi odtod, kamor nisi bil klican!“

Poljanski župnik se ni spuščal v prepire s predikantom. Molče se je obrnil. Ž njim sem odšel tudi jaz potrјt iz sobe.

Na veži se je gospod zamislil, ker ni vedel, kako besedo bi izpregovoril. Moralo ga je silno presuniti, da je v teh časih v njegovi lastni župniji in vzlic njegovemu trudu za čisto vero mogel uganjati svoje krivoverske zmede luteranski predikant, o katerih se je mislilo, da jih je škof Chroen vse pognal iz dežele. Bridki občutki so polnili srce dušnega pastirja in po

pravici je bil jezen, ko se mu je za hrbtom sejala peklenska ljulika na njivo, katero je oskrboval. Bil je v resnici žalosten, ko je izpregovoril:

„Kar notri me boli, ko vidim, kako polaga krivoverec v klado dušo starega grešnika! Bog mi odpusti, Izidor, da tako govorim o tvojem očetu! Ali ta klada je sramotnejša od klade na loškem trgu, v kateri sem ravnokar videl tebe! Veruj mi, da je tako! Novo župnišče mi dela toliko skrbi, župljani ne zbirajo denarja, pa tudi izpoved in sveto obhajilo opravljajo kaj malomarno. Sedaj pa še to: v hiši, ki je najbogatejša v srenji! Slep sem bil, a danes so se mi odprle oči! Koj jutri pišem pismo v Ljubljano, da škofija ukrene, kar se ji vidi potrebno.“

Na kolena sem padel pred gospoda očeta, da bi take sramote ne nakopal na naše pošteno ime in da naj ima usmiljenje z nedolžnimi, ki so pod to streho zvesti katoliški Cerkvi. Ni se dal preprostiti. Tarnal sem za njim in pretakal solze kakor otrok.

Pri orehu sem odvezal konjiča ter ga vodil za gospodom, ker nisem hotel, da bi pred hišo sédel v sedlo ter se tako odtegnil mojim prošnjam. Spremil sem ga do tja, kjer se Sora lomi, kjer je torej plitva in kjer vozimo in jahamo čez vodo.

Ves čas sem moledoval, da bi opustil naznanilo. Vojskoval sem se z gospodom Janezom Kašperjem, kakor se je s svojo bridkostjo vojskoval gospod Kristus na Oljski gori! Tudi sem se branil — kar je bila mogoče nesramna predrznost — da bi mu prepustil konja, dokler ni uslišal moje prošnje.

Navseposled se je omehčal in pogodila sva se, da plačam za novo podobo sv. Štefana na desnem stranskem oltarju v cerkvi sv. Martina v Poljanah, katero je bil župnik naročil pri mojstru Rempu in katero bi bil plačeval v obrokih, dvajset nemških goldinarjev. Šele nato sem mu pomagal v sedlo.

Pri mojstru Rempu sem ob tednu plačal dvajset nemških goldinarjev. Izročil mi je potrdilo, ki ga je spisal mestni pisar, in vesel je bil, da je denar tako hitro prejel.

Potrdilo sem izročil gospodu Janezu Kašperju, ki mi je obljubil, da hoče prihodnjo nedeljo župljanom oznaniti, da je sv. Štefana poplačala visoška hiša.

Pri škofiji nas sicer ni naznanil, s prižnice pa gospod Jager tudi ni oznanil, kar je bil obljubil. Predikant ga je bil prehudo razžalil, da ni mogel pozabiti vsega, kar je bil doživel na Visokem. —

Ko sem stopil v sobo k očetu, Valentin Trubar še ni bil odšel. Oče je bil medtem vstal in pozval me je, da mu pomagam.

Iz plevnice sva s težavo izvlekla železni zaboj. Oče ga je odklenil, vzel iz njega deset rumenjakov ter jih izročil predikantu, rekoč: „Pravično je, da živi od oltarja, kdor služi oltarju!“

Nikdar mi denarja, če je šel od hiše, ni bilo tako žal, kakor tisti večer!

Valentin Trubar je dukate pograbil ter izginil z nočjo.

Zaboj sva zopet spravila v plevnico. Oče pa je zlezal na ležišče in je noč za nočjo zopet spal na svojem denarju.

Veliko hudega sem doživel ta nesrečni dan!

VII.

Drugo jutro je bil oče mirnejši. Njegova govorica je pričala, da mu je nekaj pomirilo razburjeno notranjost.

Ko sem pristopil k njemu, mi je ukazal sestiti, in takoj sem vedel, da mi hoče nekaj povedati, česar mi do takrat še ni bil povedal.

Res je pričel govoriti in dolgo je govoril:

„Ta iz Loke me je potolažil. Povedal mi je, da mi še ni obupati nad večnostjo. Kar pa mi je naloženo, to se mora zgoditi, ker bi sicer ne postal deležen usmiljenja, katerega sem silno potreben. Kar ti bom naložil, izpolni, Izidor, če hočeš pomagati očetu, ki se bo prav kmalu selil s sveta!“

Zapriseči me je hotel, da izpolnim njegovo voljo; zahteval pa je, da naj prisežem pri svetem evangeliju. Pripravljen sem bil priseči, a priseči sem hotel le pri Bogu in božji porodnici Mariji. S starim možem, ki mi je bil oče in ki je umiral, sem se prepiral. Na posled sem odnehal v toliko, da sem prisegel pri Bogu, pri Materi božji in pri svetem evangeliju!

Ta popustljivost je bila velika pregreha, in komaj upam, da mi bo pri zadnji sodbi odpuščena! —

Nato je oče nadaljeval tako-le:

„Da vse veš in da ti ne bo treba ničesar ugibati, ti bom povedal to-le. Sramoval se boš svojega očeta, a kar se je zgodilo, se je zgodilo, in Valentin Trubar mi je naložil, da ti moram odkriti vse. Da bom težko umrl, bi ti itak opazil, in naj sem ti prikrival svoje hudobno življenje ali ne. Gospod Valentin je ukazal — torej poslušaj!

Na svet sem prišel nekje v Poljanski dolini; kraja ti ni treba vedeti. Ali sem imel zakonskega očeta, ne vem; poznal ga nisem. Kolikor se spominjam, sem živel pri materi, ki je služila v gradu na Brdu pri gospé Doroteji Suzani. Kar se spominjam, sva bila z materjo v evangeljski cerkvi, ker je bilo na Brdu zbirališče najpobožnejših služabnikov svetega evangelija.

Ti so nam oznanjevali čisto božjo besedo ter nam kazali pravo pot do nebes.

Ko sem bil star dvanajst let, je zaukazala ljubljanska gosposka gospé Doroteji Suzani, da mora z Brda. Mater in mene je vzela s sabo ter se naselila v nemškem mestu, ki se mu pravi Nürnberg. Tam sem se v svetem evangeliju še bolj utrdil, ali žalosten sem, da pozneje nisem živel po njem. V dvajsetem letu moje starosti je gospa Doroteja Suzana umrla. Kmalu za njo je umrla tudi moja mati, tako da sem bil sam na svetu. Potem sem se klatil okrog in se seznanil z mnogimi malopridneži. Ko se je Šved vteknil v nemško vojno in ko je gospod Wallenstein klical ljudi pod svojo zastavo, sem se oglasil pri cesarskih. Silno mlad sem bil že v batalji pri Lützeniu, kjer je padel švedski kralj in naš general grof Pappenheim. Nato pa sem vihral po Nemčiji okrog ter se udeleževal bitk, ki so bile res lepe.

Moj oče v
batalji pri
Lützeniu
1631.

Pri mojem oddelku je služil tudi Lukež. Kako je prišel k nam, kod se je vlačil poprej, ne vem. Po tem ga tudi nikdar nisem popraševal, kakor me on ni izpraševal, kje sem se klatil poprej jaz. Slučajno se je pokazalo, da sva rojaka in da sva oba iz te doline. Od takrat sva skupaj držala ko dvojčka. Bil je boljši od mene; pil ni, igral ni in za ženske ni maral, česar o sebi ne trdim.

Živelimi smo divje življenje. Vojskovali smo se za vero, pa vere ni bilo ne v cesarskih, ne v švedskih vrstah. Gorje mu, kdor je prišel pod naše orožje! Človeško življenje ni veljalo več kakor jabolko, ki ga sklatiš z drevesa. Požigali smo, jemali smo, kjer smo kaj dobili; prebivavstva nismo pobijali, če se ni branilo; ženskam smo delali vsako krivico; otrok nismo morili, pač pa so take reči uganjali oni iz Brandenburga in oni z Ogrskega. Živelimi smo, da si je moral Lucifer od veselja meti roke, ali na smrt nismo prav nič mislili! Jedli in pili smo in kocke smo metali, dokler ni hudič vzal vsega, kar smo bili naplenili v polju in kar smo bili naropali po seliščih. Da, divje življenje smo živelimi! In to življenje mi sedi sedaj na tilniku, da težko umiram! Verjemi mi, da težko umiram!“

Nekoliko se je oddehnil, izpil nekaj vode, potem pa je zopet nadaljeval:

„Ko so bili zabodli gospoda Wallensteina smo prišli pod grofa Gallasa. Ta kapitan je rad pil in ni skrbel, da bi bilo kaj v skladiščih. Zatorej smo večkrat trpeli lakot, tako da sva se ga z Lukežem naveličala in da sva v tihi noči odrinila k Švedom. Tam je tedaj zapovedoval vojvod Bernard, ki se je imenoval po nekem nemškem mestu, katerega ime mi je ušlo. Bil je hudič v človeški podobi, a vem,

da ni veroval ne v hudiča, še manj v Boga. Podil nas je od batalje do batalje; ena je bila čednejša od druge. Dobro smo živeli. Vsakemu, najsi je bil papist, najsi je bil protestant, smo vzeli zadnji vinar. Res, bili so časi, katerih se jezdec rad spominja!

Od Bernarda smo prestopili pod Torstensonsona, ki je vselej vedel sovražnika zagrabiti na pravem mestu. Pa je bil hud gospodar, ki te je za najmanjšo reč izročil profosu, da si v hipu stal na lestvi pod vislicami in da so ti sapo vzeli prej, ko si mislil. Vse to ni ugajalo ne meni, ne Lukežu. — Pri Jenikovu na Pemskem smo premlatili cesarske in jih na tisoče položili v travo. Midva z Lukežem sva imela srečo, da sva dobila v pest cesarskega generala. Še danes dobro vem, da mu je bilo ime Hatzfelt. Da sva mu izkazala pardon, je nama moral položiti sto težkih zlatov, katere sva pošteno delila.

Oče
ujame ge-
nerala pri
Jenikovu
1645.

Odtedaj se pričinja moja nesreča! V ta rumeni denar sem se zagledal in polastila se me je lakomnost. Teh petdeset rumenjakov sem spravil v usnjato mošnjo in jo nosil na vrvici okrog vratu, tako da je bila skrita in varna pod mojim kirasom. Ravno zategadelj mi je tako dobro ostalo v spominu, da je bila batalja pri vasi, ki so jo imenovali Jenikov. Mošnja je odtedaj s plenom in ropom postajala

težja in težja, in obilokrat mi je ožulila kožo, ko smo se v skoku podili nad cesarske.

Pa tudi Torstensonova sva se z Lukežem nasitila. Prestopila sva v vrste Baniera, ki tudi ni bil dosti prida. Zatorej sva jo prav kmalu od njega odkurila ter se zopet vdinjala pri cesarskih, kjer je bilo manj štrapaca in več menaže. Prej sva se vojskovala za sveti evangelij, sedaj zopet za sveto katoliško stvar. Ne s posebno srečo. Kjer smo trčili na Švede, so nas naklestili, in tu in tam smo izgubili generale in topove.

V tistem času se je meni in Lukežu pridružil kamerad, ki je trdil, da se piše za Jošta Schwarzkoblerja in da je doma iz Eyrishouna, nekje tam, kjer leži mesto Passau. Govoril je, da je oženjen in da je pustil v domači vasi ženo in otroka, hoteč si pridobiti v vojski kaj denarja. Ni pil, ni igral, in gotovo je tudi on nosil pod kirasom težko možnjo. Bil je človek, starejši od naju, sam zase in manj odkritosrčen, da ti ni rad pogledal oko v oko.

Pri Dachauu na Švabskem smo navsezadnje zopet enkrat Švede potolkli. Z Lukežem in Schwarzkoblerjem smo zajahali, ko smo podili sovražnika, v njegovo bagažo. Tam smo uplenili vojno blagajno, katero smo s težavo prikrili tovarišem. Vendar se nam je posrečilo, da smo jo spravili na varno in da smo jo zakopali v

Vojna
kasa pri
Dachauu
dobljena
1648.

zemljo. Ravno ko smo bili z delom pri kraju, je sprožil neki Šved, ki je ležal ranjen pod polomljenim vozom, svoj samokres na nas ter Lukeža težko ranil. Da sva s Schwarzkoblerjem strelca takoj zadušila, mi lahko verjameš!

Nekaj dni pozneje je prišlo sporočilo, da so cesar in kralji sklenili mir in da je končana vojna, katera se je vlekla menda trideset let in pri kateri sem imel sam opravka skoraj osemnajst let.

Tudi nam je bilo prav, da ni bilo več vojne. Gospodje generali so hiteli, da nas odpravijo, ker sedaj, ko se ni smelo več krasti in ropati, soldat ni mogel več živeti. Dobili smo potrebne spise, da nas med potjo gosposke niso zadrževale. Jezdecem, ki so plačali malo odškodnino, so se prepustili konji in še celo vojaška oprava z orožjem.

Lukež je še vedno ležal v lazaretu. Izročil sem mu nekaj denarja in mu naročil, da naj pride pozneje v Škofjo loko, kjer že zve, kje me je dobiti. S Schwarzkoblerjem pa sva se brez odloga odpravila na potovanje. Kupila sva si tovrnega konja ter ga obložila z vojno blagajno in z drugo šaro, ki je človek sam nositi ne mara.

Od Dachaua naprej je mrgolelo po cesti in po poti znancev in kameradov, ki so — ta na konju, oni peš — hiteli proti svojim domovom.

Srečevali smo se s tujci, ki so prihajali od severa in od izhoda. Ogovarjali so naju v najrazličnejših jezikih; ker pa nisva govorila ne španskega, ne francoskega, nisva dajala odgovorov. Veliko jih je gledalo na tovrnega konjiča, in čutila sva, da je v teh pogledih tičala nevoščljivost. Posebno pešci so bili nadležni ter so poudarjali, da dva človeka ne potrebujeta treh konj in bi torej vsaj enega lahko odstopila, tako da bi včasih tudi pošten pešec zlezal v sedlo ter se oddehnil. Te pripombe so se družile s temnimi pogledi, a sile delati si ni upal nihče, ker sva tičala v močnih kirasih ter sva takoj v rokah imela napete samokrese!

Nikomur nisva zaupala, a zaupala tudi nisva drug drugemu. Takoj, ko sva v Dachauu sedla na konje, sta se nama pridružila dva hudiča. Eden je sedel k meni, drugi k Joštu. Že prve dni sva postajala zamišljena in prav malo sva govorila. Če sem pa pogledal po njegovem zamišljenem obrazu, sem čutil takoj, da šepeta hudič Joštu na uho: „Čemu ti je treba deliti? Samokres imaš, bodalo imaš, in samotnih mest je na vsaki cesti veliko; tudi jarkov je dosti, da vržeš truplo v katerega, kjer ga do sodnega dne nikoli nihče ne iztakne!“ Če pa je Jošt Schwarzkobler opazoval moje zamišljene oči, je tudi vedel, da hudič za mano ne molči in da polni tudi moja ušesa z napetimi samokresi,

ostrimi bodali, samotnimi mesti in z jarki, kamor se lahko zakoplje ubit človek. Bila sva prebrisana kakor dve podlasici in vsak hip pripravljena, da bi enega ali drugega ne prehitel strel iz samokresa ali pa sunek z dolgim, ostrim bodalom. V začetku sva potovala, če le mogoče, v družbi s kakim konjenikom, ki se je vračal s francoskega bojišča ali od kod drugod. Ponoči pa nisva nikdar ostajala na cesti; vselej sva si na večer poiskala selišče, da sva prenočila pod streho, da bi bili ljudje pri roki, če bi izkušnjava premotila mene ali Schwarzkoblerja, da bi posegla po orožju, kakor nama je šepetal hudič na uho.

Tako sva se vlekla od dneva do dneva naprej. Mesta, katerim pravijo Ingolstadt, Regensburg, sva pustila za sabo. — Nekega dne je imel Jošt nesrečo, da je padel konj pod njim in da ni več vstal. Sebe sva slabo redila, a še slabše sva pasla spehano žival, ker sva lazila po krajinah, katere sta še ravnokar puštošila general Tirên in Wrangel, dva besna in vedno lačna volkova. Jošt je vzel sedlo, ni ga vrgel proč; vrgel ga je na tovrnega konjiča, dasi je bil že itak preobložen. Odtedaj sem tičal en dan v sedlu jaz, drugi dan Jošt. Pa niti eden niti drugi bi ne bil privolil, da bi jezdec vodil konja s tovorom. Če požene jezdec, lahko brez napora vzame s sabo tudi tovor,

ker žival že itak rada sledi živali. Zatorej je vselej vodil otovorjenega konjiča tisti, ki je moral hoditi peš.

Približala sva se zopet Donavi, in mislim, da sva se bližala tudi mestu Passauu. Izpregovoril mi je Schwarzkobler, da je Eyrishouen tako blizu, da bi ga z mesta, kjer sva obstala, že skoraj zadela krogla, če bi se izstrelila iz topa. Vprašal je, hočeva li tu deliti ali doli v vasi. Brez obotavljanja sem odgovoril: „Tu!“ Tako nespameten nisem bil, da bi delitev dovolil v hiši, kjer bi me imeli Schwarzkobler in njegovi v rokah. „Dobro,“ reče Schwarzkobler, „tu se cepi cesta: na levo teče do Eyrishouna, na desno pa proti meji. Čas je, da deliva!“

Zavlekla sva konja v goščo ter ju privezala k drevesu. V tej gošči je bila mala tratina. Vrgla sva tovor na zemljo ter sedla. Med nama je tičala vojna blagajna. Schwarzkobler je dejal: „Na samoti sva in prav lahko se zgodi, da se priplazijo maroderji, ko bova pri najlepši delitvi! Človek mora biti previden!“ Izza pasa je vzel samokres, ga napel ter ga položil tik sebe v travo, da mu je bil takoj pri roki. V tistem trenutku sem pripravil tudi jaz svoj samokres, da mi je bil pri roki, in obenem sem pripravil tudi svoje bodalo, da ga rabim, kadar hočem.

Odprla sva železni zaboj. Do vrha je bil nasut z belim in žoltim denarjem. V ta denar je Schwarzkobler vteknil svojo roko in mešal ž njo po njem.

„Glej, da se ti kaj prstov ne prime!“ sem pripomnil hudobno.

Odgovoril mi je s pogledom, a vedel sem, da bi mi bil najrajši odgovoril s samokresom. „Meniš, da sem tat, kakor so drugi?“

Zavrnil sem ga: „Le mir, Jošt, le mir! Ker si potegnil roko iz denarja, ne govorim več o tem. Pričniva rajši!“

„Dolgo se ne bova pričkala,“ se je odrezal Schwarzkobler. „Gre na pol, pa je!“

Začudim se: „Na pol? Ali naj Lukež nič ne dobi?“

„Bogve, če ne pogine v lazaretu!“ se je ustavljal Jošt.

Jaz pa: „Lukeževa tretjina gre z mano! Iz enega kraja sva, poiskal me bo!“

„In če umrje?“ se je zagrohotal Schwarzkobler. „Spraviš pa ti njegovo tretjino! Tako ne bova jezdarila, bratec! Lukeževa tretjina ostane pri meni. Imam posestvo, ti ga nimaš — kje naj te išče?“

„In če v lazaretu umrje?“ sem se zasmel. „Mi že pišeš, da pridem, kaj? Tako ne bova jezdarila, hudič stari!“

Kako je
Jošt
Schwarz-
kobler
žalostno
umrl.
Vinotoka
1648.

„Opeharil me ne boš!“ je hropel Jošt. In njegova desnica je že lezla počasi do napetega samokresa, da sem prav videl, kako so se premikali prsti med bilkami.

„Ti pa mene ne!“ Že je tičalo bodalo v moji roki, in sunil sem Jošta zadaj pod tilnikom v telo, da se mu je curkoma vlila kri. Namočila mu je hrbet in tudi spredaj je lila po rjastem kirasu.

Samo trenotek je še sedel in me čudno gledal, nato pa je padel na hrbet in obležal. Ustne je premikal, in zadnje njegove besede, ki jih je stokoma jecljal, so bile: „Pridem po te!“ Nato je umrl.

Prav nič me ni bilo groza strašnega dejanja. „Prideš po me?“ sem se šalil. „Če prej ne, vsaj na sodni dan popoldne!“ — Če bi ga jaz ne bil, bi bil pa on mene! Taka je pač navada v vojni!

Z vso razsodnostjo in hladnostjo sem se lotil dela. Odpasal sem mu kiras ter pograbil mošnjo, ki jo je res nosil na vratu. Tudi je bilo sumljivo, da se ni hotel ločiti od starega sedla. Z bodalom sem to sedlo parkrat presuval na raznih mestih; in res sem dobil v njem še nekaj cekinov, za katere Jošt v svoji mošnji ni imel več prostora.

Truplo sem zavlekel še bolj v goščo ter ga vrgel v jarek. V ta jarek sem vrgel tudi

staro sedlo ter vse skupaj založil s suhim vejevjem, katero je ležalo tam okoli. Z vejevjem sem pokril tudi mesto, kjer sva delila, ter tako prikriil kri, od katere se je trava rdečila.

V celoti torej nisem bil slabo opravil. Obložil sem konjiča. In ker nima človek v takih divjih časih nikdar preveč orožja, sem vteknil za pas svoj in Joštov samokres. Niti trenotek me ni skrbelo, da bi me kdo zavohal. Kdo se je brigal za take malenkosti v tistih dneh, ko so pri cestah tolikrat zasledili človeška trupla ter jih puščali ležati, dokler jih niso obrale vrane in kavke?

Pred Eyrishounom sem krenil na desno, da bi prejkoprej prišel do meje. Če je bilo le mogoče, sem se vlekel s svojima konjičema noč in dan naprej. Prišel sem dalje in dalje, ali nihče me ni zasledoval in lovil kot morivca. Ali povem ti: noči, če sem lazil v njih naprej, so bile puste. Za mano pač ni več sedel peklenški hudič; ta je bil izginil, a na njegovem mestu je sedaj čepel — Jošt Schwarzkobler. Vedel sem, da čepi na mojem sedlu, če se tudi nisem oziral po njem. In ne samo vedel, prav dobro sem ga videl, kako je tičal za mano, kako je debelo gledal in kako mu je zijala zadaj na hrbtu globoka rana! Dasi nisem obračal obraza, dasi sem neprestano zrl le predse, sem vendar vse to prav natanko videl.

Tudi molčal ni; brez nehanja se je med konjskimi kopiti oglašal njegov šepet: „Pridem po te! Pridem po te!“ Tako sem ga nosil s sabo, dasi je ležal pri Eyrishouenu v jarku pod gostim vejevjem! No, pa človek se tudi takemu šepatanju privadi, in ko sem se bližal meji, je Schwarzkobler opešal in je redkeje odpiral mrtva usta.

Prišel sem kovati naklepe za prihodnost. Pojal sem se po svetu ko zverina — danes tukaj, jutri tam — nikjer nič tvojega, nikjer strehe, pod katero bi spal, nikjer zemlje, ki bi jo obdeloval! Hotel sem postati lastnik polja in njiv in živine, in to v dolini, kjer sem prišel na svet otrok berač in v katero se naj vrnem kot mož veljak. Pri tem sem z največjim dopadanjem opazoval tovor na konju in šale sem bril z onim, ki je še vedno sedel za mano v sedlu, pa že bolj v megli. Govoril sem: „Vpij, kolikor hočeš, po me tako ne prideš, ker se sam ne moreš geniti z mesta!“

Prišel sem v Škofjo loko. Vse je letelo skupaj, ko je pri vodnih vratih v mesto prijahal v zarjavelem oklepu cesarski ali švedski kirasir, kakršnih niso videli mnogokrat. Ustavil sem se v najboljši gostilni, ki je bila že takrat v posesti Wohlgemuetov. Dali so mi hlev za konja in tudi posebno čumnato, v katero sem se naselil s svojim zakladom. Pričetkoma sem

zahajal po pivnicah ter pripovedoval loškim meščanom različne pripovedi iz vojaške službe, katere so bile največkrat zlagane. Da bi ne vzbujal sumov, sem plačeval počasi svoje račune pri Wohlgemuetu; po gostilnah sem prodajal svoje laži ter sem rad pil, če so drugi plačevali. Tako sem bil kmalu dober znanec celemu mestu. Splošno se je mislilo, da nimam nič, in mestni sodnik se je že bal, da padem občini v breme. Za denar so bili tedaj hudi časi; zatorej je bil moj zaklad precèj varen, ker ga nihče ni pričakoval pri meni!

Tudi tedanji loški škof Vid Adam je živel v vednem pomanjkanju. Grajski glavar, grajski žitničar in še celo škofov lovski mojster — vse, kar je služilo pri graščini, je vohalo od Loke do Vipave, kje bi se dobil človek, ki bi hotel gospodu škofu kaj posoditi. Ravno v tistih dneh se je po celem mestu govorilo, da išče Vid Adam dvatisoč nemških goldinarjev in da bi zanje zastavil dve lepi kmetiji na Visokem. Tedaj mi je zasijalo solnce! Ponudil sem gospodu glavarju ta dva tisočaka. Ko ju škof po preteku dveh let ni mogel plačati, mi je obe kmetiji prodal. Dodal sem še petsto domačih goldinarjev, da je bila s tem odkupljena desetina, in ostala je še neznatna tlaka, katero sem opravljal z vinskimi tovari. Postal sem torej posestnik na Visokem, v očeh ljudstva pa

eden prvih mož v Poljanski dolini. Sam svoj biti je največja sreča! To srečo sem si želel že takrat, ko sem jezdaril v vojski, bodisi pod Gallasom, bodisi pod Torstensonom!

Oženil sem se. Volk Wulffing na Suhi je imel mladega dekleta. To deklico sem dobil in še nekaj dote ž njo. Bila je tvoja mati Barbara. Starejši brat je še sedaj gospodar na Suhi, mlajši, Jeremija, pa se je nakupil v Davčah, kar ti je itak znano.

Dopadlo je Bogu ali pa morda hudiču: gospodarstvo se mi je čedno razvijalo, polnili so se hlevi in množili so se posli!

Nekega dne je prišel k hiši raztrgan človek, in poznalo se mu je, da se je klatil po svetu. Bil je moj kamerad Lukež. Ostal je pri meni; pa tudi ni popraševal, ali sme ostati. Nikdar ni vprašal, kaj je z vojno blagajno, kako se je delila in kje je njegov delež? Tudi ni popraševal, koliko bo služil na leto. Bil mi je priden in pošten hlapec. Legal sem mu, da ga je za njegov delež opeharil Jošt Schwarzkobler. Verjel mi je, ali se pa vsaj delal, kakor bi mi veroval. Bil mi je vdan, kakor je svojemu gospodarju vdano ščenè, ki mu liže roko. Blagor mu, lahko je umrl potem!

Ko se mi je imetje množilo, ko sem moral vsak dan gledati Lukežev ponižni obraz in ko sem se pri tem vsak dan zavedal, da Lukež

ve, da sva s Schwarzkoblerjem skupaj odjahala od Dachaua, me je pričelo skrbeti, ali ni morda kaj popraševal po Schwarzkoblerju, ali ni morda pozvedoval v njegovi vasi ter zvedel, da je bil umorjen in oropan. Tej skrbi se je pridružil še skrb, da bi moje imetje, katero sem si pridobil s tujim življenjem, zopet izginilo, da mi morda postaneta otroka berača in potepuha, kakor je bil svojčas oče.

Ti dve skrbi sta me davili, a njima se je pridružil še nekdo drugi, ki ni hotel obtičati v svojem grobu: Jošt Schwarzkobler je zopet pričel zahajati k meni! Če sem ugledal kakega loškega biriča, ki je prihajal po opravkih v dolino, me je premrazilo, da mi je kar sapo jemalo, ali morda ne lovi mene. Jošt Schwarzkobler se je oglašal, in sicer glasneje in glasneje od leta do leta. Ponoči v sanjah je bil tu, in če sem sedel v sedlu, je čepel ta peklenki mrlič zopet za mano! „Pridem po te! Pridem po te!“ mi je zopet in zopet zvenelo po ušesih in od muk sem se v temni kleti dostikrat zvijal ko kača! —

Vse to sem ti povedal, ker mi je tako zapovedal Valentin, vnuk Felicijanov.

Ti veš, kako je pri meni umirala Marija Schwarzkoblerica in kako je hudiču izročala morivca svojega moža. Tako se mora pričenjati peklenko trpljenje, kakor je bilo meni tisti večer!“

Stari mož je stokal in ječal. Ali zopet se je ojačil:

„Poslušaj me natanko, fante, in tvoja duša naj si zapomni vsako mojo besedo!

Moja želja je, da gospodariš za mano na Visokem. Napravim še svoj testament, da bo držalo povsod, tudi na gradu v Loki. Preveč te ne bom obložil, da ti bo mogoče obdržati posestvo in da ga obdrži tudi tvoj otrok, ker je njegov stari oče v ta namen moril in kradel po svetu!“

Težko je izpregovoril te besede. Ko si je nekoliko počil, je nadaljeval:

„Koj ko boš za mano vse opravil, uredi tudi vse potrebno pri hiši, ker boš moral iti na pot, s katere se povrneš v dveh ali treh mesecih. Ne pozabi vdove in njenega obračuna z žirovskim Oblakom! Nato pa osedlaj oba tovorna konja; s sabo vzemi hlapca in orožje, ker vem, da je še danes več hudobnih ljudi na svetu, ko pravičnih. Jezdil boš daleč v tujino, dokler ne prispeš do velike reke, ob kateri leži nemško mesto Passau. Tik tega mesta mora biti vas Eyrishouen. V tej vasi poprašuj po Joštu Schwarzkoblerju in po vseh, ki so ostali za njim. Pozvedi tuje ljudi, pri katerih je vnu-kinja Agata, o kateri je govorila Schwarzkoblerjeva vdova. To dekletce moraš, naj te stane, kar hoče, pripeljati na Visoko. Šla bo s tabo,

posebno ker bo hotela videti grob svoje stare matere. Ko si jo pripeljal na Visoko, imej vsak dan pred očmi, da je Agata Schwarzkoblerjeva lastnica dobre polovice obeh tvojih kmetij na Visokem; plačala se je ta polovica z denarjem Jošta Schwarzkoblerja, torej z dekletovim denarjem. Moja želja bi bila, da zasnubiš deklico, da bi postala tvoja zakonska žena, ker Visoko itak ne bo moglo dolgo ostati brez gospodinje. V tem pa ji ne delaj sile! Če bi si izbrala drugega, ji izplačaj polovico naših dveh kmetij, da bo poravnana škoda in da bo vse to govorilo zame, kadar bo sodil Gospod mene — morívca. Na vse to si mí dal svojo prisego, in zgnije naj ti jezik, če jo kdaj prelomiš!“

S temi groznimi besedami me je oče odlovil. Bilo je to zjutraj na dan sv. Korbinijana, ki ga praznujemo ob koncu meseca listopada.

Nekaj časa je oče potem še vstajal in lazil okrog. Tu in tam sem tudi še čul, kako je odpiral železni zaboj in kako je cvenkljal denar, ki ga je prešteval s trdimi prsti.

Okrog Božiča sem moral po grajskega pisarja, ki je dal poklicati Jakoba Debeljaka, prvega ključarja pri Sv. Volniku, in Janeza Klemenčiča, drugega ključarja ravnotam. Oče je delal testament, in grajski pisar je zapisal, kar je bila očetova poslednja volja.

Oče dela
testament
okrog
Božiča
1690.

Stara pa je resnica: Kdor dela testament, mora kmalu umreti! Videli smo zatorej, da so štete ure življenja Polikarpu Khallanu, tudi Khallainu. Kmalu po novem letu se ga je doteknil božji prst in ohromela mu je desna stran telesa, da ni mogel več vstajati in da smo ga prekladali kakor kos mrtvega lesa.

Takrat sem bil poslan še enkrat po brata Valentina. Zopet mu je dolgo govoril, tudi pel mu je in čital iz debele knjige. Ko je bilo petje in čitanje pri kraju, me je poklical Valentin v sobo.

Bog mi bo odpustil in Devica Marija bo molila zame, da mi ta greh ne obleži na duši! V moji navzočnosti je luteranski kaplan po krivoversko blagoslovil kruh in blagoslovil je tudi vino v kelihu. Nato je delil kruh in vino bolniku, katerega sem vzdignil, da je zavžil, o čemer mu je Felicijanov vnuk legàl, da je meso in kri našega Gospoda Odrešenika. Ko je ležal oče zopet v postelji, je prijel z levico, ki jo je še lahko pregibal, mojo desnico, rekoč:

„Izidor! Bodi blagoslovljen za vso ljubezen, katero mi izkazuješ!“

Bratu Valentinu sem izplačal deset cekinov, potem pa sem pobegnil iz sobe pod temno podstrešje, kjer sem se izjokal, kakor nekdam sveti apostol, ko je bil zatajil svojega Učenika. —

Pomagam
pri lute-
ranskem
obhajilu!

Felicijanov vnuk je pustil očetu težko knjigo, da bi si dal iz nje brati, kadar bi se mu približevale smrtne stiske. Ta knjiga je nosila to-le ime:

BIBLIA, TV IE VSE SVETU PISMV, STARIGA
inu Noviga Teftamenta, Slovenski, tolmazhena,
Skvsi IVRIA DALMATINA.

In res se je pričel visoški gospodar približevati smrtni stiski! Govorica mu je tekla težko in postal je sam sebi v največjo nadlego. Meni pa naj pričajo vsi svetniki, da sem mu tudi v največji revščini izkazoval ljubezen, ki jo mora dajati sin svojemu očetu. Niti za trenotek nisem opešal pri njegovi postelji. To umiranje je bilo mučno, grozno in strašno! Tako umirati nisem videl človeka. Videl sem jih umirati po bojiščih, ko je polje odmevalo od obupnih krikov obupanih grešnikov; ali tudi takrat nisem opazil toliko strahu pred smrtjo, kadar je profos vlačil svoje ljudi pod vislice!

Grozne so bile noči. Onemoglemu telesu je odpovedalo spanje. Stari mož je pričel pripovedovati, da čuje različne glasove: sedaj je šumela reka, sedaj zopet so se oglašali iz daljave zvonovi. Nad šumenje in brenčanje pa je segal glas, ki ga je v smrtnem objemu ležeči bolnik najnerajši poslušal — glas umorjenega Schwarzkoblerja: „Pridem po te! Pridem po te!“

Jošt pri-
haja k
očetovi
postelji.

Jecljal je:

„Ali ga vidiš? Tam v temi stoji, dobro mu razločim obraz in zadaj je tudi rana in v nji to prokleta hodalo! — Izidor, pomagaj!“

V takih trenutkih sem pograbil po knjigi Jurija Dalmatina. Odprl sem jo, kjer se je sama hotela odpreti. In odprla se je na mestu, kjer je stalo:

Bug, bodi meni milostiu, po tvoji do-bruti, Inu pobriši doli moje grehe, po tvojim velikim vsmilenju.

Dobro me operi od moje pregrehe, inu očisti me od mojga greha. — Zakaj jest spoznam mojo pregreho, Inu moj greh je vselej pred mano. —

Daj, da slišim veselje inu dobro volo, Da bodo te kosty vesele, ka-tere si ti sterl.

Skry tvoj obraz pred mojmi grehi, Inu zbriši doli vse moje pregrehe.

Odreši me od dolga te krij, o Bug, kir si ti moj Bug inu Izveličar, da bo moj jezik tvojo pravico hvalil.

Kako je oče dokler se ni pomiril.

Polikarp Umrl je na pepelnično sredo.

Khallan Tedaj sem ponovil obljubo, da hočem vse
žalostno žive dni delati pokoro za njega, ki je bil velik
umrl grešnik, ki pa je bil tudi moj oče.

1691.

Pokopali smo ga drugi dan po pepelnični sredi. Kolikor sem prosil duhovnega očeta, — gospod Janez Kašper se ni dal geniti in nikakor ni hotel dovoliti, da bi ga pokopali pri cerkvi sv. Martina v Poljanah. Njegova beseda je bila: „Zagrebite ga na luteranskem pokopališču, ki so ga imeli svojčas protestantje v Poljanski dolini!“

To pokopališče je tičalo na zapuščenem mestu, in mi, ki smo takrat živeli, že nismo več vedeli, da so se tam pokopavala človeška trupla. Bil je to košček neobdelane zemlje v kotu, kjer se tovorna pot zavije proti poljanski vasi.¹

Le toliko je dovolil gospod župnik, da so smeli sosedge prinesiti mrliča na ta kraj. Katoličanom, ki niso bili z visoško hišo v nikaki zvezi, je bila udeležba pri pogrebu zabranjena. Pa jih je le mnogo prišlo vzlic tej prepovedi!

Pogreb je bil ob nenavadnem času. Dopolodne sta hlapca izkopala jamo, ob dveh popoldne pa smo prinesli mrliča ter ga brez molitev pokopali. Božje Usmiljenje! Da bi ne doživel več takega dne!

Držal sem se starih navad. Ker je bil pogreb v postnem času, sem mrliča, kakor pravimo, „iz posta vzela“. Tik groba sem vse, kar

¹ Sedanji „Ajdoovski britof“ v Videmskem kotu.

jih je bilo prišlo, pogostil, kakor to delajo tudi kočarji pri svojih katoliških pogrebih. Jedli so, pili so in bili prav dobre volje. Oni pa je spal pod rušo! — A več ko se je snedlo in več ko se je spilo, imenitnejši je postajal pogreb!

Tudi pri zadnji priliki sem izkazal očetu vso čast in iz posta vzetemu pokojniku je visoška kmetija napravila sedmino, kakor je prej ne slej ni bilo na poljanskem katoliškem pokopališču. Celega teleta in celega prašiča so snedli pogrebci in povrhu še trideset belih pogač. Vina pa se je izpilo, kolikor se ga je hotelo. — Ko je padal mrak na zemljo, je odšla pogrebna družba vesele in židane volje!

Župniku vse to ni bilo všeč, ali branil sem se, da se visoški gospodar ni mogel drugače pokopati, če ni hotela pasti sramota na njegovo hišo.

Ko so bili pogrebci odšli in ko se je od teme že komaj videlo, je prišel nekdo po tovarni poti. Pri grobu je stala dolga, črna oseba in govorila je in z roko blagoslavljala mrliča pod zemljo. Nekomu pa, ki je ravno šel mimo, so se naježili lasje na glavi. Ko je prisopel v Poljane, je pripovedoval, da je moral pokojni Visočan že prvo noč iz pekla, da je od bolečin skakal po svojem grobu in da je zvijal roke, kakor bi ga nekaj prav posebno peklo.

Tako se nam je v prokletstvo izpremenil blagoslov Felicijanovega vnuka! Od tedaj se govori, da stari Visočan na svojem grobu straši. Ali Bog se nas je usmilil in je ukazal skali, da se je zgoraj v robovju odtrgala ter spodaj obtičala ravno nad zemljo, kjer počivajo kosti mojega očeta, zadnjega luterana v tej dolini!

VIII.

Prihajala je pomlad in me spominjala na očetove ukaze.

Na gradu sem opravil vse, in gosposka je pripoznala, da sem lastnik in gospodar visoških dveh gruntov. Plačati sem moral cele koše denarja: plačal sem urbarščino, umrlino, tedenske vinarje, deseti in dvajseti vinar in bogve kaj še vse; samo zraka, ki ga diham, mi niso obdačili! Pač res, v starih časih se je živelo ceneje ko danes, ko mi je še celo prvi hlapec svojo letnino desetih nemških goldinarjev povišal za cela dva nemška goldinarja; in pri tem sem mu moral obljubiti še ene prtene hlače, kar tudi ni malenkost! Težki so dnevi za gospodarja!

Naznanilo se mi je, kar je bilo zapisano v testamentu. Zapisano pa je bilo na prvem mestu, da naj ne postavim v stran obljub ob očetovi smrtni postelji.

Brat je dobil petnajststo domačih goldinarjev in da bodi preskrbljen z vsako potreščino, dokler dela pri hiši. Le sreča, da sem imel v hiši še švedsko vojno blagajno! Ta me je izvelkla iz vode, ker bi bil drugače gotovo utonil.

Sv. Florjana dan po jedi sem govoril z bratom ter mu povedal, da mi je izpolniti očetovo voljo in da se moram vsled tega odpraviti na dolgo pot v nemške dežele. Prigovarjal sem mu, da naj bo pameten pri gospodarstvu in da naj se ne spušča na lehkomiselnega pota, kar sem moral dosedaj včasih opaziti; predvsem pa da naj bo pokoren sosedu, ki bo v moji odsotnosti nadzoroval visoško gospodarstvo.

Ta sosed je bil Jakob Debeljak, jako spoštovan mož in zelo izkušen kmetovavec. Imel je posestvo tik nas, in po pravici ga je vse spoštovalo, ker je bil že dolgo vrsto let ključar pri Sv. Volniku.

Kadar je gospod grajski glavar prijezdil, da bi pregledal in potrdil cerkvene račune, so vselej poklicali tudi Jakoba Debeljaka, in duhovni oče ga je povabil na kosilo v poljansko župnišče, da je sedel pri eni mizi s tako visokim gospodom, kakor je gospod grajski glavar! Te časti je bil mož vreden, ker je bil na vse strani pošten in pravičen.

Z veliko prijaznostjo je sosed Jakob prevzel opravke, za katere sem ga prosil. Takoj pa zapišem, da jih je opravljal vestno, dokler se nisem vrnil iz nemških dežel. In naj še pristavim, da mu je brat Juri izkazoval pokorščino, tako da v moji odsotnosti gospodarstvo ni trpelo škode.

Sv. Florjana dan sta stala na našem dvorišču dva osedlana, močna konja. Na enega smo naložili moke, kaše, nekaj hlebov kruha, pa tudi različnega orodja, ker se na taki poti rado pripeti, da moraš tu in tam prenočiti na samoti, kjer ješ samo to, kar si skuhal sam. S hlapcem sva bila oborožena kakor vojaka, da bi naju ne mogli ugnati razbojniki, ki po goščavi radi prežé na potnike. Sam sem sédel v sedlo, hlapec pa je vodil otovorjenega konja.

Proti večeru sva prišla v mesto, da tam prenočiva, ker se je moralo v Loki opraviti še to in ono.

Ustavil sem se, kakor vselej, pri Wohlgemuetu. Ali poznal se je razloček! Če sem prišel prej, ko še nisem bil gospodar, sem moral sam spraviti žival v hlev in gledati, da je dobila kaj zobanja. Sedaj pa, ko je cela Loka vedela, da sem gospodar na Visokem, se je prikazal, komaj da sem v prostorni veži zlezal s konja, sam oštir Wohlgemuet in zavpil proti kuhinji: „Visočan je tu, — glej, da mu kaj

Na dan
sv. Flor-
jana od-
potujem
v nemške
dežele
1691.

dobrega pripraviš, gospodinja!“ In ni odnehal prej, da sta bila spravljena oba konja in da je bil tovor rahlo in previdno prenesen v gorenje nadstropje, kjer se mi je odkazala spalnica. Ko sem hotel nato stopiti spodaj v pivnico, v prostore, odkazane kmetom, se je Wohlgemuet temu protivil: „Pojdi, pojdi, z mano greš v prostore za boljše ljudi! Čemu sem pa zidal novo hišo?“

Res je bil Kašper Wohlgemuet, ko je leta 1660. pogorela skoraj vsa Loka, na pogorišču postavil novo, gosposko hišo, kakor jih še celo v Ljubljani ni mnogo! Zgoraj na prostorni veži je bila pripravljena dolga in široka miza, h kateri so na večer prihajali loški gospodje, da so pili vino in tisto zoprno pijačo, ki se je pred nekaj leti pritepla k nam iz nemške dežele. Tu-sem ni smel prihajati vsakdo, smeli so prihajati le tisti, ki so v Loki kaj šteli, kar se nam ni videlo čudno, ker je tu in tam prišel v to družbo še celo gospod grajski glavar. Ni tudi čudno, da mi je srce nekaj tolklo, ko sem tisti večer stopal za oštirjem.

Pri mizi je že sedelo nekaj loških gospodov. Bil je tu grajski protipisar, grajski žitničar, mestni pisar, mestni pek in še nekaj meni neznanih meščanov. Sedeli so v dimu in imeli prav slabo razsvetljava. Pa sem vendar takoj opazil, da družba ni pri dobri

volji in da se gospodje kislo drže. Vedel sem tudi, zakaj.

K mizi je bil namreč prisedel Primož Bergant, ki je imel znano svojo pretepaško gostilno v Oslovski ulici, kjer so obstajali tovorni hlapci in kjer je imel hlev za tovarne konje in tovarne osliče. Proti večeru je bil Primož že navadno pijan. Takrat je prav rad smuknil v tujo gostilno, bodisi iz radovednosti, bodisi da mu doma žena ni dovoljevala več pijače. Rad je silil v bolj gosposke družbe. In tako je prišel tudi danes k mizi na zgornji veži Wohlgemuetove pivnice. Vrinil se je med gospodo, golorok in siten.

Ko je naju Bergantov oče zagledal, je veselo izpregovoril:

„Ej, Kašper, kje pa tičiš, vraga! Dolgo že vpijem, pa te le ni! Zatorej prinesi merico nemškega olja. Imam pravo poželjenje po njem!“

„Kdo te je klical,“ se je zajezil Kašper, „in kdo te je najel, da nadleguješ gospode?“

„Kakšne gospode?“ je odgovoril Bergant zaničljivo. „Takah gospodov ti na Lebniku, če hočeš, nagrabit na koše! Kali od teh živiš? Mi ti izpijemo tvoje kislo vino, kolikor ga ne popiješ sam, in še za drag denar! — Torej prinesi!“

V tistem hipu ga je Wohlgemuet že tiščal za vrat ter ga tiral proti stopnicam. Tam ga

je pehnil od sebe, da se je Primož lovil ob steni.

„Kakor češ — za svoj denar dobim povsod pijače in boljše od tvoje! Ti in tvoji gospodje v mojih očeh še tistega ne dosežete, kar puščajjo konji in osli po cestah!“

V srdu je odšel.

Gospodje so bili nevoljni, in oglasil se je žitničar Triller:

„Če boš take ljudi puščal sèm gor, boš kmalu sam sedel pri tej mizi!“

Grajski protipisar Janez Avguštin Schwinger pa je dodal:

„Kaj bi bilo, ko bi bil danes gospod baron med nami!“

Oštir jih je tolažil, da bo v prihodnje bolj pazil, da ne pride v gornje prostore nihče, ki bi gospodom ne bil všeč. Dodal je: „Tukaj pa imam znanca, katerega gotovo ne boste od rivali: veliko posestvo ima, in Polikarp, njegov oče, ki je včasih že pil pri tej mizi, je nalovil veliko denarja v švedskih vojnah.“

Radi so me sprejeli, posebno mestni pek, ki je upal, da bo ceno kupoval od mene pšenico. Drugi zopet so me gledali bolj od strani; ali imovitega človeka ne mečejo nikjer na cesto, če se spodobno vede. Vendar pa govorica ni hotela prav teči, ker je gospodi še tičal v kosteh pijani Bergant in ker jih je moja oseba vne-

darle nekaj motila, ko dosedaj še nismo bili znani.

Govorilo se je o mestni žitnici in o tem, koliko je bilo žita v nji. Glede cene je pek ugovarjal, da je previsoka. Tako se je vlekla govorica naprej, počasi in zaspano, dokler nismo začuli na stopnicah težkih korakov.

„Frueberger prihaja in slabe volje bo, ker se je zopet enkrat brez uspeha plazil okrog deželnega glavarja Volka Engelbrehta!“ — tako je izpregovoril gospod protipisar.

Gospod Frueberger, zlatar in srebrnar v Škofji loki, je imel tiste dni v mestu največ imovine. Bil je večkrat mestni sodnik, in ker se je postavljaj za pravice meščanstva, pri grajskih glavarjih ni bil priljubljen. Na te svoje zasluge je bil silno ponosen, in ko mu je cesar Leopoldus podelil plemstvo, se mu je v glavi zmedlo, da je postal ošaben bolj, ko so ošabni naši graščaki.

Velika ošabnost gospoda Fruebergerja, tiste dni zlatarja in srebrnarja v Loki.

Pri njegovem vstopu smo se vsi dvignili s stolov, in gospod grajski protipisar je staremu gospodu imenoval tudi mene, za kar se pa ta ni zmenil. Sédel je na stol, ki je bil zanj pripravljen, in na katerega ni upal sestiti kdo drugi, dvignil nekoliko svojo lasuljo in si obrisal plešo, ker so ga stopnice spravile v pot. Nato si je nasul tobaka v nos, si dal prinesti nemške pijače ter se najprej z Wohlgemuetom prepiral,

da mu je natočil premalo. Nato je pil, se glasno oddehnil in zaklical: „Danes ste pa zgodaj prišli!“

Z velikim spoštovanjem je vprašal grajski protipisar:

„Kakor vidim, Vaša plemenitost, ste se zdravi vrnili iz Ljubljane?“

Zamrmral je: „Ti Turjačani bi vse radi sami požrli!“

Iz tega smo skleпали, da je zopet brez uspeha moledoval okrog Volka Engelbrehta, da bi ga vpisal v knjigo kranjskih deželanov.

„Koliko je deželanov,“ se je hlinil pek, „ki imajo dosti manj zaslug, nego jih imaš ti!“ — Svoj čas sta bila oba obrtnika — kar je postal plemenit, Frueberger ni prijel več za delo — zatorej sta se tikala, a zlatarju to ni bilo posebno všeč.

„Ne govorimo o tem!“ je izpregovoril mrzlo. „Hvalil me je Leopoldus — malo mi je mar, če me ne hvali ta Volk Engelbreht!“

A pek ni odnehal:

„Le zadovoljen bodi, saj imaš sina, ki ti opravlja obrt, da si lahko vesel!“

Gospod Frueberger se je jezno obrnil ter izpregovoril:

„Pustimo to govorico! — Imate kaj novic, gospod protipisar?“

„Dosti novic!“ se je odrezal ta in izvlekel iz žepa debelo pismo ter ga položil pred se na mizo. „Po Ogrskem sekamo Turkom glave, da imamo veselje in da ima veselje tudi dobri naš Leopoldus. Tu mi piše prijatelj Markovič iz Ljubljane dolgo pismo in v tem pismu mi naznanja, da je bilo naše ogrsko glavno mesto v največji nevarnosti, da so ga Turki skoraj zopet zavzeli.“

„Ni mogoče!“ se je začudil Frueberger.

Protipisar je čital iz pisma:

„V naši trdnjavi je živel tudi neki lajtnant, Fink von Finkenstein z imenom. Bil je doma s Pruskega in živel z dvema mladima Turkinjama, in sicer tako, kakor živi Turek s svojimi ženami.“

„Grdoba, grdoba!“ se je jezil Frueberger.

In ta Fink von Finkenstein se je prodal turškemu paši za dvatisoč cekinov ter je hotel Turke spustiti v mesto, kjer je ozidje najslabše.“

„O, ti svinja ti!“ se je togotil plemenitaš.

Protipisar:

„Paša je bil vesel, da je kar od zemlje skakal. Takrat je bil v turškem vjetništvu naš polkovnik Pisterecki, katerega so ravno v tistih dneh menjali z nekim turškim generalom. Temu je prišlo vse na uho, in komaj se je vrnil v našo trdnjavo, je vse naznanil njenemu zapovedniku, gospodu generalu Becku, ki je takoj

dal zapreti izdajavca Finka von Finkensteina. Ta je vse priznal, padel na kolena in prosil za svoje življenje, jokajoč: „Kaj je Vaši ekscelenci za malo prgišče krvi!“

Frueberger se je zopet jezil: „To je plemenitaš! Hvala Bogu, da je bil Prus in da ni pripadal med nas, domače plemenitaše!“

Protipisar je čital:

„Pa mu jokanje ni nič pomagalo. Vojno sodišče je judiciralo, da je kriv in da se mu bo v dobro zaslužen kazni, drugim pa v gnusobo in eksemplu odbila glava, truplo razsekalo na četrti in vsaka četrt razobesila v posebni ulici. Še dalje se je judiciralo, da se Finku von Finkensteinu iztrga srce ter se mu ž njim tolče okrog gobca — vse to v imenu pravice. Tako se je sodilo v Budi 8. aprila 1687, kar se je potem 9. aprila vse do pike tudi izvedlo nad hudodelnikom. „Mi pa,“ je pristavil protipisar, „smo zvedeli to šele sedaj, ker preteče vselej nekaj let, preden prileze kaka imenitna reč do naše beraške Loke!“

„Nič ne dé,“ se je zaveselil plemenitaš, „samo da se zvé! V ostalem pa že moram povedati, da mi je taka pravica po mislih. Koliko bi dal, da bi bil mogel gledati, kako so ga sekali in rezali, kakor se mu je spodobilo. Sicer je pa res škoda, da prihajajo take lepe novice tako pozno k nam!“

Fink von
Finken-
stein
razsekan
1687.

„Vojaštvo,“ ga je miril protipisar, „ne nanzanja rado takih izdajstev, zatorej jih zvemo šele po letih.“

„Škoda, škoda!“ je gonil plemeniti zlatar. „Ljudem je treba pokazati, da imamo pravico, ki se preprostiti ne dá! Kam pridemo, če bo našim generalom vseeno, se li prelije prgišče krvi več ali manj? — In sedaj, kaj pravite vi, mojster Remp?“

Tu se je obrnil k mlademu možu, ki dosedaj še ni bil izpregovoril besede. Nekako zase je sedel na svojem mestu ter zrl zamišljeno pred se. Le tu in tam je nekoliko pil iz svoje čaše. Dobro sem ga poznal, ker nam je bil naslikal lepo podobo sv. Magdalene pod Gospodovim križem na Volniku in pa še lepšo smrt sv. Štefana pri desnem stranskem oltarju v poljanski cerkvi sv. Martina. Ti dve podobi sta bili faranom prav zelo všeč in tudi predragi nista bili. Pisal se je za Janeza Jurija Rempa.

„No, mojster Remp,“ je govoril Frueberger, „kaj pravite vi? Morda pa le napraviva zdaj malo kupčijo, katera se nama dosedaj še ni posrečila, dasiravno sva o nji že veliko govorila. Kaj bi vi rekli k mali, pa ne predragi podobici, na kateri bi se videl Fink von Finkenstein, kako je z odbito glavo ležal na tleh in kako mu je rabelj s srcem klestil po gobcu?“

Maestro, koliko bi hoteli imeti za tako podobo — recimo podobico?“

Gospod Remp je takoj odgovoril:

„Za odbito glavo, za iztrgano srce in morda še za par škafov krvi — čakajte no, koliko bi hoteli vi plačati?“

„Nekaj bi že plačal,“ je odgovoril zlatar, o katerem se je vedelo, da je skopuh, „preveč pa ne. Časi so slabi in za denar je trda.“

„No, vidite,“ se je šalil slikar, „se že tresete za denar, kakor je vaša navada! Morda napraviva kaj cenejšega? Kaj bi rekli k mesnici, kjer pobija mesar velikega vola? Če bi vam zadoščala vol in sekira, od mesarja pa samo roka, ki vihti sekiro, bi bilo dosti cenejše, gospod deželan!“

Beseda „deželan“ je zlatarja spekla. Vzel jo je v zámero ter vprašal:

„Vi se morda hočete šaliti, maestro Remp? Ali šala nasproti takemu možu, kakor sem jaz, nikakor ni na mestu. Ali ni tako, gospodje?“ Pogledal je po vrsti svoje prijatelje, ki so zamolklo pritrjevali: „Da, da!“

Gospod Remp je vstal.

„Kaj mi je za vašo sodbo, kaj mi je na vaši Škofji loki? Pri Sv. Volniku sem potegnil denar za svojo podobo in za Selce bosta dve ravnokar gotovi, potem sem pa prihranil in nastrgal skupaj, da lahko odrinem v Italijo,

kjer vedno sije solnce, ali pa v Flandrijo, kamor me vlečejo dela nebeških mojstrov!“

Ni spoštoval starosti in tudi plemstvu ni dajal tiste časti, katera mu gre, ali vendar mi je bil mojster Janez Juri Remp pri tisti priliki všeč! Ko je odšel, so ostali zabavljali za njim, kakor vrabci, če jih preženeš z enega grma v drugega. Gospod Frueberger pa je očitno iskal koga, nad katerim bi znesel svojo slabo voljo. Izbral si je mene ter se delal, kakor bi me bil šele sedaj opazil. Zaiskrilo se mu je v očesu, ko me je po nemški plemenitaški navadi vprašal:

„Kdo pa je on?“

V meni se je prebudila ošabnost, ker bi ne pisal resnice, če bi zapisal, da nismo v dolini ošabni in visoki.

Nestrpno je ponovil: „Še enkrat vprašam: kdo pa je on?“

Molčal sem še vedno in se vedel, kakor da bi beseda ne veljala meni. Ko pa je starec tretjič ponovil svoje vprašanje, je v meni vse zakipelo in končno prekipelo. Odgovoril sem:

„Kdo je on? Pri nas se pripoveduje, da je prišel nekdanj bos in raztrgan v Škofjo loko in da je bil hvaležen za kos kruha, če ga je dobil. Nato je navsezadnje zlatil kelihe in monštrance in pritiskal ljudi tako, da je od cesarja kupil gosposki stan. Pri nas pa se tudi pripoveduje,

Gospoda
Frue-
bergerja
grdo
razžalim.

da stare hlače niso nove in naj se nanje prišije še tako široka nova krpa. To je on!“

Srce se mi je ohladilo, ko sem tako izlil svojo jezo nad ošabnim starim možem. Pa je prišel dan, ko sem se bridko kesal, da pri tej priliki nisem krotil samega sebe, kakor je dolžnost vernemu kristjanu!

Gospodu Fruebergerju je kri zalila obraz in začel je kričati na vse pretege: „Kašper! Kašper!“ Lasulja mu je zlezla z glave in ko je nerodno odpiral tobakiro, se je tobak vsul po mizi.

Pritekel je gostilničar in temu je zlatar zaukazal, da naj pokliče hlapce, da potegnejo mene, neumnega in neotesanega kmeta, od mize

Wohlgemuet je odločno odgovoril:

„Tega ne morem storiti, tega ne storim. Izidor Khallan je moj sorodnik, je moj prijatelj, vaša plemenitost!“

Dostavil je še:

„Kar sné, kar izpije, pošteno plača!“

Zlatar je tulil: „Gremo pa mi!“

In res je odšel hude volje. Ž njim so odšli ostali.

Žitničar in grajski pisar sta se posebno čemerno držala. Žitničar je dejal: „Wohlgemuet, pri vas je vsak večer manj prijetno!“

In zlatar je ošabno dostavil:

„Ni treba, da bi samo sèm prihajali! Nakar je še grajski pisar izpregovoril: „Res ni treba!“

Ko so odšli, sem skesano pripomnil:

„Veliko škode sem ti napravil — ne bo jih več.“

„E, kaj,“ je odgovoril Wohlgemuet, „ti gospodje mi segajo dostikrat do grla: usta vedno polna, mošnje pa prazne, da največkrat ni solda v njih! Ko bi ti videl mojo preroško pratiko, pa bi opazil, da so skoraj vsi zapisani v nji — od žitničarja pa do mestnega pisarja. Lačne kure so, ki gledajo za vsakim zrnom. Naj gredo, če že hočejo!“

Spodaj je potem privlekel od nekod uma-zano staro pratiko. Od lista do lista mi je razkazoval dolžnike. Še celo zlatar se je nahajal na tej in oni strani, in vselej je preteklo nekaj mesecev, da je prišla pripomba: paar pezalt!

„Naj gredo, če že hočejo,“ je ponavljal oštir, „ker se moraš preklicano napenjati, da iztisneš par liber iz te lačne gospode!“

Drugo jutro — bil je dan sv. Monike — sem zmenjal nekaj zlata v nemško veljavo. Mladi zlatar Frueberger mi je spisal pismo, s katerim me je priporočil svojemu stricu, ki je imel menjalnico v nemškem Passauu.

Na gradu mi je protipisar napisal listino, v kateri se je reklo, da sem pošten kmetovavec in podložnik svetlega gospoda škofa v Freysingenu, da se nahajam na pravični poti in da naj se mi na tej poti ne delajo ovire.

Nato sem odjahal s svojim hlapcem.

Očetje
kapucini
zidajo nov
samostan
1691.

Ko sem naletel onkraj mesta, kjer so ravno zidali kapucini iz Kranja svoj samostan, na mladega prošta od Sv. Jakoba, sem mu izročil v namene novega samostana deset renskih goldinarjev, da bi opravili pobožni očetje kapucini svete maše, da bi se dobro in srečno dognalo vse, za kar sem se nahajal na potovanju v nemške dežele.

Z božjo pomočjo sem dospel v Solnograd in tudi v Passau. Tam sem zvedel, kje leži Eyrishouen in katero posestvo je bilo nekdanj Jošta Schwarzkoblerja. Zvedel sem, da deklica še vedno služi pri poštenih in bogoljubnih ljudeh, ki pa so imeli kopo svojih lastnih otrok, tako da bi ne bili žalostni, če bi šla Agata od njih.

Deklica ni vedela, da ji je umrla stara mati, ker je ta ostajala dostikrat mesece in mesece od doma. Jokala je, ko sem ji pripovedoval o njeni smrti. Tudi družino, pri kateri je Agata služila, je smrt stare Pasaverice hudo presunila, in sicer zato, ker jim je deklica sedaj obtičala na rami in je odpadla še tista mala podpora, katero je rajnica prinašala k hiši.

Nato sem deklici povedal, da je stara mati umrla pri nas in da sta bila z mojim očetom, ki je sedaj že tudi mrtev, prav dobra znanca. In ko sem Agati povedal, da sta stara mati in

oče želela, da bi prišla k nam, se ni prav nič obotavljala. Tudi družina ji ni odgovarjala; nasprotno, videti je bilo, da ji je padel kamen od srca.

Nekaj dni sem še ostal v Eyrishounu, da sem dobil krstni list, ki je pričal, da je bila Agata Schwarzkobler zakonska hči očeta Janeza in matere Neže in da je bila po predpisih svete katoliške cerkve krščena na ime svetnice Agate in svetnice Eme. Nikakor nisem hotel, da bi se bila po dolini, ko sem se vrnil na Visoko, širila kaka govorica, da deklica niti naše vere ni. Tako pa sem imel pri hiši veljavno listino, s katero sem vsak čas lahko pobil zlobne jezike, če bi bili trosili kaj hudobnega.

Kako smo potovali proti domu, kaj smo doživeli in kako se nam je godilo, tega ne bom popisoval. Dobro se nam je godilo in očitno je bila božja roka nad nami. Gotovo nam je pomagala molitev kranjskih kapucinov!

Zapišem naj še to, da smo se v dolino vračali ravno na dan sv. Filipa in Damjana in da je bila tisti dan Gospodova nedelja. Moje potovanje potemtakem ni bilo tako dolgo, kakor sem pričakoval takrat, ko sem odjezdil z Visokega.

Kjer smo jahali mimo hiš, so dekleta, katera so sedela pred temi hišami, vstajala, ko so me spoznala in ko so opazila, da je na

Sv. Filip
in
Damjan
1691.

konju za mano sedela mlada ženska, kar v naših krajih ni bilo v navadi. Tudi na visoškem dvorišču, ko sem prijezdil tja, se je zbrala družina, in brat Juri se ni malo začudil, ko je moral najprej pomagati mladi deklici, da je mogla s sedla na tla.

Agata ni veliko prinesla s sabo: culico cunj — kakor pravimo pri nas — rdeča lica in dobo voljo, pomagati pri delu.

Moja duša pa je bila odrešena od velikega bremena, ko sem imel pod svojo streho mlado deklico in ko se je tako izpolnila želja, katero je izrekel oče ob smrtni svoji uri!

Če se ne motim — v takih rečeh se v teh časih lahko dogodi pomota — je bila Agata tedaj stara morda sedemnajst let. Imeli smo jo za svojo in pri mizi je sedela tik mene, da bi družina ne mislila, da je tuja in samo posel pri hiši.

Stanovala je zgoraj v mali čumnati in z bratom Jurijem sva ji prepustila vse, kar je bilo ostalo po materi, tako da je živela, kakor živi hči, ki se je rodila pri hiši.

Agata Schwarzkobler! Da bi Bog blagoslovil tvoj prihod pod našo visoško streho!

IX.

Agata se je hitro privadila novemu življenju. Takoj se je lotila vsakega dela; kar pa se tiče pridnosti, sem jo lahko stavil v vzgled drugim

poslom. Od pričetka se je sicer nekoliko dolgočasila in za staro materjo je večkrat jokala. Izpremenila je obleko in se je pričela nositi po naše. Kmalu je postajala veselejša. Pri delu ali kjer si je bilo, je rada zapela pesem, ki nam je bila všeč, in najsi je pela v tujem jeziku. Ni še minilo leto, pa je že gostolela v naši govorici — najprej težko, okorno in z vmešavanjem nemških besed, da smo se ji morali vsi smejati. Tudi ona se je smejala in se ni dala spraviti v zadrego toliko časa, da je govorila, kakor smo govorili mi sami.

Bila je vesele in krotke narave. Z nikomer se ni prepirala. Imela je kmalu kup prijateljic — vse hčere naših kmetov so iskale njenega znanja. Ob praznikih popoldne so prihajale te znanke na Visoko, da je bil pravi semenj okrog stare hiše in da se ni čutil več tisti teman duh, ki je obdajal očeta Polikarpa in njegovo staro kmetijo.

Ko je prvič s pečo na glavi stopala v moji in Jurijevi družbi k nedeljski maši, je bilo pri cerkvi veliko občudovanja in dopadenja. Sodilo se je, da je v dolini malo tako zalih deklet, kakor je naša Agata.

Bila je tudi pobožna. Rada je molila in tako lepo se je vedla pri božji službi, da jo je hvalil gospod župnik Jager, kadar sem govoril ž njim. Bil je pobožen in pameten mašnik, samo pre-

zgodaj je umrl. Pokopali smo ga tik cerkvenega zidu, pri malih stranskih vratih.

Tudi drugače mi deklica ni delala skrbi, posebno ne, ker ni gledala za moškimi. Na plesu je včasih zašla in tudi na prejo, pa vselej z bratom Jurijem. Nikdar nista dolgo izostala, kar mi je bilo kot gospodarju prav, ker ples in preja prav rada pokvarita mlado žensko. Zato je duhovni oče v cerkvi večkrat govoril proti obema.

Odkar je bila Agata pri hiši, se je brat Juri docela izpremenil. Prej ga ni bilo plesa pri tej ali oni podružnici, da bi ne silil nanj. Tudi koledovanja ni bil nikdar sit. Privabil je iz Poljan, iz Sestranske vasi in še od drugod štiri ali še več konjikov, da so potem cele tedne jezdarili po loški okolici okrog in peli od hiše do hiše. Fant je bil čedno rastel in dekleta ga niso zametavala. Sedaj je tičal doma. Na plesu je hodil, če je šla Agata ž njim, o kateri pa zapišem, da ni rada obiskovala plesov. Na koledovanje pa se Juri sploh ni več podajal, in najboljši prijatelji ga niso mogli pregovoriti, dasi so imeli najlepše in najboljše konje. Marljiv je bil v gospodarstvu in briga se je za najmanjšo reč.

Lehko torej zapišem, da smo pričeli na Visokem novo življenje in da se nam je dobro godilo. Dosti smo pridelavali in brez težave smo plačevali štibre in davščine, dasi jih je bilo več od kamenja v Sori.

O sebi ne morem nič posebnega zapisati. Agata mi je napravljala zadovoljno življenje — to je res. Na kaj drugega nisem mislil. Prikrivati pa vendar ne smem, da mi je pričelo na dekletu vse dopadati, in sicer vse vedno bolj. Njena postava je bila lepša od postave vsakega drugega dekleta; in tudi njena govorica se mi je zdela pametnejša od govorice drugih dekličev, katere se me niso ogibale, ker se je vendar vedelo, da pride prej ali slej mlada nevesta na Visoko. Tudi tega ne tajim, da sem se z velikim veseljem ozrl včasih Agati v mladi obraz in da mi je bilo posebno všeč nekaj zaručenih rume-nih las, katerih pri ušesih ni mogla spraviti pod ruto.

In še nekaj je bilo, kar naj se tudi zapiše. Kakor sem se jaz tu in tam zagledal v deklico, tako se je tudi brat Juri zagledal v njo, in nekaterikrat sem opazil, da sta se Agata in brat vjela s pogledi, kar se pri meni ni nikdar zgodilo. Vselej me je pri tem znotraj zbadlo, da bi bil najrajši pokaral brata, ki je moral vendar vedeti, da dekle ni za njega in da jo mora puščati v miru, kakor so jo v miru puščali hlapci.

To je vse, kar morem na tem mestu zapisati o svoji osebi, to je o osebi visoškega gospodarja.

Anno 1693 sem bil na gradu v najem vzel desetino v javorski in hubanjski županiji. Tudi

sem tisti čas kupil pravico za plese po celi dolini. Škof je oddajal pravico, dovoljevati plese, za tri leta. Za vsa tri leta sem plačal trideset cekinov. Meni pa je moral oni, ki je hotel prirediti kak ples, plačati vselej cekin. Imel pa sem obilo prepirov, ker je ljudstvo trdilo, da gre davščina samo za plese pri cerkvenih semnjih, kjer se je plesalo na prostem, ne pa tudi za plese po pivnicah in hišah, ki da niso spadali pod cekin. Pravdati se nisem hotel, ker izgube ni bilo, posebnega dobička pa tudi ne.

Ti najemi, posebno desetina, katero je ljudstvo plačevalo v obrokih, so mi dajali dosti novega posla. Plačila so se morala zapisati, da se pozneje ni moglo ugovarjati, da se je plačalo več, kakor se je v resnici. Tudi tu me je podpirala Agata, ker je dobro pisala, tako da se je tudi pri tem izkazalo, da bi bila pripravna visoška gospodinja. Naj Bog po svoje odloči, on, ki je prvi gospodar vseh gospodarjev! —

Ples v
Sestran-
ski vasi
na dan
sv. Janeza
Krstnika.

Na dan sv. Janeza Krstnika je bilo cerkveno blagoslovljenje pri podružnici v Sestranski vasi. Tičnikov Janez je položil pri meni tri cekine za ples, ker je hotel postaviti tri odre na Čadeževem travniku, in sicer enega za Sestransko vas, drugega za Hotavljje in tretjega za podružnico Sv. Križa pri Srednji vasi. Vsaka podružnica je morala zase plesati, in takoj bi se bil vnel prepir in pretep, če bi hotel kdo brez po-

sebnega dovoljenja plesati na odru tuje podružnice!

Ti pregrešni plesi povzročajo veliko preteпов in stanejo tu in tam celó človeško življenje, da bi bilo prav, če bi jih gosposka odpravila. Pa naj jih odpravi! Dušni pastirji govore proti njim, ali gospodi na gradu je več za cekine, nego za božjo besedo!

Juri me je pregovoril, da smo se popoldne odpravili v Sestransko vas. Jahala sva. K meni je prisedla tudi Agata, ker se je bila dotedaj dolina že privadila, da se ni več pohujševala, če je sedela ženska tik moškega na konju. Taka sedla so bila, kakor sem zvedel pozneje, na angleških zemljah v navadi; meni ga je napravil sedlar v Škofji loki in še precej drago mi ga je zaračunil.

Ko smo prijezdili v Sestransko vas, je okrog Čadeževe pivnice že mrgolelo občinstva. Na vseh treh odrih se je že pridno plesalo, tako da je imel Tičnikov Janez obilo opravila, da ni pregledal plesavca, ki je moral za vsako vižo plačati svoj sold. Kdor je hotel plačati več, je lahko plačal tudi več, kar se je štelo v čast dekletu, ki ga je pripeljal na oder.

Okrog odrov so bile postavljene mize in klopi. Izbral sem si mizo, pri kateri je sedelo nekaj gospodarjev s svojimi gospodinjami. Radi so me sprejeli, posebno oni, ki so imeli hčere za možitev.

Tudi sestranska podružnica si je štela v nekako čast, da nam je dovolila, da smo smeli plesati na njenem odru.

Agata je sedla k meni, Juri pa je šel pogledat po plesiščih in po svojih znancih. Bilo je veliko kričanja in vriskanja, kakor vselej pri takih pregrešnih prilikah.

Jaz sam niti plesati nisem znal. Pač pa je Juri parkrat peljal Agato, ki se je naplesala, da ji je lice kar gorelo.

Govorili smo z gospodarji o različnih rečeh, predvsem o visokih davkih in drugih nadlogah, katere nam pošilja gosposka na vrat. Za ples se nismo brigali, tudi za mladost ne, ki je razsajala okrog odrov.

Kar se je začul glas: „Ta rejnata gre!“

Ravno pod Čadeževim travnikom, kjer se je plesalo, je bila plitvina v Sori. Po tej plitvini je prebredla vodo na lepem in živem konjiču gosposka ženska, za njo pa hrust hlapec, ki je nosil za pasom dva samokresa in ki je tudi sedel na lepem in dobro rejenem konju. Čudna prikazen za te kraje in za nižje ljudstvo, ki se je bilo tukaj zbralo!

Ana
Renata
pleše.

Ali nihče se ni čudil, ker se je skoraj pri vsakem plesu zgodilo, da je prijezdila iz „Schefertna“ Ana Renata, o kateri sem že na drugem mestu nekaj omenil. Prikupljiva ženska, močna in še ne preveč ošabna! Govorilo se je, da je

veliko podedovala po svojem stricu, ki je bil škof v Ljubljani in ki je bil hrom na obe nogi, tako da so ga morali v šenklavško cerkev pri-
našati, če se je hotel udeležiti svete maše. Vzlic temu je govorila prijazno z vsakim, tudi najnižjim človekom, da jo je cela dolina do Žirov poznala in rada imela. Prijazna pa je bila le toliko, dokler se je tudi ž njo spodobno ravnalo. Če je pri plesu ali po plesu hotel kak fantè, da bi mu dajala kake posebne pravice, je takoj odgovorila z bičem, ki ga tudi med plesom ni odložila. Nesramnež se je moral čutiti srečnega, če mu ni potegnila preko obraza debelih klobas.

Pripovedovalo se je, da je Ana Renata močnejša ko njen hlapec in da je posla, če se ji je ustavljal, tako otleskala, da se mu je kar bliskalo pred očmi. In med tednom, dasi je bila škofovega sorodstva, si jo lahko videl pri različnem delu. Lehko si jo videl, da je z voliči pripeljala koš gnoja ter ga lastnoročno prevrnila na njivo.

Kaj je bil vzrok, da jo je bogata obitelj prisilila, da je morala samevati na samotnem scheffertenskem dvorcu, ne vem; tudi nisem po tem popraševal. Bila je obenem gospodar in gospodinja, pa oboje dobro. V tednu je delala, ob nedeljah in praznikih pa je hotela plesati.

Kaka ženska!

Spustila se je s konja kakor najspretnejši jezdec, da so gorjanci kar usta odpirali. Pristopila je z bičem v roki, pustivši konja svojemu hlapcu, in obstala pred našo mizo. Z očmi je premerila zbrane, ne ošabno, pa vendar tako, da je kazala, da se čuti plemenitega stanu. Spoznala me je, pristopila še bližje in vprašala: „Boš plesal, Izidor Khallan?“

Tedaj se ji je približal Ramovšev Štefan, še čisto nerazvit fant iz lučenske fantovske kompanije. Ker je bil sin imovitega, desetini in tlaki nepodvrženega kmeta, so mu na sveto-kriškem odru dovolili plesati. In ta žival se je predrznila, siliti v gosposkega dekleta, rekoč: „Pojdi pit, ta rejnata, potem se pa enkrat ali dvakrat zasučeva!“ Malo je zavriskal, kakor mlad petelinček, ki poje na gnojnem kupu sredi dvorišča.

Pa mu je takoj zmanjkalo sape, ker ga je Ana Renata zaničljivo pogledala. Potem je še bolj zaničljivo izpregovorila: „Pri nas taki še kozé pasejo!“ Z bičem je švrknila po zraku, in Štefan je moral prav odskočiti, da ga ni zadelo. „Tu imaš dve libri, pa si pri cerkvi kaj kupi!“ Iskala je denar v obleki, Štefan pa je osramočen izginil med glasnim smehom cele družbe.

Še enkrat je vprašala: „Boš kaj plesal, Izidor?“

Povedal sem ji, da ne znam plesati, kar ji nikakor ni ugajalo. Tedaj se je polastila brata: „Boš pa ti, Juri!“

Ta je bil za take reči ko nalašč. Zaiskrile so se mu oči in zadovoljno je odgovoril: „Pa res rad plešem!“

Še je dostavila: „V gosli dam jaz, da veš!“

To sicer ni bila navada pri nas, ker je moral plesavec dajati „v gosli“, ali Ana Renata je imela svoje navade. Poiskala je srebrno beneško krono ter jo vrgla v gosli, da je bil Tičnikov Janez črez vse mere zadovoljen. Takoj je izpraznil svetokriški oder, ker si je Ana Renata z beneško krono kupila pravico, da je eno igro smela sama plesati na odru.

Plesala sta kakor bi bila eden za drugega ustvarjena, in dolinske gospodinje pri naši mizi so šepetale, da tak par še ni plesal pri žegnanju sv. Janeza Krstnika. Skoraj celo popoldne je plesala ž njim in kar iz rok ga ni pustila; nečimurnemu fantetu pa se je z obraza bralo, kako je ponosen na gosposko svojo plesavko!

Izbrala si je posebno mizo, pri kateri je dajala za pijačo, tako da je pil, kdor je hotel. Bilo je to v bližini naše mize, in vsaka beseda od tam se je čula pri nas. Čuli smo, kako je Ana Renata hvalila bratovo plesanje, ta pa je zopet večkrat glasno povedal, da je njegova plesavka najgorše dekle, kar jih je na svetu.

Ni vsekala z bičem po njem, ampak prijazno je odgovorila: „Ti pa najgorši fant, kar jih ima dolina!“ Ni čuda, da je bil reva moj brat kar pijan od same kmetiške napihnjenosti!

Medtem sem pozabil na Agato. Sedela je tik mene kakor pišče, ki se je izgubilo od koklje. Kar naenkrat me je prijela za roko ter dejala: „Pojdiva domov, Izidor!“

Opazil sem, da je bleda, in ker je bila šibkega teleša, sem menil, da je bolna. Takoj sem osedlal konja, pri čemer sem še Juriju pripomnil, da je čas osedlati in odriniti proti domu.

Juri in Ana Renata sta z enim glasom odgovorila: „Kdo bo že sedaj domov hodil?“

In Juri je še nekako osato pristavil: „Plesal bom, dokler bom sam hotel! Tudi nisem več tako mlad, da bi sam ne poznal pota do Visokega in najsi je v noč!“

Ana Renata je pritrjevala: „Pa ravno ponoči bova mimo prijahala!“

In zopet sta plesala. —

Ko sva z Agato jahala od Gorenje vasi do Poljan, ni izpregovorila besedice. Tu in tam je lehno vzdihnila, kar mi ni ušlo. Včasih je konj stopal hitreje, da se je dekle nehote pritisnilo k meni, kar sem občutil. Preobdala me je izkušnjava, tudi sem bil nekaj vina preveč pil, kar pogreje kri človeku, zatorej sem, pozabivši na gospodarja, izustil to-le vprašanje:

„Kaj vzdihuješ, Agata? Če ti je slabo, se morda ustaviva v Poljanah?“

„Kaj naj mi bo slabo?“ je odgovorila. „... pa vendar ne misliš, da mi bo slabo, če Juri pleše s tisto gosposko vlačugo?“

Ta ostra beseda me je osupnila. „Vlačuga ji ne smeš praviti! Iz dobre hiše je; njen stric je bil škof, kar ni mala reč. V Loki sem slišal, da so Skarlikijevi jako poštena in bogata rod-bina, katera ima s Scheffertnom še druga po-
sestva.“

Hladno je odgovorila: „Zavoljo mene se lahko pajdaši z vsemi moškimi v Poljanski do-
lini — kaj meni mar!“

Iz Poljan sva jo krenila po tovorni poti proti Visokemu.

Tedaj sem pričel!

„Juri je lehkomišeln in komaj bi bil za go-
spodarja na takem posestvu, kakor je moje.“

Zbadljivo se je oglasila:

„Naj se pa na Schefferten priženi — kaj
meni mar!“

Nato jaz:

„Tudi meni ne bo drugega ostajalo, kakor
da dobim nevesto na Visoko. Brez gospodinje
ne bom mogel ostati.“

Zajokala je: „Ali ti ne gospodinjim dobro?“

Moja po-
nesrečena
snubitev
pri Agati.

„Ravno zato bi rad, da postaneš moja prava
gospodinja — moja nevesta in moja žena, Agata!“

Nekaj je zastokala, da sem se obrnil proti nji. Oprijela se je z roko moje rame, ker bi bila sicer zdrknila s sedla. Usta je malo odprla, oči pa je dvigala plaho, da sem videl, v kako veliko stisko jo je spravila moja beseda.

„Pri ljubem Gospodu Jezusu, te prosim, Izidor“, je vzdihnila, „nikar mi ne govori kaj takega! Nimam nič — beračice ne boš vodil na Visoko!“

Že mi je silila beseda na jezik, da bi ji na pameten način razložil, da je njen stari oče posodil mojemu očetu veliko denarja, da se ta denar ni vrnil in da je sedaj vsaj polovica obeh visoških kmetij njena. Ob pravem času sem premislil, da se takih reči ne govori in da že še pride prilika, da se z Agato razgovoriva. Če ne bo ugovarjalo drugega kakor beraštvo, se bo dalo vse urediti. Par let še prav lahko počakam, da postane Agata starejša in močnejša.

Nato sva molče jezdila do doma.

Juri se je vrnil pozno v noč.

Drugo jutro sem se nekaj zaležal, ker sem bil od vina utrujen. Ko sem vstal, je belila Agata peč za kruh. Zdelo se mi je, da se pred pečjo z nekom razgovarja.

Ob steni sem se približal. V tistem hipu sem razložil, da je govoril Juri:

„Ne bodi huda, Agata!“

Ošabno mu je odgovorila:

„Ne vem, čemu naj bi bila!“

Juri je še pristavil: „Ne bom več plesal z ono iz Scheffertna!“

Zasmejala se je: „Zavoljo mene lahko plešeš s frajmanovo iz Ljubljane! Mene puščaj pri miru, pa bo prav!“

Stopil sem okrog stene pred peč. Agata se je takoj sklonila, pograbila dračja ter ga metala v ogenj. Juri je odšel brez besede. Prav se mu je zgodilo, da ga jo deklica tako odločno odgnala! —

Prestali smo zimo. Jesen je bila lepa in dolga, zatoorej smo se s steljo in kurjavo dobro preskrbeli, da smo v mrazu lahko izhajali. Posebnega nismo doživeli, samo kaj nezatnega, kar se je kmalu pozabilo.

Pokojni škof Albreht Sigismund je imel na gradu v Loki hčer svojega brata, Evo Magdaleno, suho in okrog trideset let staro žensko. V cerkev je rada hodila; ali pa je znala kaj delati, nismo zvedeli. Visokemu gospodu je bila prejkone v nadlego, menda zategadelj je grajskemu glavarju večkrat pisal, da naj jo izkuša omožiti na kak grad. Grajski glavar se je na vse strani trudil, da bi jo spravil v kako imovitejšo rodbino, ali Eva Magdalena je ostala samica, ker je od graščinskih ljudi nihče ni hotel vzeti. Imela je

velik nos, dote pa malo, ker se škof Albreht Sigismund ni hotel vezati, nego k večjemu s petimi sto goldinarji. Pri tem se ni niti jasno izrekel, ali nemške ali deželne veljave, kar se takoj precèj pozna.

Za svojo osebo Eve Magdalene nisem poznal in je v svojem življenju nikdar nisem videl, zato ne vem, je li bil njen nos res tako dolg, kakor se je govorilo.

O Božiču me je obiskal mestni pisar Konrad Fuehrnpfeill. S tem gospodom sva bila sklenila nekako znanstvo, ker mi je šel v marsičem na roko. Tudi se je rad oglašal na Visokem in ni nikdar odhajal praznih rok, ker taki gospodje, ki imajo malo plače in dosti otrok, radi kaj vzamejo.

Grajski
glavar
ženi Evo
Magda-
leno na
Visokem.

Ko je torej prišel tistega Božiča gospod Fuehrnpfeill na Visoko, mi je po dolgih ovinkih namigaval, da bi me Eva Magdalena rada vzela, da bi me to prikupilo pri gospodu grajskem glavarju in da bi svetli gospod škof tudi ne delal težav. Pa se nisem dal pregovoriti, ker Eve Magdalene nisem hotel vzeti in naj se je baron na gradu še tako jezil: bil sem tudi prepričan, da je ravno on pisarja poslal k meni.

Zvedeti pa je moral za vse to brat Juri; morda mu je pisar sam kaj izklepetal. Tudi družina je zvedela ter se je tisto zimo radi te snubitve dostikrat smejala. Jezikala je reči, ki

niso bile umestne, ker se sploh ni imela vtikati v moje zadeve. Dalje sem tudi opazil, da se je Agata odtistihmal še glasneje smejala in da me je tu in tam prav čudno pogledala, kar mi je služilo v tolažbo. Toliko lahko zapišem, da je takrat moje srce že bilo polno ljubezni do tega veselega in pridnega dekliča in da sem bil že takrat trdno sklenil, da postane ona moja gospodinja, ali pa nobena druga. Od takrat, ko je brat Juri toliko plesal z Ano Renato, nista bila več prijatelja z Agato, da, skoraj pogledala ga ni več, kar je bilo v redu, meni pa v tolažbo.

X.

Okrog sv. Jurija smo doživeli nekaj nepričakovanega.

Pričela so se dela na polju, in delavec mi je dohajal prav, naj je prišel, odkoder je hotel.

Ko smo nekoč večerjali, je stopil v hišo človek, dolg kakor hrast, da sem takoj vedel, da dela kakor živina. Tak delavec mi je bil vsekdar všeč. Voščil nam je, da bi Bog blagoslovil, kar jemo. Nato je hotel sestiti k peči, kakor da je sit do vratu.

Vzlic bradi, katera mu je bila zarastla obraz, sem ga vendar spoznal. Ni me pograbila jeza, ker to, kar se je bilo zgodilo v Loki, sem bil že davno izbrisal iz svojega spomina. Kot

Marks
Wulffing
pride na
Visoko.

sorodnik je prišel pod mojo streho, in kot takega sem ga hotel sprejeti. Zato sem izpregovoril:

„Ti si, Marks? — K mizi sedi in najej se!
— Odkod prihajaš?“

Sedel je k mizi ter odgovoril:

„Naravnost iz Davč. — Nisem mislil, da me
* spoznaš, Izidor.“

„Slaba bi bila, da bi svojega bratranca ne spoznal,“ — in vprašal sem:

„Kaj pa oče Jeremija? Je pri dobrem zdravju?“

„Pri zdravju je že, ali siten je, da ni izhajati ž njim.“

Hotel je povedati še več, pa mu nisem pustil, ker je bilo morda kaj takega vmes, česar ni smela slišati družina. Pozval sem ga torej, da naj se najprej najé in da mi pozneje lahko vse pove, kar mi povedati hoče.

Jedel je za tri in morda še za več oseb.

Ko je odšla družina, smo ostali z Marksom in Jurijem pri mizi, da smo izpili nekaj vina, kar se ni moglo opustiti, če je prišel sorodnik v hišo!

Marks je veliko pripovedoval: da je Jeremija Wulffing star kakor zemlja, da visi na svojem posestvu kakor klop na pasjem repu in da hoče imeti, da naj mu otroci tlačanijo in le tlačanijo. On, Marks Wulffing, postaja sta-

rejši, in ni je kmetije, katere bi si ne upal prevzeti in pametno gospodariti na nji. Tudi ima že izbrano nevesto, ki bi rada prišla v Davče, pa seve ne za deklo, pač pa za ženo, ki daje poslom ukaze. Tudi on noče biti več brezplačen hlapec, kar je očetu že povedal. Ta se ni dal premekniti, ker je trmast, kakor je trmasta vsaka nemška glava, najsi je stara, najsi je mlada. Z očetom sta se torej grdo sporekla, in da pové vse po pravici in resnici: ušel je z očetovega doma. Če že mora hlapčevati, hlapčuje lahko pri tujih in ne pri očetu, kjer si zasluži komaj obleko. Če ga čem vzeti, ostane pri meni, če ne, si poišče službe drugod.

Vedel sem, da se taka jeza hitro ohladi in da jo bo Marks Wulffing v štirinajstih dneh zopet odkuril. Vzel sem ga torej v službo ter mu obljubil plačo prvega hlapca z dostavkom, da se lahko vsak hip povrne k očetu, da ne bo mislil, da hočem zdrabo delati med njim in sinom.

Tako je prišel Marks Wulffing. S sabo pa je prinesel nesrečo, in sicer najhujšo, ki se more prinesiti v hišo. —

Preteklo je štirinajst dni, li prav nič se ni pripravljaj, da bi zopet odšel. Lotil se je dela z veliko vnemo in bil prvi hlapec, kakor boljšega do tistih dni še nisem imel.

Margareta
pride po
Marksa.

Ko so pretekli trije tedni, je prišla ponj sestra Margareta, ali skrnil se je pred njo, da ga niti videla ni. Bila je še lepše dekle, kakor prej, pa me ni prav nič genila, ker sem takrat že mislil na Agato, ki morda ni bila bolj zala od Wulffingove hčere, ki mi je pa bila namenjena. —

Pred hišo na Visokem smo imeli ozko klo-pico, in na to sva sedla z Margareto, ki se je tisti dan odpravljala.

„Pri nas,“ je pričela tarnati, „pri nas je sam prepir in prav je, da ni Marksa doma, ker sta se z Othinrihom skoraj vsak dan stepla do krvi.“

„Potrpeti se mora v življenju,“ sem jo to-lažil. „Koliko sem moral jaz potrpeti s svojim očetom!“

„Vem, vem,“ je hitela, „ali vendar je težko.“

Črez nekaj časa je vprašala: „Ali imaš še faoleteljček, ki sem ti ga dala?“

Ko sem pritrdil, se je razžalostila: „Kako si mogel tako pozabiti name!“

„Margareta,“ sem ji odgovoril, „človek ni gospodar svojega življenja. Če plezaš vrh drevesa, si visoko pod nebom; če se zlomi veja pod tabo, padeš na zemljo in se polomiš, morda do smrti. Pod mano se je zlomila veja, in sedaj nisem več gospodar svojega življenja.“

„Nič ne rečem,“ je zajokala, „ali pozabiti te ne morem.“

Mirno sva vzela slovo, a skoraj govoriti ni mogla in kakor lešniki debele solze so ji prihajale iz očesa. Povedala mi je še enkrat, da bo čakala name in da me morda le pričaka.

V resnici me je pričakala! Bila je tako božja volja, ki navsezadnje vse prav naredi in se usmili vsakega siromaka. In kdo je bil večji siromak od mene, ki sem bil gospodar obeh kmetij na Visokem! —

Marks je ostal pri hiši, pa se je čudno izpremenil. Bil je ponižen in pokoren, da se je prikupil meni, gospodarju, in družini. Bil je tudi silno zgovoren in je vedel veliko pripovedovati. Kadar smo sedeli pri mizi, je bilo vedno dosti smeha.

Da bi se bil Marks za Agato kaj pehal, ne morem zapisati. Kadar je ž njo govoril, je govoril tako, kakor z vsako drugo. Vzlic temu je bila deklica pristopna njegovim šalam, in če je utihnil, je zaprosila: „Marks, še kaj povej!“ In zopet jih je bril Marks, in Agata se je smejala, da je kar zvonilo po čumnati!

Tu in tam se je pripetilo, da je z Marksom klepetala v nemščini, kakor je navada v njenem rojstnem kraju. Mi nismo umeli ničesar, a Davčar je umel vse. Pri tej tuji govorici, na kateri pa čisto nič ni bilo, je Marksu včasih nekaj iz očesa šinilo in sicer naravnost proti deklici. Pa tudi na tem nisem opazil nič kri-

vičnega, ker se veseli ljudje radi spogledujejo, kar gotovo ni pregrešno. Še dobro mi je délo da je bila deklica tako zadovoljna in da je pri tem pozabila na kraje, kjer je prišla na svet.

Te govorice ni bil vesel brat Juri. Če sta pričela Marks in Agata govoriti nemško, je vselej utihnil in ni več izpregovoril besede. Nekaj časa je še sedel, nato pa je odšel od mize, in najsi še ni bila prinesena zadnja skleda. Meni se je tako vedenje videlo otročje, ker je brat Juri moral vendarle vedeti, da Agata zanj ne mara in da deklica ni bila namenjena njemu! —

Prišla je jesen, za njo je prišla zima in ta je bila od leta 1694. na leto 1695. posebno trda in huda. Padlo je toliko snega, da ljudje niti k maši niso hodili in da tudi pri podružnicah ni bilo sv. opravila, ker radi zametov ni mogel priti k božji službi niti gospod, niti drugi človek. Živelimo na kupu; kar je bilo dela, smo ga hitro in lahko opravljali. Pri jedi pa smo sedeli neskončne čase, in dobro je bilo, da smo imeli Marksa, ki nas je kratkočasil s svojo govorico.

Dosti je bilo snega, ali poti so se le ugla-dile in poglobile; še celo v hribih so se napravile gazi, po katerih se je pripravno hodilo.

Pričele so se preje. Imenitna je bila preja v hiši soseda Jakoba Debeljaka. Prav dobro je bila obiskana in še celo iz oddaljenih selišč

Gabrške gore in Gore sv. Sobote so prihajale deklice s svojimi spremljevalci. Kadar so se v pozni noči vračali, so prižigali baklje, da se je iz dalje videlo, ko da bi se vlekla rumena kača po gazéh.

Od nas smo imeli blizu do Debeljakovih, zatorej ni Agata z deklama nikoli izostala od preje. Kadar je družbica odhajala, je bilo nekaj pisanih pogledov, ker sta se Marks in Juri prepirala, kdo bo nosil dekletov kolovrat. Agata je odločila, da nosi enkrat Juri, enkrat Marks. Ta z razsodbo ni bil zadovoljen ter se je skliceval na to, da je pravica hlapcev nositi kolovrate, domači sinovi pa nimajo te pravice, ker bi se sploh ne spodobilo, da bi opravljali hlapčevska dela. Odločba je bila pametna, pa sta vendar oba kazala dolge nosove, Juri in Marks, dokler nisem potrdil dekletovih besed. Najrajši bi bil sam nosil kolovrat, kar pa bi bilo veliko pohujšanje, ker je proti vsaki spodobnosti, da bi gospodar zahajal na prejo, še bolj pa, če bi nosil kolovrate predicam. Hudobni jeziki namreč nikdar ne mirujejo in grde govorice nastanejo kar čez noč, da si zapreden v pajčevino, pa sam ne veš kako in kdaj.

Sicer se na teh prejah pri Debeljakovih ni posebnega pripetilo. Po dolini se ni govorilo o njih in še celo gospod župnik mi nikdar ni omenil besede o njih, ker je bil Jakob Debeljak

pobožen mož, ki bi gotovo ne pripuščal nespodobnosti pod svojo streho.

Po Svečnici, ko se je imel pričeti štiridesetdnevni post, se je morala preja razdreti.

„Danes bomo prejo razdrli,“ je omenil Marks pri južini, „in dogovorili smo se, da je vino moje. Izidor, pripravi mi torej sodček dobrega vina in pri moji plači ga potem v račun postavi, če ti je prav.“

Prav mi je bilo, ker je bila navada, da je takrat, kadar se je preja razdrila, preskrbel ta vino, drugi pa druge potrebščine. Pripravil sem torej sodček dobrega vina; Marks in hlapec sta ga še popoldne spravila k Debeljakovim.

Drugi so prinesli suhega mesa in tudi bele pogače; fantje z Loga so najeli dva godca, in sam Debeljak je zaklal jareta, ker se ni hotel delati grdega.

Tako smo živeli, dasi je šiba božja še vedno visela nad nami.

Cesar je imel vojne na vse strani svojega cesarstva in človeška kri je tekla v potokih po zemljah, ki so nam bile tuje in kjer nismo imeli ničesar iskati. Da pa je mogel voditi vojno, je jemal cesar svete podobe našim cerkvam ter jih izpreminjal v denar. Odnehati ni hotel! In ravno tiste dni je šla govorica po deželi, da nam vzamejo vsakega petindvajsetega moža, češ, gospod Eugenius potrebuje armade.

Ali mi koljemo jareta, mi pečemo pogače in še celo godci nam piskajo, da se moremo sukati v pregrešnem plesu! Koliko pa je bilo let, kar našim gospodinjam ni ostalo drugega, kakor trava za lonec. Prav ima gospod Bog, da nas še vedno tepe!

Komaj se je stemnilo in ravno da smo še imeli čas povečerjati, že so se oglasili godci pri Debeljaku. Moja družina je kar drla k sosedu, ali poprej je bil vsak površno opravil svoj posel, tako, da sem moral sam vse pregledati, ali je dobila živina in drobnica, kar ima dobiti, in če se ni pustilo kaj ognja, da bi nastala nesreča.

K Debeljakovim sem prišel malo pred deseto. Doma je ostala hiša čisto brez človeka. Vsa vrata sem vestno zaklenil, da bi ne prišel tat nad moje blago. Pa bi bil tudi lahko prišel, ker se poslopje ne dá tako zapehāti, da bi se hudobnež ne priplazil vanje, če že hoče krasti tuje imetje.

Tako je tiste dni viselo moje srce na posvetnem imetju, in prvo, kar je imelo pri meni najvišjo ceno, je bilo ime visoškega gospodarja. To ime sem obdajal z okvirjem svojega samoljubja, kakor se obda lepa podoba z zlatim okvirjem ter se obesi na prvo mesto v hiši. Kakor Mojzesovo zlato tele je stalo to ime vsak hip pred mano in daritve sem mu prinašal,

dokler ni prišel Gospod Jezus, pa je razbil tele in mene, in sicer oba na drobne kosce! Tako sem bil kaznovan, — prvič, ker nisem vedel, da je človek samo smet v božji roki in da je smešno, če ga ni v življenju sama ponižnost, drugič pa nisem vedel, da je naša presveta vera čista in zgolj čista ljubezen: če imaš torej kake dvome, se vedno odloči za ono stran, kamor ti kaže ljubezen, gola in čista ljubezen! Ker vsega tega nisem vedel, me je pohodil gospodar sveta in kakor drobno zrnje me je vrgel v prah na cesto, da so po meni hodili težki vozovi življenja. —

Ko sem pri Debeljakovih vstopil, je bila preja že skoraj prenehala. Trske so sicer še močno gorele v svojih železnih obročih, ali le nekaj predic je še gonilo svoje kolovrate, nekaj takih, katere niso bile najgorše in za katere se ni dosti brigal nespametni moški spol.

Plesali so. Miza je bila obložena kakor pri svatovski pojedini. Vino se je točilo, in temu in onemu je že stopalo v prazno glavo. Čula se je že tista neslana govoricca pijanih gorjanskih fantov, iz katere se tako rad napravi pretep.

Marks je bil danes stari Marks: prav tak, kakor tisti dan, ko se je hotel metati z mano in Lukežem. Pri plesu je segal po najgorših, in če je vedel, da ima ta ali ona svojega, je posebno dolgo plesal ž njo, kar je zbuvalo jezo

in nevoljo. Govoril je črez mero veliko, vsem je hotel zapovedovati, in če ga niso hoteli poslušati, je storil vendar to, kar se je zdelo primerno njemu. Kazal je Tajčarja, ki je sirov in ošaben, kadar misli, da se ga vse boji.

Po deseti uri je Marks zahteval svoj ples. Ker se je točilo njegovo vino, se mu je ta ples moral dovoliti, ker je bila to stara pravica.

Za plesavko si je izbral Agato, ki je bila danes posebno čedna s svojimi rumenimi kitami in s svojim rdečim licem. Bila mi je tako všeč, da kar očesa nisem mogel odtrgati od nje. Vzel jo je torej Marks ter se postavil ž njo. „Sedaj, telički, glejte, kako plešemo mi, ki smo Tajčarji!“ je vpil napihnjeno. Od strani je stala domača mladina in krvavih oči ga je gledala, pa se ni upala ničesar odgovoriti, ker je pila njegovo vino.

Podal je dekletu roko in plesala sta, da kaj takega še nismo videli v tej dolini. Meni sicer to skakanje ni dopadlo, ali dekletom se je žarilo po obrazih, če je Marks Wulffing med plesom skočil posebno visoko. Skakal je v resnici, kakor bi ga kdo z nožem suval v stegno. Včasih je telo še celo tako zavrtel, da je z nogami silil proti stropu, z glavo pa proti tlom. Ko smo mislili, da bo ž njo ravnokar sunil ob zemljo, se je bliskoma obrnil, da je zopet stal na nogah.

Našim dekletom je bilo to vrlo všeč. V kupu, ki se je nabral okrog mene, so sedele hčere imovitih kmetov s pogorja ter si pomenljivo pripovedovale, da Marks ni hlapec, temveč da je sin premožnega kmeta iz Davč. Vse je kazalo, da se Marksu odpira pot do kmetiških hčerâ, ki se v naših časih ne smejo možiti pri hlapcih.

Ali Marks se za te ženske ni zmenil; pozabil je še celo na ono, ki si jo je bil izbral že na domu v Davčah. Ali tembolj je silil v Agato. Veliko ji je govoril, ona pa mu ni odgovarjala, še smejala se ni, kar rade delajo plesavke, in to na vsako plesavčevo nespametno besedo. Plesala sta mirneje. Nekaj sta tleskala z rokami in hodila drug okrog drugega, kakor da bi ne mogla dočakati, da prideta zopet skupaj. Navsezadnje se Marks ni mogel več krotiti. Prijel jo je okrog pasu, jo dvignil visoko nad svojo glavo ter se zavrtel ž njo, da so Agatina bela krila kar šumela. Hipoma jo je spustil k sebi, jo objel ter se z bradatim svojim obrazom smukal okrog njenega, da me je napolnila kar najhujša jeza.

„Moja si,“ je kričal kakor obseden, „moja in nikogar drugega!“ Okrog sebe je gledal kakor bik na paši. „Pa mi jo vzemi kdo, če si upate!“ je še pristavil in meril s pogledom Jurija in tovariše. Tudi mene je meril s tem

pogledom, da je — najsi sem bil desetkrat gospodar — zakipela kri v mojem telesu.

Pa Agata ni bila zadovoljna s tako snubitvijo. Upirala se je, in ker je le ni nehal stiskati k sebi, smo videli, da je dvignila svojo roko in da je začela švrkati ž njo po njegovem kosmatem obrazu, da je tleskalo.

„Pusti!“ je govorila ostro, „pusti me — kdo te mara, grdoba grda!“

Ta udarec je vzel Marksu vso moč, ker izgubi mlad človek vsako ime, če ga je tepla ženska. Spustil je Agato in kakor izgubljena ovca obtičal sredi hiše. Obdajala sta ga smeh in grohot, kar ga je zapeljalo, da je storil nekaj, kar je bilo v takem trenutku najnespametnejše: siknil je grdo besedo, ki je veljala vsem in ki je torej vse razdražila.

Prvi je bil Juri v njem, potem ga je obsula cela drhal, ki je zavoljo njegove ošabnosti kuhala jezo oni večer. Branil se je, kolikor se je mogel, pa so ga imeli v hipu na tleh; topli so ga in ga suvali s težko okovanimi črevlji. Ubili bi ga bili, da nisva prihitela z Debeljakom ter razmetala vseh, kar jih je viselo na njem, prav tako kakor čebele, če padejo na potnega konja.

Ko se je s težavo vzdigoval, je ječal in stokal. Marksa Wulffinga je bilo groza pogledati: na glavi lasje šopoma izpuljeni, obleka

raztrgana; ko je počasi zlezel na noge, se je pokazalo, da je na eni nogi krevljal; po obrazu in po rokah pa je silila na dan kri v debelih kapljah. Vzlic temu se je odkrivalo na tem obrazu toliko jeze in toliko divjega sovraštva, da sem kaj takega videl pozneje samo še pri Turkih, kadar smo vjete v vrste postavljali in jim sekali glave!

„Ste me,“ je tarnal, „ker vas je bilo preveč! Kakor mravlje ste se usuli na enega! Najbolj pa me peče, da me je tepla ženska — ženska, ki je od naših ljudi! Da bi vas vse hudič vzel!“

S to željo, ki mu je gotovo prihajala od srca, je odkrevsal.

Tako se je razdrla preja pri Debeljakovih nekaj časa po Svečnici v letu 1695.

Drugo jutro je bil Marks Wulffing izginil. Noč ga je pobrala, in še svojega plačila ni zahteval.

Prišla je spomlad in pozabili smo kaj hitro na Jeremijevega sina. Na polju se je delalo, prav pridni smo bili in časa nismo imeli, da bi mislili na kaj drugega. Tudi Agata je bila pri vsakem delu, vesele in dobre volje, da smo jo gospodar in družina vsak dan še rajši imeli. Med njo in Jurijem nisem opazil ničesar, ker sem vedel naprej, da si bo fant take in enake muhe iztrebil iz glave.

Bilo je okrog Binkošti, in prav lepo je sijalo solnce. Stal sem pred hišo in ko sem

pogledal proti Debeljakovi brvi, sta stopala po nji dva loška biriča, vsak z dolgo sulico na rami. Pred njima je korakal grajski ječar Mihól Schwaiffstrigkh. Prav gotovo se nisem motil: nihče drugi ni mogel to biti, kakor Schwaiffstrigkh, ker je nosil na hrbtu veliko bisago, katere ni nikdar puščal doma, kadar je nosil pečate po dolini. Napadla me je nemirna slutnja, da prihajajo ti trije k nam in da ne prinašajo nič dobrega s sabo.

V veži sta odložila hlapca svoji sulici ter ju prislonila k steni. Schwaiffstrigkh pa je veselo izpregovoril:

„Jesti nam boš dal, Izidor. Smo res lačni! — Ta ‚Flekte‘ nas je na vse jutro spodil iz postelje, da smo morali odriniti, ne da bi bili kaj zaužili.“

Hlapca sta molčala. Čudno pa si mi je videlo, kako sta ta dva človeka upirala oči v našo Agato, prav ko da bi se bala, da bi jima kam ne odrčala.

Če je vmes birič, tedaj ni veselja v kmetiški družbi. Zatorej se je med jedjo le malo govorilo. Pač sem vprašal Mihóla po loških novicah. Malo se je zamislil, potem pa počasi odgovoril:

„Najboljša novica je, da pride čez teden dni novi naš gospod škof, Joannes Franciscus, ki je ravnokar prevzel vlado. Pregledati hoče

svoja loška posestva, in glavarju bi kar privoščil, da bi ne bilo vse v redu. Pa kako hoče biti vse v redu, ko vem, da spravlja ta hudič v svojo malho, kar le more!“

Ko smo pojužinali, je odšla družina po opravkih in ž njo tudi grajska hlapca. Zdelo se mi je, da jima je Schwaiffstrigkh nekaj pokimal, nakar sta se hitro vzdignila. Pri oknu sem videl, da sta z družino, ki je odhajala z Agato na polje, hodila tudi biriča in da sta imela pri sebi dolgi svoji helebardii.

Mihól je hotel nekaj z mano govoriti. Pričel je:

„Kako je? Si kaj prida pridelal lansko leto?“

Odgovoril sem, da ne preveč, da letina ni posebna.

„Pa je že kaj ostalo,“ me je zavrnil kratko, posegel po svoji bisagi ter jo položil pred me na mizo. „V mestu smo reveži: mi ne orjemo in ne sejemo in tudi ne žanjemo.“

Takrat sem že vedel, da mi ima nekaj posebnega povedati in da to, kar je govoril, ni bilo še tisto, kar je hotel povedati. Bal sem se, da bo kaj hudega.

Zopet je pričel:

„Čudni časi so. Pregrehe se godé, in gorje nam, če bi na gradu ne bilo pravice!“

Resno je gledal in nekako mimogrede še omenil: „Svinjsko gnjat bi kupil, če bi se do-

bila kje tod, in nekaj moke. Bogve, da sem je potreben!“

Vedno dajati in le dajati — tega se naveliča najimovitejši gospodar! Schwaiffstrigkh je opazil, da mi njegove besede niso všeč, in se ni doteknil prejšnje zahteve. Pri oknu je pogledal ter izpregovoril:

„Čas bo, da se odpravimo, če hočemo priti v Loko še pri dnevu. — Agato poklič!“

„Čemu?!“ sem vprašal in že so se mi šibila kolena.

„Z nami bo morala,“ je odgovoril Mihól suhotno. „Na gradu jo hočejo imeti. Pa mislim, da ne bo nič hudega.“

V strahu sem pograbil Schwaiffstrigkhovo bisago, drl ž njo na kaščo ter jo napolnil z vsem, kar je prej hotel imeti.

Prosil sem in mož mi je tudi obljubil, da bo z dekletom v ječi človeško ravnal.

Jurija sem poslal po Agato. Ž njo je pridrla v hišo vsa družina, in ko se je zvedelo, da hočejo Agato odpeljati, je vse jokalo. Samo deklica je bila mirna in še tedaj, ko so ji hlapci zvezali roke, ni izgubila poguma. Deklam je dajala ukaze, da naj ne pozabijo na to in ono, da naj ne porabijo preveč masla, da naj skrbe, da bodo Jurijeve in moje reči ob pravem času oprane in pripravljene.

Zase je le malo skrbela. Nekaj cunj je bila nabrala v culo, in to je nosil Juri, dočim sem nosil jaz nabasano Schwaiffstrigkhovo bisago. Spremljala sva jo do Loke, ker se mladega dekleta ne more puščati v rokah sirovih hlapcev, ki v samoti in v mraku niso zdržljivi.

Koder smo hodili, so prihajali ljudje iz koč in vsi so popraševali: „Jezus — kaj je naredila?“ Sramota je hodila z nami in le malo smo govorili na tem žalostnem izprehodu.

Moledoval sem pri Schwaiffstrighu, da naj z Agato lepo ravna in da naj ji v ječi ne napravlja posebnih težav. Obljubljal mi je in ponavljal: „Izidor, ne delaj si skrbi! Kaj more biti?“ Kaka malenkost, kaka ležnjiva čenčarija poljanskih babnic. Če bi bilo kaj hujšega, véruj mi, da bi mi ne bilo ostalo neznano, ker mi gospod glavar vse pove, kar je imenitnejšega.“

Po kratkem premolku je še dostavil: „Ko si pa ravno v Loki, ne bo napačno, če stopiš h gospodu baronu, da naj mehko ravna z Agato!“

Ali ni mi hotelo v glavo, da bi prosjačil okrog „Flekteta“, ki me je vrgel v klado. Tako močna je bila takrat v meni posvetna ošabnost!

Še to naj zapišem: Ko smo prišli do prvih hiš v Zminjcu, se je stemnilo nebo in kar v hipu se je usula toča, debela ko kurja jajca. Komaj smo zbežali pod streho. Toča pa je

razbila polje in zeleno drevje od Brodov do loškega mesta. Žita, ki so lepo kazala, je stolkla v zemljo, in marsikomu je vzela kruh, da je potem stradal v zimi.

Pri temni noči smo oddali Agato na grad. Jaz sem takoj odrinil domov, Juri pa je ostal v mestu. Schwaiffstrigkh mi je potem pripovedoval, da je brat drugi dan prišel h grajski glavarici ter jo na kolenih prosil, da bi se zavzela za revno deklico in jo branila pred sirovimi hlapci. Juri mi o tem ni ničesar povedal, pač pa se je gospa v resnici brigala za deklico.

Živeli smo v groznih časih! Jezus Kristus pa mi je bil prva in zadnja tolažba!

XI.

Nad mojo hišo je ležala Gospodova roka! Trda kakor železo in težka kakor skala, ki tiči v trebuhu gore, odkar je bila ustvarjena! Molili smo, udeleževali se božje službe — ali Gospod se ni omeščal, ker ni mogel pozabiti Jošta Schwarzkoblerja krvave smrti! In tako se je srdil, da je trl otroke obeh in otrok otroke, ker sta bila oba velika grešnika, tako Polikarp Khallan kakor Jošt Schwarzkobler!

Ne vem, koliko tednov pozneje je bilo, ko se je sosed Debeljak na poti iz Loke ustavil pred mojo vežo. Videl sem, da bi rad govoril z mano. Tedaj smo sosedje živeli med sabo v

ljubezni: kar je bolelo enega, je občutil tudi drugi, in če je ta jokal, se prvi ni smejal, kakor je to v Nemcih menda v navadi. Od takrat, ko so nam Agato odpeljali, se pri meni ni veliko delalo. Le toliko smo gledali, da živina ni stradala in da ni žeje trpela; v drugem pa smo roke križem držali ter si skrivoma brisali oči. Tudi gospodar ni bil drugim v vzgled, postopal je, kakor je postopala družina.

Tisto popoldne, ko se je sosed vračal iz mesta, sem torej sedel brez dela na klopici pred hišo. Glodalo mi je po možganih: Kaj je mogla, pri ljubem Jezusu in Kristusu, zagrešiti, kaj je vendar počela Agata, da jo je smela pravica potegniti k sebi? V cerkvi in povsod pa so nas podučevali, da pravica ne dela nikomur krivice! V moji glavi se je vse vrtelo, vse se je sukalo v tej glavi, da bi me bilo, ko bi me ne bil v svojo brambo sprejel patron sv. Izidor, zapustilo še tisto malo pameti, katero je delil gospod Bog visoškim sinovom!

Pred mano je torej obstal Jakob Debeljak. Opazil sem, da išče besed, ki jih je hotel izpregovoriti. Njegovo lice ni kazalo krvi in ustnice so se mu tresle, ko jih je izkušal odpreti. Nekaj trenutkov sva se gledala in takoj sem opazil, da ima sosed v očeh vse polno vode. „Utrgala se bo skala,“ sem si dejal „in kakor se je zvalila na očetov grob, se bo zvalila

sedaj name! — Sosed si je opomogel ter izpregovoril s prisiljeno lehkodušnostjo:

„Novi škof je včeraj prišel. Loka je bila pokonci. Dve imeni ima, Janeza Frančiška ga imenujejo.“

Vedel sem, da to ni tisto, kar mi je hotel povedati. Tiščal sem pogled v njegov nemirni obraz in ničesar mu nisem odgovoril.

„Pri vodnih vratih je prihajal,“ je govoril Debeljak, „in starejšinstvo ga je pozdravilo. Janeza Frančiška ga imenujejo, da ti povem.“

„O našem dekletu si kaj slišal?“ sem zajeceljal boječe.

Nisem bil slep in opazil sem, da je ravno radi dekleta prišel k meni. Pogledal je proti nebu in beseda je le težko prihajala iz njega.

„Čakaj no, da ti povem! Na trgu sva se srečala z mestnim pisarjem, saj ga poznaš, gospoda Boltežarja. In ta mi je naročil, da naj ti povem — — Čakaj no, da ti povem — —“ Na čelu se mu je nabirala rosa. „Kaj mi je že naročil? Čakaj no, da ti povem — — Novi škof je prišel, in gospod Boltežar, ki je tvoj prijatelj, bi ti svétoval, da stopiš k škofu, da bo prav in da ne bo škodovalo — —“

„Zavoljo — dekleta?“ sem zajecel.

„Füehrnpeill pravi, da zavoljo dekleta! Čakaj no, ravno zavoljo dekleta, in da ne bo škodovalo — —“

„Ali se briga škof za take malenkosti?“ sem vprašal plaho.

„Füernpfeill pravi, da se briga!“

Zaihtel sem: „Za božjo voljo, kaj pa imajo proti dekletu?!“

Odgovora ni hotelo biti. Debeljak je na vse strani obračal svoj obraz, tudi je nekaj brskal s prsti po sivih laseh. Končno je zamolklo odgovoril:

Sosed
Debeljak
pripove-
duje
grozne
reči in da
se postav-
lja grma-
da na
Gavžniku.

„Dolže jo, da je delala točo, da je tvoje prašičke jahala nad tvojo hišo in da se je s hudičem rada imela.“

Planil sem kvišku. Kri je zakipela v meni in svet je razpadal okrog mene!

„Jezus Kristus! — ali ste nori? — naša Agata, moja Agata — —“

Jakob je miril: „Čakaj no, da ti povem — — Jaz nič ne vem. Fühernpfeill pravi, da Marks nekaj pričuje in da hoče priseči —“

„Marks Wulffing?!“ sem zakričal.

V meni je nekaj počilo in kakor iz dalje sem čul sosedov glas: „Füernpfeill pravi, da se mudi, da je že prišel frajman iz Ljubljane, da na Gavžniku že grmado postavljajo — —“

Obdal me je teman oblak; po zemlji sem padel in občutek sem nosil v sebi, da letim v globok prepad.

Ko sem se prebudil, sem ležal v gorenji hiši in z vodo so mi močili glavo. Dva dni in

še več sem ležal v svoji postelji in sveta okrog sebe nisem poznal. Proti stropu sem bil obrnjen in pred mojo ubogo dušo je stala — Agata z milim obrazom pod rumenim vencem rumenih kit in dvoje očes je imela, iz katerih je sijala deviška nedolžnost. Po tej ženski je hrepenelo srce visoškega gospodarja! Odkar je ni bilo, sem jo pogrešal vsak dan; pri vsakem koraku, ki sem ga napravil, je vzdihovalo v meni nekaj po nji, na katero me je neločljivo vezala prelita kri Jošta Schwarzkoblerja! Vsak trenotek sem mislil le nanjo, ki mi je bila namenjena. In sedaj? Kaj je že pravil Führrnpfeill? Da so jo zaprli, ker se je s hudičem rada imela, in da je uganjala pregrehe, kakor jih uganjajo hudobne čarovnice?? — Cele noči sem se premetaval po plevnici in cele noči sem premolil k Materi božji na Gori, da bi mi podelila milost, zvedeti, so li čarovnice na svetu, ali jih ni? Dragi moj Odrešenik Jezus, pomagaj mi! Ali vse kriči po meni, da so, da so, ker bi jih drugače stoletja sèm ne bili sežigali na grmadah! In vendar tudi vem, da so jih sežigali šele potem, ko so same skesano vse priznale. Čarovnice so — to lahko zapišem, ali da Agata ni, to tudi zapišem, ker bi je sicer ne bil Jezus in Izveličar določil Polikarpovemu sinu, da se s tem da zadoščenje preliti krvi umorjenega človeka! Sveta Trojica — ko bi pa Agata vendarle bila?! Okrog

naše zemlje se godi toliko pregreh, da ve zanje samo Stvarnik. In visoški gospodar naj stopi v zakon ž njo, ki se je morda vozila na cerkniško Slivnico ali pa še celo na hrvaški Klek? Sveti Izidor, pridi mi na pomoč, da mi ne usahne pamet, da se mi ne usuši razum in da me ne zapusti vsako spoznanje!

Bil sem kakor odlomljena veja, ki je pri povodnji zašla v Soro: voda jo vleče s sabo in ustaviti se ne more. Taka veja je bila moja duša: božja jeza jo je drvila s sabo, da se nikjer ni mogla ustaviti! —

Četrtega avgusta, na dan sv. Dominika Guzmana, sem bil že toliko okreval, da sem na vse jutro, ko še ni bilo na potu ne človeka, ne konja, odrinil proti Loki. Tedaj se tudi pri kočah še niso prikazovali obrazi, tako sem se lahko skrtil pred vsakim bitjem, ker je prišla nad hišo sramota, da sem moral gledati v zemljo in nikamor drugam. Ravnal sem se po besedah: „Če je komu volja, da hodi za mano, ta naj zataji samega sebe in svoj križ naj vzame nase in meni naj sledi! — Matth. 16, 24.“ In težak križ sem nosil na ramah, ko sem hodil tisto jutro proti mestu!

Loka je bila še vedno v prazniku, ker so Ločani uživali preveliko srečo, da so imeli v svoji sredi lice modrega in predobrega svojega novega gospodarja. Za svojo osebo nisem bil

deležen te sreče in prav ustrašil sem se velike zastave, katera se je vila z grajskega stolpa. Dušila me je misel, da bom ravnokar hodil najbridkejšo pot na ta kastél pred njega, ki je bil mogočen, pa tudi trdosrčen gospod. Kakor sem že zapisal: praznično so bili oblečeni meščani, praznično posli. Sicer jih ni preveliko prihajalo na trg, ker je naša narava taka, da se visokim gospodom, in najsi jih ljubimo, radi izognemo.

Pred Wohlgemuetovo gostilno je stal Mihó Schwaiiffstrigkh in je temno gledal.

„Si tudi prišel gledat novega škofa?“ me je čemerno vprašal. O Agati ni izpregovoril ničesar, za kar sem mu vedel hvalo, ker človek o svoji sramoti ne govori rad z biričem.

Dostavil je: „Da bi le kmalu odletel, odkoder je priletel!“

Vprašal sem: „Ali se ti godi krivica?“

„Kaj naj ti pripovedujem!“ se je zatogotil Schwaiiffstrigkh. „Na gradu je vse prevrnjeno, vse premetano, in gospod Joannes Franciscus zapoveduje kakor kak švedski general. Takšne besede ima — da se že treseš, preden jih je izpregovoril! Pravijo, da je bil oficir, prej ko je prestopil v Cerkev. Mogoče, da je bil, mogoče, da ni bil — vede se, kakor da je bil! Ko bi ti videl, kak je danes naš ‚Flekte‘! Kar v nič ti zleze, prej ko ga opaziš v pesku pred

sabo! Ali misliš, da imam jaz kaj govoriti? Še toliko ne ko podgana v ječah! Nekega voleta je privlekel s sabo, in vole je tukaj, vole je tam, mi pa, ki opravljamo pošteno službo, moramo tiščati jezik za zobmi!“

Še nekaj je grčal, potem pa je dejal: „Za pijačo tako vem, da ne daš!“

Odrinil je, in videlo se mu je, da je rad zapustil mojo družbo, ker je prejkone sodil, da bom pričel popraševati po Agati, kateri je bil ječar. Iž njegovih besed pa sem sklepal, da bo moja pot na grad še bolj trnjeva, nego sem mislil. Kaj naj zapišem? Bog se me usmili!

Pred mestno pisarno sem čakal, da bi prišel mestni pisar Boltežar Führrnpfeill. Ko je prišel, se je podal na grad ter mi potem pri Wohlgemuetu naznanil, da je s pomočjo mladega prošta pregovoril milostivega gospoda škofa, da bom smel ob dveh k njemu v sobo, da ga morda pregovorim, da ne bo dal sežgati Agate, katera je obdolžena tako grozne hudobije. Ta strašna beseda me ni mogla več potlačiti, ker sem bil že takrat potlačen do zemlje!

Poslovil se je: „Pa glej, da ti glava z rame ne uide, potem ne boš nič opravil! In preveč se ne boj; visoki gospod je sicer grenkih besed, a ne misli tako hudo! Vsaj prošt mi je pravil tako. Pogum naj ti torej ne zleze pod pete, in

naj gospod Joannes Franciscus še toliko po francosko kriči!“

Ko jo odhajal, je še dodal: „Pridi točno, ker si drugače takoj v zameri! Pozneje pa pridi povedat, kaj si opravil.“

To je govoril v namenu, ki mi ni bil prikrit: za svojo službo je pač zahteval plačila, katero mu je tudi šlo in za kar sem že imel v žepu par zlatov, ki mu jih pa na trgu nisem mogel izročiti.

Točno ob dveh sem stopil na grajsko dvorišče. V velikem poslopju ni bilo čuti življenja. Samo po hodniku pred škofovim stanovanjem je korakal gor in dol gospod prošt od Sv. Jakoba in bral v knjigi. Bil je mladi gospod Urh Falenič, nečak nekdanjega poljanskega župnika. Tik svoje proštije je opravljal službo grajskega kaplana, kadar je prišla njegova milost na svojo graščino. — Opazil me je ter takoj prihitel k meni.

„Prav je, da si točen,“ me je pohvalil, „ker naš gospod nerad čaka! — Tukaj počakaj!“

Pustil me je na hodniku. Srce mi je tolklo, kakor še nikoli v življenju, ker še nikdar nisem govoril z resničnim škofom, kakor je bil milostivi gospod Joannes Franciscus, ki menda ni bil dosti manj od nemškega cesarja. In kakor oster nož mi je presunilo srce, ko sem pogledal na široki, črni grajski stolp, ki se je ravno pred mano vzdigoval proti nebu. Pred mojimi

Moja
trnjeva
pot na
loški grad.
In o tem,
kaj vse
sem do-
živel pred
gospodom
škofom
Janezom
Fran-
čiškom.

pogledi so se odpirale globoke, temne ječe, v katerih jetniki niso mogli ne stati, ne ležati, in kar zdelo se mi je, da čujem rožljanje težkih verig. Zopet zapišem: Jezus, usmili se me!

Gospod Urh je kmalu prišel ter me peljal v nekako predsobo. Govoril je:

„Naš gospod je čuden! Po vsi sili se je naselil v sobi, kjer sta hlapca umorila svojega škofa Konrada. Hoče se vojskovati s strahovi, in vsako noč spi na postelji umorjenega mučenika. Pa se preveč ne boj, Izidor, je vendar dober gospod!“

Tu se je obrnil do nekega človeka z veliko kodeljo na glavi ter mu ukazal: „Valet de chambre, naznanite naju njegovi presvetli milosti!“

Ta človek je bil prejkone tisti „vole“, o katerem mi je pravil Schwaiffstrigkh. — S tihim korakom je pristopil k vratom, jih odprl in nekaj izpregovoril, nakar mi je namignil z roko, da naj vstopim.

Gospod Urh je ostal v predsobi, jaz pa sem vstopil v škofovo čumnato, ki se od tedaj ni izpremenila. Križ na steni je bil še tu in tudi neznatna postelja. Pri oknu je bila miza in nekaj stolov okrog nje. Na enem je sedel novi naš gospod škof.

Joannes Franciscus, kako krivo bi te človek sodil, če bi te bil sodil po trpkih besedah!

Zapisati moram, da sem si mogočnega gospodarja velike škofije predstavljal drugače, kakor ga je ugledalo moje oko tisto popoldne. Na širokem stolu je sedela neznatna oseba, tenkà kakor bilka sredi senožeti, v obnošeni obleki, ki je kazala obilo lis, tako da bi bil lahko pričal, da so poljanski župniki hodili v boljšem talarju, nego ga je nosil Joannes Franciscus tisti dan. Kar je kazalo na naslednika apostolov, so bili rdeči obšivi, s katerimi je bil obrobjen talar, in pa gumbi, ki so bili tudi rdeči. Okrog vratu ni nosil zlate verige, kakor jo nosijo navadno gospodje škofje, samo izmed gumbov na prsih mu je gledal velik, zlat križ, ki pa še ni bil posebno posut z dragimi kameni. Izpod vratu sta mu viseli dve mali beli zaplatici, ki sta pričali o njegovi duhovniški veljavi.

Taka je bila podobica našega novega škofa! Njegov drobni obraz pa, katerega bi bil lahko z dlanjo pokril, je govoril vendar o celem škofu. Vsaka črtica na tem obrazu je govorila, da Joannes Franciscus ni mož, s katerim bi se smelo šaliti. Ta obrazek, ki ga je obdajala mala, siva lasulja, je nosil železne črte, in dasi so oči prijazno gledale v svet, sem se kmalu prepričal, da tánka usta pod nosom, ki je bil nekoliko bakren, vedo zapovedovati, kakor lahko zapoveduje višji cerkveni pastir svojim podložnikom. Visoki gospod ni prikrival, da ljubi

pijačo, ki se rodi po zelenih vinogradih, z zmernostjo sicer in s tistim dopadenjem, s katerim uživajo priletni, modri gospodje, najsi so cerkvenega, najsi so posvetnega stanu, ta sad blagoslovljene zemlje. Gospod Joannes Franciscus je namreč v tistem hipu povzdignil srebrno čašo ter pil iz nje počasi in zavedajoč se vrednosti izpite kaplje. Bil je prejkone najboljši črnikalec, katerega so vselej in pri vsaki priliki imeli v grajskih kletih. Nato je posegel z roko v pozlačeno skledico, katera je bila nasuta z drobnimi in belkastimi smokvicami.

Te smokve je milostivi Joannes Franciscus vzlic moji navzočnosti kaj marljivo nosil v svoja usta. Samo od strani je pogledaval proti meni, potem pa je takoj zopet posegal v skledico. Moral sem torej misliti, da mu ni všeč, da še ne klečim, kakor je zapovedano, če prideš pred škofa. Takoj sem pokleknil ter se ponižno trkal po prsih.

V tistem hipu se je obrnil škof proti meni ter zakričal:

„Pierre, valet de chambre!“

Pri vratih se je prikazal starec, tihostop, z veliko kodeljo na glavi, ter se globoko priklonil pred svojim gospodom.

„Pierre,“ je izpregovoril trdo, „povej temu človeku, da se pred človekom ne kleči! — Ali meniš, da sem ‚Flekte‘, kateremu je Bog ustvaril

glavo, možgane pa mu je ustvariti pozabil?“ Pričel se je smejati tako, da se mu je na obrazku smejala vsaka črtica, očesci pa sta se mu svetili kakor iskrici. In še enkrat je ponovil: „Kaj meniš, da sem ‚Flekte‘?“

Ko je sluga izginil, je pokazal Joannes Franciscus na stol pri mizi: „Sedi!“

Tako me je presunila ta čast, da nisem vedel, kdaj in kako sem prišel na stol.

Nato je pograbil celo prgišče belih smokvic ter jih stresel pred me na mizo: „Jej!“

In zopet je bila soba polna njegovega glasnega in zdravega smeha.

Nerad sem jedel vpričo takega gospoda, pa sem moral, ali grižljaj mi ni hotel iz ust.

Joannes Franciscus je med tem premetaval neke spise, potem pa vprašal:

„Izidor Schwarzkobler?“

Odgovoril sem: „Khallan, — če hočete, zapišite tudi lahko Khallain, vaša milost!“

„Torej ni sestra? Morda nevesta?“

Tega nisem mogel reči, ker gospodar dveh kmetij na Visokem ni mogel pripoznati, da je ženska, ki je radi čarodejstva tičala v ječi, njegova nevesta! Pojasnil pa sem milemu gospodu, kako je prišla Jošta Schwarzkoblerja vnukinja v mojo hišo, vendar nisem omenil umora, za katerega je moj oče že dajal odgovor pred nebeško sodbo.

Moral sem jesti smokve, ali ni jih dobro jesti z visokim gospodom.

Nekam skrčil se je drobni obraz gospoda Janeza Frančiška in prav skupaj so mu zlezle obrvi, ko je še vprašal:

„Ni te torej privedla k meni ljubezen do nesrečne ženske, pač pa ljubezen do tvojih dveh kmetij, ki bi prišle v sramoto, če obsodimo Agato Emo Schwarzkoblerjevo?“

Nehote sem zaječal: „Hudo je živeti pod tako sramoto!“

Škof se je suhotno zasmejal.

„Ne vem, kaj bo! Tej pregrešni Agati Emi se očitajo pregrozne reči. Tu berem, da je imela s hudičem pravo zakonsko zvezo, tako da se čudim, da se ni kaj rodilo iz tega peklenškega zakona — vsaj kaj prašičkov, da bi si jih ne bila izposojala pri tebi, kadar jo je mikalo jahati v kolobarju nad tvojim domom! In temu Marksu Wulffingu se je kar zajedla v meso, in moj premodri Mändl je spisom priložil kremen, ki ga je ta Marks lastnoročno izvlekel iz svoje rane! Pri nebeških svetnikih, vse se vjema, vse je dokazano, in božja previdnost me je o pravem času poslala tusèm!“

Na prerahlem obrazu se je vsaka gubà izpremenila v satansko potezo. Mala postavica je skočila s svojega stola ter letala po sobi, da je talarček plesal okrog nje.

„Agata je izgubljena!“ je zatrepetalo v meni in sam pri sebi sem začel moliti sveti očenaš.

Takrat še nisem poznal francoske kletvine, ali pozneje, pri različnih aferah, sem se ji tudi privadil. Zatorej lahko zapišem, da je Joannes Franciscus tistihmal, ko je dirjal po sobi, klel, po francoski je klel, ker ga je tako silno razkačila dokazana pregreha zapuščene Agate!

„Mon Dieu!“ je kričal, „eksempel se mora postaviti, eksempel hočem postaviti v teh krajih, da ne bodo več potolčeni po toči in da ne bodo trosili po njih nezakonskih svojih prašičkov Lucifer in njegovi bratje! Parbleu!“

Togotil se je nad nekim patrom jezuitom, ki spi,¹ in govoril še druge reči, katerih ni umela moja kmetiška pamet. Znova je dirjal po sobi gor in dol, in razločno se je čulo, da je škripal z zobmi; obličje mu je stalo v plamenu in vsako roko je bil skrčil v pest. Uboga Agata!

Ko se je nekoliko pomiril, me je vprašal ostro in trpko, prav kakor bi mi potisnil nabrušen nož v uho:

„Kaj bo sedaj s tvojimi prašički?“

Tudi na to je mislil visoki gospod. — Odgovoril sem:

„Šest jih je in dobro se rede.“

„Čemu naj bi se slabo redili, ko jim vendar coprnica daje oblodve?!“ se je zadril milostivi

¹ Jezuit Spee!

gospod škof. Zadrl! Kaj drugega ne morem zapisati, ker se tudi visoki gospodje radi zadirajo, če so razkačeni. Oj, sveti Izidor, škof Joannes Franciscus je bil tedaj razkačen v polni meri! — Pristavil je še: „Morda je sédala na enega, morda na vseh šestero! Diable!“

Zajecljal sem:

„Če Agato obsodite, jih družina ne bo hotela jesti; pobijem jih ter zagrebem v gozd, kjer jih izkopljejo lisice, katerih je veliko v visoških gozdovih. Če je ne obsodite, jih bom pač zaklal.“

Škof se je hudobno zasmel: „Tako je prav! Pameten gospodar si, Izidor Schwarzkobler!“

„Izidor Khallan, vaša milost!“ sem popravil ponižno.

„Torej Izidor Khallan! Prazen lonec je prazen, naj se že imenuje Schwarzkobler ali Khallan!“

Zopet je sédel na svoj stol, po mizi pa bobnal s svojimi prsti ter gledal pri oknu na ravnino, rumeno obsejano.

„Solnce sije in dosti lepega vremena imamo,“ je mirno izpregovoril.

„Vreme je dobro in letina ne bo slaba,“ sem odgovoril pogumno.

„Letina — ta je zate prva!“ Že je ostro brenkljal po mizi, da se nisem upal kaj odgovoriti.

Joannes Franciscus je precèj časa molčal, potem pa se je hitro obrnil proti meni s prijaznim obrazom in lehnim smehom okrog ustnic ter me je tako-le pozval:

„Izidor Khallan, misli si, da opravljaš sveto izpoved pri svojem dušnem pastirju, in misli si, da sem jaz tvoj dušni pastir! Odgovori mi: Ali veruješ, da so coprnice ali čarodejnice ali čarovnice na svetu? Odgovóri mi prav tako, kakor bi odgovarjal svojemu Bogu, če bi te poklical pred se!“

Sveta Trojica, pomagaj! To je bilo vprašanje, pred katerim sem se tresel vse dni, kar so mi Agato vzeli! Bal sem se tega vprašanja in upal sem, da izostane. Ali izostalo ni — in odgovoriti moram, kakor bi odgovarjal Gospodu, ki stanuje v svetem tabernakeljnu. Če je Agata pogubljena, zavaljo tega ne smem še zapraviti nebeškega kraljestva!

Milostivi škof me je svetlo pogledal, da sem že mislil, da me prežge njegovo žareče oko.

Odgovoril sem:

„Kristus mi je priča, da verujem!“

„Da so čarovnice, da so coprnice? — Da bi mi dal gospod Jezus dosti takih podložnikov!“ je zaklical visoki gospod. Potem je zamolklo vprašal: „Kako podpiraš to svojo vero?“ — Zopet je posegel po smokvah v zlati posodi.

Silno
težko
vprašanje
mi je
stavil
milostni
Joannes
Franciscus.

Ali jaz za nobeno priliko nisem hotel postati deležen večnega pogubljenja! Tako-le sem odgovoril:

„Kar pomnim, jih je svet preganjal, vselej jih je obsojala gosposka in na grmado jih je vodila. Sežgan pa ni bil nihče, da ni poprej sam in odkritosrčno priznal svojega peklenškega hudodelstva.“

Milostivi gospod je prinesel čašo k ustim in se pokrepčal s požirkom sladkega črnikalca. Ko je pil, je upiral svoja očesca v me, da sem imel občutek, kakor bi silili v me dve bodeči puščici.

Grenko se je zasmel: „Dobro si podkovan! Morda si že bil v mojem loškem stolpu, tam imamo še danes lepe zaloge priznanja, na katero se sklicuješ!“

„Gosposka se tu in tam zmoti,“ sem odgovoril, „da bi se pa zmotila v vsakem slučaju — greh bi bilo, kaj takega trditi.“

Tu je bilo, da se je eden prvih višjih svete Cerkve pričel tako smejati, da se je bilo bati, da ga zadavi nepremagljiv krč!

„Prav imaš, moj sin, gosposka se malokdaj zmoti! Le čudno, da ste se vi z Albrehtom Sigismundom zopet in zopet pravdali, ko vam je že bila odrečena pravica v pravadah z Vidom Adamom!“

Nerodnega kmeta lahko spraviš v zadrego, zatorej sem molčal.

Še je vprašal:

„Ali ni čudno, dragi mladenič, če je Agata tako mogočna, če se pajdaši s hudičem, ki je, kar mi lahko verjameš, velik gospod, da si sama ne pomaga in da ne odrči pri oknu ter se tako otrese težke loške pravice?“

Tudi tukaj mu nisem vedel odgovoriti.

Ponovil je še enkrat prašanje: „Kaj torej? Ali še vedno veruješ, da so čaravnice na svetu?“

Sedaj sem samo še zastokal: „Ne vem.“

„Ti si gotovo v sorodstvu s svetim Tomažem! — Poslušaj sedaj svojega škofa, poslušaj svojega vladarja! Ta ti odgovarja: Jaz ne verujem!“ In gospod Joannes Franciscus je vstal ter zopet letal po čumnati.

Škof
Janez
Frančišek
ne veruje
v ča-
rovnice,
česar mu
pa ne ver-
jamem!

Po moji glavi se je vse mešalo in drugega nisem opazil, kakor križ, ki je oznanjeval bridko smrt blaženega škofa Konrada. Vzlic temu pa moja ošabnost še ni bila strta in moje srce je še vedno kričalo, da visoški gospodar ne bo smel jemati ženske, katero se radi čarodejstva vlačili po loških ječah.

„Če ti je mogoče,“ je vpil škof, „odpri ušesa in poslušaj! Poizkusiti hočemo z vodo. Če pride Agata na kateri koli način, na katerikoli način živa iz vode, je njena nedolžnost dokazana.“

Besede „na katerikoli način“ je dvakrat izpregovoril in polagal je nanje poseben naglas.

Ali brezuspešno, ker se v moji glavi ni hotelo razjasniti, zato rej tudi nisem vedel, ali so hotele te besede kaj posebnega povedati.

Moja onemoglost škofu ni ostala prikrita. Obstal je pred mano in zaničljivo izustil te-le besede:

„Ti hočeš grešnico rešiti? Ti hočeš grešnico rešiti pred grmado? Ti je rešil ne boš! Ti si —“ Nekaj časa je premišljeval, potem pa kar odkritosrčno dostavil: „Ti si tepec!“

Na to grenko besedo sem zlezal v devetero gub in pot me je oblil, da je bila mokra obleka na meni. Kar sem bil gospodar visoških kmetij, me še ni bila zadela nobena taka beseda, kakor jo je v tem trenutku vrgel name razljučeni gospod škof Janez Frančiček! Taka beseda je na mestu poslu nasproti, nikdar pa nasproti gospodarju, in najsi nima toliko polja, ne toliko tovornih konj, kakor imam jaz vsega skupaj na Visokem!

Zaklical je: „Valet de chambre!“

Prišel je stavec z orjaško lasuljo.

„Pierre, odpelji tega človeka!“

Kakor v pijanosti sem odšel, tako da sem pozabil izkazati nasledniku apostolov čast, katero jim izkazuje ves svet!

Morda sem se motil, morda sem prav slišal — pri vratih se mi je zdelo, da sem čul smeh njegove milosti. Bil je strupen smeh, a takrat

še nisem vedel, da se je za tem smehom skrivalo zlato srce Janeza Frančiška in blagoslovljena dobrotljivost, ki je tičala v vsaki kaplji krvi, ki se je pretakala po njegovem šibkem telescu!

Tisti dan sem zapuščal loški grad v zavesti, da nam freysinški škof noče pomagati.

Na poti iz Loke je jokala moja duša in mislil sem nanjo, ki je bila v verigah in katere obiskati nisem imel poguma. Mislil sem nanjo — ali pred očmi so mi ležale tudi bogate njive in zeleni visoški travniki, kar je bilo vse moja last. Tu in tam se je nekaj oglašalo iz postranskega kota moje duše: Ali naj jemljem žensko, ki bo sojena pred vsem svetom? Če Bog zapusti človeka, je kakor zastava, ki plapola vedno v kraje, v katere sapa vleče!

Pred domom me je čakal brat Juri. Kar sušil se je te dni, da ga že ni bilo skoraj nič v obleki.

„Si bil pri nji?“

„Pri škofu sem bil,“ sem odgovoril, „ali nisem se ga upal prositi, da bi me pustil k nji. Bil je tak, kakor trnjev grm, v katerega ne vtikamo rok.“

„Ali je kaj govoril o nji?“ je vprašal z veliko skrbjo. „Nekaj je pravil, da hoče poizkusiti z vodo, in če pride živa iz vode, in sicer na katerikoli način, potem je dokazana

njena nedolžnost. Ali človek naj se spozna pri govorici visokih gospodov, ki tako radi šale brijejo iz nas, ubogih kmetov!“

Juri je odšel. —

Potem smo živeli dalje, živeli kakor čreda na Blegašu, iz katere je medved odnesel najlepšo ovco!

Konec julija je prišel Schwaiffstrigkh zopet na Visoko. Prišel je kot kažipot sodnije (Weisbot) in prinesel je meni in Juriju pečate. Klicali so naju v Škofjo loko na dan enajstega avgusta, na dan sv. Tiburcija mučenika, da bova pričala pri obravnavi, ko se bo sodilo o Agati Emi Schwarzkoblerjevi radi hudega čarodejstva.

XII.

Kako je bila so-
jena naša
Agata
pred kr-
vavim so-
diščem
v Loki.

Na dan sv. Tiburcija mučenika se je imela ob desetih zjutraj začeti sodba. Z Jurijem sva na vse jutro odjezdila v mesto. Upala sva, da bova sama in da nama ne bo treba povešati oči, ko je vendar od Žirov do Loke vsa dolina vedela in govorila o naši sramoti. A močno sva bila ogoljufana: hodilo je po poti skoraj toliko množic, kakor tedaj, ko hodi ljudstvo na božja pota. Hribovcev in dolincev — vseh je bilo polno, in nekateri so bili še tako brez vsake pameti, da so vlačili otroke s sabo. Vse je hitelo v mesto, in skoraj več jih je bilo kakor tisti dan, ko so ob glavo dejali onega

iz polka Ferrari, ki je umoril in oropal kmeta iz Zminjca. Puščali so naju v miru, in to še celo tisti, ki so bili prepričani, da je Agata čarovnica, ker je lansko leto tu in tam padala toča v pogorju in po dolini.

Tudi Ana Renata iz Scheffertna se je odpravljala, ker je hlapec pred dvorcem vodil dva osedlana konja. Zavila sva jo nazaj okrog griča in čakala, da je Ana Renata odjezdila s svojim hlapčutom. Ljudstvo sva nalašč spuščala naprej, da je naju prehitevalo, tako da sva bila pri zadnjih, ko sva pri Poljanskih vratih jahala v mesto.

Pri Wohlgemuetu sva spravila konjiča pod streho, pa ni bilo skoraj nikogar doma, ker je bilo že vse na sodišču. Tudi Loka je bila prazna. Vse je drlo na prostor, kjer je Janez Frančišek ukazal očitno in vsakemu pristopno razpravo.

Na pašniku, ki leži pod spodnjim obzidjem ter se vleče od Poljanske do Selške Sore, so na škofovo povelje ogradili ta prostor, in tam naj bi se razpravljalo pred vsem svetom, da bi pozneje nihče ne mogel govoriti, da se je hotelo kaj prikriti. Na tem pašniku je imel samo kovač Langerholz svojo lopo, drugega poslopja ni bilo na obširnem svetu. Nekako v sredi je bilo pripravljeno na štiri vogle ograjeno sodišče; tam je bila miza za sodnike in pa vzvišen oder, ki se je lahko videl od

vseh štirih strani. Tu je imela sedeti Agata — škof sam je bil tako zaukazal.

Ob devetih se je že trla množica po tratinah okrog sodišča in z veliko radovednostjo je pričakovala dogodkov. Pa ne samo na trikotni ravnini med Selščico in Poljanščico, ljudstvo se je gnetlo tudi na oni strani obeh voda; posebno na desnem bregu Poljanščice, na gospoda Apfaltrerna travniku, je stal gledavec pri gledavcu. Oskrbnik iz Puštala se je trudil, da bi odgnal ljudi, ker otava še ni bila pokošena, da bi mu ne pohodili obilne in dobre krme. Ali trudil se je brez vsakega uspeha, ker ob devetih je stala po njegovi otavi že glava pri glavi.

Ob poldesetih je prišel Mihól Schwaiffstrigkh ter naju vlekkel na kraj, kjer so imele čakati priče. Bil je to prostor za ograjo; na dolgo leseno klop je posadil mene in Jurija, potem pa je zopet odšel. Pred nama je vrelo občinstvo, prav kakor velika reka v preozki strugi. Takoj pri plotu se je bilo nabralo kakih petdeset loških žensk, starih in mladih, pa vendar več starih. Prvo besedo sta imeli Urša Prekova, žena mestnega peka, in Maruša Stinglova, žena mestnega mesarja. Pozneje so mi pripovedovali, da mati Urša ni mogla videti matere Maruše: pek je prodajal na eni strani ulice, mesar pa na drugi, zatorej sta imeli prilike dovolj, da

sta se skoraj vsak dan sporekli, in to za najmanjšo malenkost. Kadar sta se ti dve prepirali, je letela Loka skupaj, ker sta si bili kos ena drugi, tako da so poslušavci vselej doživeli svoje veselje. Za danes pa sta bili sklenili veliko prijateljstvo in še lepo čredo drugih znank sta privlekli s sabo, tako da je ta družba zasedla skoraj celo ograjo. Vmes je bila tudi Ana Renata z bičem. Dobro mi je delo, ko sem, sedeč na klopi, dobival občutek, da to ženstvo nikakor ni proti Agati, nasprotno, da je kar očitno držalo ž njo.

„Ali ste že slišale kdaj,“ je vpila Urša Prekova, „da je golobica kanjo raztrgala?“

„Taka žival — pa coprnica!“ je kričala Maruša. „Hudič naj vzame te moške, ki bodo sodili o nji! Čemu ne kličejo nas v take sodbe? Kaj? In še enkrat kaj!“

Tedaj je bil star kmetič iz Inharjev, z dolgo suknjo in širokim pasom okrog trebuha, tako nepreviden, da je počasi zategnil: „Tako govorite, ker se menda same bojite, da bi prišle na njeno mesto!“

Ne morem popisati, kak šum je nastal! Kar v trenutku so Inharcu zbile klobuk s sive glave in ga obkladale z najgršimi besedami iz dobro založene svoje kašče. Ana Renata pa je Prekovi molila svoj bič in vpila: „Vsekaj ga po tumpasti glavi, da bo pomnil!“

Morda bi bil do krvi tepen mož iz Inharjev, da ni v tistem hipu počil med množico klic: „Jo že peljejo!“

Naenkrat je obmolknilo vse in oči so se obrnile na klanec pod Poljanskimi vrati. Po tem klancu je vozil voziček, na katerem je sedela naša Agata. Konjiča je vodil Mihól Schwaiffstrigkh. Na vsaki strani vozička sta stopala dva grajska hlapca in dolge sulice sta molila v zrak, da je bilo grdo gledati.

Sredi ograje tik odra je obstal voziček. Nisem si upal pogledati tja, da bi ne videl njene revščine, a tudi vstati si nisem upal, ker sem se sramoval, če bi množica vedela, da sem gospodar visoških kmetij, kjer smo današnje obtoženke imeli za svojo.

Zapišem, da se je brat Juri vedel vse drugače. Komaj je voziček obstal, že je stal Juri pri Agati. Zaklical je, da se je slišalo naokrog: „Agata, nič se ne boj!“ V obe svoji roki je vzel njeno drobno roko ter jo pritiskal k svojemu licu in prav nič se ni sramoval. Ubogemu dekletu je zalila kri blede obraz, z drugo roko ga je dvakrat ali trikrat pogladila po kodrasti glavi.

Z voza brez tuje pomoči ni mogla stopiti. Juri jo je prijel z eno roko ter jo vzel v svoje naročje, z drugo pa je držal težko verigo ob njeni nogi. Nato jo je odnesel lastnoročno na

oder ter jo ondi posadil na klop, pripravljeno zanjo. Pri tem so verige močno rožljale, da je ljudstvo prešinilo silno usmiljenje. V trenutku je brisalo obilo rok oči, loške žene pred ograjo so glasno zajokale. — „V Boga zaupaj, Agata!“ je dejal Juri, zapustivši oder.

Agata je obsedela na svojem prostoru, izpostavljena zbrani množici. Ni na levo, ni na desno si v svoji sramoti ni upala pogledati. Sedela je, kakor bi življenja ne bilo v nji.

Sedaj sem jo prvič pogledal. Usmiljeni Bog! Bila je, kakor da si vteknil leskovo šibico v žensko obleko, obraz je bil kakor iz voska, upadli njeni lici kakor dva udrta grobova! Da ni bilo ljudi, bi se bil zjokal, in prav čutil sem, kako so se mi nabirale kaplje po laseh. Enkrat je le dvignila obraz in je gledala na planine, katere je imela ravno pred seboj in na katerih se je sneg belil pod solnčnimi žarki. Bolje bi ji bilo, da je tičala vrh snežnika, kjer bi bila varna pred ostrostjo loških sodnikov, ki so ji zagrenili tujo domovino! Potem je povabila pogled ter ga neprestano upirala pred se v desko, prav kakor bi se čudila nad težko verigo, ki je ležala na tej deski ter vezala opešani njeni nogi.

Bilo je zopet nekaj novega! Neznani človek je pripeljal po klancu od Poljanskih vrat lesen samotnik. Koder je peljal mimo, je množica

od groze zatrepetala in se umikala, da se je takoj napravil prostor, kjer bi bila lahko vozila dvovprežena konja. Ta človek, močan in posebno debelih rok, je torej vlekel samotěžnik, katerega je bil obložil s posebnim svojim blagom. Govoril ni nič, samo smejal se je in škilasto je gledal po ljudeh, katerih ni imel rad, kakor ga oni niso radi imeli. Niso se posebno ozirali po njem, ali v hipu so vedeli vsi, da je to rabelj, ali, kakor so ga pri nas imenovali, frajman iz Ljubljane.

Za njega je bila pripravljena posebna miza, in sicer v oddaljenem kotu za ograjo. Proti temu prostoru je ta nečedni človek vlekel svoj tovor in težko je moral vleči, ker si je tu in tam z rdečim rokavom obrisal potni obraz. Takoj ko je obstal — tudi tu je množica odskočila ter mu napravila obilo prostora — je izvlekel iz svojega samotěžnika veliko, kakor kri rdečo rjuho ter pogrnil ž njo svojo mizo. Da mu sapa ni delala sitnosti, je pritrdil to pregrinjalko na štirih mestih z žreblji, katere je z malim kladivom zabijal v mizo. Takoj nato je z nekako ošabnostjo in samozavestjo vzela iz voziča meč, ki je bil gol, kakor je gol meč v rokah sv. Mihaela, in ki se je ravnotako žaril, kakor se žari meč tega arhangela; vzela je v svoje naročje, kakor vzame mati dojenčka v svoje naročje, značilno premeril mno-

žico ter izpregovoril z zoprnim glasom: „Ta je že večkrat imel svojo južino in vselej je še ostala prazna skleda za njim! Ta moj otroče sne vse, kar se mu da!“ Hripavo se je smejal, ko je položil na mizo goli meč, da se je kakor velika ledena sveča svetil sredi krvavordečega prta.

Po množici se je vzdignil šum. Oglašale so se kletvine, psovke, in mlad človek je že pobiral kamenje, da bi ga metal proti mizi.

„Kamenja pa ne, fantiči!“ se je oglasil Schwaiffstrigkh. „Kogar staknem, bo legel v klado, da se mu napravijo žulji odzadaj in mreže v želodcu!“ Pogledavši proti frajmanu, je še dostavil: „Je res svinja, ali vendar ima svoje pravice!“

Ljudstvo se je pomirilo. Rabelj se pa čisto nič ni zmenil za nemir in hrup; lehkodušno, kakor bi ta hrup ne bil veljal njemu, je skladal s svoje cize orodje za orodjem, s katerim so trpinčili jetnike in jetnice, dokler ni bila miza naložena z različnim železjem, ki se je neprijetno lesketalo eno bolj od drugega!

Gledavci so koprnili, ženske so se tresle od groze — le ona je še vedno sedela na svojem odru in prav nič se ni zgenilo na nji, prav kakor da bi ji ne bilo znano, kak posel opravlja ostudni človek pri rdeči mizi! —

Pri Sv. Jakobu je bila deseta ura. Tedaj so pristopili k svoji mizi gospodje sodniki, njim

na čelu grajski glavar, gospod Mändl. Pod sabo je imel pet asesorjev, in ti so bili: grajski pisar, mestni sodnik, grajski žitničar, zlatar Frueberger in še nekdo, na katerega se več ne spominjam. Tudi iz Ljubljane so bili odposlali sodnika; njegovo ime pa mi je tudi odpadlo, zatorej ga danes več zapisati ne vem. Bil je človek tenke podobe in v črni obleki. Ves čas se je mešal v razpravo in bil je skoraj še bolj siten, nego stari Frueberger, kateremu naj Bog odpusti hudobije tega dne!

Grajski glavar je najprej naznanil, da se ima po milosti poglavarja vseh sodnijskih pravic, to je po milosti gospoda Janeza Frančiška, voditi javna razprava, tako da bo vsak deležen sodbe in da presodi, ali se je vse izvršilo po pravici in kakor je prav. Zbrana množica se je opominjala, da bodi vredna velike te dobrote in da naj ne moti z nemirom ali še celo z razsajanjem očitne razprave, ki je v tem mestu prva, odkar je bilo sezidano.

Gospod Mändl se je držal jako kisto, ker mu ta javna razprava nikakor ni bila všeč, ter je onemu iz Ljubljane glasno pripovedoval, kar sem dobro čul s svoje klopi, da ni modro, klicati kmetiško in nevedno ljudstvo, da bodi navzoče, ko sodijo izučeni in poklicani sodniki. Ali vdati se je moral, ker mu proti škofu in vladarju ni bilo pomoči.

Grajski glavar je razposlal svojo mestno gvardijo med ljudstvo, da bi ne delalo nereda in nemira. Ali ljudstvo je v naših dneh, kar se spodobi in kar je pametno, bilo vdano in pokorno svoji gosposki. Zatorej tudi tisto dopoldne ni bilo prilike, da bi bila mestna ali grajska gvardija kazala svojo moč. Le Urša Prekova in Maruša Stinglova se nista mogli krotiti in tudi med razpravo sta se oglašali ter govorili Agati na korist. Baron „Flekte“ se je razkačil in je že hotel dati mater Marušo tirati v zapor; preprosila pa ga je prošt Urh, trdeč, da bi gospodu škofu komaj bilo všeč, če bi se danes v njegovem imenu zapirale poštene žene loških meščanov. — Gospod prošt je bil namreč tudi prišel k sodbi, pa se je ni udeleževal. Vzlic temu je sedel pri sodnijski mizi, in govorilo se je, da je potem gospodu Janezu Frančišku vse povedal in razložil, kar se je bilo zgodilo in kar se je bilo govorilo.

Baron Mändl je začel premetavati neke spise, nato pa je povedal, da se pričinja razprava proti obtoženki, da je ta rojena v Eyrishounu v tem in tem letu in da je bila krščena na ime svetnic Agate in Eme.

„Ema —“ je nergal tisti sodnik iz Ljubljane, „Ema — to ni brez pomena! Obrnimo prvi dve črki, pa imamo ‚mea‘, to se pravi: že pri rojstvu je hudič nanjo mislil in že takrat je bila nje-

gova. Zakon s hudičem je bil torej že tedaj sklenjen, ko je Agata Ema Schwarzkoblerica prišla na svet!“

In gospod Frueberger je pristavil: „Gotovo, to je silno pomenljivo! Ta ‚mea‘ že skoraj vse dokaže.“

Takrat se je obrnila mati Maruša proti materi Urši ter jo vprašala:

„Kaj se ta črna dlaka ljubljanska vmes tlači?! In pa še le naš Frueberger! Ali si že videla dva tako zabita človeka? ‚Mej‘ je dosti na svetu, pa vendar ničesar ne dokazujejo!“ — Tedaj je bilo, ko je hotel baron „Flekte“ zapreti mater Marušo in ko gospod prošt Urh tega ni pripustil.

Potem so Agato izpraševali:

Kje je prvič videla hudiča? Kje je naredila prvo točo? Kdaj je bila na cerkniški Slivnici in kdaj na hrvaškem Kleku? Je li prašička, katera je jahala, vzela gospodarju, ali ga ji je pripeljal satan odkod drugod?

Tudi so hoteli zvedeti, ali ima kake tovarišice, ki bi ž njo vred častile hudiča? Ravno tako, ali je Marksu Wulffingu potisnila v meso iglo, kremen in žrebelj, da mu je začela noga otekati in da je po krivici moral trpeti bolečine?

In tako so jo izpraševali po mnogem, kar je bilo eno hudobnejše od drugega. Agata pa se ni premaknila na svojem sedežu. Njen obraz

je ostal miren in bil je tako ljubezniv in mil, da se ga zbrana množica ni mogla nagledati. Prav nič ni povabila obličja, ali tudi obraza ni dvignila od zemlje. Kar je brez prenehanja ponavljala, je bilo: „Da ni res!“

„To je trdovratna grešnica!“ se je zajezil Frueberger. „Je pač z Visokega, tam imajo trdovratne buče!“

„Imamo že pripomočke,“ se je zasmel črni sodnik ljubljanski, „boste že videli, gospod pl. Frueberger, kako ji bo tekel jeziček in da nam bo še več povedala, kakor bomo zahtevali!“ Ta zoprna oseba se je smejala, da se je čulo, kakor bi se oglašal vran s smrekovega vrha.

Ali Frueberger še ni dal miru in je vprašal obtoženko:

„Ali je bilo kaj nasledkov, ko sta se ljubila s peklenkim bratcem, he?“

„Da ni res!“ je vzdihnila in rdeča je postala, da se je smilila vsem in posebno stari Neži Bergantovi, ki je zarohnela: „Ti svinjski prašič ti!“

Ljudstvo se je zasmeljo, smel se je tudi baron „Flekte“ s svojimi asesorji, ker so privoščili grdo besedo staremu grešniku, ki ni mogel držati jezika. —

Zaslišana sva bila z Jurijem in izpovedala sva, kar je bila resnica, čista resnica. Mene, ker so opazili, da sem zmeden, so kmalu po-

slali na leseno klop nazaj. Jurija so se bolj oprijeli, ker je bil nespodoben in se ni vedel pred sodniki, kakor je zapovedano. Posebno tista štrigalica iz Ljubljane ga ni hotela izpustiti iz svojih klešč in hotela je iz njega iztisniti to in ono.

Med drugim so ga vprašali, ali veruje, da so čarovnice na svetu. Pogumno je odgovoril, da ne veruje. Ko ga je črni vprašal, kako da ne, je bil kratek odgovor: „Ker še nikdar nobene videl nisem!“

Vprašal ga je dalje, ali jo je Juri kdaj videl, da bi bila na prašičku jahala nad domačo streho.

Odgovoril je:

„Prav nikdar ne! Sicer pa lahko poizkusimo. Pridite na Visoko, prespoštovani gospod, pa vam pripravim našega najboljšega praséta in nanj sedete in v zraku boste jezdarili, kakor jezdarijo gospodje v ljubljanski jahalnici pred vicedomskimi vrati! Potem vam bom zanesljivo povedal, ali sem kaj opazil v zraku nad hišo, ali ne!“

Poslušavstvo je bilo s tem odgovorom prav zadovoljno. Smeh se je oglašal v ženskih vrstah, in predvsem Ana Renata ni prikrivala svojega veselja nad odgovorom, ki se meni ni videl spodoben in v vsakem oziru potreben.

Suhi gospod iz Ljubljane se je kislo držal, ali pritožil se ni, ker je videl, da baronu „Flek-

tetu“ ni nevšeč, če se Ljubljčan jezi. Ta je le vprašal:

„Si kaj v šolo hodil?“

„Pri očetih jezuitih v Ljubljani,“ je odgovoril Juri, „in že takrat so nam pripovedovali, da je učen jezuit spisal debelo knjigo, s katero je dokazal, da čarovnic sploh ni.“

„Kaj — jezuit? Kdo je ta pater?“ je kričal Frueberger. „Njegove ime naj se zapiše, da ne odide zasluženi kazni!“

Prošt Urh je pripomnil, da presvetli škof Joannes Franciscus ve o tem jezuitu. Imenoval je ime nekega nemškega grofa, ali to ime mi ni ostalo v spominu, zato je ga tukaj ne morem zapisati.

„Grof —?“ Frueberger je kar v se lezel. „Nemški grof, pravite, gospod prošt? No, potem je pa vse v redu, ničesar ne bomo zapisali!“ — Kar umiral je od same ponižnosti, ker ta človek je kazal pogum samo na spodaj, na zgoraj pa je bil vsekdar ponižna ovca!

Poklicali so Marksa Wulffinga, da bi izpovedal. Občutili smo, da bo njegova izpoved pomembna in da bo morda odločevala o življenju in smrti. Hodil je ob palici in kazal je, kakor bi ga še vedno noga bolela. Pred sodniki je po svoji navadi pokleknil in z roko tolkel po prsni. Gospodu glavarju je to dopadlo: bil je s pričo posebno prijazen. Opominjal ga je, da naj vse

pove in da se mu ni treba bati, ker ima sodišče že toliko moči, da vzame v svoje varstvo vsako pričo, če je izpovedala pravico in resnico.

In res se je Marks Wulffing na vse spomnil. Prav natančno je razložil, da neko noč, ko je luna sijala in ko je ležal v hlevu, ni mogel zaspati, ker se mu je ves čas dozdevalo, da v zraku nekaj brenči, nekaj kruli. Vstal je in pri lini na svislih pogledal proti jasnemu nebu. Kmalu je opazil tam gori štiri pike in da so te pike krulile. Potem so se spustile na visoško streho, potem so se ondi kakor lastovke igrale med sabo, nakar so tri odjezdile, ena pa se je spustila na domače dvorišče. Tam je skočila s praséta, ki je kar samo drlo v svinjak. Njo je natančno spoznal: bila je prav gotovo Agata Schwarzkoblerica — če bi je ne bil spoznal na drugem, spoznal jo je zanesljivo na rumenih laseh. — Ko se je pri Debeljakovih preja razdirala, ga je udarila Agata z roko. Pri tem udarcu je kar čutil, kako se mu je zanetil ogenj v levi nogi in sicer v meči. Od tistikrat mu je tičala v tej nogi živa žerjavica in pretrpel je muke, kakor bi mu kdo preobračal razbeljeno železo okrog piščali. Peklo in žgalo ga je, otekala pa mu noga ni, kar se mu je videlo nekaj prav čudnega, ker je vendar nemogoče, da bi ne otekalo meso, če se bolečina pase v njem. O vsem tem ni pravil nikomur, ker bi mu nihče

ne bil hotel verjeti, da ga kaj boli, ko se nič poznalo ni. Neko nedeljo v noči pa so bile bolečine pregrozovite. Vstal je in z ostrim nožem zarezal globoko v mečo. Iz zareze pa so se zvalili robat kremen, dve igli in dva bodeča žreblja, kar je že itak predložil gospodom. Kri ni posebno tekla, kar se mu je zopet zdelo čudno.

Ljubljanski asesor je vzel v roke malo vrečico in jemal iz nje košček za koščkom. Govoril je: „Tu je kremen, tu sta igli, tu sta žreblja; vse je prepojeno s človeško krvjo, kar je gotovo dokaz, da je Marks Wulffing govoril resnico.“

Urša Prekova pa mu ni pritrdila. Obrnila se je k Neži Bergantovi ter jo glasno vprašala:

„Neža, ali si že videla človeka, ki bi bil tako legál, kakor je legál ta Jeremijev plašur?“

Točno je Urša odgovorila:

„Nikjer nikoli!“

Marks se ni dal ugnati. Sklonil se je, odvezal je na levi nogi nogavico, odkril mečo in pokazal svetlo brazgotino, rekoč: „Tu je bila rana.“

Na sodnike je pogled na to rano močno vplival, zatorej so vprašali Agato, ali ima kaj pripomniti k Marksovi izpovedbi. Pa je le odgovorila, da ni res.

Zajezil se je suhi človek iz Ljubljane: „Ko bo že na grmadi sedela, pa bo še govorila, da ni res!“

Glavar Mändl pa je izpregovoril:

„Tako, s pričami smo pri kraju! Hitreje je šlo, nego sem mislil. Kaj pa sedaj?“

Zopet se je moral prvi oglasiti stari Frueberger, ki je silil v ospredje in se delal imenitnega, da se mi je studil kakor garjev pes, če skače v človeka.

„Da pride sedaj izpraševanje s trpinčenjem, je čisto gotovo, ker se drugače o poštenu sodbi govoriti ne bi moglo!“ — tako je nergal ta Frueberger. — „Če se malo podvizamo in če naš pomočnik tu za nami,“ — tu se je starec ogledal po frajmanu — „svoje delo opravi, kakor se spodobi, lahko še danes vse končamo v božjem imenu.“

„Malo slabotna se mi vidi,“ se je oglasil v skrbeh črni iz Ljubljane, „mučnega izpraševanja bi ne mogla dolgo prenašati. Pritrjujem pa, da brez takega izpraševanja sodbe ni. Morda bi le kazalo, da prenesemo vse na jutri, da se grešnica črez noč nekoliko okrepča?“

Silno je bil nezadovoljen gospod Frueberger. „Kaj, da bi izgubili celo današnje popoldne? To ne gre! Čemu smo asesorji? Če že danes nočemo malo zakuriti pod obtoženko, da se ji razgrejejo udje, imamo vendar druge pripomočke, katerih se bomo morali poslužiti. Slučaj je res težak — kakor vselej, če tiči hudič vmes. Naj se v božjem imenu preloži mučno izpraše-

vanje na jutri, ali danes popoldne ne smemo ostati brez dela, ker smo vendar vestni sodniki! Če bi šlo po mojem, bi napravili kako poizkušnjo, recimo s šivanko. Po mojem prepričanju ne pojde brez igle,“ je meketal kakor hripav oven. „Nadelprob‘, Nadelprob‘,“ je zatulil parkrat ta ostudni starec in oči so se mu napele pod čelom.

„Kaj je to?“ je vprašala Rozala, žena mlajšega Fruebergerja, ki je tičala med množico, Mihóla Schwaiffstrigkha, slonečega tik nje ob ograji.

Mihól Schwaiffstrigkh je važno odgovoril: „Stvar je ta, da jo slečejo, da ji vzamejo vso obleko — e, kaj ti bom prikrival — da jo slečejo do golega. Ker ima vsak človek znamenja na svojem telesu, ji bodo zabadali v ta znamenja iglo, da vidijo, ali je kaj krvi v nji, ali ne.“

Ženstvo je kar otrpnilo, in gotovo bi bilo prišlo do hrupa, da ni pričel govoriti gospod glavar. Le-ta je izrekel mnenje, da poizkušnja z iglo ne spada na javen prostor in tudi ne gre, da bi otroke in mlajše ljudi puščali k takemu. —

„Pojdimo na grad,“ je menil Frueberger, „tam že dobimo primeren prostor.“

Morda bi se bili še prepirali, ker se mi je zdelo, da se je črni iz Ljubljane že tudi pripravljaj,

nekaj vmes zarenčati, kar je vstal prošt Urh Falenič s svojega sedeža ter se približal sodnikom. V roki je nosil veliko in debelo zapečateno pismo. To pismo je položil na mizo, rekoč:

„Od presvetlega in previsokega gospoda škofa.“

Glavar in asesorji so v hipu vstali, sneli klobuke ter jih položili pred se. Ko je bilo pismo odpečateno, ga je predsednik prečital. Danes več ne morem povedati, kaj je bilo zapisano pod težkim pečatom, ker je od tedaj preteklo že skoraj dvanajst let. Toliko se še spominjam, da je škof zapovedal in dal vsakemu vedeti in v znanje, da je v pravdi Agate Eme Schwarzkoblerice pregledal vse, kar se je zapisalo in zaslišalo, in da je prepričan, da se ne bo dobil dokaz, ki bi dognal resnico proti vsakemu dvomu. Navsezadnje je Joannes Franciscus zapovedal in vsakemu, ki hoče poslušati, naznanil, da naj se nad obdolženko poizkusi z vodo, in sicer tako, da bodi očiščena, če pride na katerikoli način živa iz vode. Čas za božjo sodbo se je določil na drugi dan ob devetih zjutraj, in sicer na mestu, kjer se pod Škofjo loko zlivata obe Sori ena v drugo.

S tem je bila razprava tistega dne dosegla svoj konec, in glavar je odredil, da se naj obtoženka odvede v zapor v mestni hiši, da naj

se ji odvzamejo težke verige in da bodi ondi zaprta vso noč, dokler se je ne odvede na kraj, kjer bo voda dokazala njeno čistost ali njeno hudobijo! Občini se je obenem zaukazalo, ker je mogoče, da je ta noč zadnja v življenju Agate Eme Schwarzkoblerjeve, da ima vse preskrbeti, kar si bo poželela in izbrala. Tudi se lahko pusti nekaj priletnih žensk, da v noči ostanejo pri nji in da ž njo molijo, če bi tu in tam imela željo, moliti.

Sedaj se je zopet pripetilo, da je brat Juri zbudil splošno pozornost in, smem tudi zapisati, splošno zadovoljnost. Jaz sem tičal na svoji klopi in nisem pristopil k nji, da bi jo pred vsem svetom pripoznal za svojo; mučila me je še vedno svetna ošabnost. Brat Juri pa je zopet priskočil, jo vzel v svoje roke ter jo prenesel z odra na voziček, da je rožljalo železje in da so ženske takoj tičale v glasnem joku. Agata je celo dopoldne veliko trpela, trpela je muke, kakor jih peklenšček hujših izmisliti ne more. Ni torej čuda, da jo je v tistem hipu, ko jo je Juri jemal z odra, zapustila zadnja moč in da je v nezavesti omahnila v njegove roke. Ta se ni dolgo pomišljal: skočil je ž njo na voz, sédel tik nje ter jo objel okrog pasa z močno roko, da ni mogla pasti s svojega sedeža. Njena glava je omahnila na njegove rame, on pa je lehkodušno vzkliknil: „Poženi, Schwaiffstrigkh!“ In

Mihól je pognal konjiča, dasi je sedel na vqzu človek, do katerega ni imela pravica nobene moči. Helebardirja sta stopala ob vsaki strani voziča, ljudstvo pa je Jurija glasno hvalilo. O meni ni govoril nihče —

Loško ženstvo se tisto popoldne ni hotelo pomiriti. Glavni srd se je kahal proti Marksu Wulffingu, ki je po splošnem mnenju ženstva krivo pričal. Mesarica, pekóvka, mati Bergantova ter dekle in posli so iskali to krivo pričo po vsem mestu. Okrog pete ure so zasledile Marksa v Oslovski ulici, ko je vstopil k Bergantu. Ni bil še dobro sédel, že je mrgolela Oslovska ulica od razburjenih žensk, starih in mladih. Bergant, zvit možakar, se je vedel tako, kakor so okoliščine kazale: pozval je Marksa, da naj zapusti goštilno, ker pri njem ne dobi pijače. Marks je občutil sramoto tega poziva, takoj je vstal ter v svoji ošabnosti stopil v Oslovsko ulico. Babnice so kar zapiskale in se pognale vanj. Ker je bil silno močan, se jih je od pričetka ubranil, odrival jih je od sebe ter se tako preril na trg. Tam pa je bilo sovražnic vedno več. Prve so bile prišle praznih rok, poznejše pa so že nosile metle v rokah. Prav nič niso govorile, le opletale so ga, da je Marks kmalu spoznal, da mu ne bo več dolgo ostati. Prenesel je še nekaj udarcev, nato pa se je spustil v dir proti vodnim vratom. Ženske pa za njim

kakor tolpa lovskih psov za zajcem, katerega je vzdignila iz resja na brdu. Niti nazaj si ni upal pogledati. Drl je črez most mimo kapucinske cerkve, kjer so delali zidarji. Ko so ženske pripodile Wulffingovega sina mimo, so ti zidarji takoj spoznali, kaj se godi. Vsulo se je malte in apna na mimoletечеga, da je Marks izgledal ko zid, ki so ga ravnokar na novo ometali.

Tako neslavno se je končalo pričevanje Marksa Wulffinga! Od tistega dne je bil izginil, da niti lastni ljudje niso vedeli kam. —

Pa še nekemu drugemu se je slabo godilo tisto popoldne. Takoj ko se je prebralo škofovo pismo, je hitela Rozalija Fruebergerjeva po najbližji stezici proti domu. Sodniki, za katerimi sem hodil tudi jaz, pa so polagoma z množico prikorakali na trg ter se ondi ravno pred Fruebergerjevo hišo med sabo poslavljali. Stari pl. Frueberger se je poslovil od vseh, in kar videlo se mu je, da je zadovoljen sam s sabo in s častjo, ki mu je šla kot asesorju. Nič hudega sluteč, je stopil v vežo svoje hiše.

„Glej, glej“, — ga je sprejela lastna žena — „si vendar še prišel domov? Sem že mislila, da si jo popihal s kako Putifarko —“

„Kaj pa je —“ je vprašal nedolžno.

Pa stara ni dobila časa, da bi bila odgovorila, ker se je mlada Rozalija prikazala na bojišču.

„Ne veste, mati — kar nikamor si pogledati nisem upala, tako me je bilo sram! Pomislite, naš oče je hotel, da bi jo slekli in da bi jo on preiskal po celem nagem telesu —“

Spustila se je v silen jok. Stara pa ni jokala, ampak na tak strupen način je ozmerjala svojega moža, da je stari Frueberger kar hitro zlezel v stransko sobico.

Tako je Bog še tisti dan kaznoval oba najhujša nasprotnika naše Agate!

XIII.

Še enkrat zapišem, da Škofja loka nikdar ni videla takih dni, ko tedaj, ko so sodili Agato Schwarzkoblerico. Najstarejši ljudje, ki so večkrat gledali, kako je Gavžnik jemal življenje revnemu grešniku, so pričali, da niso nikoli take množice oblegale mesta. Za vse ni bilo prostora v hišah, in naj se jih je po gostilnah in pri znancih spravilo kolikor največ mogoče. Po trgu jih je kar mrgolelo, ki so bili brez prenočišča. Pivničarji so takoj poskočili s svojimi cenami, mesarji so neprestano pobijali živino in klali drobnico, da si menil, da si zašel v tabor velike armade, za katero je treba pripraviti zadostnega provianta. Pri vsem tem ni hotel nihče proti domu, in naš hlapec je prav posebno klel, ko je moral s konjičema na Visoko nazaj, ker z Jurijem nisva vedela, koliko

dni nama bo ostati v Loki. Ali ljudstvo si je vedelo pomagati: naselilo se je po njivah in senožetih ter prenočevalo pod milim nebom. Ko je legla tema po ravnini, je gorelo ognjev okrog Puštala in okrog Kamnitnika, da jih prešteti nisi mogel. Prebrisani prekupci so se zagnezdili v te roje in vsak nič so drago prodajali. Med tolpo se jih je mnogo tolažilo, da jutri voda morda ne bo skalila veselja, da jo jutri morda le sežgo ali pa ji vsaj vzamejo glavo. Mnogo jih je lahko zaspalo v tem upanju! Tak je človek: vsak ima v svoji duši kot, iz katerega priteče nekaj prijetnega škodoželja, če je zagazil bližnji v nesrečo! Jedlo se je, pilo se je, in če so se lonci izpraznili, so se zopet nasuli in znova pristavili k ognju!

Agato so zaprli v mestno hišo. Niso je zapustile ne mesarica, ne pekovka, ne mati Bergantova in tudi ne druge dobre ženice, ki so trdno verovale v nedolžnost dekletovo. Cvrle so, pekle so in tudi sladkega vina so ji kuhale, tako da je Agata sedela kakor pri svatovski mizi. Pa ni mogla veliko jesti. Le malo je okusila jedi, veliko pa je jokala; navsezadnje je zaspala in je spala do ranega jutra, prav kakor bi pričakovala veselega dne in ne mrzle smrti v vodi ali pa še celo vroče smrti na grmadi. —

Okrog devete ure in še prej je začelo občinstvo zopet pritiskati v mesto in po trgu se

je trlo radovednežev kakor prejšnji dan. Tedaj je prišel z grada gospod Joannes Franciscus. Črez rdeče obšiti talar si je bil oblekel beli koretelj, rdečkasto kapo je nosil na glavi, okrog vratu pa široko štolo. Takoj se je raznesla novica, da hoče sam presvetli škof izpovedati Agato Schwarzkoblerjevo. Škof sam je hotel našo Agato pripraviti za oni svet ter ji oprati z duše grehe, če jih je kaj imela. Takega odlikovanja v Škofji loki še ni bil nikdar nihče deležen, in sam Fühhrnpfeill mi je pozneje pripovedoval, da se tudi v najstarejših pisarijah, katerih je na gradu obilo, ne bere, da bi bil freysinški škof kdaj podelil kakemu loškemu podložniku zakrament sv. pokore. Dolgo jo je izpovedoval. Kaj sta govorila, ne vem; o tem ni vedel nihče ničesar, kar je umljivo. Tudi Agata mi o tem, kolikor časa živim, ni črhnila trohice, ali tudi popraševati je nisem upal, dobro vedoč, da mi ničesar ne bi povedala.

Ob desetih je zapel veliki zvon pri Sv. Jakobu. Kratko je pel, a žalostno je pel, kakor poje mrtvaški zvon. V blisku je bil trg na kolnih, in videl sem stare može, da so si otirali oči. Med klečečimi je počasi prikorakal prošt Urh in Boga je nosil v rokah, ga vzdigoval ter blagoslavljal ž njim tiste, ki so molili. Zopet zapišem: takega obhajila še ni bilo na loškem trgu in ga gotovo ne bo, dokler bo stalo naše

lepo in bogato mesto, ki je najlepše, kar jih šteje naša kranjska dežela — Ljubljana je morda še lepša.

Ko je bilo obhajilo opravljeno, je izpraznila mestna gvardija trg in občinstvo se je moralo odstraniti. Hitelo je k vodi, napolnilo zopet vse bregove in puštalske travnike, pa tudi onkraj Selščice se je tiščal obraz pri obrazu. Gospod škof je bil ostro zaukazal, da morajo otroci ostati doma, pa sem jih pozneje vendarle opazoval, kako so silili k oknom ter pritiskali glave k steklu, da bi napasli svojo radovednost.

Ob polenajstih je zvon pri Sv. Jakobu zopet zapel, in moja žalostna duša je občutila, da je glas tega zvona v resnici glas pravega mrtvaškega zvona! Na trgu se je v vrsto postavil izprevod, kakor ga tisti rod še nikdar ni videl. Naprej je hodila bratovščina sv. Rešnjega Telesa in za njo še druge bratovščine, pa niso nosile s sabo bander, ker ne gre, da bi bandera v zraku plesala, kadar spremljajo človeka na zadnji poti. Potem so korakali loški meščani in njihove žene, in lahko trdim, da so samo najstarejši ostali doma. H koncu je prišla Agata — naj je preteklo še toliko let, še danes jo vidim, kako je stopila iz mestne jetnišnice na svetli zrak. Ni nosila druge obleke, nego dolgo, do nog ji segajočo belo srajčko, katera se je tu in tam prijemala deviških udov nje-

nega deviškega telesa. Bila je podobna nebeškemu angelju, posebno še zato, ker so ji nespleteni rumeni lasje obsipali tenko postavo. Če se je prestopila, smo videli, kako se ji je tresla noga, in če je sapa zaigrala s srajčico — moj Bog —! so se opazile tudi črne lise na obeh belih nogah, kjer so je bile ožulile težke železne verige. Pa se je vsekdar sramežljivo sklonila, da bi pridržala belo obleko, da bi se ne mogla vzdigovati. Jezus in Marija! Morda je vendarle hodila po stezi, katera je vodila k smrti, in to v najlepšem dnevu, ko ga ni bilo oblačka na božjem nebu in ko je solnce sijalo, kakor bi se hotelo smejati nad njo, ki je toliko trpela!

Gospod prošt je korakal ob njeni strani, govoril pa ni ž njo — kaj ji je tudi hotel govoriti, ko se je bila lepo spravila s svojim Bogom, ki je bil gospodar njenega življenja! Sredi pota, ko smo jo že zavili navzdol po klancu pod Poljanskimi vrati, je pričel gospod Falenič moliti sv. litanije za umirajoče, kakor je bil tako zaukazal gospod Joannes Franciscus. Začel je: „Kyrie eleison! — Kriste, usliši nas!“ Vzklike, ki so se posebno prikladali stanju naše Agate, je trikrat ponavljal, tako da je po trikrat vzdihnil: „Ki si na smrt bolnemu kralju Ecehijelu življenje podaljšal! — Ki si kraljevemu sinu, ko je umiral, mrzlico odvzel! Ki si vdovi

mrtvega sina oživil in zopet izročil! — Ki si mrtvo hčer kneza sinagoge v življenje poklical!“ — Vsekdar je sam odgovarjal: „Gospod, usmili se je!“ — in množica je vpila za njim: „Usmili se je! — To klicanje se je dvigalo do prestola, na katerem je sedel naš gospod Jezus Kristus, ki jo je potem sodil pravično ter ji podaljšal življenje, kakor ga je podaljšal mrtvi hčeri kneza sinagoge! —

Črez noč so bili prenesli tudi ograjo. Danes je bil zagrajen manjši prostor neposredno tam, kjer napravlja prod precej dolg in od pričetka širok jezik med obema vodama, ki se ondi izlivata ena v drugo. Zopet je stala miza za sodnika in njegove asesorje. Vsi so že bili na mestu. Sam Joannes Franciscus je sedel na posebnem stolu, a danes je nosil ob rami debelo zlato verižico in na nji križ, ki se je lesketal od dragih kamenov. Tudi meni in Juriju se je bilo dovolilo, da sva smela prestopiti ograjo. Spodaj ob vodi je bilo še nekaj grajskih uslužbencev, med njimi v čolnu lovski mojster, ki je bil obenem grajski ribič. Vsa druga množica je morala ostati zunaj ograje. Nasproti na puštalskem bregu pa so bile zbrane loške ženice, o katerih sem že toliko pisal.

Z Agato so obstali na kraju, kjer je imela stopiti v vodo, v Poljanščico, ker je bila iz Poljanske doline.

Ker litanij še ni bil izmolil, je gospod Urh nadaljeval: „S Tvojimi solzami in s Tvojo žalostjo! — S Tvojo grozo in krvavim Tvojim potom! — S Tvojimi svetimi ranami, s Tvojim križem in trpljenjem! —“

Množice so klicale: „Reši jo, o Gospod!“ — in ta klic, pomnožen od vrste do vrste, se je končno razlegal kakor grom nad gorovjem.

„Na dan sodbe!“

Zopet je zagrmelo: „Prosim Te, reši jo, o Gospod!“ — Le škof Janez Francišek je sedel na svojem stolu kakor izsekan iz kamena.

Pri Sv. Jakobu je udarilo enajstkrat. Zvon je spet zabučal iz visokih lin. Litanije so bile pri kraju. Utihnil je vsak hrup.

Škof ie mignil z belo roko. Prošt je pristopil k Agati in je nekaj govoril ž njo. Tedaj se je imela pričeti bridka in grenka ura — — Sveta Trojica, Ti nam pomagaj!

Agata se je najprej ozrla za gospodom proštom, ko je odhajal od nje. Gotovo ji je bil povedal, da je sedaj prišel čas zanjo. Nato je pogledala po vodi proti naši dolini. Gledala je tja precej časa, da smo videli, kako so se ji od globoke sape dvigale prsi. Polagoma se je obrnila. Tudi danes je počivalo njeno oko na sivih planinah, kjer so bili vrhovi ravnotako beli, kakor njen obraz, v katerem ni bilo kaplje krvi. Nato je pogledala pred se v vodo. Tu pred

njo je bila plitvina, bolj spodaj pa je bila površina temnikasto zelena, kakor vselej pri globočini. Tudi se je sukala tam in umazane pene je okrog vrtila.

Agata je napravila križ, se sklonila, stisnila srajčico okrog nog in pogumno stopila v vodo. Pri kraju je bila drobna sipa in lahko se je hodilo. Potem pa so se pričele škrljavke, da jo je bodlo, ko je stopala po njih. Že ji je segalo črez kolena, da so se pokazali zaokroženi udje in da je že nekaj njenih las plavalo po vršini.

Gledavcem je zastajala sapa. Takrat je zavpila mati mesarica:

„Obrni se, revišče, saj si že v vodi! — Obrni se, pa prideš živa na suho!“

Ker se Agata za klic ni zmenila, se je zagotvila mesarica: „Saj vendar nisi gluha!“

In tudi druge so vpile: „Obrni se!“

Zmeden bi bil v takem položaju vsak človek, in tudi Agata je to kričanje gotovo še bolj spravilo v zmedo. Naprej je silila, zašla je v curek, da je voda zašumela okrog nje in da jo je prav hitro izpodneslo. Naenkrat je ležala deklica v valovih, pa se je zopet vzdignila, oblačilce se je bilo tesno oprijele njenih udov in prav kakor brez vsake obleke je stala pred svojimi sodniki.

Množice so otrpnile in niti glas ni prišel iz črnih krdel. Takrat se je zgodil čudež — kaj drugega ne morem zapisati.

Tik vode je rastele jesen in star je že moral biti, ker je vrh kazal suho vejevje. Pri tolikem šumu, pri tolikem številu zbranih ljudi je bil sédel na suho vejo mlad muhovček. Ni se bal ne vpitja, ne množic. „Ček!“ — je dejal in se je spustil z jesena. Agati okrog glave se je poganjal za mušicami, ki jih je mrgolelo po zraku. Tudi dve lastovki sta se pripodili nizdol po Poljanščici ter parkrat zaplesali okrog dekliča, o kateri smo že skoraj vedeli, da ne pride živa iz vode. — O tem se je pozneje govorilo še leta in leta. — Loško ženstvo je padlo na kolena, in glasno je zadonela molitev svetega očenaša. Mene pa vse to ni presunilo in še vedno se mi je v duši oglašalo: „morda je pa le kriva —“

Sedaj je Agata poizkušala, da bi bredla naprej. In res je zabredla kaka dva koraka v curek, pa se je videlo, da vode ne bo premagala. Takrat sem imel priliko, da sem prav natanko opazil, kako je škof Joannes Franciscus dvignil roko in dal znamenje ž njo. Na to znamenje je grajski lovski mojster, ki je bil obenem grajski ribič, kaj spretno odrinil z malim čolničem od kraja ter ga obrnil proti globočini. V tem je moč valov izpod slala Agato, da je hitro izginila pod površino. Ljudstvo je kričalo, lovski mojster pa je z vso silo veslal proti kraju, kjer se je deklica potopila. Schwaiffstrighk

in njegova gvardija so vpili: „Mir, ljudje, mir!“

Takrat je bilo, da sem tičal jaz ob bregu prav ko da bi imel na vsaki nogi težko železje in z mesta se niti premakniti nisem mogel. Takrat pa se je tudi zgodilo, da je brat Juri v obleki in obutvi skočil v vodo — — Okrog njega je završalo in visoko je zapljuskalo, da sem, ker sem tičal v bližini, prišel pod ploho in da sem bil moker skoraj ravnotako, kakor on, ki je že plaval sredi vodovja. Parkrat se je pognal, pa je bil pri nji, ki se je bila sredi globočine zopet prikazala. Z močno roko se je je oklenil, z drugo pa je delal mogočne kroge, da sta bila prav kmalu pri kraju, kjer je bila voda plitva. Tu je postavil dekleta na mehko sipo in dejal:

„In sedaj, Agata, prosim te v imenu Boga, stopaj, da prideš živa iz vode!“

Ali ga je Agata umela ali ne, ne vem. Parkrat se je vendar prestopila, a večkrat se ji treba ni bilo, ker se je loško ženstvo vlilo s proda proti nji, še v vodi jo je obstopilo s svojimi telesi ter jo zakrilo pred gledavci, da ni moglo nepoklicano oko gledati njene premočene in le slabo oblečene postavice. Pred sodniki so jo vzele iz vode in jo takorekoč odnesle z nesrečnega kraja. Tudi Jurija so klicale, da mora ž njimi, ker je premočen in se

mora preobleči. Kamor je prišlo to krdelo, povsod je ljudstvo stopalo s prostora, dokler je niso prinesli do Wohlgemueta, kjer gospodinja ni prej odnehala, da so je položili v široko in mehko zakonsko posteljo Wohlgemuetove matere.

Pri teh prizorih se ni mogla krotiti Bergantova. V plitvi vodi je obtičala in ko so tovarišice odnesle dekliča, je dvignila pesti proti sodnikom in na vso moč vpila:

„Ne boste je gledali več, vi stari grešniki! In ti, plesnjivi Frueberger, če že češ s šivan-kami šivati človeška telesa, krpaj svoje! Ti ničvrednež!“

Zabučal je smeh naokrog in še celo Joannes Franciscus je na rdečem svojem stolu nekoliko zategnil usta. — Tako so se loške žene in dekleta vedle pri tisti priliki!

Zapišem to-le: Naj preteko stoletja za stoletji, loško ženstvo pa naj ohrani tisto dušo, kakor jo je nosilo v sebi v Gospodovem letu 1695., ko je bila ta duša svetla kakor zlato in čista kakor žarki solnca! Da bi me nebo uslišalo!¹

Nekaj gledavcev je bilo odšlo za Agato, ker ni bilo več kaj posebnega pričakovati, ko je bila prišla živa iz vode. Čakalo jih je pa še

¹ Ta prošnja je bila uslišana.

mного, ker so škof in sodniki še vedno mirno sedeli, in ti so morali vendar izreči sodbo.

Že je škof poslal prošta k sodnikom, ki so se med sabo nekaj posvetovali, kar pristopi Schwaiffstrigkh in pove, da stoji pred ograjo ženska, ki zahteva z vso silo, da jo sodniki zaslišijo. Gospod „Flekte“ se ni dal pregovoriti, češ, da je bilo prič že itak čez mero.

„Togoti se in joka in se ne dá odpraviti,“ je zagotavljal Schwaiffstrigkh.

Škof je nekaj izpregovoril v latinskem jeziku, nakar je glavar zapovedal, da naj se postavi ženska pred njega in sodnike, Ko je prišla, je bila — Margareta Wulffingova. Videlo se ji je, da je imela dolgo pot za sabo, ker je bila v neredu njena obleka in njen obraz ves utrujen.

Kar pričela je:

„Šele včeraj smo slišali, da hočete v Loki sežgati Izidorjevo nevesto in da je naš Marks pričal proti nji. — Vso noč sem hodila in vso pot sem premolila. — Le tega ne! Človek ni žival in ne kurite drv pod njim! Le tega ne!“

Janez Francišek jo je miril:

„Ne hiti tako, deklica! Povej nam, kdo si in odkod prihajaš!“

V svoji zmedenosti ni spoznala gospoda škofa. Odgovorila mu je:

„Govorila bi rada s tistimi, ki sede v sodbi in ki hočejo življenje vzeti Izidorjevi nevesti —“

„Kdo si in kaj hočeš?“ jo je zavrnil škof nekoliko ostreje, ker ni rad prenašal ugovorov.

„Poglej no, pomisli no, saj govoriš z našim previsokim gospodom škofom!“ se je vmešal Schwaiffstrigkh — „Marksa Wulffinga sestra je, Vaša milost!“

„Govóri!“ je ukazal Joannes Franciscus kratko in ostro.

Margareta je pripovedovala, kako je letos okrog Vnebohoda steknila brata Marksa v čumnati pod streho. Bil je sam in mislil je, da ga nihče ne vidi, ona pa ga je gledala pri malem oknu iz podstrešja. In opazila je, kako je z ostrim nožem globoko vrezal v mečo na svoji nogi, da je priteklo veliko krvi. V to kri je namočil ostrorobat sirovec, dva žreblja in nekaj igel. Rano je zavezal in nato kruljavo hodil nekaj tednov okrog voglov, povedal pa ni nikomur, kaj mu je.

Ko ji je glavar pokazal krvavi kremen, žreblja in igli, je odgovorila, da je vse to tisto, kar je bil Marks namočil v svoji krvi.

Škof je izpregovoril: „Vse skupaj naj se zapiše!“

Najprej so tisti, ki so stali ob ograji, pripovedovali onim, ki so stali bolj zadaj, da je Marks Wulffing krivo pričal in da si je žreblje in igle sam namočil v svoji krvi. To pripovedovanje se je širilo od vrste do vrste in kmalu

je bučalo tako po puštalskih travnikih, kakor pod Kamnitnikom: „Marks Wulffing ni govoril resnice!“ Preklinjali so krivo pričo, in prava sreča je bila, da je Marks že prejšnji dan odnesel svoje kosti, ker danes bi ga bila množica raztrgala.

Margaretino pričevanje se je zapisalo, sodišče pa je glasno izpovedalo, da ni krivde na Agati Emi Schwarzkoblerici.

V tistem trenutku je Joannes Franciscus gospodu glavarju naznanil, da bi rad izpregovoril pred zbranimi. Gvardija je hitela med narod, in ko se je zvedelo, da hoče govoriti sam škof, so pritiskali k bregovom, da je bil čudež, da ni padel ta ali oni v vodo. Tudi k ograji je pritiskalo občinstvo.

Janez Francišek je vstal s svojega sedeža in si je dal prinesti mašno obleko; prošt pa mu je posadil na glavo visoko škofovsko kapo in v roko mu je dal težko pastirsko palico.

Pričel je govoriti, in glas je imel, da nisem vedel, kje ga je jemal iz šibkega svojega telesa. Dejal je, da si ta dva dneva ni upal oči povzdigniti, tako se je sramoval sodnikov in nas, ki smo prišli, da bi se pasli ob krvavi smrti mladega dekliča. Pristavil je: „Bilo vas je ko listja in trave in še otroke ste vlačili s sabo, samo da bi gledali pogin deklino, ki nikomur izmed vas ni storila žalega. Niste bili kristjani, bili ste

zverine, ki hlepe po krvi nedolžnega, in za to boste dajali težko odgovornost ob smrtni uri!“

Že so padale vrste na kolena in ženski rok se je oglašal. — In še nam je pripovedoval, da Bog ne pozna čarovnic in da je krvava žalitev tega Boga, če kdo, in najsi je to kdorkoli, trdi, da je mogoče, da bi naš Bog že pri rojstvu izročil otroka hudiču.

S pravim zadovoljstvom sem opazal, kako se je črnemu sodniku iz Ljubljane daljšal kljukasti nos in kako je tudi gospod Frueberger nekako neumno gledal pred se, kakor volič, katerega je mesar prelahno udaril po glavi.

Škof je dalje govoril, da je Agata Schwarzkoblerica prevzela za nas vse veliko žrtev in da je s svojim trpljenjem očistila naše duše ter prižgala luč v temi, v kateri tavajo te duše. „Kar smo grešili nad to žensko, to nam Bog odpusti, posebno sodnikom in tudi vam, ki ste hrepeneli po krvi nedolžnega človeka.“ In slovesno je obljubljal, kolikor časa bo imel on gospodstvo nad krvavo pravico v loškem kastelu, da ne bo pustil nikogar več preganjati zavoljo čarodejstva.

Končal je:

„To sem vam hotel povedati. -- Vas, gospod prošt, pa prosim, da ljudstvu poveste v njegovi besedi, če bi me kdo ne bil umel.“

Gospod Urh nam je v domači besedi še veliko ostreje razložil, kaki telički in junčki smo bili, ko smo verjeli, da je Agata Schwarzkoblerica napravljala točo in na prašičku pod nebom jahala, in da gospod škof pravijo, da ni večje neumnosti, nego je neumna vera v coprnijo.

Skesane so bile množice in vse so nosile v svojem srcu škofa Janeza Franciška, in kakor apostol se nam je videl, ko je stopal od sodišča proti cerkvi ter delil nadpastirski svoj blagoslov. —

Tako se je končala poizkušnja z vodo, in Agata Schwarzkoblerica je prišla očiščena iz nje! Bogu bodi čast in hvala, da je vse do dobrega konca privedel in da ni vzel mladega življenja, ki bi gotovo ne bilo rado zapustilo zelene zemlje, na kateri vsi visimo! —

Dasi sva bila počitka potrebna kakor vsak drugi dan v letu, tisto noč z bratom nisva prišla do spanja. Najprej so prihajali znanci in prijatelji, ki so govorili o svojem veselju, da se je vse tako srečno končalo. Niti vedel nisem, da imam toliko prijateljev v Loki! Tudi vino so pili na moj račun, kar se ni dalo preprečiti, ker sem bil še vedno gospodar dveh kmetij. Prišel je še celo gospod grajski protipisar, da se je tudi veselil z mano. V spomin na to veselje mi je prinesel pismo o razsekanem

Finkensteínu, za katero sem ga bil že večkrat poprosil in katerega mi dotedaj ni hotel dati. Tako je prišlo znamenito to pismo med visoške pisarije.

Okrog enajste ure se je prebudila Agata iz globokega spanja. Ali, glejte, med spanjem ni bilo prišlo pomirjenje nad njo! Obraz ji je gorel in iz joka ni mogla! Iz mesta je hotela, domov je hotela na vsak način. Le na Visoko in v največji temi, da bi je svet ne ugledal, ko se je vračala v kraj, odkoder so jo bili odgnali graščinski hlapci! Vdati sva se ji morala z Jurijem, ker bi bila zblaznela, tako se je vedla. Izposodili smo si konja, in bilo je že dosti čez polnoč, ko smo zapustili mesto. Sédel sem v sedlo in pred se sem jo vzel. Juri pa je peš vodil konja, da smo mogli v temi naprej.

V nočnem hladu se je nekoliko pomirila in obmolknila je s svojim vzdihovanjem in stokanjem. Že smo jahali proti Scheffertnu, in tedaj se mi je zgenila v naročju. Vročina je šla od nje kakor od peči, ali v rokah nisem imel skoraj kaj držati!

Najprej nekaj zamolklih besed, prav ko da bi govorila k drugemu in ne k meni. Potem pa je zastokala:

„Izidor, ko bi se ravnalo po tvojem, bi bila morala na grmado! — Tudi ti — o Jezus — si verjel vse, kar je pripovedoval Marks

Wulffing in — “ — prav tiho je dostavila — „ti ljuba Mati sedem žalosti! — kar vem, da bo te laži v prihodnjih letih še marsikdo verjel!“

Ničesar ji nisem odgovoril. Ona je vzdihnila:

„In vendar sem te tako rada imela, kakor sestra brata rajši imeti ne more!“

Črez nekaj časa:

„Juri težko hodi. — Izidor, pusti ga malo na konja.“

Takoj sem obstal. V tistem hipu, ko sem zdrknil k zemlji, sem opazil, da so ji verige tudi na rokah zapustile svoje sledove. Luna je prisvetila izza Stanišč in dolina se je svetila v njenih žarkih.

„Še v cerkev si ne bom upala — “ je zajokala Agata ter tiščala roke v obleko, da bi skrila pred mano spomine na ječo.

Z Jurijem sta zlezla v sedlo, jaz pa sem vzela povodec v roko. Pri tem nismo govorili — čemu tudi, ko je bilo le pravično, da ni en sam tičal celo pot na konju. Hodili smo naprej po dolini, in voda je močno šumela na naši levici.

Dekle se je naslonilo na Jurija. Nekaj sta šepetala med sabo, potem pa zopet nekaj, in naenkrat se je Agata oklenila njegovega vratu. Ni bilo dolgo, pa je zaspala, tako da je tudi šepetanje ponehalo tam gori v sedlu.

Ko sem se oziral na ta dva, se je v meni nekaj pretrgalo in padlo je zagrinjalo, da sem

lehko gledal na vse, kar je tičalo za njim. In tedaj je prišla moja duša med dve težki mlinski kolesi, ki sta se vrteli hitreje in hitreje, da se je ta duša tresla in zvijala od težkega trpljenja! Moja posvetna ošabnost je bila strta, in stoliček, na katerem je tičala, je bil strt ž njo! V teh mukah se mi je čulo, kakor bi prihajal glas iz neba: „Izidor, ta je nedolžna, obsojen pa si bil v Loki — ti! Zaigral si dekliča, ki ti je bil namenjen!“

Korakal in korakal sem tik konja, ali najrajši bi bil padel po zemlji ter si pulil lase s svoje glave. Bilo mi je odkrito, da si je izbrala drugega, in v polni meri sem se zavedal svoje prisege, da ji tega braniti ne smem!

Takrat se me je usmilila božja milost in me je napolnila z zavestjo, da se mi ne godi krivica: Bog mi je odrekel nevesto, kateri sem se bil prej sam odrekel, in to, da bi senca ne padla na visoški dve kmetiji!

Ko sta mlinski kolesi odnehali in ko je izmučena moja duša prišla k neznatni moči, sem vedel, da mi je delati pokoro ne samo za ubogega svojega očeta, temveč tudi zase, za svoje velike pregrehe. —

Proti jutru smo prekoračili plitvino pri Visokem — bil sem še tako zmeden, da nisem čutil hladne vode, ko sem stopal po nji — ali Agata je še vedno spala. Jaz pa v tistem tre-

notku že nisem bil več gospodar obeh kmetij, ki sta v jutrnjem mraku ležali pred mano in ki sta tolikanj sloveli po celi Poljanski dolini, — nisem bil več gospodar zemlje, katero mi je bil zapustil Polikarp Khallan, da bi po mojem gospodarstvu postala deležna še boljšega imena in da bi Agatini otroci oprali ž nje pregrešno in brez usmiljenja prelito kri ter ji prinesli novega blagoslova z nebes! Pa tega blagoslova nisem bil vreden, ker je bila moja posvetna ošabnost močnejša od ljubezni, katero bi bil moral imeti do svoje neveste. Moja roka je dajala pohujšanje, zato sem moral poseči po sekiri, da jo odsekam na mah, da je padlo od mene, kar ni bilo zdravega na meni! Tako, grešnik, stori vselej, da bo ozdravljena tvoja duša!

XIV.

Agata je legla in je ležala mesec dni; bali smo se za njeno življenje. Jaz pa se niti za korak nisem odmeknil od steze, po kateri sem hodil tisto noč, ko sem vodil konja od Scheffertna do Visokega.

Takoj, ko je Agata vstala, sem razodel nji in Juriju, da jima izročim obe kmetiji in da se sam odpravim v vojsko. Ravno v tisti dobi so bili namreč deželni stanovi zaukazali veliko vojaško izbiranje med kmetiškimi ljudstvom. To je bilo solzâ in ljubezni! Tudi branila sta se in govorila,

da Visokega imeti nočeta. Jaz nisem odnehal. V Loki na gradu smo vse uredili, kakor se spodobi, da bi v prihodnosti ne nastale zmešnjave in prepiri. Sebi sem izgovoril polovico gorenje hiše, da bi tam imel svoj kot, če bi se kdaj vrnil in morda še s strelom v telesu. Tudi delež v denarju sem si pridržal, tolikšen, kolikšen je bil prej namenjen bratu Juriju.

Napravili smo svatbo, da je bilo takih še malo v dolini. Nato sem odrinil. Odnesele sem le toliko, kolikor sem potreboval do Ljubljane, potem pa sem stopil pod stroške cesarja, ki me je prav rad vzel v svojo armado.

Z Agato in Jurijem smo se hitro poslovili. Pogledal sem še enkrat na pisano cerkev sv. Volnika ter obrnil obraz na dolino in njene zelene gozdove, na vse to pa sem odšel z malo bisago ob rami, in še ta je bila skoraj prazna. — Tako je odrinil nekdanj bogati Visočan s svojega posestva: ali v sebi ni nosil viharja, vse je bilo mirno v njem in vedel je, da je božja volja vse to in da je vse to del njegove pokore!

Naj takoj zapišem, da je bilo to v letu 1695. in da sem se vrnil šele na spomlad v Gospodovem letu 1707.

Še bodi razloženo na tem mestu, kako so v teh letih živeli na Visokem. Zapišem, kar se mi je o tem povedalo, pa je vse resnično in zanesljivo.

Juri in Agata sta živila, kakor je zakonskim predpisano in zapovedano: gospodar in gospodinja nista poznala nasprotja, in bila sta kakor kolesa pri vozu, ki vselej na eno in isto plat vlečejo. V teku časa je Agata zopet okrevala, ali prejšnje veselosti ni imela več. Na njenem obrazu je vedno ležalo nekaj oblakov, ki so ostali iz dobe, ko so jo sodili v Loki. To sodbo je ob svoji nogi na težki verigi še vedno vlačila s sabo, in k verigi ji je bilo prikovano še težje železje kakor hudodelcem, katere pošilja Beneška na galero. Svet je neumen in hudoben!

Najprej se je pričelo z Debeljakovimi. Tam je bil stari gospodar prepustil posestvo sinu Petru. Kmalu po izročitvi je tudi umrl. Sin je bil le malo podoben očetu. Bil je prepirljiv in huda beseda se je pri najmanjši priliki oglašala na njegovem jeziku. Juri in Peter sta se sporekla zavoľjo mene — kar vse ni bilo toliko vredno, kolikor je vredna volna, če enkrat ostrižeš ovco. Beseda je dala besedo. In ko se je brez potrebe Agata vmes vteknila, jo je Peter takole zavrnil: „Ti pa molči! Boga hvali, da te niso v Loki žive sežgali! Da ti ni škof pomagal — bogve, kaj si mu dala? — bi te bili gotovo potegnili na drog!“ Pri tem se je strupeni ta človek še grohotal, da bi se bil skoraj zadušil. — Agata je sedla v travo, a Juri je zatulil kakor ranjen vojak, če mu ranocelniki

roko žagajo. On in hlapec sta pograbila kole, pobila sta Debeljaka na tla ter ga pretepla, da je dolge mesece preječal v postelji. Tožil je na gradu. Ko je bila stvar preiskana, je bil prišel Joannes Franciscus zopet v Loko. Glavar mu je predložil spise, in gospod škof jih je pregledal od kraja do konca. Silna je bila njegova jeza in grozno je udarila njegova roka! Zaukazal je, da naj se Juriju in hlapčetu ne stori žalega, Petra Debeljaka pa je posadil v grajske tranče, kjer je presedel več nego leto dni. — Neko popoldne je prijezdila na Visoko tolpa grajskih helebardirjev. Ž njo je prijezdil grajski glavar in, čemur se je vse čudilo, prijezdil je sam škof Janez Frančišek. Našo Agato je prišel obiskat in pred vsemi Poljanci jo je počastil! Ker so imeli vina v kleti — Juri je namreč tudi kupoval po Vipavi — so mu lahko dali piti; kaj so mu dali jesti, ne vem. Celu uro je ostal milostivi gospod na Visokem. Ko je odhajal, je dal Agati svojo lastno podobo, katero je bil mojster Remp na platno naredil, da ga gledaš kakor živega pred sabo. Podoba je bila v zlatem okvirju. Še danes smo ponosni, da imamo Janeza Frančiška v gorenji svoji hiši, in pokažemo ga vsakemu, ki pride k nam na Visoko.¹ — Tako je loški škof v sramoto vsem

¹ Je še danes na Visokem.

hudobnim jezikom počastil Agato Schwarzkoblerico, sedaj omoženo Khallan! Z Debeljakovimi pa je ostalo sovraštvo — zavoljo ničvredne in slabo zarastle ruče, kateri bi se bila Juri in Peter brez škode lahko odpovedala. In to sovraštvo še sedaj, ko sem se jaz, Izidor Khallan, vrnil pod očetovo streho, ni ponehalo. Slabih besed si sicer ne dajejo, ali hiša ne pogleda hiše. Kdaj bo vendar enkrat bolje na svetu?

Bil sem skoraj enajst let od doma in služil sem v vojskah, katerim je zapovedoval gospod princ Eugenius. Težko mi je bilo živeti, in skoraj vsekdar je bilo več palic od menaže. Ali na svojega Boga nisem nikdar pozabil in tudi domačih krajev ne, na katere sem mislil, in to v najhujšem ognju krvavih afér in tudi kadar smo lenarili po zimskih kvartirjih. Nihče ne ve, kaj je vojna, če ni bil sam na vojni! Raztepeno je ljudstvo povsod in vselej, kjer se tepó armade: takrat ni varno nobeno življenje, takrat nista varna ne ženska, ne otrok. Vse take reči so videle moje oči. Videl sem umirati starce, videl sem, kako se je sila delala dekletom, videl sem, kako so se palile kočice in kako so se plenila in podirala mesta. Nisem bil s srcem pri krvavem tem rokodelstvu; sv. Izidor mi je priča, da se nisem udeleževal morij in ne plenitev! Ker sem prisegel, sem

ostal zvest svoji službi, in ni je bilo moči, ki bi me bila izneverila polkovi zastavi. Vojne vzlic temu nisem bil vesel in k Bogu sem molil, da bi jo ustavil z močno svojo roko. Resnica pa je, da sem prebil obilo vojne, katera je tedaj divjala okrog nas, da nikdar nismo prišli k sapi.

Kar sedaj zapišem, bodi zapisano v ta namen, da vedo tisti, ki bodo za nami živeli na Visokem, da se je njihovim prednikom prehuda godila in da niso živeli v takih dobrih časih, kakor bodo oni živeli!

Najprej smo bili pri Zenti, kjer smo vzeli turški tabor, pobili tridesettisoč Turkov in ubili še celo prvega vezirja, da je turški sultan prav grdo jokal za njim. Plena je bilo na ostajanje, in tudi meni se je odkazal pravičen delež. Pozneje smo vihrali na Laško, in princ Eugenius je podil Francoze pred sabo. Pri Cremoni smo vjeli francoskega generala, in pri Luzzari jih je gospod Eugenius znova naklestil. Pozneje so nas vzeli z Laškega ter nas predstavili na Nemško, in to zopet proti Francozom. Pri Hochstättu smo imeli krvavo bataljo, kjer so bili tudi Angleži z nami. Lepi ljudje, močni možje, ali jezik govore, da ga morda sami komaj umejo! Privadil sem se, ko so me tako semtertje metali, laškemu in francoskemu jeziku, ali angleškemu ne! Pri Hochstättu je premagal

Eugenius na levem krilu po velikih izgubah, ker so se Parci, ki so takrat s Francozi držali, prav močno ustavljali. Videl sem tamkaj francoskega generala, ki se je imenoval tako, kakor se imenuje duhovniški talar.¹

Do takrat sem ostal zdrav pri vseh aférah. Kroglje so žvižgale mimo mene, turške sablje so se bliskale nad mano, s palaši so sekali po meni in s helebardami so suvali proti meni, ali Bog Oče je pazil nad mano, da mi je telo ostalo nepoškodovano. Svojo dušo sem si varoval sam, da se ni zaletela v škodo. Moje vedenje je bilo vseč tistim, ki so bili postavljeni nad me, zatorej sem po dolgi in trudapolni službi dosegel precejšnjo čast, da so me imenovali za desetnika. Bil sem tudi v gloriozni batalji pri Turinu, kjer je tičal v francoskih kleščah vrli naš kapitan, gospod Daun. Prihiteli smo mu na pomoč in naskočili visoke francoske okope. Mali sovražniki so streljali na nas, odkoder so mogli, da se je veliko naših zavalilo po melini navzdol, zadetih od smrti. Bil sem že skoraj pri vrhu, in takrat je bilo nekaj cesarskih, ki so hoteli popihati navzdol. S palico sem jih tepel ter jih gonil naprej. Tedaj se mi je zdelo, da me je eden teh bojazljivcev z roko sunil v prsi. Kar brez pričakovanja sem ležal na tleh, in na levi,

¹ Marsal Talard.

nad srcem, mi je hitela kri po obleki. Ni me bila zadela uporna roka, ali zadela me je francoska mušketa! Kaj se je potem zgodilo, ne vem.

Ko sem se zopet zavedel, sem ležal v lazaretu. Obvezan sem bil in uda nisem mogel geniti. Ležal sem na deskah in kosti nisem čutil v sebi. A vendar se mi je dozdevalo, da je vse lahko v meni, da počivam na mehkih oblakih in da se zibljem ž njimi po nebu! Ko sem se ozrl po prostoru okrog sebe, jih je ležalo precej na enakih ležiščih. Vsi so bili obvezani, in kri je v rdečih lisah pri obvezah silila na dan. A glej, takrat sem videl, da sem obvezan na prsih; in ko sem svojo glavo na vzglavju obrnil na levo, je bila tudi moja obveza težko krvava. Tedaj sem se spomnil, da sem obležal v batalji in da sem prestreljen prav tako, kakor mi je vedeževala ciganka za Blegašem.

Tistihmal je bilo, da je stopil v lazarat majhen človek, na katerem ni bilo opaziti nič posebnega. Pri vstopu je z veliko spoštljivostjo vzel z glave svoj triogelnik. Za njim se je trlo vse polno samih generalov in oficirjev, na katerih se je svetilo obilo zlata in katerih obleke so bile obšite z drobnimi in dragimi špicami. Princ Eugenius pa ni nosil ne zlata, ne preveliko špic, pa se je vzlic temu takoj dalo spoznati, da je naš vojskovodja in naš general.

Pristopil je k vsaki postelji, razgovarjal se je z najnižjim vojakom in tolažil ga je ob ležišču bolečin in trpljenja. Če so mu ranocelniki na tihem povedali, da je rana težka in da bolniku skoraj gotovo vzame življenje, je položil svojo roko ranjencu na čelo ter izpregovoril: „Merci bien!“ kar se pravi po naše, da se gospod princ Eugenius zahvaljuje za doprinešeno delo.

Tudi k meni je prišel, ali odgovarjati nisem mogel radi velike svoje slabosti. Ranocelniki so nekaj šepetali, nakar je general položil svojo drobno in voljno roko na vroče moje čelo, rekoč: „Merci bien!“ — to je bila edina zahvala, ki se mi je dala za to, da sem bil v laške dežele nesel na trg svoje življenje za cesarja, ki pa pozneje ni nič več popraševal po meni, kako se mi godi in kako izhajam!

Drugo jutro se prebudim, in glej, tik mene prazna postelja prejšnjega dne je dobila svojega bolnika: ponoči so bili privlekli težkega jezdeca, ki je sedaj ležal na nji. Poprej so mu bili odrezali roko in nogo, tako da je tičal v širokih obvezah. Bil je tako slab, da ni dal glasu od sebe, in naj so mu bile bolečine še tako neznosne.

Prebudil sem se torej in svoje oči sem nehote obrnil proti sosednji postelji. Pred mano je ležal človek z dolgim, suhim obrazom, ki je bil z divjo brado gosto zarastel in v katerem

so oči ležale v globokih jamah, prav kakor pri mrliču. Upiral in upiral sem svoj pogled v tega soseda, in v slabotne moje možgane je silila misel: Kje sem že videl tega človeka? Tako sem ga gledal cele ure. Navsezadnje se je prebudil tudi сосед, in v jamah na obrazu sta se utrnili dve medli lučki. Hudo je stokal, nato pa se je uprl njegov pogled v me in zrla sva si iz oči v oči zopet cele ure.

Moj Bog! kje sem že videl ta obraz? Bil je preoran in opustošen kakor njiva, če je udaril ob plohi hudournik čez njo! Geniti se nisva mogla, in niti glave nisva mogla dvigniti. le gledala sva se drug drugega. Naposled se je kakor iz dalje tam zadaj za hribom začul onemogel glas:

„Izidor — gotovo si ti. Izidor —?“

Božja Porodnica! — bil je res Marks Wulffing, od Boga zapuščen in zavržen, z odrezano levo nogo!

„Marks —?“ sem vprašal, „ali si res Marks?“

„Vidiš,“ je jecljal, „z eno sem krivo pričal, drugo pa sem prerezal, da sem namočil kamen s krvjo. Sedaj vem, da umiram — ali umreti skoraj ne smem —“

Odgovoril sem mu takoj:

„Umrjeva, če bo hotela božja volja!“

Zaihtel je:

„Odpusti mi, Izidor! Odpustite mi vsi!“

V srce se mi je zasmilil. „Odpuščam ti, Marks, in vem, da ti je Agata že tudi odpustila! Radi tega lahko brez skrbi stopiš pred Boga sodnika. Odpuščeno ti bodi, da bo tudi nam odpuščeno!“

Zaprosil je:

„Curé naj pride!“

Poklicali so kaplana, ki je imel s pogrebi in s previdanjem preobilo opravka, a vendar je prav hitro prišel, ker mu ni bilo neznano, da v lazaretu vojščak z odrezano ного vsak hip lahko umrje. Dolgo sta govorila, vmes je gospod nekaj zapisoval, potem je dal bolniku odvezo in končno je Marksu vodil levico, da je postavil znamenje svetega križa pod tisto, kar je bil „curé“ napisal. Napisal pa je bil, da je težki jezdec Marks Wulffing, ko je ranjen ležal v lazaretu pri Turinu, na smrtni svoji postelji spokorno in skesano priznal, da je na sodbi v Loki ležnjivo pričal proti Agati Schwarzkoblerici, da je vse, kar je tedaj govoril, bilo izmišljeno, in da prosi njo in druge, da bi mu odpustili in prizanesli. Sam „curé“ je to svedočbo podpisal in jo meni izročil.

V noči potem je Marks Wulffing umrl. Moja želja je, da bi mu svetila večna luč! —

Ko sem se vračal, je bila spomlad tu: hruška in črešnja sta cveli, in cela Poljanska dolina je nosila belo pečo. Nista me pričako-

vala Agata in Juri, a sprejela sta me, kakor da sem vstal od smrti. Onemogel sem bil in vojna me je bila pohodila! Ali ta dva sta me objemala brez konca in kraja, in odprla sta mi vso svojo hišo. Po tej hiši se je takrat vlačilo malo dekletce, ki je sicer še komaj lazilo, pa s svojim glasom polnilo že skoraj vsak kot in kotichek. Tu in tam se je še vlegel Agati mrak na lice in njeno oko me je včasih spominjalo na poglede, s katerimi se je tisti dan, prej nego je stopila v vodo, ozirala po dolini navzgor.

Tisti čas je župnikoval pri nas gospod Janez Krstnik Šinik. Takoj drugi dan sem se napotil k njemu ter mu izročil svedočbo, katero je bil Marks Wulffing na smrtni svoji postelji podkrižal in katero je bil gospod „curé“ podpisal. Gospod Janez Krstnik je bil pravičen mož. Takoj prihodnjo nedeljo je s prižnice govoril in ljudem dopovedoval, kaka krivica se še vedno godi Agati Khallanovi, o kateri na tihem marsikdo v gorski svoji nespameti misli, da je morda le delala točo in nevihto. Ošteval jih je, da jih je obilo povešalo glave, nakar je prebral Marksovo svedočbo, govoril o njegovem podpisu in povedal, kako ga je Bog že na zemlji udaril, ko mu je zdrobil desno roko, s katero je krivično pričal, ter mu vzel levo nogo, v katero si je bil rano vrezal. Ljudstvo je bilo ginjeno. Pred cerkvijo se je vse trlo okrog Agate, da so ji

stiskali roko. Tisti dan je bila naša gospodinja počeščena kakor mučenica, in gospod Bog je zaukazal, da bodi konec njenemu trpljenju. Sam Peter Debeljak se nam je približal, ko smo hodili od božje službe proti domu, in prosil, da bi mu bilo odpuščeno. Podali smo si roke in obnovili staro prijateljstvo.

Zadovoljstvo se je znova oglasilo na Visokem. Spomin očeta Polikarpa se je ublažil, in kri človeka, katera je bila prelita po njegovi roki, ni več vpila do božjega stola. Tudi mene je zapustil spomin na bitke in vojne, razen onega, ki mi je tičal v prsih, kjer mi je nekaj kljuvalo noč in dan, kakor v uri, viseči na steni. Težilo me je, da nisem mogel poprijeti za nikako delo; dela je bilo obilo, jaz pa sem samo jedel pri hiši! Poizkušal sem delati, pa ni bilo mogoče, in Juri in Agata sta me prav grdo oštevala, če sem se hotel lotiti najnedolžnejšega dela. Res je, da nisem prišel praznih rok k hiši, in lahko bi bil živel, ne da bi bil hiši v nadlego, ali človek, ki delati ne more, je vendar preveč pri hiši. In to je bilo, kar me je peklo! —

Ko je cvetje izginilo s travnikov in vrtov in ko je vročina prihajala, sem pri lepem vremenu lazil k njivi pod gozdom, tja, kjer mi je bil svoj čas oče povedal, da je visoški dve kmetiji meni namenil. Ravno na istem mestu sem

légal v travo. Velikokrat sem tako ležal na solncu in nad dolino, ki je mrgolela pod mano; in takrat se je razvijalo pred mano, kar sem doživel v preteklosti. Tu in tam se me je polastila želja, da bi umrl, ker sem bil sam sebi in drugim v težavo. Pa me je hitro zapustila ta želja, ker vojščak, ki leži težko ranjen sredi bojne poljane, ravnotako nerad umrje, kakor se nerad loči od sveta bogataš, sedeč pri polni skledi. V takih trenutkih sem dobro vedel, da te, naj si še tako zapuščen in osiromašen, veže trdna veriga na nekaj, česar se vsak hip ne zavedaš: ta nekaj je — zemlja, na kateri si se rodil. To je naša edina neskaljena prijateljica, vedno ti kaže en in isti obraz, in zvesta ti ostane, če jo še tolikrat zatajiš! Ko tako ležim, mi sili iz ruše nova moč v onemogle ude, in prav vsaka koreninica pod mano poganja tudi v moje telo, da se čutim eno z zemljo, na kateri ležim. Zemlja domača — ni prazna beseda: del je mojega življenja, in če se mi vzame zemlja, se mi je vzelo tudi življenje. Ko si oglodan do kosti, ko te povsod preganjajo, kakor bi se bile gobe razpasle po tvojem telesu, te sprejme domača zemlja z istim obrazom, kakor te je sprejela nekdanj, ko so te še v zibel polagali. Nisi doživel spomladi, da bi te ne bilo objemalo njeno cvetje, in ne jeseni, da bi ti ne bila sipala svojih sadov. Mogoče, da je težko umreti — moja vera

to ni! — ali toliko zapišem, da bi rajši umrl sredi domače doline bodisi od gladu, nego na zlatem stolu nemškega cesarja, kjer bi imel vsega na kupe!

Tako večkrat premišljujem na zeleni tratini pod gozdom. Tu in tam gledam tudi v preteklost: pred mano se vlečejo široke vrste težko oboroženih mož, vrsta šaržira na vrsto, ranjeni padajo in umirajo, bogati prapori se vijejo, jezdec žvenketajo na svojih konjih, sami generali pridirjavajo, „victoria“ jih obdaja, trombe se oglašajo, topovi grme — vse to pa izginja, kakor izginja dih s stekla, in ostaja mi edinole sladka zavest, da sem zopet na svoji domači zemlji, ki me objema, kakor objema mati svojega otroka ali kakor objema nevesta svojega ženina!

Nekega dne sem zaspal pod gozdom in sem se zopet prebudil. Hélas! kako je pričela hiteti ura sredi mojih pljuč! Tik mene je sedela — Margareta Wulffingova in pogleda ni odmeknila od mojega obraza. Čakajte, bila je pet let mlajša od mene, bila je potemtakem stara sedemintrideset let, ali bila je še vedno čedna ženska, ker njenega obraza še niso bile preorale skrbi in ne bridkosti, ki jih je preživela.

Izpregovorila je:

„Izidor, govorilo se je, da si slab in da bi ti prav prišla postrežba.“

Nisem hotel izreči trpke besede, ali vendar sem nehote odgovoril:

„Margareta, se nisi še možila?“

Sam ne vem, kako sem prišel do takega vprašanja: ni mi bilo prav vseč, da je prišla, ker je nisem klical.

„Čemu bi se možila?“ je zajokala in pristavila je še: „Lehko bi se že bila, saj je dosti moškega spola po vaseh, ki komaj čaka, da bi snedlo doto ženski, ki je sama in zapuščena.“

Tega nisem mogel tajiti. Zatorej sem le vprašal: „Kaj pa hočeš?“

Odločno je odgovorila:

„Saj sem ti že povedala: postrežnica bom pri tebi! Vendar vidiš, da ti domači, ki te imajo res radi, ne morejo zmerom postreči. Na polju je delo, v hlevu je živina, in prej ko je to opravljeno, preteče čas. To pač vidiš, kako se peha Agata, pri tem pa trepeta, da boš hud, če nisi postrežen, kakor bi moral biti. — Kar nič ne ugovarjaj!“

Ko je tako govorila in ko se ji je v očeh nabrala odločnost, je bila vseč meni, siromaku — pa je pač nespametno, da kaj takega zapišem.

Ali v tej vojski nisem zmagal. Kmalu se je prikazala tudi Agata na bojišču — ti dve ženski sta bili gotovo sporazumljeni — in njena vojska se je združila z Margaretino. Toliko časa sta me obdelovali z mušketami in topovi, da

sem se vdal na milost in nemilost. Privolil sem torej, da je prišla Margareta Wulffingova v hišo, da mi je stregla. In kako mi je stregla! Postavila si je pred vrata moje čumnate posteljo, in če sem le malo zakašljaj, malo težko zasopel iz prestreljenih prsi, je v temni noči takoj prihitela in popraševala, ali ne potrebujem tega ali drugega.

In zopet se je lepega dne oglasila Agata Schwarzkoblerica. Imenitno je pričela govoriti, da tako ne more naprej, da je Margareta meni namenjena, da na drugega ne misli, nego name, in da že leta čaka in čaka; tudi ne gre zavoljo ljudi, in da se je v fari že opazilo, da imam premlado postrežnico. Kmalu sem bil okrog in okrog obdan od sovražnika, in zopet sem se moral vdati! Dne 29. avgusta 1707 je naju poročil župnik gospod Janez Krstnik v poljanski cerkvi pred oltarjem Matere rožnega venca, in lepo je nama govoril. Ali ženin je komaj stal, nevesta pa je bila vendar silno srečna in niti videla ni, kako se je sestricam obraz zavijal, ko sem hropel na njeni strani iz cerkve mimo množice, ki je prišla past svojo radovednost. Tisti dan se je prenesla postelja moje postrežnice v mojo čumnato, in Margareta Wulffingova je postala moja prava in resnična žena!

Stregla mi je kakor prej. Kuhala mi je vse mogoče reči, in skoraj nikdar me ni puščala

samega. Ali vzlic temu je tudi pri hiši delala, kolikor je največ mogla. Vse jo je ljubilo, predvsem pa sem jo rad imel jaz, njen pravi zakonski mož. Gospod Janez Krstnik je velikokrat govoril, da dobi, če umrje in če bo on še takrat v Poljanah, na kamen napis: „Margaretha coelo clemente fruitur“, kar se menda pravi: Margareta je čisto gotovo deležna popolnega nebeškega kraljestva!

Pripisano.

Jaz, Georgius Postumus, sin očeta Izidorja, rojen po njegovi smrti, ki mi živi še vedno čez vse ljubljena mati, Margareta Wulffingova, sedaj sedemnajst let star in v šoli pri očetih jezuitih ljubljanskih, potrjujem in pričam, da je naš oče Izidor v Gospodu sklenil svoje dneve 20. decembra 1710. Poklican je bil odtod in lahko je umrl, in prehudih bolečin mu ni bilo prenašati ob smrtni uri. Tisti dan, ko je umrl, je dopoldne še okrog lazil, popoldne pa je zaspal in na oni svet se je preselil kakor rumen jesenski listič, katerega je lehna sapa spihljala z veje. Počiva na pokopališču sv. Martina v Poljanah, in izpolnujejo se nad njim besede: „Parva domus — magna quies“, kar se pravi po naše: Mala hišica — velik počitek. — Bog mu dodeli ta počitek, nam pa blagoslovi Visoko, ker smo

potrebni tega blagoslova, morda ne manj, kakor ga je bil potreben Polikarp Khallan, prvi gospodar dveh kmetij na Visokem!

Teško je namreč ležala Gospodova roka nad otroki, in skoraj se zavedamo, da pred božjo milostjo še ni zadoščeno krvi, po Polikarpu preliti, in ne življenju Jošta Schwarzkoblerja, ki je bilo pregrešno.

Šiba božja nas je tepla. Leta 1716. se je priklatila s srbskih bojišč neusmiljena morivka, divja kužna bolezen. Na Visokem je pograbila in pokončala gospodarja Jurija in najstarejšega otroka, Marijo Ano, tako da smo imeli v enem tednu dva pogreba.

Sedaj še živita obe materi in Suzana, hči Jurija, ter jaz, Georgius Postumus, sin Izidorja. Na štirih očeh počivajo potemtakem prihodnji časi visoških dveh kmetij. Mati Margareta in mati Agata stikata dostikrat sivi glavi skupaj in čebljata kakor dve račici pri vodnjaku. Moja mati pa mi je tu in tam v svoji posvetni zaslepljenosti prikrito in sramežljivo nekako namigavala to ali ono. Tudi devetnajstletna Suzana me včasih preseneti s pogledom, ki skoraj ni dopuščen med najbližjimi sorodniki. Vse v meni pa hrepeni, da bi dal svoje telo oltarju in da bi opravljal sveto službo za duše onih, ki so se na visoškem dvorcu pred mano s sveta ločili in ki še vedno iščejo božjega usmiljenja!

Ko je vendar na svetu zame najlepša ženska moja dobra in ljuba mati Margareta in ko vendar nikjer in nikakor ne opazim razlike med mlado in staro žensko — kako naj se dotaknem druge ženske, bodisi da bi bila to naša drobna Suzana? Sam Bog vé, kako naj se rešim iz stiske, v kateri zdihujem k Njemu!

Tukaj se konča prva Visoška kronika.

Urednikove opombe.

Cvetje v jeseni. — Ta novela je bila napisana v letih 1916. in 1917. ter je izhajala v „Ljubljanskem zvonu“ za 1917 od 4.—9. števil. Snov za ta spis je nosil avtor — kakor mi je sam pripovedoval dne 8. jul. 1921 na Visokem — že več let v glavi kot spomin na neko svojo jetično sorodnico, v katero je bil v dijaških letih malce zaljubljen.

Str. 3: Pod „najlepšim ljubljanskim vrtom“ si je pisatelj predstavljal vrt ljubljanskega trgovca Š. (kateriga nazivlja na str. 7 in 98 s končnico njegovega pravega imena: Bon) in pod „gospo Marico“ njegovo soprogo, dočim mu je služila za model „gospe Mice“ gospa Č. in za model „gospe Dince“ gospa T. — tri soproge uglednih ljubljanskih meščanov in trgovcev naših dni.

Str. 8: „Gospa Helena“ je kreacija pisateljjeve domišljije.

Str. 13: Pod „Jelovim brdom“, v slogu krajevnega imenoslovja loškega pogorja izmišljenim imenom, je imel avtor v mislih zaselje, ležeče med vznožji štirih najvišjih hribov: Starega, Mladega vrha, Koprivnika in Blegaša, ki se od vzhoda proti zapadu stopnjujejo v polkrogu kot najvišji vrhunci loškega pogorja, tvorečega razvodje med poljansko in selško dolino, ki se skoraj vzporedno vijugata od Škofje loke proti Podbrdu, Cerкну in Idriji. Specialno pod „Jelovim brdom“ si je pisatelj mislil Zgornjo Žetino, tiho vasico v tem visokem gorskem kotu. — Ime Presečnik je pogosto kmetiško ime v teh krajih. Tako se pravi napr. kmetu nad Hotovljami, sosednjo vasjo od Visokega; tudi južno od Loga, istotako sosednje vasi od Visokega, nosi neki hribovski kmet to ime. —

Pisateljstvo „Jarčje selo“ se dejansko imenuje Jarčje brdo in leži vzhodno od Starega vrha že na selškem pobočju.

Str. 13—14: Tu opisani spomini na otroška leta so avtorjevi lastni spomini izza mladih let.

Str. 15: „Lovsko brdo“, zaselje, ležeče med Volčami, sosednjo vasjo od Poljan, pisateljvega rojstnega kraja, in med Malinskim vrhom v smeri proti Blegašu in Žetini! — Tominec, resničen posestnik na Lovskem brdu.

Str. 16: Imeni „Kalar“ in „Skalar“ sta izmišljeni. A Kalarjeva zgodba in obsodba, pot njegove žene na Dunaj, njegov zapor v Gradiški in njegov povratek v rodno selo pod opisanimi okoliščinami ima resnično podlago. Vse to se je dejansko dogodilo na goriški strani, nekje v hribih pod Poreznom. Avtorju je to dogodbo povedal dr. Triller, oni na str. 20. omenjeni „prijatelj Karl“, ki je ženici tudi res dal „nekaj za pot“ na Dunaj.

Str. 17: „Lemój“, pl. „lemojte“ (= ljubi moj), poljanski dialektični nagovor.

Str. 19: „Pri Kosmu“ se pravi po domače na pisateljevem rojstnem domu v Poljanah.

Str. 25: Original „hlapca Danijela“ je bil tržaški najdenec, ki je mnogo let služil za hlapca na Vidmu v Poljanah. Ime mu je bilo pravzaprav Ernest, Poljanci pa so mu rekli „Geri“, ker jim je bilo njegovo pravo ime pretuje.

Str. 29: „Jakopin“ je bil resničen Radeckega veterana, prava poljanska delovna živina, na stara leta berač. Pisec mi je pripovedoval, da je videl tega človeka umirati pri sosedu Ramovšu v groznih mukah, predsmrtnih krčih, s penami na ustnih. „Odtlej“, mi je pristavil, „nisem šel več k nobenemu človeku, niti svojih staršev ne, katere sem si hotel rajši ohraniti v spominu v zdravi in lepi podobi.“

Str. 32: Izraza „hlapec“ v pomenu svečnega otričja nima Pleteršnik.

Str. 33: Iz „Divjakovega mlina ob bistri Hotoveljšici“ je izšla znana umetniška rodovina Šubicev; in sicer je bil Štefan oče Jurija in Janeza Šubica, Štefanov brat Janez pa je bil oče še sedaj živečega ravnatelja ljubljanske obrtne šole.

Str. 34: „Maslovník“ (po Pleteršniku tudi „maselnik“ in „maslovnjak“) so imenovali stari Poljanci „tropine“; in sicer je bil „pravi (ali kravji) maslovník“ močnata jed, zakuhana na tropinah, vsebujoča torej še ostanke pravega masla; dočim se je s humorističnim imenom „volovi maslovník“ nazivala močnata jed, pripravljena le na pinjenem mleku, z ozirom na to, da pinjeno mleko ne vsebuje niti toliko masla več, kakor tropine.

Str. 35: „Mlinše“ pravijo nekemu travniku na Visokem.

Str. 35: Pod „Martinovim selom“ je razumeti „Martinji vrh“, kompleks zaselij, ležečih po rebrih onkraj Koprivnika v selški župniji.

Str. 35: „Pri Posavcu“ se pravi na imoviti kmetiji, s katere je izšlo že mnogo inteligentov, v slovenski javnosti znanih Zupancev. Ime tega kmeta je uporabil pisatelj tudi v „Visoški kroniki“ (str. 209) in že prej v deseti „Sliki iz loškega pogorja“, naslovljeni „Posavčeva črešnja“.

Str. 37: „Domačejkar“ (po kraju Domačejek v javorski občini) je resnično ime nekega kmeta pod Žetino.

Str. 37: „Čerfa“ so rekli stari Poljanci in Tolminci posodi za mleko.

Str. 38: „Karlovsica“ se imenuje v globoki grapi tekoči potok, ki izvira izpod Žetine in stremi v južni smeri v naročje Kopačnice, pritoka poljanske Sore.

Str. 39: „Kdaj je naš Blegaš . . . Stari vrh . . . najlepši“; Blegaš leži zapadno, Stari vrh severovzhodno od Zg. Žetine, imenovane v tem spisu Jelovo brdo.

Str. 45: „Gora“ imenuje ljudstvo tega pogorja svojo cerkvico Matere božje na Malinskem vrhu.

Str. 48: „Ločilnica“ je potok, tekoč izpod Javorjev skozi Volče in izlivajoč se v Poljanah v Soro.

Str. 49: „Ženinček“ imenujejo Poljanci cvetlico zvonček.

Str. 49: Veharjev Nace se je reklo možu, ki je v avtorjevi mladosti dajal sekati štruklje na žegnanjih; vas Delnice, odkoder je bil doma, leži pod Javorji ob zgornji Ločilnici.

Str. 52 in 111: „Žganjarjeva Urša“ je bila v pisateljevih mladih letih cerkvena pevka v Poljanah. Avtor jo omenja tudi v šesti svoji „Sliki iz loškega pogorja“, naslovljeni „Grogov Matijče“.

Str. 52 in 59: V „gospodu Jakobu“ je opisal avtor sedaj že umrlega duhovnika Strupija. Prizor, kako se pisatelj izkuša s tem možem, zelo ponosnim na svojo moč, na ta način, da mečeta kamničke čez cerkveno streho v Poljanah, temelji na resnični reminiscenci.

Str. 56—57: Tu opisani spopad z ošabnimi Posavčevimi fanti se je v resnici dogodil, s tem razločkom, da je bil junak te bitke neki drugi Poljanec.

Str. 59: „Murava“ je zaselje med Javorji in Žetino, „Koželjevec“ pravo ime takrat poznanega godca iz tega kraja. „Klepač“ je tvorba pisateljeve domišljije.

Str. 60: „V gosli sem vrgel visok znesek . . .“ Kakor po vsem Gorenjskem imajo tudi v loškem pogorju imovitejši obiskovavci javnih plesov, zlasti „škrici“, privilegij, da za večjo vsoto, podarjeno godcem, smejo s svojo plesavko zaplesati sami po en ples na plesišču.

Str. 62: „Vevnik“ (pravilneje „velnik“) se imenuje strojna priprava za vejanje žita. Dolenjci pravijo tej pripravi ponekod „vetrnik“.

Str. 62: Naziv bogatega kmetiškega oštirja Fortuna si je pisatelj izposodil od nekega poljanskega mlinarja, pri katerem se po domače pravi tako. Istega priimka se je

bil pisatelj poslužil že enkrat prej v peti „Sliki iz loškega pogorja“, naslovljeni „Kalan“.

Str. 66, 85 in 86: „Tekóĵ“ = dialektična oblika za „takó“.

Str. 66 in 79: S kratko besedico „nič“ se odrezuje Poljanec, kadar je hud, v znamenje, da se neče meniti.

Str. 67: Na „raševino“ (te besede nima Pleteršnik v tem pomenu), jed, ki se je polivala razen z mastjo in in ocvirki včasih tudi z mlekom ali volovim maslovníkom, se spominja avtor še danes s posebno slastjo.

Str. 75: „Kal“ se imenuje sedlo med Blegašem in Koprivnikom, znano po izbornem studencu, izvirajočem na njem.

Str. 75: „Hudičele“, žetinsko poimenovanje za rododendron uvaja avtor tukaj prvič v književni jezik.

Str. 77: „Ajdova reber“ na Blegašu slovi po svojih jagodah.

Str. 81: „Repuljico“ so imenovali stari Poljanci skledico z ročkom (= repom).

Str. 84: Znano mladinsko igro, v kateri se otroci love od cilja do cilja, je imenovala poljanska deca v avtorjevi mladosti s tujim, temnim imenom „žiberdaj“. Na to igro se spominja pisatelj s posebno mehкими čúvstvi.

Str. 85: „Vranja noga“ po Cafu = Stinkkresse (Pleteršnik).

Str. 85: Izraz „žival“, v loškem pogorju „najnežnejši izraz ljubezni“, za katerega pravi Tavčar, da se je moral boriti s Stritarjem in katerega rabo da mu je zameril Erjavec, rabi naš pisatelj res že v „Ivanu Slavljú“ v Stritarjevemu „Zvonu“ 1876. Spomin pa ga je najbrž prevaril glede tega izraza v „Tržačanu“, kjer te besede ne uporablja. Erjavec, ta „najmehkejša, pa tudi najplemenitejša slovenska duša“, je Tavčarju pravzaprav zameril le drastično naslihanega okrutneža iz ljudstva, Vrbarjevega Matevža, to „zverino v človeški podobi“,

češ: „Kaj si more misliti o nas Hrvat ali Čeh, ki bere to sliko“, naslikano kot „tip slovenskega naroda?! . . .“ „Pa denimo tudi, da se je res kedaj kaj tacega zgodilo, ali je taka zver vredna, da se jej stavi spomenik v leposlovnej knjigi? Ali je to naloga lepega slovstva?“ (Erjavčevo pismo Levcu z dne 8. I. 1882.) Tavčar, kateremu je Levec pokazal to Erjavčevo pismo, je poslednjemu pisal, da ne gre, „da bi se naš narod opisoval samo s solnčne strani“, na kar je Erjavce pisal Tavčarju dne 10. I. 1882, da ima o njegovih kmetiških slikah sicer brezprimerno višje mnenje nego o Kodrovih: „Ali vsaka stvar ima svojo mejo, in meja tukaj mora biti resnica. Te meje pisatelj ne sme prekoračiti, in čim jo je prestopil, postane spis neresničen, pretiran, presiljen ali kakor pravi Nemeč: manierirt.“ — Erjavce je sodil literaturo brezdvomno s prerahločutnega, prenarodnoidealističnega stališča. Kar se posebej „Tržačana“ tiče, so bili o njem takrat drugačnega mnenja, nego je bil Erjavce, tako Levec, kakor Zarnik in Šuklje (prim. mojega „Kersnika“ II.—III. del, str. 430), vendar se zdi, da se je pozneje Levec bržkone pod vplivom političnega raznoglasja glede sodbe o Tavčarju kot leposlovcu nagnil precej na Erjavčevo stran (prim. istotam, str. 437).

Str. 87: „Karlovški Anžon“ je bil nekaj v poljanski dolini znan „original“, ki se ga starejši rod še danes spominja. Pisal se je Jereb in je bil stric istoimenskega tržaškega poštnege uradnika, poizkusivšega se tudi v slovenski literaturi. Anžonov poklic je obstajal zlasti v tem, da je „brubal“ (njegov priljubljeni izraz!) na Tolminsko po „nožičke“, v poljanskem narečju razločujoče se od „noža“ po tem, da imajo rezilo, ki se dá zapirati.

Str. 89: „Grohot“ = okorna velikost.

Str. 96: „Kristusove srajčke“ imenujejo po zatrevanju avtorja Poljanci bele, v jeseni cvetoče cvetlice, po cvetju nekoliko podobne spomladanskim vetrnicam.

Str. 100: Ime „Mlačan“ nosi še danes posestnik blizu Visokega.

Str. 109: „Jare“, tolminski in poljanski izraz za jagnje.

Str. 121: „Priatelj Arko“, dolgoletni loški zdravnik Anton Arko, rodom Ribničan.

Visoška kronika, napisana v letih 1918. in 1919., izšla v „Ljubljanskem zvonu“ za l. 1919.

Na Visokem, baje nekdanjem selskem dvorcu freisinških škofov, je od l. 1893. nazaj številni gospodarila nad dvesto let slovenska kmetiška rodovina Kalanov. Ko je v imenovanem letu prišel ta dvorec iz rok loških Hafnerjev, po ženski strani zadnjih potomcev visoških Kalanov, v last družine drja. Tavčarja, domačina iz bližnjih Poljan, z vsem starim inventarjem vred, so našega pisatelja, prihajajočega odtlej tusem redno na poletni in lovski oddih, posebno zanimali razni zgodovinski spomeniki in dokumenti, katerih je v starem, solidno zidanem posloplju nemalo, kakor napr. slike, predstavljajoče nabožne predmete, bojne prizore in portrete freisinških škofov, nekdanjih loških gospodarjev, potem starinske knjige, notice in beležke v starih ohranjenih pratikah in gospodarskih zapisnikih — sami dokumenti, vsebujoči zgodovino teh Kalanov, polno usodnih, pogosto jako tragičnih dogodivščin. Ti visoški spomeniki so tembolj zanimali fantazijo našega pisatelja, ker je že izmlada rad proučeval kranjsko zgodovino po Valvasorju, Dimitzu i. dr. ter odtod zajemal snovi za svoje povesti. Vestno je avtor prebiral tudi spise drja. Franca Kosa o gospostvu freisinških škofov v Loki in razne nemške zgodovinske ter kulturno-zgodovinske knjige. Na ta način se je pripravil na „Visoško kroniko“. Česar mu zlasti z ozirom na fabulo niso mogli nuditi vsi ti viri, to je črpal iz svoje neusahljive domišljije.

Prvi zgodovinsko dokumentirani visoški Kalan je Juri, oni „Georgius Postumus“, ki zaključuje s „svojim

postskriptom to kroniko. Dokumentov, nanašajočih se nanj, se nahaja obilno na Visokem že izza prve tretjine XVIII. stoletja. Nanj se nanašajo v knjigi drja. Kosa: „Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja“ (Ljubljana, 1894) regesti na str. 300, 304, 314—316, v katerih se nam predstavlja kot hlevnovrški, žirovski in karnski župan za leta 1764, 1767 in 1776. Sicer se pa omenjajo kmetje tega imena v visoški okolici že davno prej. Tako se že v urbarju iz l. 1560. (Kos, o. c. 24) navaja na Logu, sosednji vasi od Visokega, kot eden izmed treh tamkajšnjih kmetov neki „Juri, sin Kalanov“, dočim takrat, torej v sredini XVI. stoletja, še gospodarita na Visokem („Bissogkh“) na dveh kmetijah dva Stormana, na tretji Legat. Polikarp in Izidor Kalan, ki se tu slikata kot gospodarja na Visokem v drugi polovici XVII. stoletja, sta torej tvorbi pisateljeve domišljije, kakor je tudi njegova prosta domneva, da so Kalani že pred l. 1700. in sicer takoj po zaključku tridesetletne vojne (1648) zagospodarili na Visokem. — Kakor mi privatno sporoča g. dr. Fr. Kos po urbarju iz l. 1630., je bil v tem letu (1630.) lastnik obeh, pozneje Kalanovih takozvanih „planinskih“ kmetij (Schweighuben) na Visokem („Visokhim“) neki Janez Stibel, ki ju je kupil od nekega Matevža Smoleta, dočim je v tem letu gospodaril na tretji, pozneje Debeljakovi kmetiji neki Matija Telban.

Str. 129: lme „Wulffing“ nosi v urbarju iz l. 1560. (Kos, o. c. 40—41) pet kmetov, nemških kolonistov, v Bitnjah, Dorfarjih in pri Sv. Duhu. Odtu ima ta priimek tudi naš pisatelj.

Str. 129: Poljanski župnik Karel Ignacij Codelli je ugotovljen za leta 1675, 1677 in 1682 (Kos, o. c. in „Izvestja muzejskega društva“, II. str. 17).

Str. 129: „Kožuh“ in „Hmeljinec“ sta imeni današnjih kmetov v imenovanih seliščih.

Str. 133: „Beneški cekini“ so bili takrat jako razširjeni po loškem gospostvu; imeli so veljavo 3 gld. 33 kr. (Kos, I M D, II. str. 15).

Str. 134: „Črn, železen zaboje“; s težkim železjem okovana skrinja srednje velikosti, ki je dala pisateljevi fantaziji podlago za njegovo pripoved o uplenjeni vojni blagajni, se še danes nahaja na Visokem.

Str. 143: „Langerholz“; ta priimek živi še danes okoli Škofje loke; nosi pa ga že l. 1616. neki loški mestni svetovavec (prim. Kos, l. c. str. 10).

Str. 143: „Wohlgemuet“; ta priimek, ki še danes ni izumrl v loškem okraju, nosi že v urbarju iz l. 1560. neki kmet v Trnju (Kos, „Doneski“, str. 38).

Str. 145: „Janez Kos, mestni sodnik“; Kosov navaja dr. Kos vse polno med loškimi meščani in kmeti po okraju v tej dobi; ne navaja pa za ta čas nobenega mestnega sodnika, ki bi imel to ime.

Str. 149: „Gavžnik“ (po „gavgah“) se imenuje še danes hrib pri Loki onkraj Kamnitnika. Na Merianovi sliki iz l. 1649., ki kaže razgled z loškega gradu, se natančno razločijo tam vešala (Dom in svet, 1894, str. 152 do 153).

Str. 149: Grajski zapori, „same ozke, temne luknje“; popisujoč katoliško protireformacijo v Škofji loki l. 1586. pripoveduje Dimitz, da so dali komisarji freisinških škofov „18 Lacker Bürger in unterirdische lichtlose Löcher werfen“ (Dimitz, Gesch. Krains, III., str. 115). L. 1634. sporoča oskrbnik Wangneröckh freisinškemu škofu, da se nahaja stolp z ječami in natezalnico na loškem gradu v slabem stanju, a l. 1655. mu piše, da je bil neki Baptistič zaradi prešestvovanja dejan na natezalnico in nato usmrčen (Kos, o. c. str. 92 in 242).

Str. 150: Muhličeva se imenuje neka kmetica v Bukovščici že l. 1560. (Kos, o. c. 35); o procesu zoper to Lucijo pa ne vem, če je historičen.

Str. 152: Umor škofa Konrada; prim., kaj o tem piše Valvasor (XI. knjiga, str. 36): „Das Schloss hat einstens ein grosse Mordthat gesehen. Dann, als Bischoff Conrad von Gurck, welchen der Papst an stat Bischoffs Degenharten zum Freisingischen Bischoff erwählt und haben wollte, hier eine Zeitlang verweilte, haben ihn seine Kämmerlinge, als sie vermerkten, dass er in die 5000 Cronen bey sich hette, erdrosselt.“

Str. 153: „Škof Janez Frančišek“; iz freisinških škofov, ki jih omenja avtor v povesti, je vladal Vid Adam od 1618 do 1651, Albreht Sigmund od 1662 do 1685 in Janez Frančišek od 1695 do 1727.

Str. 154: „Šefert“ se imenuje še danes selski dvorec podobnega postanka kakor Visoko, stoječ v poljanski dolini tam, kjer dela cesta ovinek med Zminjcem in Brodmi. „Ein Hof, Scheffarth genannt, so vorhin dem Herrn Petschacher, jetzt aber denen Scarlichischen Erben zugehört“, se čita o njem v Valvasorju (XI. knjiga, str. 42).

Str. 154: Potomci tu imenovanega fingiranega Jeromna Oblaka, žirovskega kupca s platnom, so pozneje gospodarili na Puštalu pri Loki in so dobili za patriotična darila v denarju od cesarice Marije Terezije naziv „pl. Wolckenspergi“ (prim. listino iz l. 1756 pri Kosu, o. c. str. 298).

Str. 154: Priimek „Feguš“ nosita v urbarju iz l. 1560. dva loška podložnika freisinških škofov. Ta usnjar je seveda kot tak tvorba pisateljeve domišljije, kakor je tudi „strojarjev Valentin“ kot vnuk Felicijana Trubarja potekel iz avtorjeve invencije. O kakih potomcih Trubarjevega sinu zgodovina molči.

Str. 155: Franc Matija von Lampfrizhaimb zu Pürrho auf Stärrzell se pogosto navaja v Kosovih registih kot glavar loškega gospostva med leti 1659—1684. (Kos, o. c. str. 343 in I M D, II.)

Str. 157: Tovorjenje in trženje z vipavskim vinom je pisatelj pripisal Polikarpu Kalanu z ozirom na to, da so se poznejši Kalani v XVIII. in XIX. stol. pečali s to obrtjo, vzdržujoč na Visokem takozvani „Buschenschank“.

Str. 163: „Sosed Debeljak“, po domače Karničnik, čigar potomci še danes gospodarijo na tretji visoški kmetiji, je bil oni Jakob Debeljak, ki ga navaja Kos kot cerkvenega ključarja pri sv. Volbenku že za l. 1691. (Kos, Doneski, str. 275 in 277).

Str. 163: „Davče“ se imenuje kompleks posameznih kmetiških zaselij, ležečih v tihem zakotnem brdju med Blegašem in Poreznom. To krajevno, najbrž slovensko ime izvaja avtor na podlagi dvomljive etimologije iz „Deusche“ (Nemci); odtod izpeljuje precej drzno preko imena „Davčar“ ali „Tajčar“ tudi svoj priimek Tavčar. A v urbarju iz l. 1560., v katerem se navajajo v različnih vaseh loškega gospostva že štirje kmetje s priimkom Tavčar, se imenujejo Davče po nemško „Alss“ (Kos, o. c. str. 326). Nemškega kolonista Wulffinga je v Davče, kjer imajo ves ta čas kmetje bolj slovenska imena, predstavila pisateljeva pesniška licenca in sicer s sorškega polja, kjer gospodarijo kmetje-kolonisti tega imena že sredi XVI. stoletja.

Str. 165: O novem župnišču v Poljanah, ki ga je zidal župnik Codelli govori listina pri Kosu (o. c. str. 268) iz l. 1677., v kateri prifarski župnik opominja svojega poljanskega sobrata, naj mu glasom njune pogodbe v teku enega leta vrne posojilo, ki mu ga je bil ta dal za zidavo novega župnišča v Poljanah, dobivši za to v zastavo dohodke njegove fare. Ta prifarski župnik z imenom Andrej Hudačut, „philosophiae magister, protonotarius apostolicus“, se kot tak omenja pri Kosu za l. 1676. in 1716. (I M D, II. str. 14). — Jarčje brdo je zaselje v hribih severno od Javorjev.

✓ Str. 166: Izidor in Lukež gresta snubit v Davče približno po isti poti črez sedlo med Blegašem in Koprivnikom, po kateri hodita v prejšnji povesti Meta in avtor na Blegaš. Onkraj tega sedla pa se snubca spustita med Malim Blegašem in Mrzlim vrhom v grapo, vodečo v Zali log, odkoder se odcepi pot v davški kot.

Str. 168: Etimologija „Svrčuš“ je precej temna in Izidorjev poizkus, da jo razreši z glagolom „svrčati“ je več ko dvomljive vrednosti.

Str. 169: Na podoben način kakor tu popisuje avtor pripadnike verske sekte „skakavcev“, pojavivše se v XVI. stoletju na Kranjskem, že v svoji zgodovinski podobi „Grajski pisar“.

Str. 170: „Stara Pasáverica“ je kreacija pisateljeve fantazije, nastala na ta način, ker se je kranjska trgovina s platnom vršila v tisti dobi v resnici preko Passaua.

✓ Str. 174: Pripovedovanje Lukeža o možu skakavke Špele Ocepkovke (izmišljene osebe) sloni deloma na historični podlagi. Kakor pripoveduje Dimitz, je na Kranjskem začetkom XVII. stoletja nanovo oživela sekta skakavcev. Takrat je v Moravčah uvajal ljudi v „skakanje“ neki kovač Golež, katerega je dal vicedom l. 1608. zapreti in obsoditi za dvanajst let na galere; na transportu v Trst pa se mu je posrečilo ubežati. „Aber mit seinem Verschwinden war der Irrwahn noch nicht vertilgt, denn im Jahre 1637 finden wir einen neuen Stifter Namens Ozepek erwähnt, der jedoch alsbald festgenommen und vor die Religionscommission gestellt wurde“ (Dimitz, o. c. III., str. 472).

✓ Str. 179: „Felenič“ (pravzaprav Matija Falenč) se navaja pri Kosu (I M D, II., str. 15) kot župnik v Selcih med leti 1668—1689; v letih 1692. in 1695. pa župnikuje kot naslednik Codellijev v Poljanah. Uvedbo krompirja v te kraje temu možu pripisuje seveda pisateljeva domišljija z ozirom na to, da se je po tridesetletni vojni

res začela širiti kultura tega sadeža po srednji Evropi, postavši bolj splošna šele tekom XVIII. stoletja.

Str. 191: Loški podložniki so freisinškim škofom pogosto tovorili v njih bavarsko prestolico primorska „sladka“ in tudi dolenjska vina. L. 1645. piše loški glavar škofu Vidu Adamu, da mu je napr. poslal „24 sodov raznovrstnega vina, kakor prosekarja, črnikalca in refoška“ (Kos, Doneski, str. 146, glej tudi istotam str. 185).

Str. 197: Tu navedeno nemško nabožno pesem je vzel avtor iz neke istodobne nemške katoliške knjige, nahajajoče se v knjižnici na Visokem.

Str. 200: „Tajčarji po Sorškem polju . . . mešajo govoric“; prim. pripoved Valvasorjevo o govoric nemških kolonistov v Sorici in v Bitnjah: „Zum Exempel wann ich Teutsch sagen wollte: Nimm Du die Netze ich die Büchsen wir werden (oder wollen) die Vögel fangen etc. so wird es auf Feichtingerisch also heraus kommen: Nimm Du Mresha ich die Busha wemer titscha fangen . . .“ (Ehre des Herzogthums Krain, II., str. 117 in XI., str. 127).

Str. 202—3 in 224—227: Kmetiški podložniki freisinških škofov so se s temi zlasti pa od l. 1640. dalje mnogo tožarili zaradi robote in robotnine. V svoji pravdi so se obračali do najrazličnejših instanc. V l. 1652. se čita, da so njih kolovodje posebno viharno nastopali v tej zadevi pred kranjskim dež. glavarjem. „Najhujši med njimi je bil brezbožni ‚wayvoda‘ (Šifrer), ki gotovo dobi o svojem času zaslužen plačilo.“ V istem letu poroča knezoškofijski komisar Puech loškemu glavarju, da so šli kolovodje kmetov v Gradec; ko se vrnejo, upa, „da kmalu užene vojvodo (veyuoda) Šifrerja in druge uporne načelnike“. Skoro nato obvešča loški glavar istega komisarja, „da se je prikazal na skrivnem tu in tam na zemlji loškega gospostva uporniški ‚weyvoda‘ Šifrer“. V jeseni istega leta poroča glavar, da je izročil načelnikom upornikov, zlasti Jerneju Šifrerju, neko cesarsko resolu-

cijo; a ti je niso hoteli sprejeti, češ, da ne nosi cesarjevega podpisa. Izjavili so, da hočejo iti na Dunaj. Leta 1653. piše glavar Puechu v Regensburg, da se na Dunaj in v Gradec odposlani kolovodje še niso vrnili, in izreka željo, da naj bi šli k cesarju v Regensburg, kjer bi brez dvoma zvedeli, kar jim gre; zraven pristavlja: „Ljudje govore, da so v Gradcu zaprli Jerneja Šifrerja.“ Skoro nato poroča glavar komisarju, da so kmetje „znova nabrali 300 zlatih cekinov ter poslali jednega izmed svojih kolovodij v Gradec ali Režno“ (k cesarju). V maju 1653 izdaja kranjsko dež. glavarstvo ukaz, da se polove glavni kolovodje, med njimi Šifrer, in izroče sodišču. Kos poroča v registih, da so nezadovoljni podložniki izročili cesarju več prošenj, „na katere se pa ni dosti oziral“. Tako se je ta pravda vlekla leta in leta pod dvema freisinškima škofoma in se ni končala niti z ukazom cesarja Ferdinanda, razsodivšega l. 1654. iz Regensburga v prilog škofom, da smejo roboto izpreminjati v robotnino. A kmetje so se nadalje pritoževali, da loški glavar svojevoljno določa vsote. Še l. 1658. piše loški glavar deželnemu glavarju o pravnih zadevah imenovanega Šifrerja, češ, da ta mož zahteva od kmetov okoli 340 gld., katere je baje potrosil iz svojega žepa, ko se je pravdal v njih imenu z loškim gospostvom. — O novih pravadah kmetov s freisinško gosposko se čita zopet v l. 1673., a takrat nastopajo že novi kolovodje, med njimi tudi neki Janez Šifrer. (Prim. Kos, o. c. str. 122, 197 in dalje.)

Str. 206—208 in 245—254: Vojna, ki o nji tu pripovedujeta Lukež in pozneje njegov gospodar Polikarp Kalan, je takozvana tridesetletna vojna (1618—1648). Pisatelj je našel v visoški domači knjižnici več starih nemških zgodovinskih knjig, popisujočih zlasti to vojno, in je najbrž po tej poti prišel na idejo, da se je kak visoški posestnik kot bivši soudeleženec zanimal za popis teh viharjih bojnih dogodkov. Vrhutega je avtor čital

v Dimitzu, da je tudi Kranjska v obilni meri z denarnim in krvnim davkom prispevala k tej vojni svoj del. Na opis Polikarpa,¹ vrnivšega se iz tega dolgoletnega bojevanja z uplenjeno vojno blagajno, ga je poleg z železom okovane skrinje, nahajajoče se še danes na Visokem, moglo navesti tudi takšno poročilo, kakršno se čita pri Dimitzu, ko ta zgodovinar navaja imena nekaterih kranjskih soudeležencev in pravi: „Wir erwähnen hier nur Michael Kanischer, Besitzer eines Hofes bei Tschernembl, Generalwachtmeister und Commandant des Fugger'schen Regiments, der um 1637 aus dem Krieg heimkehrte und starb, mächtig viel Dukaten hinterlassend.“ (Dimitz, o. c. III. str. 418.)

Str. 208: Postava Schwarzkoblerja je nastala docela v pisateljevi domišljiji.

Str. 209: „Čimženica“ se imenuje njiva pred visoškim mostom.

Str. 219: Za domačijo Schwarzkoblerja je pisatelj izbral Eirishofen, neko vas v bližini Passaua, odkoder so lahko prihajali taki prekupci platna, kakor je stara Pasaverica, ki pride Visočanu buditi vest. Pisavo krajevnega imena je avtor posnel po neki stari knjigi, nahajajoči se v visoški biblioteki.

Str. 222: O dvoreu Šefertnu, njega lastniku Marku Pečaherju in prodaji posestva Skarlikijevim dedičem glej pri Kosu, o. c. str. 167 in Valvasorju, XI., str. 42.

Str. 224: Janez Krištof Mändl baron von und zu Deittenhouen auf Tandern je bil četrti glavar freisinških škofov v Loki in sicer med leti 1685—1704 (Kos, o. c. str. 343).

Str. 224: O žitnici loškega gospostva, takozvani „kašči“, katere poslopje je še danes znano pod tem imenom v Loki in iz katerega so takratni žitničarji prodajali desetinsko žito, se pogosto govori v listinah (prim. Kos, o. c. str. 344).

Str. 224: Edina loška ulica, ki se v tem času omenja v listinah, je Oslovska ulica („Esell gasen“), glej pri Kosu, o. c. str. 56. Nahajala se je blizu Poljanskih vrat.

Str. 227: Glede Blaža Trillerja omenjam, da se ime Triller ponavlja pogosto v listinah pri Kosu; tako se imenujejo zlasti kmetje-kolonisti v Starem dvoru in Virmašah, Triller je tudi neki sel loških glavarjev. Za žitničarja pa je tega Blaža napravil najbrž avtor sam. L. 1692. in naslednja leta je bil žitničar v Loki neki Boštjan Doleneč.

Str. 236: Janez Gašper Jager je bil župnik v Poljanah pravzaprav šele od l. 1701. dalje. L. 1691. je župnikoval v Poljanah že imenovani Matija Falenč (Kos, I M D, II., str. 17).

Str. 242: Janez Juri Remp se je imenoval slikar, ki je l. 1694. slikal oltarne slike pri sv. Volbenku (Kos, Doneski, 276). Tudi na visoškem gradiču visi po stenah par nabožnih slik in portretov, ki jih naš avtor pripisuje temu mojstru.

Str. 244: Glede protestantov na Brdu pri Kranju pripominjam, da se je l. 1629. mudilo v Nürnbergu med protestantskimi izgnanci iz Avstrije nič manj ko 12 grofov in grofic von Eggov, med njimi tudi Susanna Dorothea Gräfin von Egg (Dimitz, o. c. III., str. 377).

Str. 245: Pri opisu tridesetletne vojne se jo posluževal avtor v visoški biblioteki se nahajajoče knjige: „Gundlings Ausführlicher und vollständiger Discours über dessen Abriss einer rechten Reichs-Historie, Frankfurth u. Leipzig 1732.“

Str. 257: O vednem denarnem pomanjkanju škofa Vida Adama glej mesta pri Kosu (o. c. str. 102, 107, 131, 141 itd.) — Zakup in prodaja Visokega se v listinah sicer ne opisuje, a omenja se za l. 1638. podobna transakcija z graščinskim posestvom freisinških škofov na Dovjem, ki se je prodajalo bratom Posarellijevim, katere je iz-

teknil grajski glavar, da imajo denar, pa ga nečejo posoditi, ampak zanj samo kupiti kakšno posestvo (Kos, o. c. str. 102).

Str. 261: Listina števil 531 pri Kosu izpričuje, da je bil l. 1692. pri sv. Volbenku poleg prvega ključarja Debeljaka še drugi cerkveni ključar z imenom Janez Klemenčič.

Str. 267: Na mestu, kjer se cesta od Visokega proti Poljanam zasuče ob obronku hriba, leži na desno od ceste „Videmski kot“ z malo njivico in senošetjo. Na sredo te senošeti je zavaljena še danes par metrov visoka in široka osamljena skala. Pod to skalo je pisateljeva fantazija odkazala grob zadnjemu luteranu poljanske doline. Kakor sem se sam prepričal na licu mesta dne 8. jul. t. l., si ljudstvo okrog Poljan še danes pripoveduje, da je bil na tem mestu nekdanji „britof“.

Str. 267: Davščine, ki jih mora plačati Izidor, so vse historične, posnete po Kosovi knjigi.

Str. 270: O loškem požaru piše Valvasor (XI., str. 36): „Anno 1660 ist diese Stadt gleichfalls am Tage S. Johannis von einer Feuersbrunst ruinirt.“

Str. 270: Sodnijski pisar ali „protipisar“ je bil v administraciji freisinških škofov za oskrbnikom ali glavarjem najjemenitnejši uradnik, v čigar delokrog so spadali zlasti tajniški posli. Njemu je sledil v časti in veljavi grajski žitničar.

Str. 271: Lebnik (navadno Lubnik), najvišji vrh nad Loko.

Str. 273: Juri Frueberger, l. 1643. mestni svetovavec v Loki, je bil ugleden loški meščan, ki je opravljal večkrat, napr. 1639—1641, potem 1646 in zopet 1647—1648 ter 1655—1657 službo mestnega sodnika, vsakokrat izvoljen od meščanstva. Za l. 1658. ga glavar ni hotel več potrditi v tej službi, češ, da morajo priti tudi drugi meščani na vrsto, izmed katerih so nekateri bolj zvedeni

v pisanju. Ko meščani niso odnehali od svoje zahteve, da naj bo njih sodnik ta mož, je pisal loški glavar naravnost cesarju Leopoldu: „Večkrat zaporedoma je bil izvoljen za loškega mestnega sodnika Juri Frueberger, zlatar in najpremožnejši meščan . . . A tudi ostali meščani naj kdaj postanejo sodniki, da se kaj nauče. Omenjeni Frueberger se baha s svojo plemenitostjo, katero mu je cesar podelil, in je vsled tega tem predrznejši proti loškemu gospostvu.“ (Kos, o. c. str. 130, 255.) — Ako je ta Frueberger v l. 1691., ko Izidor zaide na opisani način med loško gospodo, še živel, je res moral biti že „star gospod“.

Str. 275: To tiskano „debelo pismo“ o izdajstvu in kaznovanju Finka von Finkensteina se nahaja še danes v visoški biblioteki.

Str. 286: Sestranska vas je vasica pri Poljanah.

Str. 287: O tem, da so dajali loški oskrbniki desetino v zakup privatnim zakupnikom, se pogosto poroča (Kos, o. c. str. 153, 162, 258, 264). Odkod ima avtor podatek, da so škofje prodajali pravico, dovoljevati ples, nisem mogel dognati.

Str. 289: Izidorjeva opazka o „pregrešnih plesih“ ima tudi zgodovinsko ozadje: l. 1619. je namreč ukazal kralj Ferdinand kranjskemu dež. oskrbniku, naj odpravi pregrešno navado stražiških in bitenskih fantov, ki se ob nedeljah in praznikih radi opijanajo ter si čas kratijo „s plesanjem, igranjem, preklinjanjem in prešestovanjem“ (Kos, o. c. str. 66).

Str. 290: Ano Renato je ustvarila pisateljeva domišljija.

Str. 297: Povod za opis poiskušane možitve Eve Magdalene je dalo avtorju najbrž sporočilo, da je škof Vid Adam l. 1640. v Loki ženil svojo nečakinjo Ano Evo (Kos, o. c. str. 110).

Str. 298: Korbinjan Fuernpfeill von Pfeilhaimb je bil v prvi polovici XVII. stol. eden onih loških oblast-

nikov, čigar ime se v listinah največkrat omenja. Bil je med leti 1618—1651. izpočetka protipisar, nato oskrbnik loškega gospostva. Zadnjikrat se njegovo ime omenja l. 1656. Kdaj je umrl, se ne ve; l. 1680. se govori o njegovih dedičih v Loki. (Kos, o. c. str. 343.) Konrada Fuernpfeilla, ki bi mogel biti sin imenovanega, je napravil za mestnega pisarja v tem času avtor. Nekoliko nižje (str. 319 in 324) imenuje pisatelj isto osebo Boltežarja.

Str. 330: Opis čarovnij, ki se očitajo Agati, je posnel avtor po Scherru in drugih nemških kulturnih zgodovinarjih, ki popisujejo v tem času splošno razširjeno vražo in vero v coprnice in čarovniške procese. Z ozirom na naše razmere je pisec porabil tudi Lesarjev opis procesa zoper zadnjo coprnico v Ribnici. (Glej: Lesar, Ribniška dolina na Kranjskem, Ljub. 1864.)

Str. 340: Prek in Stingel sta zgodovinsko dokumentirana priimka loških meščanov in kmetov (Kos, o. c. str. 1 in 319).

Str. 341: Inharji, zaselje v hribih, južno od Poljan.

Str. 346: Glavar loškega gospostva je bil obenem tudi sodnik za podložne kmete v prvi instanci, dočim je sodil meščane od njih izvoljeni mestni sodnik. Pri obravnavah zoper kmete je vodil razpravo glavar sam. Ob strani mu je stalo več prisednikov. Glavarja je lahko nadomeščal tudi protipisar ali žitničar. Tako je napr. l. 1649. vodil neko sodnijsko obravnavo v odsotnosti glavarja Wangneröckha in protipisarja Korbinijana Fuernpfeilla tega brat žitničar Sigismund Fuernpfeill s prisednikoma Jurijem Fruebergerjem in Planino. (Kos, I M D, II. str. 2.) L. 1657. pa je sodil prešestnico Marušo Hafnerjevo glavar sam in asistirali so mu trije mestni svetovavci ter žitničar Sigismund Fuernpfeill in mestni sodnik Frueberger (Kos, Doneski, str. 251).

Str. 355: „Nadelprobe“ in „Wasserprobe“ sta bila običajna prva pripomočka, s katerima se je izkušala v čarovniških procesih dognati krivda ali nedolžnost obdolženk. Zadnje sredstvo je bila natezalnica in drugo mučilno orodje.

Str. 382: „Podoba v zlatem okviru“, predstavljajoča cerkvenega dostojanstvenika, še danes visi v takozvani „škofovski sobi“ na Visokem. Da je s to sliko ravno mojster Remp predstavil baš škofa Janeza Frančiška, je pisateljeva domneva; zakaj razen nekih letnic ni na sliki nič zabeleženega.

Str. 390: Janez Krstnik Šinik je ugotovljen kot poljanski župnik za leti 1705. in 1715. (Kos, I M D, str. 17.)

==== **V zbirki** ====

Slovenski pisatelji

je dosedaj izdala Tiskovna zadruga

Jos. Jurčiča Zbrani spisi. Uredil dr. Iv. Prijatelj.

I. zv. (Pesmi, Nar. pravljice, Spomini na deda, Prazna vera, Uboštvo in bogastvo, Jesenska noč med slovenskimi polharji, Juri Kozjak, Domen.) — Cena **22 K**, po pošti **5 K** več.

II. zv. (Spomini starega Slovenca, Tihotapec, Jurij Kobila, Dva prijatelja, Vrban Smukova ženitev, Grad Rojlnije.) — Cena **22 K**, po pošti **4-20 K** več.

III. zv. v tisku. (Klosterski žolnir, Deseti brat.)

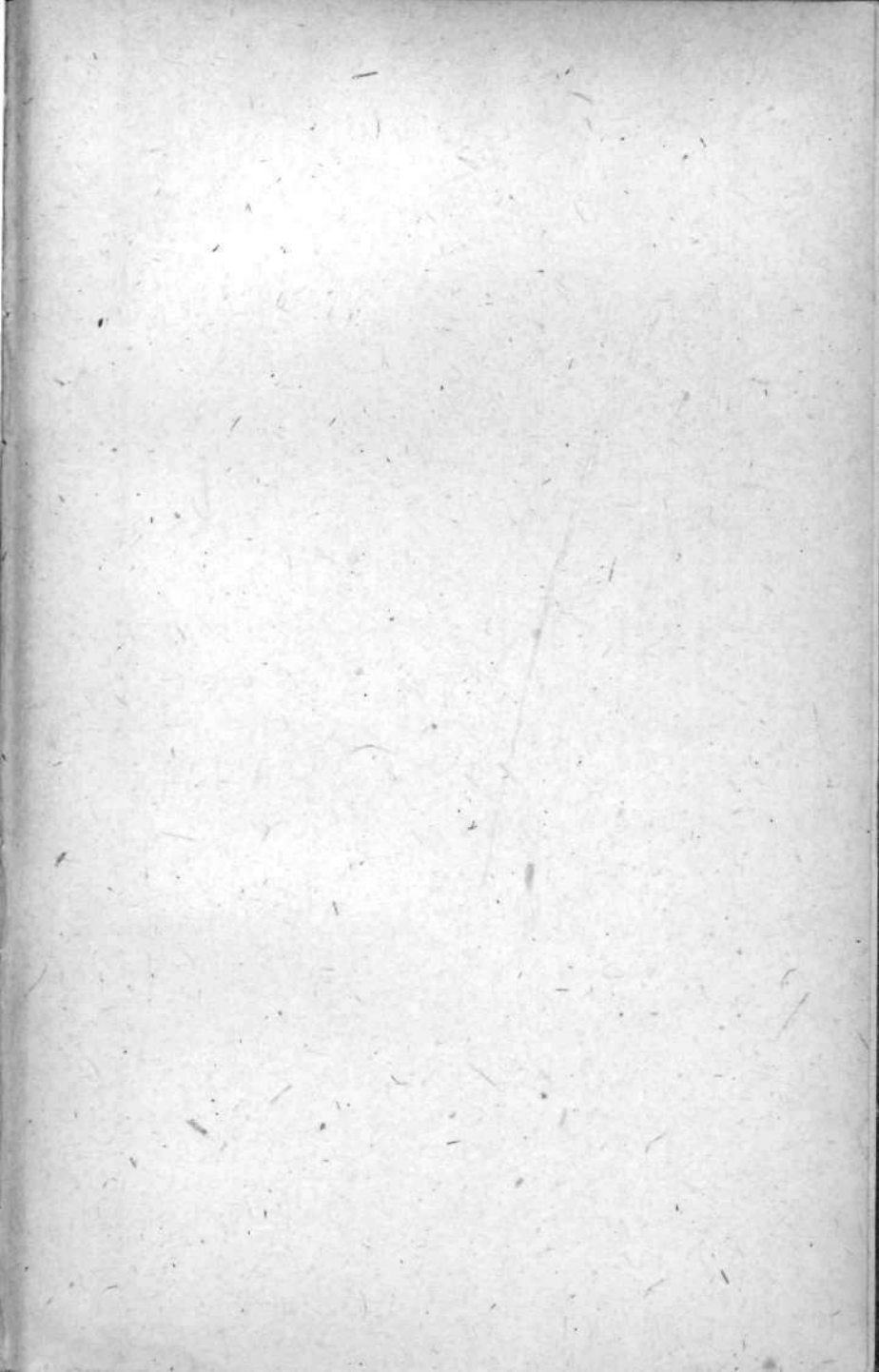
Simona Jenka zbrani spisi. Uredil dr. J. Glonar. (Urednikov uvod, Pesmi, Proza, Urednikove opombe). — Cena **42 K**, po pošti **K 4-20** več.

Dr. Ivana Tavčarja Zbrani spisi. Uredil dr. Iv. Prijatelj.
VI. zv. (Cvetje v jeseni, Visoška kronika.)

Tiskovna zadruga je poleg tega še izdala:

Stritarjeva antologija. Uredil dr. Iv. Prijatelj. — Cena broš. **18 K**, po pošti **K 3-40** več.

Simon Jenko, Pesmi. Uredil dr. J. Glonar. (Krajša izdaja.) — Cena **10 K**, vez. **16 K**, po pošti **2 K** več.

C00155 5042300

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000426339

